

CONSULTA AQUÍ,

LES BIOGRAFIES DELS FOTÒGRAFS

EDICIONS SELECTES
**LLIBRES
PARCIR**

www.museudemanagera.cat

MUSEU DE **MANRESA** COMARCAL

LA FOTOGRAFIA A MANRESA

Joan Vila-Masana i Portabella

ÍNDEX

ABADAL i SOLDEVILA, FRANCESC	5
ABADAL i VALLÉS, BALTASAR	6
ABADAL, MARIÀ	10
ABADAL, RICARD	11
AINAUD ESCANDE, JULES	12
ALCANTUD, RAMON	15
ALCAÑIZ i GIRALT, MAGÍ	17
ALONSO, JOSEP	20
ALOY i BOSCH, MANUEL	25
AMAT i PALÀ, JOAQUIM	27
AMAT i SANS, JOAQUIM	28
ARMENGOU i GUITART, FRANCESC D'ASSÍS	32
AROLA i ROMO, JOSEP	37
AUSIÓ i ROVIRA, MIQUEL DELS SANTES	38
BALET i COLL, RAMON	45
BALL-LLOVERA, PERE	47
BALLELL i MAYMÍ, FREDERIC	48
BARRAQUER i ROVIRALTA, GAJETÀ	51
BARTRINA i FABRÉ, LLUÍS	53
BECERNÍS i LORA, JOSEP	55
BERTAZIOLI i DIONESE, CARLO	56
BLANCH i PONS, FRANCESC	59
BOIXEDA i GRIÑÓ, RAMON	62
BOLDERIN, FERNANDO	67
BORRÀS i ALTARRIBA, FRANCESC	69
BOSCH i PLAYÀ, JOAN	71
BOSCH i SERRA, CONRAD	73
BOSCH, SADURNÍ	75
BRANGULÍ i SOLER, JOSEP	76
BRESSANINI, HIGINIO	78
BURÉS i GARRIGA, JOSEP	80
CABANES i PRUNÉS, BENET	81
CABANES i PRUNÉS, ILDEFONS	94
CALAFELL i GALÍ, FRANCESC	107
CALVIÑO i SABUCEDO, CÀSTOR	109
CAMÍ, VÍCTOR	112
CAPMANY i SERRA, AGUSTÍ	113
CARDÓ i GARROSSET, H.	121
CARRERAS i BARCELÓ, GABRIEL	122
CASALS i COMELLAS, JAUME	123
CASAS i SERRAJÒRDIA, JOSEP	133
CASTELLÀ	138
CLIFFORD, CHARLES	139

CLOSES, JOSEP	141
COMELLA, J.	144
COMELLAS, LLUÍS	145
CORNET i VIVAR, LLUÍS G.	146
CORTADA, A.	150
COSTA, RICARD	152
COTS.....	153
CUCURELLA i SERRA, RICARD	154
CUIXART i BARJAU, FRANCESC.....	157
CUIXART, J.	167
DAURA, JOSEP	168
DEMARÍA LÓPEZ “CAMPÚA”, JOSÉ LUIS	172
EDITORIAL FOTOGRÁFICA	173
ESPARBÉ i SERRA, ANTONI	175
ESPLUGAS i PUIG, ANTONI	180
ESTEVE i MARATA, JACINT	184
ESTRUCH.....	187
FABERT, ANDRÉ	188
FARMÀCIA “LOS CISNES”	193
FAULÍ i BLANCO, ANTONI.....	195
FONT i QUER, PIUS	196
FONT, JOSEP MARIA	198
FORNS i OLIVERAS, JOSEP	200
FOTOGRAFIA ALEMANA	202
FOTOGRAFIA CATALANA.....	203
FOTOGRAFIA ESPAÑA.....	204
FOTOGRAFIA JORBA	208
FOTOGRAFIA “LA ESPAÑOLA”	219
FOTOGRAFIA SOL Y VIVES	220
FREIXA i MONLLEÓ -FREYXE-, BAPTISTA.....	221
FUSTERO	222
GALOBART i SANMARTÍ, JOAN.....	223
GAMISANS i VILAPLANA, LLORENÇ.....	224
GARRIGA i COLL, ANTONI.....	231
GASPAR i SERRA, JOSEP	234
GOMIS i LLUCH, LLORENÇ	238
GUIXÀ i ARMENGOL, JOSEP	241
GUIXÀ, FRANCESC	254
IMPRENTA DEL COMERCIO	256
JOARITZI i LASARTE, MIQUEL.....	257
JORBA i VALL, PERE	259
LAYMON i MAJÓ, ESTEVE	262
LLADÓ i TORRENTS, MARIÀ	263
LLIMONA i PUIGSUBIRÀ, JOSEP	266
MARSAL i COCA, JOSEP	268
MARTÍ i PUIG, MAURICI	271
MAS i GINESTÀ, ADOLF	272
MASANA i CARLES, ENRIC	275
MASANA i SERRA, ENRIC	277
MAURI i AULET, AMADEU	283

MAYOR, RAFAEL	285
MEIFRÉN i VERDAGUER, JOSEP	287
MERLETTI QUAGLIA, ALESSANDRO	289
MIGLIORA, LLUÍS – FOTOGRAFIA EL PROGRESO – SALVIMAR	294
MONRÀS i MAS, JAUME.....	296
MUMBRÚ, SANTIAGO i JOAQUIM.....	308
MUNS, H. de O.....	310
MUÑOZ DE BAENA, JAIME	310
NAPPER, ROBERT PETERS.....	312
OBRADORS i BOIXADERA.....	315
OBRADORS i PONSÀ, JOSEP.....	316
OLIVERÓ i TORRENS, CLIMENT.....	321
PADRÓS, F.	322
PARERA i SAURINA, MIQUEL	324
PETIT, ANTONI	326
PICAS i VILA, RAMON.....	328
PLA i MARCH, JOSEP.....	329
PONTÍ, FRANCESC DE PAULA	331
PORTABELLA D'ARGULLOL, JOAQUIM.....	332
PORTABELLA i ESPINALT, BALTASAR.....	333
PUNTÍ, ISIDRE	338
QUINTANA i CASAJUANA, ASSUMPCIÓ	339
QUIROGA, ANTONIO M.....	341
RAFAT i CALSINA, SIMÓ.....	343
REVERTER, RAMON	344
ROCA i PLA, LLUÍS	347
ROISIN BESNARD, LUCIEN	351
ROSAL d'ARGULLOL, JOSEP MARIA	355
ROSSELLÓ, RAFAEL.....	360
ROVIRA i AMAT, BARTOMEU – CLIXÉS ROVIRA –	364
RUBIRALTA i GARRIGA, LLUÍS.....	366
RUBIRALTA i OLLER, ANSELM.....	369
SADURNÍ	371
SAGRISTÀ i SOLER, MAURICI	372
SANCLIMENT, MÀRIUS.....	374
SANTAMARIA ROCABERT, ANTONI	375
SARDÀ i SALLÉS, ANTONI.....	376
SCHOENFELD, CARLOS.....	381
SENSADA, ROMÀ	383
SERRA i VIÑAS, JOSEP	384
SERRAT i OLIVA, LLUÍS.....	385
SERVITJE i GUITART, JOSEP.....	386
SOLÀ, JOAN.....	388
SOLDEVILA i SERAROLS, CELDONI	390
SOLER i CAMILLO, FREDERIC.....	393
SOLER, ANTONI.....	395
SOLER, RAMON	397
SUBIRÀ i TÀPIAS, CONRAD.....	398
THIRIAT, A.	404
THOMAS i BIGAS, JOSEP.....	404

TOLDRÀ i VIAZO, ÀNGEL	409
TORRA i PUJOL, RAMON	413
TORRAS i FARELL, LLUÍS.....	415
TRAPÉ i BACARDIT, MIQUEL	419
TUNEU, JOSEP.....	422
VALLÉS i PARERA, JOSEP.....	422
VERT i VILA, JOAN	424
VILÀ, J.....	429
VILARMAU, JOSEP MARIA	431
VILLAPLANA i GARCIA, MANUEL	432
VINTRÓ i CASALLACHS, JULI	438
VIVES i OLIVERAS, ISIDRE.....	441
ZERKOWITZ i SCHLESINGER, ADOLF.....	446

ABADAL I SOLDEVILA, FRANCESC

Francesc Abadal i Soldevila va ser un dels fundadors del Centre Excursionista de la Comarca de Bages el 22 de gener de 1905. Com a soci fundador era el número 6 de la llista de socis del Centre Excursionista de la Comarca de Bages feta el 1 de febrer de 1907¹, on hi figura com a resident al Passeig de Pere III. Li agradava molt l'excursionisme i la fotografia. Va lligar les dues afeccions de manera indissoluble. Això el va portar a tenir una estima especial pel passat del nostre país i per donar a conèixer el seu patrimoni històric.

Des de la fundació del Centre Excursionista en Francesc Abadal va col·laborar entusiàsticament amb la seva organització i el novembre de 1905 inicia un costum que després perdurarà, que es fer donació al centre de les postals que va recollir durant el viatge que havia fet l'estiu a Anglaterra i a la Selva Negra².

Per aquest motiu l'any 1905 va formar part de la comissió organitzadora del concurs i exposició regional de fotografia dintre dels actes de la Festa Major de 1905, conjuntament amb en Climent Vidal, Domènec Farreras i Avel·lí Fornells³.

La seva afecció per la fotografia no era únicament de recollida de vistes fotogràfiques, si no que també feia fotografies i quan el Centre Excursionista de la Comarca de Bages organitza la primera exposició i concurs de fotografia el 29 de febrer de 1908 amb motiu de les festes del centenari de les batalles del Bruc hi va presentar diverses fotografies relatives a aquesta temàtica. Va guanyar un segon premi a l'apartat de la comarca de Bages amb el títol "Art i pàtria"⁴.

El 17 de gener de 1909 va ser escollit com a vocal de la junta directiva del Centre Excursionista de la Comarca de Bages⁵ sota la presidència de Joaquim Sarret i Arbós. Aleshores va començar a participar escrivint algunes ressenyes al butlletí del centre, com la que va fer el març de 1909 d'una excursió al santuari del Miracle⁶.

¹ *Cent anys de cultura i esport. Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, Emili Martínez Ballester, i Francesc Villegas Martínez, Centre Excursionista de la Comarca de Bages, Manresa, 2008, p. 313. (AJVMP).

² *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, any I, número 1 del 15 de novembre de 1905, p. 16. (AJVMP).

³ *Butlletí mensual de concurs y exposició regional de fotografia. Festa Major de Manresa 1905*, any I, número 1 del 1 de febrer de 1905., p. 2. (AJVMP).

⁴ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, any III, número 22 del 15 de juny de 1908, p. 61. (AJVMP).

⁵ *Íbidem*, any V, número 29 del febrer de 1909, p. 177. (AJVMP).

⁶ *Íbidem*, any V, número 30 de març de 1909, p. 185 a 191. (AJVMP).

ABADAL i VALLÉS, BALTASAR

Baltasar Abadal i Vallés neix a Manresa l'any 1886 fill de Josep Abadal i Soler, i d'Antònia Vallés i Isant, propietaris de la Llibreria i Impremta Abadal, que aleshores es trobava situada a la Plana de l'Om número 2. Era el segon fill i el seu germà gran i per tant l'hereu era en Josep, que va ser qui es va fer càrrec del negoci de la llibreria i de la impremta. Durant la seva infantesa la llibreria i impremta es van traslladar al carrer del Pas de Cardona –actual carrer Guimerà- a l'edifici número 9 que fa cantonada amb el carrer Canonge Mulet, a tocar de la Muralla.

Descendent d'una família procedent de Moià dedicada al gravat, la imatge era una cosa consubstancial a la seva vida. Aquesta tendència natural cap a les imatges el va portar de molt jove a interessar-se per la fotografia i especialment el cinema on hi arribà a través de la fotografia. L'any 1899 es va iniciar en el món del cinema i projectava pel·lícules als pobles del voltant on anava com un firaire més, fins que finalment el dia 2 d'agost de 1901 obre el primer cinema estable de la ciutat: el Cinematògraf Gaumont, situat al carrer Guimerà número 30, habilitant un local ja existent on actualment hi ha el Banc BBVA. No es va limitar únicament a Manresa, si no que també en va obrir un altre a Mataró.

Veient l'èxit obtingut amb aquest primer cinema es llança a construir un edifici ja pensat exclusivament com cinema, encarrega un projecte a l'arquitecte manresà Ignasi Oms i Ponsa i demana permís a l'Ajuntament per la construcció d'aquest equipament. El ple de l'Ajuntament del dia 21 de febrer de 1902 li autoritza a construir aquest edifici. El setmanari "Covadonga Catalana" del dia 22 de febrer de 1902 dintre de la ressenya del ple de l'Ajuntament esmenta que s'aprova la petició "**de D. Baltasar Abadal para instalar un Cinematógrafo en terrenos contiguos al Paseo**" (figura 1). La construcció d'aquest equipament va ser molt ràpida, de tal manera que s'inaugurava l'any següent -1903- amb el nom de "Cinematógrafo Principal" propietat de la raó social "Serra, Soldevila & Abadal". El cinema va funcionar fins l'any 1913 en que tancà i deixà espai per la construcció de la seu social de la "Lliga Regionalista" al número 12 del Passeig Pere III (figura 2).

La manca de pel·lícules per exhibir el va portar a iniciar-se en la distribució de les noves pel·lícules que realitzaven les productores estrangeres, sobretot les franceses: "Pathé", "Star Films" de Georges Meliès, "Warbi", etc.

L'any 1901, el mateix any que ell obria el primer cinema de la ciutat, es trasllada a viure a Barcelona i poc temps després, l'any 1902 coincidint amb l'obertura del "Cinematógrafo Principal", va muntar a la Rambla de Canaletes número 5 de Barcelona un taller dedicat a acolorir les pel·lícules que distribuïa, aconseguint una gran acceptació per part del públic. El seu esperit inquiet i la seva iniciativa en aquesta nova tècnica el van fer pujar un grau en el món del cinema. Posteriorment va traslladar el taller i la raó social de venda i lloguer de pel·lícules al carrer de la Canuda números 45-47. Aleshores va tancar el cicle del món del cinema, i a més de dedicar-se a representar les productores estrangeres i a fer d'empresari de cinemes, s'iniciava també en la producció, realització i redacció de guions de pel·lícules i reportatges.

El primer va ser la producció, direcció i realització de reportatges i després ja va passar a produir pel·lícules pròpies. El primer reportatge el va realitzar a principis d'abril de 1905 i va ser el reportatge de la "*Festa de l'Arbre*" que anualment feia l'escola de l'Ateneu Obrer Manresà que dirigia el pedagog Narcís Masvidal i Puig. La pel·lícula estava formada per cinc quadres: arribada de la comitiva a la torre del Sr Lasalle situada al camí vell de Joncadella,

plantació d'arbres, discurs al·legòric del director de l'escola, repartint el berenar i finalment un visca a la festa (figura 3). Aquest reportatge es va estrenar al Cinematògraf Principal del Passeig Pere III el dia 9 d'abril de 1905⁷. Aquell mateix any, en Baltasar Abadal, va fer varis reportatges sobre la ciutat de Barcelona alguns d'ells encarregats per la productora anglesa "Urban".

Després va produir vàries pel·lícules, tant a Manresa com a altres indrets, entre les que cal destacar: "*Boda de S. M. el rey don Alfonso XIII y la Princesa Victoria Eugenia de Battenberg*" l'any 1906, reportatge sobre el casament reial que va tenir lloc el dia 31 de maig de 1906 amb plans de l'atemptat de l'anarquista Mateu Morral contra els reis. L'any següent, 1907, va fer cinc reportatges sobre la ciutat i els entorns: "*Manresa vista de actualidad*", "*La nevada del divendres*", "*Ensorrament de la casa sota els corrals*", "*Can Torra del Forn*" i "*Rajadell*"; i un altre titulat "*Descarrilamiento del puente de la Noguera*". L'any 1911 encara fa un darrer reportatge titulat: "*Catástrofe ferroviària de la línea del Norte, entre Viladecans y Olesa*".

Veient que la producció de reportatges funcionava, va decidir que era el moment de la creació d'una productora i amb aquesta intenció funda l'any 1917 "Lotos Film", encara que posteriorment també emprava les denominacions "Ediciones Abadal", "Abadal Films" o "Baltasar Films", amb les que produí a partir d'aquest moment la seva filmografia, deixant el reportatge i concentrant-se en la realització de pel·lícules argumentals en queè, en algunes d'elles, ell mateix escriu el guió. La seva producció fílmica va durar més d'una dècada. L'any 1918 produeix "*El Rey de la Montaña*" –on també hi va participar el fotògraf manresà Josep Gaspar i Serra-; el 1919 "*Sueño o realidad?*"; el 1920 "*El Oprobio*", "*Tenacidad*" i "*Los buitres de la aldea*"; el 1923 "*Quant he patit per tu, Marieta!*", "*Explotación de los cementos Sansón*" i "*Ellas y ellos*"; el 1930 "*El Nandu va a Barcelona*" i entre els anys 1923 i 1933 "*El senyor Ramon*".

Va morir a Barcelona, on vivia, l'any 1937 a l'edat de 51 anys.

Figura 1.- Vista del Passeig Pere III l'any 1910 on hi havia el "Cinematògraf Principal" a la dreta, al costat el Café Alhambra i davant el Teatre Nou; el que convertia el passeig en un dels centres de l'esbarjo dels manresans. (AJVMIP).

⁷ *El Pla de Bages*, número 319 del dilluns 10 d'abril de 1905, p. 2. (ACBG).

Figura 2.- Detall de la vista del "Cinematógrafo Principal" situat al número 12 del Passeig Pere III l'any 1910 on es poden apreciar els cartells anunciadors de pel·lícules a banda i banda de la porta principal. Edifici construït per la raó social "Serra Soldevila&Abadal" l'any 1903, obra de l'arquitecte Ignasi Oms i Ponsa. El cinema va estar en actiu fins l'any 1913. (AJVMP).

Plenes a vessar estigueren abir les sessions cinematogràfiques donades en l'important "Cinematògrafo Principal". L'estreno de la grandiosa pel·lícula d'espectacle en varis quadros, representant el drama religiós *José vendido por sus hermanos* y la magnífica pel·lícula reproduint la festa del Arbre celebrada per l'"Ateneu" agradá molt als espectadors.

Aquesta pel·lícula, fabricada per l'intelligent artista don Baltasar Abadal, está dividida en cinc quadros: Arribada de la comitiva a la torre del senyor L. salle.—Plantació d'arbres.—Discurs elegóric del director de les classes del "Ateneu" senyor Masvidal.—Repartint el brenar y un visca a la festa.

Sembla que l'empresa te intenció de escribirla novament diumenge en vista de la favorable acullida que ha obtingut del públic. Se representaren també altres quadros resultant una sessió escullida.

Figura 3.- Nòtula apareguda al diari "El Pla de Bages" del dilluns 10 d'abril de 1905 fent el comentari de com havia estat rebut el passí de la pel·lícula realitzada per Baltasar Abadal de la "Festa de l'Arbre" d'aquell any, que celebrava anualment l'escola de primària de l'Ateneu Obrer Manresà, que aleshores estava al càrrec de Narcís Masvidal i Puig. (ACBG).

ABADAL, MARIÀ

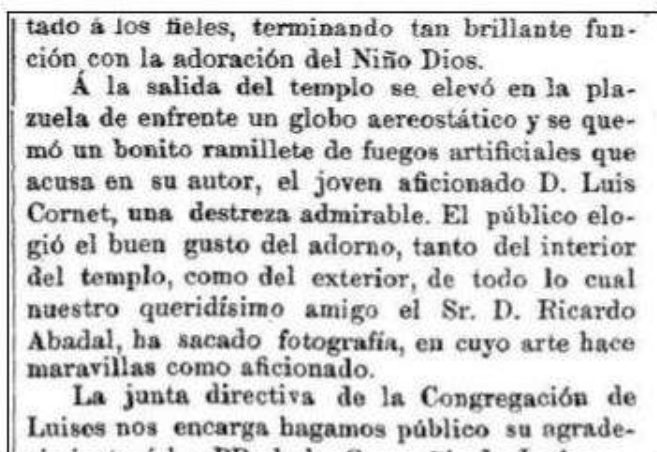
Marià Abadal era membre de la família Abadal i es va afeccionar a la fotografia a finals de la dècada de 1870. Utilitzava la grandària de la "carte de visite" i feia fotografia de familiars i amics. En la fotografia adjunta tenim la fotografia del fill del fabricant d'origen francès de la Plaça Hospital Antoni Barrera casat amb Rosa Vallés. Les seves fotografies portaven tamponat amb segell de cautxú el seu nom.

Figura 1.- Anvers i revers de la fotografia realitzada pel fotògraf aficionat Marià Abadal del fill del fabricant Antoni Barrera. La fotografia és realitzada en "carte de visite" i l'autor hi escrivia el seu nom amb un tampó de cautxú de color vermell. (AJVMP).

ABADAL, RICARD

Ricard Abadal era un fotògraf afeccionat de profundes arrels catòliques. El dimecres dia 2 de febrer de 1887 es va celebrar a la Cova de Sant Ignasi la festa de la Purificació de la Verge Maria aprofitant que es constituïa oficialment la “Congregació de nens sota l’advocació de Sant Estanislau de Kostka”. Per aquest motiu es va adornar l’exterior i l’interior del temple i en Ricard Abadal va treure una fotografia d’aquesta ornamentació segons el diari “La Verdad” del dissabte dia 5 de febrer de 1887⁸ que aleshores es publicava a la ciutat⁹. El comentari era: “El público elogió el buen gusto del adorno, tanto del interior del templo, como del exterior, de todo lo cual nuestro queridísimo amigo el Sr. D. Ricardo Abadal, ha sacado fotografía, en cuyo arte hace maravillas como aficionado” (figura 1).

tado a los fieles, terminando tan brillante función con la adoración del Niño Dios.
A la salida del templo se elevó en la plazuela de enfrente un globo aereostático y se quemó un bonito ramillete de fuegos artificiales que acusa en su autor, el joven aficionado D. Luis Cornet, una destreza admirable. El público elogió el buen gusto del adorno, tanto del interior del templo, como del exterior, de todo lo cual nuestro queridísimo amigo el Sr. D. Ricardo Abadal, ha sacado fotografía, en cuyo arte hace maravillas como aficionado.
La junta directiva de la Congregación de Luisos nos encarga hagamos público su agrade-

Figura 1.- Referència apareguda Al periòdic manresà "La Verdad" del dissabte 5 de febrer de 1887 sobre una fotografia que va fer l'afeccionat Ricard Abadal de l'interior i de l'exterior de l'església de la Cova de Sant Ignasi.

⁸ *La Verdad* número 83 del dissabte 5 de febrer de 1887, p. 36. (ACBG).

⁹ Aquest periòdic es va publicar entre el 3 d'abril de 1886 i almenys fins el setembre de 1891. Era una publicació conservadora dels catòlics integristes manresans.

AINAUD ESCANDE, JULES

Jules Ainaud Escande neix a Lunèl el 25 d'abril de 1837¹⁰. Lunèl és una localitat de l'Hérault, al Llenguadoc. Jules Ainaud s'estableix a Barcelona i es casa amb Ana Sánchez Gálvez nascuda a Nerja, Málaga, i van tenir sis fills.

Treballava com a fotògraf itinerant per en Jean Laurent Minier que era fotògraf i editor de fotografies, àlbums de vistes i àlbums acordió de vistes. Tenia dos estudis un a París, 80 rue de Richelieu i un altre a Madrid, Carrera de San Jerónimo, 39. La itinerància el va portar a Manresa entre els mesos de febrer i d'abril de 1863. El 28 de març de 1863 el trobem instal·lat temporalment a la ciutat on ha muntat un estudi de fotografia, segons el periòdic setmanal "El Manresano".

Aquest mateix setmanari comentava el dia 19 d'abril que el "jove" fotògraf, aleshores tenia 26 anys, que després haver-se estat quasi be dos mesos a Manresa, per la qual cosa havia arribat cap a finals de febrer, ha d'anar a Cardona per marxar després cap a Portugal¹¹ i després va a França amb la intenció de tornar cap a aquestes contrades. A Cardona hi arriba el dia 23 d'abril¹². No s'ha pogut esbrinar quines fotografies va fer per la casa Laurent de Manresa, perquè al seus catàlegs no n'hi figura cap.

De l'any 1863 passem a l'any 1870 i 1871 en que fa un viatge al País Valencià per fer fotografies de Xàtiva, Sagunt, Elx, Oriola, Múrcia, Cartagena, Tarragona i Barcelona. Del viatge per les comarques tarragonines i de les terres de l'Ebre en fa un detallat repàs en Jep Martí i Baiget al seu article **JULES AINAUD (Lunel, França, 1837-Barcelona, 1900) MOLT MÉS QUE UN FOTÒGRAF AL SERVEI DE J. LAURENT**. Va ser durant els mesos d'agost i setembre de 1871 quan va fer les fotografies de la ciutat de Tarragona, dels seus monuments més emblemàtics i dels seus tresors arqueològics, que després l'any 1872 J. Laurent els va incloure al seu catàleg anual de fotografies que posava a la venda. També va estar a Poblet, Santes Creus i Tortosa.

Amb els anys va buscar una altre sortida laboral i personal, segurament per no haver de viatger tant, doncs ja tenia 55 anys complerts. El dia 15 de maig de 1892 publica un anunci al diari La Vanguardia en que presentant-se com a "JULES, fotógrafo francés" esmenta en forma de petit poema la seva presentació: "**Al lado del Principal, Encima del LION D'OR, Se retrata por igual Ya pintado ó sin color. Con el sol nubes o lloviendo, Buen Trabajo estoy haciendo.**"¹³. El "Lion d'Or" era un cafè-restaurant emblemàtic de la Barcelona d'aquells anys. Estava situat a la Rambla número 29 o bé a la Plaça del Teatre número 2; al costat del teatre Principal¹⁴.

El dia 19 de juny de 1892 apareix novament a La Vanguardia una altre nota en la que esmenta "**Por reformas de local Mr. Jules, regente de la Fotografia Franco Hispano, sita en el local del Teatro Principal encima del Lion d'Or pide a las personas que se han retratado desde el dia 12 del corriente en adelante, una prorroga para la entrega de las**

¹⁰ Jules Ainaud (Lunel, França, 1837-Barcelona, 1900). *Molt més que un fotògraf al servei de J. Laurent*, Jep Martí, Comunicació presentada a les 11es. Jornades d'Imatge i Recerca Antoni Varés. Giorna, 2010.

¹¹ *El Manresano*, número 90, del diumenge 19 d'abril de 1863, p. 1 i 2. (ACBG).

¹² *Aproximació a la història de la fotografia a Cardona*, Jaume Barberà i Soler, Dovella, número 96, Estiu 2998, p. 30. (AJVMP).

¹³ *La Vanguardia*, del dia 15 de maig de 1892, p. 3 (Hemeroteca de La Vanguardia).

¹⁴ El Teatre Principal i els edificis dels voltants eren propietat de l'Hospital de la Santa Creu, perquè l'hospital tenia la prerrogativa i el monopoli del teatre a la ciutat de Barcelona i això li permetia d'ajudar-se a l'autofinançament.

pruebas...¹⁵ i a l'endemà, 20 de juny de 1892, el fotògraf Antoni Esplugas i Puig que tenia llogat l' aquest estudi fotogràfic al terrat de l'edifici del Teatre Principal demana a l'Hospital de la Santa Creu l'autorització com a propietari de l'edifici perquè s'autoritzés el traspàs del lloguer a Jules Ainaud i a Anacleto Planas¹⁶, que eren els propietaris de la raó social "Fotografia Franco Hispana".

Deuria rebre aquesta autorització perquè el dia 24 de juliol inseria a La Vanguardia una altre nòtula en què deia que com havia comprat la raó social de la "Fotografia Franco Hispana" i que en atenció a que l'Hospital de la Santa Creu havia autoritzat el canvi de llogater, a partir d'aquell moment donava el 50% del benefici que produís aquesta raó social al sosteniment de l'hospital¹⁷.

Jules Ainaud va morir a Barcelona el dia 3 de juny de 1900 a l'edat de 63 anys dedicats íntegrament a la fotografia. Un dels seus fills és en Manel Ainaud i Sànchez que era pedagog i artista amb domicili a Sarrià, que es va casar amb Carme de Lasarte i Karr de quin matrimoni en va néixer en Josep Maria Ainaud de Lasarte advocat, historiador, periodista i promotor cultural molt relacionat amb el catalanisme militant.

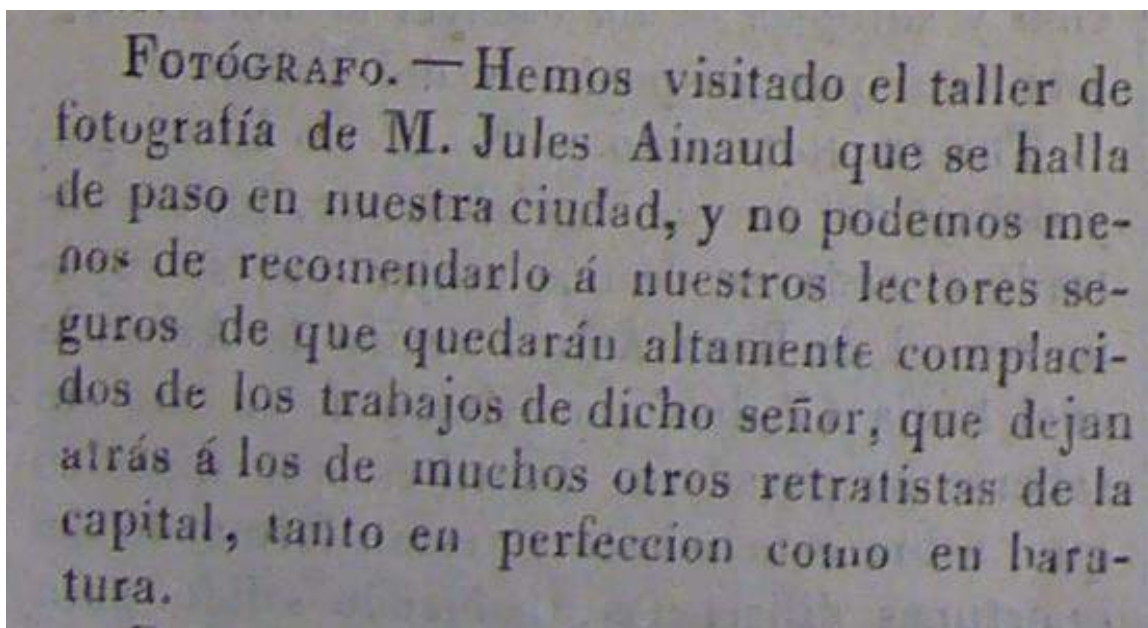

Figura 1.- Noticia apareguda al setmanari "El Manresano" número 87 del diumenge 20 de març de 1863, pàgina 2; en la que es comenta que el fotògraf Jules Ainaud ha muntat un estudi fotogràfic temporal a la ciutat.

¹⁵ **La Vanguardia**, del dia 19 de juny de 1892, p. 6 (Hemeroteca de La Vanguardia).

¹⁶ **JULES AINAUD (Lunel, França, 1837-Barcelona, 1900) MOLT MÉS QUE UN FOTÒGRAF AL SERVEI DE J. LAURENT**, Jep Martí i Baiget.

¹⁷ **La Vanguardia**, del dia 24 de juliol de 1892, p. 3 (Hemeroteca de La Vanguardia).

Figura 2.- Coberta del catàleg de les vistes i retrats fotogràfics de l'any 1861 de la casa de J. Laurent, de la Carrera de San Jerónimo 39 de Madrid, i on apareixien les fotografies realitzades tan pel mateix Jean Laurent, com pel seus fotògraf com era en Jules Ainaud, però sense especificar-ne qui era l'autor.

Ric.— Hacer el retrato. | Pla de Catalunya, 198, 2.º, 3.º, de 1 a 3.

FOTOGRAFIA FRANCO-HISPANA

SITA EN EL TEATRO PRINCIPAL

Habiendo adquirido la antigua fotografía sita en dicho edificio, tenemos el gusto de participarlo al respetable público de esta Capital, advirtiéndole que con este motivo y en atención á que el mismo pertenece al Hospital general de la Santa Cruz, cuya administración ha autorizado el traspaso, cedemos el CINCUENTA POR CIENTO de todos los beneficios que se obtengan en la explotación del indicado establecimiento desde hoy, día de la reapertura, hasta el día 14 de Agosto, á favor de dicho Hospital.

Mr. JULES continuará empleando todos sus esfuerzos á fin de corresponder á las deferencias que con él ha tenido el público durante los tres meses últimos que ha estado como director de los talleres de dicho edificio.

Los precios establecidos no sufrirán aumento de ninguna clase
No se entregará retrato alguno que no esté á gusto del interesado, y como en los tres meses citados los trabajos seguirán siendo esmeradísimos y dirigiéndolos personalmente.

TEATRO PRINCIPAL, entrada portal del LION D'OR, Plaza del Teatro, número 2, piso 3.º.—Jules y Planas.

Figura 3.- Nòtula apareguda a **La Vanguardia** el dia 24 de juliol de 1892 en que el fotògraf Jules Ainaud s'ha quedat l'estudi que Antoni Esplugas i Puig tenia llogat a l'edifici del Teatre Principal propietat de l'Hospital de la Santa Creu i que en atenció a aquest fet donaria el 50% dels beneficis pel sosteniment d'aquest hospital. (Hemeroteca de La Vanguardia).

ALCANTUD, RAMON

Ramon Alcantud era un treballador municipal que complementava la seva feina amb la de fotògraf. Tenia l'estudi al carrer de la Pujada del Castell número 7, cantonada el carrer de la Pujada del Parc del Castell. L'any més primerenc del que es té constància com a fotògraf és el de 1912 en què ja treballava, i sabem que al menys fins l'any 1921 va estar treballant en aquesta adreça. La seva especialitat era el retrat que el treballava amb fons de decorat i amb mobiliari complementari (figura 1). En el retrat, com altres fotògrafs d'aquests anys, ja s'havia alliberat dels formats tan encotillats del segle XIX i treballava amb unes grandàries superiors dependents dels cartrons de que disposava.

Malgrat que es dedicava molt al retrat, també feia encàrrecs d'exteriors com el dels participants en una obra d'una casa a la ciutat, possiblement situada molt a prop del seu estudi pel pendent que tenia el carrer (figura 2). En els reversos del cartrons que utilitzava no hi havia cap gravat, ni cap llegenda, tot ho incloïa a l'anvers.

Ramon Alcantud va morir a l'estiu de l'any 1924. De ben segur que va estar treballant fins aquest any. Com que era treballador municipal la seva vídua va demanar el setembre de 1924 una mensualitat de gràcia a l'Ajuntament¹⁸ que la comissió permanent del dimecres 10 de setembre li va concedir.

Figura 1.- Retrat realitzat pel fotògraf Ramon Alcantud entre els anys 1912 i 1920. El retrat es fet amb un decorat pintat al darrere i el retratat recolzat en una tauleta i assentat en una cadira. Tot complementat amb un gerro i un ram de flors. La fotografia té un format lliure segons les mesures del cartró. (AJVMP).

¹⁸ *Diario de Avisos*, número 8498 del dijous 11 de setembre de 1924, p. 2. (ACBG).

Figura 2.- Fotografia d'exterior realitzada pel fotògraf Ramon Alcantud durant les obres de construcció d'una casa, molt probablement cap a la mateixa zona on ell tenia l'estudi. Les condicions del treball aquells anys no eren les més adequades des del punt de vista de les mesures de seguretat. A l'esquerra el segell que tamponava als cartrons del les seves fotografies. (AJVMP).

ALCAÑIZ I GIRALT, MAGÍ

En Jaume Ricart que tenia una fàbrica de teixits de cotó a la ciutat instal·la per primera vegada a Manresa il·luminació elèctrica l'any 1876 per il·luminar els espais fabrils amb la finalitat que es podés guanyar en visió i seguretat. A continuació tenim que a l'any 1886 Ignasi Lluvià que tenia una fàbrica de betes al carrer de les Bastardes número 12 va instal·lar una línia elèctrica per il·luminar la façana de l'església del Carme per les Festes de la Llum alimentada des del generador que tenia a la fàbrica. Ell era l'administrador de les festes i aquesta va ser la primera instal·lació de la xarxa elèctrica de la ciutat. Després d'aquesta prova inicial, l'Ajuntament aprova en el ple del 29 de gener de 1889 preparar un concurs per dotar d'enllumenat elèctric els carrers de la ciutat. El 12 de desembre de 1892 s'adjudica el concurs a la Casa Muntadas¹⁹ de Barcelona, que després la cedí a la raó social manresana "Gallifa, Vila, Ferrer i Cia" que iniciarà la instal·lació de la xarxa d'enllumenat pels carrers i places més importants de la ciutat.

La prova d'aquesta nova instal·lació es fa per les Festes de la Llum de l'any 1894 en què es va il·luminar la plaça del Carme de manera provisional, i el dia 1 d'abril es posa en servei de manera oficial l'enllumenat públic de Manresa. Amb tota aquesta nova iniciativa tecnològica, ràpidament va haver-hi industrials manresans que la van aprendre i se la feren seva, de manera que van començar a sorgir instal·ladors elèctric i botigues de venda de material elèctric.

Una d'aquestes era la denominada "La Elèctrica" propietat de Magí Alcañiz i Giralt. Primer s'instal·la de manera provisional, el dia 1 d'abril de 1891, al primer pis del carrer Nou, número 30; mentre busca un local adequat. Finalment troba el local adequat i el dia 9 de maig d'aquell mateix any obre la botiga al carrer Sant Miquel número 8²⁰ que va ser la primera de la ciutat en vendre material elèctric. A més de material elèctric, feia instal·lacions elèctriques, instal·lacions telefòniques, de parallamps, venia material d'òptica com binocles, lupes, microscopis, comptafils, ulleres, llarga vistes, aparells que aleshores es denominaven com aparells de física, baròmetres, alcoholímetres, termòmetres, etc. També venia material relacionat amb la fotografia com estereoscopis per veure les vistes fotogràfiques que venia realitzades sobre plaques de vidre i sobre cartrons, etc.

En Magí Alcañiz al vendre estereoscopis va optar també per vendre fotografies estereoscòpiques per la qual cosa també es va dedicar a l'edició de vistes fotogràfiques. El dia 4 d'abril de 1899 insereix a la premsa que acaba de rebre una col·lecció de vistes estereoscòpiques i una d'elles era la titulada "La vida de Jesucristo", perquè aleshores era setmana santa²¹. L'any següent, 1900, edita una sèrie sobre cartró amb vistes de Manresa i també de fora de la ciutat. Les vistes de Manresa les encarregava; algunes al fotògraf de Salelles, Lluís Migliora i d'altres a altres fotògrafs no identificats (figura 1). Els cartrons deuriem ser impresos a la Impremta d'Anton Esparbé de la plaça Immaculada, doncs una d'elles es venia també a Barcelona sota la raó social de "Centro Artístico de Barcelona" de G. Mimó del carrer Balmes i ell era també el distribuïdor a Manresa d'aquestes vistes estereoscòpiques que tan de moda es van posar en el canvi de segle. Aquesta vista era la de

¹⁹ La Casa Muntadas era propietat de l'enginyer industrial Lluís Muntadas i Rovira que van crear l'any 1891 una empresa de construcció i venda de material elèctric. *L'electricitat a Catalunya*, Joan Carles Alayo i Manubens, Pagès editors, Lleida 2007, p. 943. (AJVMP).

²⁰ En aquest local hi havia a botiga de quincalleria i joguines de Joan Espoy que va tancar i fa cantonada amb el carrer Sabateria.

²¹ *Diario de Avisos de Manresa*, número 993 del dimarts 4 d'abril de 1899, p. 2. (ACBG).

l'interior d'una serradora manresana que s'ha trobat en dos cartrons diferents, una la realitzada per Magí Alcañiz i una altre realitzada per G. Mimó (figura 2).

El dia 27 de juny de 1904 apareix una nota al periòdic *El Pla de Bages*²² en què Magí Alcañiz anuncia que per motius de canvi de residència, doncs anava a viure fora de Manresa, venia la raó social i la botiga del carrer Sant Miquel (figura 3). Sembla que no va interessar a ningú, perquè poc després allí hi havia instal·lada la Granja "San Francisco" que va obrir el 15 de juliol de 1905.

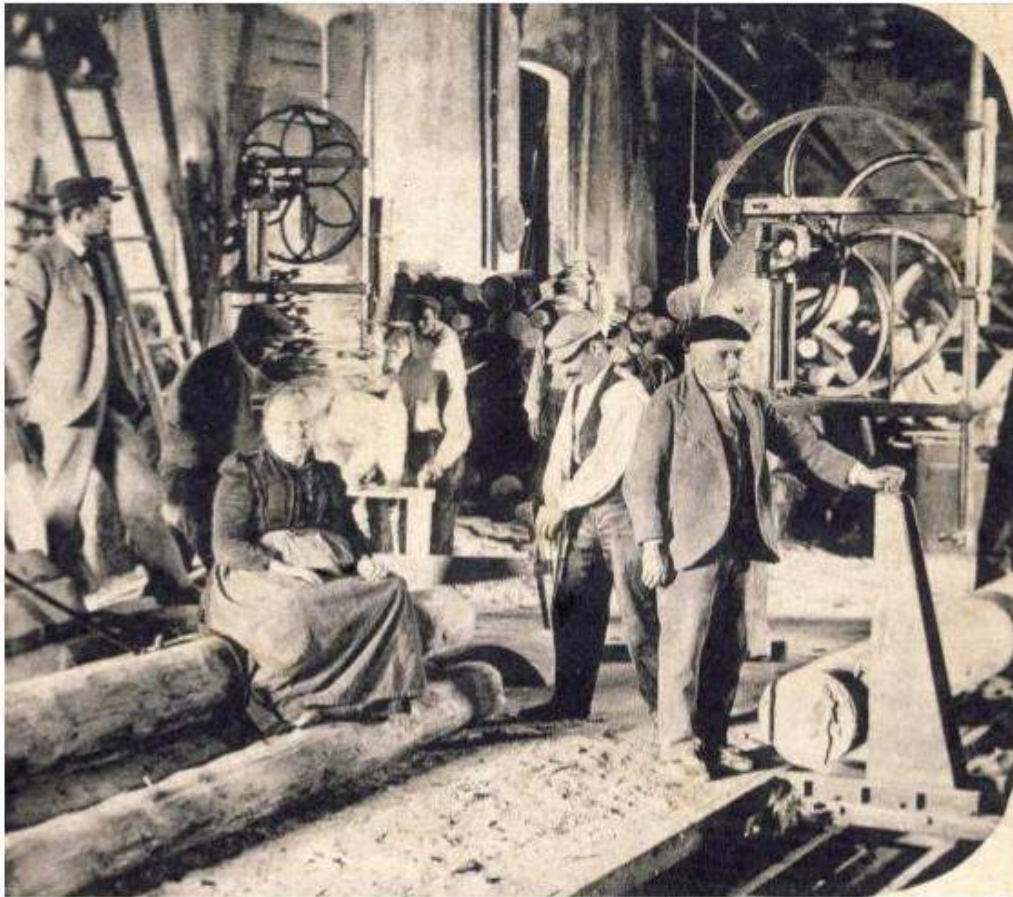

Figura 1.- Fotografia estereoscòpica editada per Magí Alcañiz l'any 1900 de l'interior d'una serradora manresana. La mateixa fotografia va ser editada també per en G. Mimó de Barcelona, en la seva col·lecció de vistes de tot Catalunya. (AJVMP).

²² *El Pla de Bages*, número 84 del dilluns 27 de juny de 1904, p. 2. (ACBG).

Figura 2.- A l'esquerra revers de la vista estereoscòpica anterior editada l'any 1900 per Magí Alcañiz sota la raó social de "La Eléctrica" amb adreça al carrer Sant Miquel número 8. A la dreta el revers de la mateixa vista editada a Barcelona per en G. Mimó de la raó social "Centro Artístico de Barcelona" amb adreça al carrer Balmes número 21 i que distribuïa arreu les seves sèries de vistes estereoscòpiques. Ambdues vistes eren impreses per la Impremta d'Anton Esparbé del carrer de Santa Llúcia. (AJVMP).

Per cambi de residencia se ven lo acreditat establiment de electricitat y óptica, titolat:
"LA ELÉCTRICA"
 Informarán en el metex: Carrer de Sant Miquel, número 8.

Figura 3.- Anunci aparegut al diari El Pla de Bages del dilluns 27 de juny de 1904 en que comunicava que per motiu d'anar-se'n de Manresa, Magí Alcañiz venia la botiga del carrer Sant Miquel, per si algú hi estava interessat en quedar-se-la. (ACBG).

ALONSO, JOSEP

El setembre de 1900 apareix al diari “El Noticiero Manresano” una nòtula en la que es comenta que: **“Hemos tenido ocasión de visitar la importante Fotografía Barcelonesa”, que està situada en uno de los terrenos contiguos al Paseo de Pedro III, y admirar los lujosos retratos que durante el corto tiempo que està situada en nuestra ciudad, se han hecho en la mencionada fotografía**²³. Aquest estudi fotogràfic s’havia obert aquell mateix any 1900.

L’any següent, el dia 14 de gener de 1901 el “Diario de Avisos de Manresa” publica un nou anunci en que el fotògraf barcelonès Josep Alonso, propietari de la Fotografia Barcelonesa posa en coneixement de la ciutat que fa fotografies als domicilis (figura 1). En aquesta adreça hi resta un sis anys fins que el dia 19 de novembre de 1906 en Josep Alonso comunica mitjançant un anunci a la premsa²⁴ que trasllada l’estudi fotogràfic al carrer Sobrerroca, número 29, 2n pis (figura 1); que era l’adreça on estava situat l’estudi fotogràfic **FOTOGRAFIA CATALANA**, el que ens indica que es van traspasar l’estudi. Josep Alonso utilitza a Manresa el mateix nom comercial que utilitzava a Barcelona: **FOTOGRAFIA DEL TRIUNFO**. Només treballava a Manresa el dissabtes i diumenges perquè la resta de la setmana ho feia a Barcelona. El primer cap de setmana que deurien treballar va ser el del dissabte dia 24 i el diumenge dia 25 de novembre²⁵ de 1906.

Josep Alonso, tenia en una primera etapa la seu central al carrer Trafalgar 59, i després obre una sucursal al carrer Pelai, número 2, cantonada Plaça Universitat. Durant aquesta etapa en tots els seus estudis treballa amb aquest nom comercial. Durant l’etapa manresana la seu central es trasllada al Passeig de Sant Joan número 133 cantonada carrer Trafalgar número 63. En aquest període en els reversos de les fotografies realitzades a Barcelona hi incloïa l’adreça de l’estudi de Manresa (figura 2).

També va obrir sucursals a la Carretera de la Creu Coberta, número 122 d’Hostafrancs; a la Ronda de Sant Pau, número 12; i a la Ronda de Sant Pere, número 47. En el període més enllà de 1910 va deixar de treballar amb el nom comercial de **FOTOGRAFIA DEL TRIUNFO** per utilitzar la de **FOTOGRAFIA STUDIO**.

Va iniciar els treballs de fotografia d’estudi utilitzant formats com el “victòria” i el “promenade” (figura 3), però ràpidament es passà al revelat directe sobre paper fotogràfic preimprès de postal (figura 4). Els primers retrats els realitzava com el del segle anterior; una fotografia revelada sobre paper salat i després enganxat sobre un cartró. Els reversos continuaven sent un aparador de publicitat. Sobre 1905 canvia el suport de cartró i es passa al paper fotogràfic, quin revers era preimprès amb la impressió típica de les primeres postals, és a dir amb un revers destinat totalment a les dades del destinatari. A partir de 1906 i després de la disposició de desembre de 1905²⁶ els reversos de les postals es van dividir en dues zones: la de l’esquerra pel text epistolar i la de la dreta per les dades del destinatari i el franqueig. Els fotògrafs ràpidament s’hi van adaptar i a partir d’aquesta data en Josep

²³ *El Noticiero Manresano*, número 289 del dijous 27 de setembre de 1900, p. 2 i 3. (ACBG).

²⁴ *El Pla de Bages*, número 791 del dilluns 19 de novembre de 1906, p. 1. (ACBG).

²⁵ *El Pla de Bages*, número 793 del dimecres 21 de novembre de 1906, p. 1. (ACBG).

²⁶ La Dirección General de Correos y Telégrafos emet un reial decret del Ministeri de la Governació del 7 de desembre de 1905 que modifica l’article 20 del Reglament del Servei de Correos de 1898 esmentant que: “los remitentes de tarjetas postales il-lustrada para el interior del reino podran utilizar para su comunicación con los destinatarios la mitad izquierda del anverso, reservando la derecha para la direccion, franqueo y sellos de Servicio”. Amb els anys el que era l’anvers s’ha convertit en el revers pel fet de portar una imatge al revers i convertir en més important la imatge que les dades del destinatari i el petit text epistolar que l’acompanya.

Alonso també va utilitzar paper fotogràfic amb els revers partit. En tots els seus retrats el fons es totalment buit de qualsevol element de decorat paisatgístic. El retratat únicament s'acompanya d'algun element auxiliar de mobiliari. Les primeres fotografies revelades sobre paper de postal no permetia que al revers de la postal s'hi escrivís cap text epistolar i per tant la fotografia del retratat ocupava tan sols un part, per deixar la resta en blanc per poder-hi escriure un petit missatge. Malgrat que a partir de desembre de 1905 el text epistolar podia escriure's a la cara de les dades des destinatari al estar dividit per la mitat, ell va continuar revelant la imatge del personatge retratat en un dels dos costats de la fotografia, deixant la resta en blanc. Els seus retrats, en els cas dels revelats sobre paper fotogràfic de postal, portaven el seu nom en repussat, normalment a la part inferior de la imatge fotogràfica (figura 5).

Com que la feina no era la que ell volia, va publicar en el diari del 15 de juliol de 1907²⁷ uns cupons perquè 6 retrats en lloc de costar 12 pessetes, amb la presentació del cupó, en cobrava només 4 pessetes, és a dir que feia una reducció de 75% (figura 6). En aquest anunci ja ofería la possibilitat que els retrats fossin mates o esmaltats -brillants-. No torna a fer més publicitat fins el maig de 1909²⁸ i ho fa per oferir regals als nens i nenes que es retratessin per la primera comunió.

Els darrers anuncis apareguts a la premsa son el del mes de setembre²⁹ i de novembre de 1909³⁰. Després cap notícia més d'ell i el dia 27 de juny de 1910 apareix un anunci a la premsa de la ciutat en què s'esmenta que ha traspassat l'estudi fotogràfic a un empleat seu, que és el fotògraf A. Cortada³¹, per la qual cosa havia traspassat l'estudi a aquest fotògraf que també treballava amb ell al estudi d'Hostafrancs a Barcelona, al carrer de la Creu Coberta número 122.

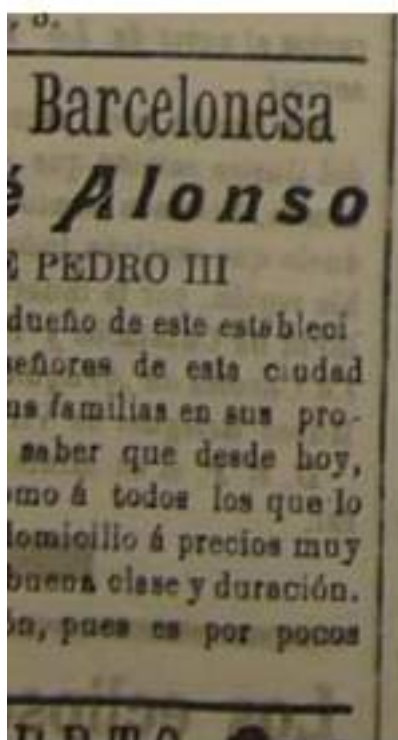

Figura 1.- Anunci aparegut el dilluns 14 de gener de 1901 al "Diario de Avisos de Manresa" oferint els serveis fotogràfics el fotògraf Josep Alonso que havia establert el seu estudi al Passeig Pere III. (ACBG).

²⁷ *El Pla de Bages*, número 981 del dilluns 15 de juliol de 1907, p. 1. (ACBG).

²⁸ *El Pla de Bages*, número 1517 del dimecres 5 de maig de 1909, p. 3. (ACBG).

²⁹ *La Cigonya*, revista d'humor, literatura i crítica, any I, número 1 de 4 de setembre de 1909. (ACBG).

³⁰ *El Pla de Bages*, número 1674 del dimecres 17 de novembre de 1909, p. 2. (ACBG).

³¹ *Diario de Avisos*, número 4.306 del dilluns 27 de juny de 1910, p. 2. (ACBG).

Figura 2.- Revers d'una fotografia realitzada per en Josep Alonso a l'estudi de Barcelona. Als reversos fets en aquest estudi també hi havia l'adreça de l'estudi de Manresa que era la carrer Sobrerroca número 29, 2n pis on havia estat situat el també estudi de fotografia de FOTOGRAFIA CATALANA. (AJVMP).

Figura 3.- Retrat fet entre 1906 i 1908 en grandària "promenade", més gran que el clàssic "carte de visite", de 10 x 18 cm. a l'estudi de la **FOTOGRAFIA DEL TRIUNFO** de Josep Alonso a l'estudi de Manresa. El cartrons es fan cada vegada més imaginatius i amb més decoració per ser més atractius pels clients i per diferenciar-se dels altres estudis fotogràfics. En aquest cas com que el fotògraf no era pintor el fons és inexistent i només es complementa amb un element auxiliar, que en aquest cas és una cadira de braços. (AJVMP).

Figura 4.- Retrat realitzat, molt possiblement l'any 1906, a l'estudi fotogràfic de la FOTOGRAFIA DEL TRIUNFO de Josep Alonso al carrer Sobrerroca. El retrat és fet en el nou format de targeta postal on la imatge del retratat ocupa tan sols una part de l'anvers i la resta es deixava per escriure-hi el text epistolar. El revers fins a finals de 1905 ocupava la totalitat per escriure-hi les dades del destinatari i posar-hi el franqueig. (AJVMP).

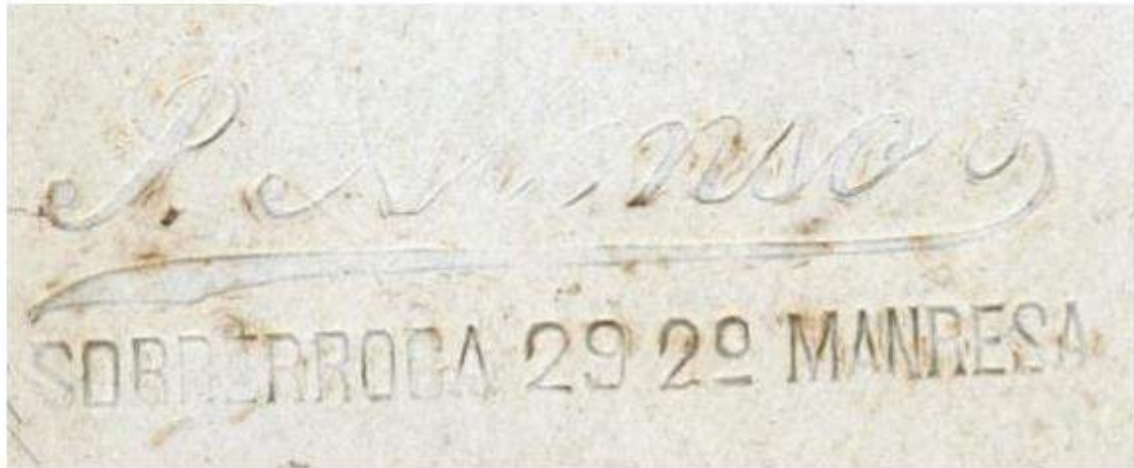

Figura 5.- Peu del fotògraf que en Josep Alonso el posava repussat en les fotografies que feia. En aquest cas únicament hi feia constar l'estudi de Manresa, sense cap referència l'estudi de Barcelona. (AJVMP).

ALOY I BOSCH, MANUEL

Manuel Aloy i Bosch va néixer a Campdevàdol l'any 1900. Després de passar la infantesa a la seva vila nadiua es trasllada a Manresa l'any 1926 quan ja es dedicava a la fotografia professional. La seva especialitat era la fotografia d'estudi i el retrat. Va muntar l'estudi i el domicili al carrer Camp d'Urgell número 18. Es casa amb Concepció Morral i Jou filla de Puig-reig que era de la mateixa edat.

Va començar a treballar quan arriba a la ciutat l'any 1926. Es definia com un fotògraf ambulant perquè anava on fos a retratar. A les fotografies hi expressava que anava als domicilis a fer els retrats que calgui i quan sigui necessari. Els retrats el revelava sobre paper fotogràfic preimprès fet especialment per a les seves fotografies. Els primers reversos son de postal social amb les seves dades i amb els dos espais diferenciats com a totes les postals a partir de 1905. L'espai de l'esquerra pel text epistolar i el de la dreta per les dades de destinatari. En la primera etapa molts dels seus retrats es revelaven dintre d'un oval deixant molt d'espai en blanc perquè ressaltés més la figura humana del personatge retratat (figura 1).

Entrat a la dècada de 1930 canvia de model de revers i fa un disseny més d'estil modernista i més carregat amb més sanefes i requadres però mantenint l'estil de postal social (figura 2). En aquesta etapa continuava incloent els personatges retratats dintre d'un oval. Fins a mitjans de la dècada de 1930 no va deixar els retrats emmarcats amb l'oval i fa que la imatge ocupi la totalitat de la fotografia. En tots els casos i sempre que treballa al seu estudi, al darrera de la persona retratada hi col·loca un decorat pintat com tots el fotògrafs de la darrera mitat del segle XIX i de la primera mitat del XX.

Després de la guerra civil va continuar treballant a la mateixa adreça fins a finals de la dècada de 1950 o principis de la de 1960 en què va deixar la vida activa de fotògraf d'estudi. En aquesta última etapa els dissenys dels cartrons van ser posats al dia i eren més lliures. Moltes de les fotografies les enganxava en cartrons tipus llibret o carnet amb tapa, sobretot les de naixements, primeres comunions i casaments.

Figura 1.- Fotografia realitzada per Manuel Aloy entre 1926 i 1930 al seu estudi del carrer Camp d'Urgell. El seu estil era que el personatge retratat ressaltés a l'anvers del cartró i amb aquesta finalitat el circumscrivia dintre d'un oval. El revers mantenia els dos espais típics de les postals social: el del text epistolar i el de les dades del destinatari. A la llegenda hi incloïa que era un fotògraf ambulante i que anava a fer fotografies on fes falta. (AJVMP).

Figura 2.- Fotografia d'estudi realitzada pel fotògraf Manuel Aloy entre 1930 i 1935 d'una senyora d'edat. Continuava circumscrivint el personatge a l'interior d'un oval. El revers, tot mantenint les mateixes característiques, es va adaptar al gustos dels dissenys de l'època. (AJVMP).

AMAT i PALÀ, JOAQUIM

Joaquim Amat i Palà va néixer a Manresa l'any 1874 fill de Joan Amat i Coll propietari de la pastisseria i confiteria "La Confianza" situada al carrer Sant Miquel número 28 i de Maria Rosa Palà. De ben jove es va aficionar a la fotografia i era un bon fotògraf afecionat que es va presentar amb un treball titulat "Llum i ombra" al concurs de fotografia que el Centre Excursionista de la Comarca de Bages va organitzar per col·laborar en els actes de celebració de la commemoració del centenari de les batalles del Bruc el juny de 1908. Va guanyar el primer premi del grup dedicat a la fotografia de la comarca de Bages sota el lema "El Pirineu català" que patrocinava l'agent de borsa i gran afecionat a l'excursionisme en Cèsar August Torras i Ferreri³². Aquesta primer premi era per la fotografia de Joaquim Amat amb el lema de "Llum i ombra".

³² *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, any III, número 22, 15 de juny de 1908, p. 60 i 61. (AJVMP).

AMAT I SANS, JOAQUIM

En Joaquim Amat i Sans era un manresà del Passeig que sempre s'havia relacionat amb els ambients catalanistes i culturals de la ciutat. Fill d'Àngel Amat i Tenas³³, va participar a la fundació del Orfeó Manresà. El dia 16 de novembre de 1903 el govern civil n'aprova el reglament i a continuació es va constituir la primera junta directiva presidida per en Josep Jordana en la que en Joaquim Amat en formava part.

El dia 9 d'abril de 1905 es funda el Centre Excursionista de la Comarca de Bages i en Joaquim Amat també hi va ser des de primer dia fundacional. En va ser el soci número 5. A la reunió celebrada el dia 30 de juny de 1905 presidida pel president Josep Esteve i Seguí es creen les seccions de l'entitat: Arqueologia i Història, Ciències Naturals, Folklore, Literatura, Arts. Fotografia, Diccionari, i Esport³⁴. En aquesta primera junta la secció de Fotografia va ser presidida pel mateix Joaquim Amat, per tal com n'era un gran afeccionat. A la secció també hi havia Josep Armengou com a secretari i mossèn Benvingut March com a vocal. A la segona junta directiva de l'any 1906 en serà el comptador³⁵, i a la tercera junta directiva, corresponent a l'any 1907, tornarà a ser el comptador de l'entitat, al mateix temps que continuarà sent el president de la secció de fotografia³⁶.

El mateix Joaquim Amat serà tresorer amb la junta presidida per Joaquim Sarret i Arbós el 9 de febrer de 1908³⁷, tot continuant sent el president de la secció de fotografia. La presidència de la secció de fotografia l'alternava amb el conreu de la fotografia. La primera notícia que en tenim és la nota publicada en el diari El Pla de Bages on es dona la notícia que els treballadors de la fàbrica tèxtil d'en Pere Parera, situada a la cantonada del Passeig Pere III amb la carretera Cardona, celebren el diumenge 2 de juliol de 1905 un aplec al santuari de Joncadella i en Joaquim Amat els hi fa una fotografia de grup³⁸.

L'any 1907 va ser un any en què va fer moltes fotografies. Comença l'any fent una fotografia de la cavalcada dels reis mags quan entraven als Magatzems Jorba³⁹ que es van publicar a la revista "La Senyera" que s'editava a Barcelona l'any 1907 però, malauradament, només es van publicar dos números⁴⁰. Aquell any per reis també va fer donació de dolços i regals a la Joventut Carlista perquè els regalesin els reis mags als infants amb l'acte anual que feia aquesta entitat.

El mes de febrer al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages es publica una fotografia seva del retaule del Sant Esperit⁴¹. A la renovació de la junta directiva del Centre Excursionista de la Comarca de Bages realitzada el dia 3 de març de 1907 en Joaquim Amat és elegit novament comptador⁴² i president de la secció de fotografia.

³³ Àngel Amat i Tenas era el propietari del restaurant de l'estació del nord. Va ser membre de les juntes directives de diverses entitats de la ciutat com l'Ateneu Obrer Manresà, la Creu Roja, el Manresa Foot-ball, i l'Orfeó Manresà. També va formar part dels consistoris de l'any 1925 sota la dictadura de Primo de Rivera.

³⁴ *Cent anys de cultura i esport. Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, Emili Martínez i Ballester, i Francesc Villegas i Martínez, Centre Excursionista de la Comarca de Bages, Manresa, 2008, p. 315. (AJVMP).

³⁵ *Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, Butlletí número 2 del 15 de febrer de 1906, p. 19. (AJVMP).

³⁶ *Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, Butlletí número 7 del 15 de març de 1907, p. 150. (AJVMP).

³⁷ *Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, Butlletí número 18 del 1 de març de 1908, p. 3 i 4. (AJVMP).

³⁸ *El Pla de Bages*, número 384 del dilluns 3 de juliol de 1905, p. 2. (ACBG).

³⁹ *El Pla de Bages*, número 830 del dimarts 8 de gener de 1907, p. 2. (ACBG).

⁴⁰ *La Senyera*, número 2 del 12 de gener de 1907.

⁴¹ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 7 del 15 de febrer de 1907, p. 137. (AJVMP).

⁴² *Ibidem*, número 8 del 15 de març de 1907, p. 150 i 151. (AJVMP).

Cada any per la Festa Major els Magatzems Jorba decoraven la façana de l'edifici dels magatzems i organitzaven algun fet extraordinari que fos atractiu pels manresans i visitants al mateix temps que el hi servia de publicitat. Aquell any 1907 van fer construir un gegant de 14 metres vestit de pagès nomenat "L'Hereu Jordi" que movia el cap i els ulls al mateix temps que també parlava. Durant la nit tenia els ulls il·luminats per atreure als passejants⁴³. En Joaquim Amat va fer vàries fotografies d'aquesta figura que es van publicar a la revista "La Actualidad"⁴⁴ (figura 1).

El dia 12 d'octubre de 1907 es va produir aquella riuada tan mortífera i que causà tants estralls a totes les instal·lacions del costat del riu i als ponts del Cardener. Un gran nombre de fotògrafs i fotoreporters van fer moltes fotografies de les desgràcies provocades que es van publicar en innumbrables revistes d'arreu. En Joaquim Amat va ser un dels que va fer més fotografies que es van publicar. Seves son les imatges publicades a la revista "La Actualidad"⁴⁵ i també les imatges del reportatge que en va fer i que es van publicar al butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages⁴⁶. Les seves imatges van compartir article amb les imatges d'un altre fotògraf, en Adolf Mas (figura 2).

L'any 1908 a la renovació de la junta del Centre Excursionista de la Comarca de Bages realitzada el dia 9 de febrer és elegit com a tresorer de l'entitat⁴⁷ i va continuar com a president de la secció de fotografia. Aquell any tenim notícia d'una fotografia que va fer en una excursió amb altres companys del Centre Excursionista de la Comarca de Bages el dia 1 de març a Castellnou de Bages. La fotografia es publica al butlletí⁴⁸, i el dia 10 de maig van fer una altre excursió a Serrateix i Viver. La fotografia de l'església de Serrateix va servir per il·lustrar la segona part d'aquesta ressenya⁴⁹. Una altre fotografia la va fer durant el seguici de l'enterrament del dia 7 de febrer de 1909 d'en Pere Armengou i Manso alcalde integrista de la ciutat (figura 3).

Joaquim Amat va continuar amb la seva vida social contribuint al govern de les institucions manresanes. L'any 1913 participa com a vocal a la junta directiva de l'Orfeó Manresa, i l'any 1916 com a vocal de la junta de propietaris del Teatre Conservatori.

Una altre faceta artística que conreava era la de fer pessebres per Nadal. L'any 1923, la V.O.T. -venerable ordre terciària- de l'ordre religiosa dels franciscans va organitzar el segon concurs de pessebres i en Joaquim Amat va guanyar el segon premi dels pessebres d'adults⁵⁰. Sis anys més tard, l'any 1929, torna a tenir una menció honorífica en el concurs de pessebres en la categoria de mestres pessebristes⁵¹ i l'any 1930 va formar part del jurat d'aquest concurs de pessebres.

⁴³ *El Pla de Bages*, número 986 del dissabte 20 de juliol de 1907, p. 2. (ACBG).

⁴⁴ *La Actualidad. Revista Mundial de actualidad gràfica*, any II, número 58 del 6 de setembre de 1907, p. 6. (AJVMP).

⁴⁵ *La Actualidad. Revista Mundial de actualidad gràfica*, any II, número 64 del 18 d'octubre de 1907. (AJVMP).

⁴⁶ *Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, Butlletí número 14 del 6 d'octubre de 1907, p. 246 a 251. (AJVMP).

⁴⁷ *Íbidem*, número 18 del 1 de març de 1908, p. 3 i 4. (AJVMP).

⁴⁸ *Íbidem*, número 18 del 1 de març de 1908, p. 17. (AJVMP).

⁴⁹ *Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, Butlletí número 26 del novembre de 1908, p. 123 a 129. (AJVMP).

⁵⁰ *El Pla de Bages*, número 11.302 del 31 de gener de 1924, p. 3. (ACBG).

⁵¹ *El Pla de Bages*, número 7.718 del 23 de gener de 1930, p. 1. (ACBG).

Figura 1.- Fotografia presa per en Joaquim Amat durant la Festa Major de l'any 1907 del gegant "L'Hereu Jordi" que els Magatzems Jorba van construir com a element publicitari. El gegant vestit de pagès tenia una altura de 14 metres i movia el cap i els ulls. També parlava i durant la nit se l'hi encenien els ulls. La fotografia es va publicar a la revista "La Actualidad Gráfica" del 6 de setembre de 1907. (AJVMP).

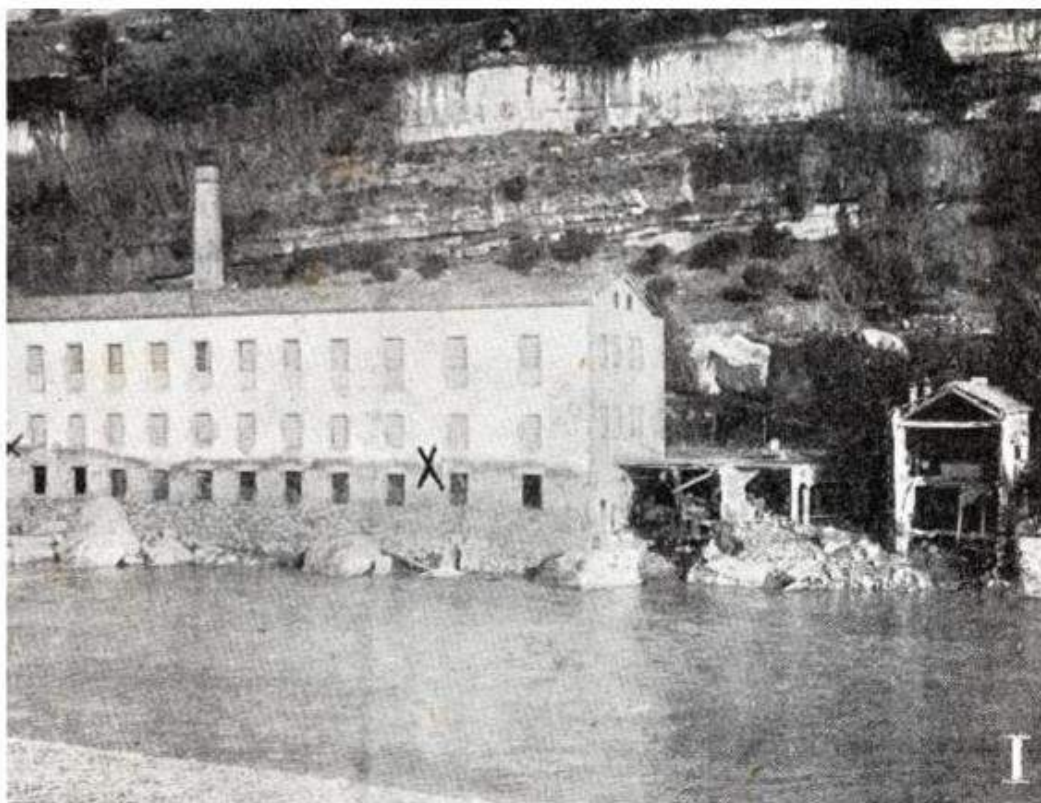

Figura 2.- Fotografia presa per en Joaquim Amat dels estralls causats a la fàbrica tèxtil de Can Fabrés o de les Roques de Sant Pau produïts per la riuada del 12 d'octubre de 1907. La creu marca el nivell on va arribar l'aigua. També es pot apreciar com de malmesos van quedar els edificis annexos. La fotografia, conjuntament amb d'altres es va publicar a la revista "La Actualidad" del 18 d'octubre de 1907. (AJVMP).

Figura 3.- Fotografia presa per Joaquim Amat el dia 7 de febrer de 1909 del seguici funerari de l'alcalde Pere Armengou i Manso des de casa seva, marcat amb una X, fins a l'Ajuntament perquè els manresans podessin mostrar-li els seus respectes. La fotografia es va publicar a la revista "La Actualidad" del 18 de febrer de 1909. (AJVMP).

ARMENGOU I GUITART, FRANCESC D'ASSÍS

En Francesc d'Assís Armengou i Guitart neix a Castellar de n'Hug l'any 1843. El seu pare en Pere Armengou i Orriols era comerciant i s'havia casat amb Maria Guitart. El matrimoni a part d'en Francesc d'Assís tenia una germana, Francesca, dos anys més gran. Per motius de feina en Pere Armengou es trasllada a Cardona on hi roman durant uns anys fins que el 1857 es traslladen a Manresa seguint els passos del seu germà Jaume fundador de la ferreteria Armengou. En Pere Armengou tenia aleshores 40 anys, la seva muller Maria Guitart en tenia 36 anys, la filla Francesca 16 anys i en Francesc d'Assís en tenia 14. S'instal·len al carrer Sobrerroca número 4, 3r pis.

Al padró de 1867 en Pere Armengou era vidu amb la professió de comerciant i convivia únicament amb en Francesc d'Assís que tenia 24 anys que tenia com a professió la de pintor. La seva germana, Francesca, figura en el cens de 1875 amb 46 anys i casada; on el seu pare Pere Armengou figura com a jornaler amb 61 anys d'edat i no com a comerciant amb domicili al carrer Puigterrà número 17, 3r pis.

En Jaume Armengou i Orriols, el germà d'en Pere havia nascut també a Castellar de n'Hug l'any 1831 i era 14 anys més jove. L'any 1850 arriba a Manresa amb 19 anys i va a viure al carrer Sobrerroca número 27, baixos, on hi tenia la Ferreteria Armengou, que havia fundat a la Plaça Hospital. Casat amb Josepa Manso i Soldevila de Borredà (Berguedà) van tenir 7 fills, un dels quals, en Pere Armengou i Manso, va arribar a ser alcalde de la ciutat.

El fet de ser germans i que en Jaume havia arribat a Manresa 7 anys abans, deuria facilitar-li les coses al seu germà gran Pere. Això ajudaria a entendre que visquessin tots dos al mateix carrer, un al número 4 –tocant a la plaça Major- en Pere, i l'altre al número 27 –en Jaume- on hi tenia la ferreteria.

La família d'en Pere Armengou era de profundes arrels catòliques. Característica que en Francesc d'Assís havia heretat. Aquesta ideologia marcarà profundament a en Francesc d'Assís, fins al punt, que marcarà la seva trajectòria artística.

L'any 1867 en què Francesc d'Assís Armengou i Guitart tenia 24 anys s'associa amb el escultor Josep Marsal⁵² i el 15 de setembre compren l'estudi fotogràfic denominat "**Fotografia del Liceo**" de Fernando Bolderin situat a la plaça Major número 20, 3r pis –Casa Fàbregas-, i a continuació treballen amb la denominació de "**Fotografia Artística**"⁵³ també per poder disposar de bona llum natural. Fonamentalment treballen en la fotografia d'estudi i sobretot amb el retrat. També aprofitava l'estudi fotogràfic per vendre aparells i material de fotografia com ja feia en Fernando Bolderin.

Aquesta associació no deuria funcionar i, abans de final d'any, van procedir a desmuntar l'estudi fotogràfic. En Josep Marsal continua amb el seu taller d'escultura de la Baixada de la Seu, i en Francesc d'Assís Armengou es deuria quedar amb tot el material fotogràfic perquè tenim una fotografia feta a en Joaquim Sarret i Arbós⁵⁴ aquell mateix any 1867 amb l'adreça de casa seva, el carrer Sobrerroca número 4, on va instal·lar l'estudi fotogràfic per continuar

⁵² En Josep Marsal era un escultor de 30 anys nascut a Capellades l'any 1837 i que feia 3 anys que s'havia traslladat a Manresa, on tenia l'estudi: a la Baixada de la Seu número 6.

⁵³ *El Manresano*, número 377 del diumenge 15 de setembre de 1867, p. 2. (ACBG).

⁵⁴ L'any 1867 en Joaquim Sarret i Arbós vivia a la Baixada del Pòpul número 6. Al ser veïns deuria ser coneguts i per aquest motiu deuria fer-se la fotografia amb en Francesc d'Assís i no amb en Benet Cabanes. També deuria ajudar el fet que tots dos tenien profundes conviccions catòliques. Anys abans la família formada per en Joan Sarret i Sala, i Antònia Arbós i Dardet vivia al carrer Sobrerroca número 8, on havia nascut en Joaquim i l'any 1867. En aquesta fotografia en Joaquim Sarret i Arbós tenia 14 anys, doncs havia nascut el dia 4 d'agost de 1853.

amb els treballs de fotografia. A principis d'abril de 1868 el periòdic setmanal **EL MANRESANO** publica un nòtula en la que esmenta: “...*Hansenos pasado una elegantes esquelitas en las que se anuncia la fotografía que el Sr. F. Armengou pintor de historia, retratista al óleo y dorador, tiene establecida en la calle de Sobrerroca, 4, 3º, le deseamos numerosa clientela.*”⁵⁵. Aquesta nota ens diu que l'estudi ja estava establert en aquesta adreça, per la qual cosa ja l'hi tenia des de finals de l'any anterior. També ens diu que el tenia al mateix pis on tenia el domicili amb el seu pare. La situació li deuria anar bé al ser un tercer pis per poder disposar de llum natural suficient per fer les fotografies.

Un altre periòdic setmanal publicat a Manresa comenta l'any 1877 que ha visitat l'estudi de pintura que en Francesc d'Assís Armengou té al carrer Sobrerroca número 29, i que és un ampli local on han pogut veure varis quadres a l'oli en els que estava treballant⁵⁶. En aquest estudi hi traslladà posteriorment l'estudi fotogràfic i hi obrí una escola de dibuix i pintura.

La seva devoció catòlica va fer que els anys 1878 i 1879 formés part dels administradors de la Confraria de la Llum de l'església de Nostra Senyora del Carme⁵⁷. Aquell mateix any 1879 estava treballant en un quadre a l'oli de la Mare de Déu de la Bona Mort, al mateix moment que a Manresa hi havia dos pintors religiosos que es feien la competència: ell i en Francesc Morell⁵⁸.

Dintre d'aquests encàrrecs de quadres de personatges religiosos l'any 1881 estava pintant un quadre de Sant Joaquim, pare de la Verge Maria que li havia encarregat el seu amic Joaquim Sarret i Arbós, segons l'anotació manuscrita i signada per ell mateix que figura al periòdic **SEMANARIO DE MANRESA** existent a l'Arxiu Comarcal del Bages⁵⁹. L'anotació diu: ***Este cuadro de San Joaquin y la Virgen lo mandé trabajar al autor Sr. Armengou pagando de mi bolsillo. En este año 1930 aun tengo la satisfacción de poseerlo, gracias a Dios y a la virgen. Joaquin Sarret y Arbós.***” Aquell mateix any 1881 treballa també amb un quadre de la Verge Maria amb el nen Jesús i el Pare que contempla l'infant Jesús⁶⁰.

Per les seves profundes conviccions catòliques estava en contacte amb les entitats catòliques de la ciutat. Entre aquestes entitats hi havia la Joventut Catòlica que estava al carrer del Joc de la Pilota número 6 i la seva col·laboració va ser obrir-hi una classe de dibuix, el dia 15 de gener de 1882, que la portava ell personalment⁶¹.

Més endavant el trobem treballant amb associació amb l'escultor Llorenç Llimona i en Joan Rius amb el nou altar que s'inaugura el diumenge dia 19 de setembre de 1886, construït a l'església de Casa Caritat per a substituir l'existent⁶². A partir d'aquest moment es concentra en la decoració i la pintura de la volta del sostre de l'absis i del presbiteri d'aquesta mateixa església en la qual el mes de juliol de 1887 encara hi estava treballant⁶³. També va realitzar sis quadres dels sis primers dolors de la Verge Maria, que després de ser exposats el desembre de 1887, per Nadal a l'aparador de la botiga de quincalleria d'Enric Coll i Barberà del carrer Sobrerroca, van ser instal·lats a l'església de Casa Caritat⁶⁴.

⁵⁵ *El Manresano*, número 406 del diumenge 5 d'abril de 1868, p. 3. (ACBG).

⁵⁶ *Semanario de Manresa*, número 46 del diumenge 23 de desembre de 1877, p. 3. (ACBG).

⁵⁷ *Semanario de Manresa*, número 54 del diumenge 17 de febrer de 1878, p. 3. (ACBG).

⁵⁸ *Semanario de Manresa*, número 122 del diumenge 8 de juny de 1879, p. 3. (ACBG).

⁵⁹ *Semanario de Manresa*, número 209 del diumenge 6 de febrer de 1881, p. 3. (ACBG).

⁶⁰ *Semanario de Manresa*, número 228 del diumenge 19 de juny de 1881, p. 3. (ACBG).

⁶¹ *Semanario de Manresa*, número 257 del diumenge 8 de gener de 1882, p. 3; i número 261 del diumenge 5 de febrer de 1882, p. 3. (ACBG).

⁶² *La Verdad*, número 46 del dissabte dia 18 de setembre de 1886, pàgina 388. (ACBG).

⁶³ *La Verdad*, número 107 del dissabte dia 16 de juliol de 1887, pàgina 228. (ACBG).

⁶⁴ *La Verdad*, número 130 del dissabte 24 de desembre de 1887, pàgina 412. (ACBG).

També alternava la feina de pintor amb la dibuixant, i el desembre d'aquell mateix any, 1887, apareix publicada un obreta de teatre còmica titulada "La rialla" estrenada al teatre de la Joventut Catòlica el mes de desembre, i a l'inici de l'esmentada obreta hi ha un dibuix al·lusiu al títol de l'obra que és realitzat per en Francesc d'Assís Armengou⁶⁵. Aquesta obreta va ser escrita pel prevere Francesc Pons i Barris en vers i amb música del compositor Marià Torras i Serarols⁶⁶. L'any següent a la mateixa quincalleria d'Enric Coll va exposar un quadre a l'oli de les dues infantes filles de la reina regent Cristina⁶⁷. Aquest fet d'exposar als aparadors de les botigues era un costum normal i freqüent. S'hi exposaven obres d'art, maquetes de projectes, trofeus de concursos, etc.

També va pintar quadres de retrats. Hi ha retrats pintats per ell de benefactors de la Basílica de la Seu i de benefactors de Casa Caritat que actualment es conserven al Museu de Manresa.

Durant tots aquests anys alternava la feina docent, amb la de pintor i la de fotògraf. No va deixar mai de fer fotografies d'estudi. L'any 1890 fa una fotografia de dues persones: la Rita Bonvehí i la seva filla. La fotografia es realitzada amb el format de "cabinet". Aquell any ja tenia l'estudi fotogràfic al mateix local que el taller de pintura. D'aquella època també és la fotografia en el mateix format d'Antònia Basomba i Queralt. En aquestes fotografies els cartrons van ser encarregats a la litografia que Ramon Carreras tenia al mateix carrer Sobrerroca número 14.

Per la Festa Major de 1895 es remodela l'estudi amb les darreres novetats tècniques aportades per en Carlo Bertazioli i Dionese que s'hi va associar per una temporada no massa llarga⁶⁸. Mentrestant continua portant a terme actuacions a la ciutat com la feta l'any 1900 decorant i restaurant les pintures dels saló o teatre del locals social del "Centre de la Unión Comercial é Industrial Manresano"⁶⁹ que aleshores estava situat al carrer de la Sabateria número 3, on actualment hi ha els carlins.

L'any 1901 es celebra a la ciutat l'Exposició General Manresana, Comercial, Industrial i Agrícola. Aquesta exposició que mostrava els productes realitzats a Manresa i la comarca es va inaugurar per la Festa Major i va restar oberta fins el dia 20 de setembre. Els Armengou, el pare Francesc d'Assís i el seu fill Josep, hi van presentar els seus treballs de pintura⁷⁰ dintre de l'apartat de belles arts i antiguitats. L'any següent, 1902, va dibuixar la portada del programa de la Festa Major de la ciutat⁷¹. Van estar en actiu fins l'any 1904 en què van traspasar l'estudi a Pablo Carcaño que treballava amb la raó social "**FOTOGRAFIA ALEMANA**" de "Coñarc i Cia" i el trasllada del primer al segon pis. Francesc d'Assís Armengou i Guitart mort a Manresa el dia 7 de gener de 1904 als 59 anys d'edat⁷².

⁶⁵ *La Verdad*, número 128 del dissabte 10 de desembre de 1887, p. 400; i número 129 del diumenge dia 17 de desembre de 1887, pàgina 406. (ACBG).

⁶⁶ *La Rialla: Joguina Còmica en un acte y en vers*. Impremta de Sant Joseph, 1887, p. 47 (AJVMP).

⁶⁷ *La Verdad*, número 168 del diumenge dia 15 de setembre de 1888, pàgina 737. (ACBG).

⁶⁸ *Diario de Manresa*, número 241 del dimecres 28 d'agost de 1895, p. 2. (ACBG).

⁶⁹ *El Noticiero Manresano* número 149 del dimarts 3 d'abril de 1900, p. 1. (ACBG).

⁷⁰ *La Exposición Manresana de 1901. Notas para la historia industrial, mercantil y agrícola de Manresa*, Maurici Fius i Palà, Impremta de Viuda é Hijos de Abadal, Calle de Cardona, 19, bajos, Manresa, 19082, p. 29. (AJVMP).

⁷¹ *La Voz Manresana*, número 216 del dissabte 20 d'agost de 1892, p. 3. (ACBG).

⁷² *Diario de Avisos*, número 2399 del dijous 8 de gener de 1904, p. 2 i 3. (ACBG).

Figura 1.- Retrat realitzat l'any 1867 per en Francesc d'Assís Armengou en el seu estudi del carrer Sobrerroca número 4, 3r pis, que també era el domicili particular de la família. El format utilitzat va ser el de "carte de visite" i va ser fet amb la tècnica de l'albúmina. És remarcable el gravat del dors del cartró que utilitzar en les fotografies realitzades durant el primer període.

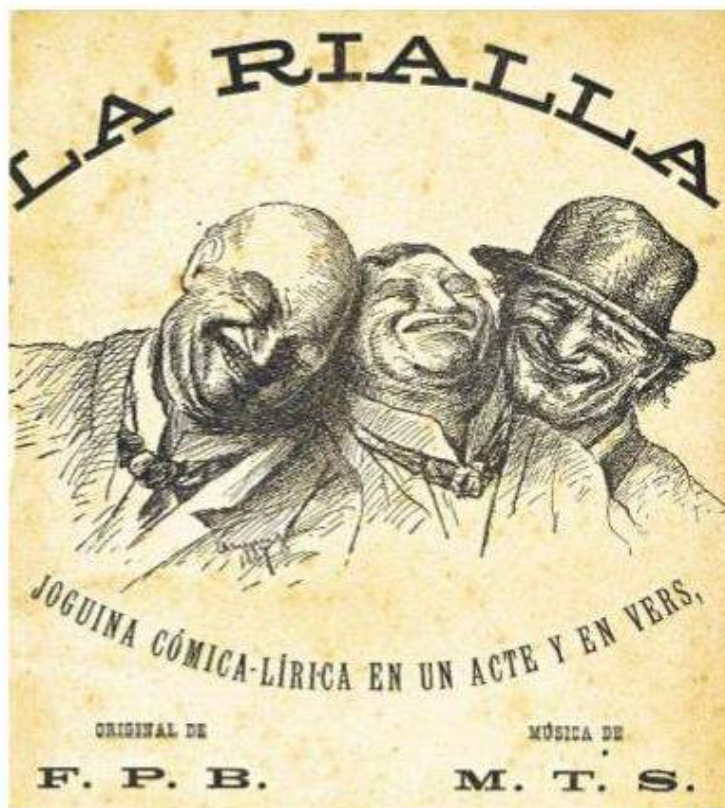

Figura 2.- Dibuix que en Francesc d'Assís Armengou va fer l'any 1887 per l'obra còmica de teatre d'en Francesc Pons i Barris titulada La Rialla, i estrenada al teatre de la Joventut catòlica el desembre d'aquell any.

Figura 3.- Retrat de la senyora Rita Closas i Bonvehí amb la seva filla Maria Carreras de Renalias realitzada l'any 1890 amb el format de "cabinet", més gran que el de "carte de visite" i realitzada al seu estudi de pintura i fotografia del carrer Sobrerroca número 29, 1r pis. La fotografia feta amb la tècnica de l'albúmina és enganxada en un cartró gravat per la Litografia de Ramon Carreras que aleshores estava situada al mateix carrer Sobrerroca.

Figura 4.- Fotografia de la senyora Antònia Basomba i Queralt realitzada entre 1890 i 1895 en el mateix format "cabinet". En aquest cas el retrat és de mig cos i és enganxat en un cartró de color blau amb gravat del mateix taller de litografia d'en Ramon Carreras.

AROLA i ROMO, JOSEP

Josep Arola i Romo va néixer a Manresa l'any 1911 fill de Frederic Arola i Sala que tenia un taller d'instal·lacions elèctriques al carrer Circumval·lació i el despatx i venda de material elèctric al carrer Nou abans de la guerra civil.

De ben jove es va afeccionar a la fotografia i al cinema. Era un catalanista que li agradaven i practicava les sardanes. També era soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages i formava part de la secció de cinema amateur de l'esmentat centre.

També va ser un dels fundadors del Bàsquet Manresa. Formava part d'un dels dos primers equips del "Manresa Basket-Ball" que van jugar el primer partit de bàsquet al camp del Pujolet el dia 18 d'agost de 1929⁷³ (figura 1).

Sovint anava amb la càmera de filmar, Pathé Baby, com si fos la càmera de fotografies. A part de les fotografies, el seu llegat més important van ser vàries filmacions, guardades a la Filmoteca de Catalunya sobre la visita del president Macià el dia 7 de juny de 1931, l'homenatge que es va fer al diputat Joan Selves i Carner per l'aprovació de l'Estatut l'any 1932⁷⁴, etc. Després de la guerra civil va continuar fent pel·lícules. Va morir a Manresa l'any 1985.

Figura 1.- Equip blanc que es va enfrontar a l'equip vermell el dia 18 d'agost de 1929 en el primer partit de bàsquet jugat a la ciutat per membres del "Manresa Basket-Club" al camp d'esports del Pujolet. En Josep Arola és el segon començant per l'esquerra. Fotografia publicat a l'libre "Manresa ciutat del bàsquet" d'en Pau Brunet i Jordi Finestres. (AJVMP).

⁷³ *Manresa ciutat del bàsquet*, Pau Brunet i Jordi Finestres, Federació Catalana de Bàsquet, 2006, p. 223. (AJVMP).

⁷⁴ *Macià, per primer cop en moviment*. Susana Paz, Regió-7, divendres 3 de juny de 2011, p. 39. (AJVMP).

AUSIÓ i ROVIRA, MIQUEL DELS SANTS

Miquel dels Sants Ausió neix a Vic el dia 5 de juliol de 1897, fill de Francesc Ausió i Serratosa i de Carme Rovira. Era germà de l'escriptor, periodista i polític Pere Ausió i Rovira que havia nascut un any abans.

Als 24 anys, l'any 1921, entra a treballar als Magatzems Jorba, a la secció de queviures que aleshores era a la Muralla del Carme número 18. Dos anys més tard, l'any 1923, la raó social dels Magatzems Jorba que era "P. Jorba e Hijos" canvia a "Industrias y Almacenes Jorba, S.A." com a conseqüència que els magatzems estaven en un fort procés de creixement. Aquell mateix any entra a treballar-hi una altre persona que tindrà una gran relació amb ell; era en Llorenç Gamisans i Vilaplana.

En Miquel Ausió la fotografia li va agradar des de força petit i als Magatzems Jorba es troba amb en Llorenç Gamisans que també li agradava la fotografia. Tots dos es posen d'acord per dedicar-se a la fotografia de manera professional, però a fora d'hores de la feina als magatzems. Aquesta associació va donar un gran resultat per la gran quantitat i qualitat de les fotografies realitzades de la ciutat, en tots els seus aspectes: socials, d'esdeveniments, culturals, esportius, etc. Per tan eren dos fotògrafs afeccionats que treballaven com a professionals a fora d'hores de la seva feina principal.

Amb aquest motiu i amb la finalitat de poder vendre la seva producció van crear la raó comercial "RGA" l'any 1923, que significa Reportatges Gràfics Ausió". La raó social va durar fins l'any 1954 en què van deixar de fer fotografies i es va dissoldre l'associació d'ells dos. Per poder revelar les fotografies i fer els treballs de retoc de les mateixes calia disposar d'un laboratori fotogràfic. El van establir al seu pis del carrer del Born número 23, sobre "El Barato" dels Magatzems Jorba. Feien fotografies per encàrrec i també dels esdeveniments de la ciutat que després enviaven a les revistes i diaris per la publicació. Les seves fotografies es publicaven a diaris i revistes de Barcelona com "La Vanguardia", "El dia Gráfico", "La Hormiga de Oro"; de Madrid el diari gràfic "Ahora" i la revista "Estampa"; i de Manresa els diaris "El Pla de Bages", "El Dia", "Pàtria", "Seny", i "Manresa". També van col·laborar fent reportatges gràfics per la revista setmanal gràfica "Veu" editada a Manresa. Per tal de no tenir problemes professionals es van inscriure a la Federació de la Premsa Catalano Balear⁷⁵.

També es van dedicar a la producció de postals panoràmiques. Abans de la guerra civil espanyola, és a dir entre 1923 i 1936 van editar sis col·leccions de postals, i després entre 1939 i 1954 un total de setze sèries entre postals i vistes de la ciutat. Les sèries realitzades abans de l'any 1936 eren de gran qualitat tant fotogràfica com d'edició, amb uns revelats molt acurats. Normalment les llegendes les editaven en català, castellà i esperanto (figura 1). Aquestes sèrie arribaven a tenir unes 20 postals. També van començar a editar tires en acordió de 10 postals enganxades com a record de la ciutat i que venien en les llibreries i centres de subscripció (figura 2).

L'any 1931 en Miquel Ausió canvia de pis per la qual cosa també canvien la situació del laboratori fotogràfic i el traslladen a l'adreça del nou pis, a la Muralla de Sant Domènec número 22, 2n pis, al costat del garatge Sport. Aquí hi romanen fins a l'esclat de la guerra civil, l'any 1936, en què decideixen, per motius de seguretat, traslladar-lo al pis on vivia en Llorenç Gamisans, al carrer de la Canal número 26. En aquesta primera etapa van fer

⁷⁵ Aquesta entitat acollia als professionals de la premsa i va ser fundada l'any 1923 per iniciativa de l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona i va estar en actiu fins l'any 1934. Tenia uns serveis assistencials, celebrava anualment un congrés i editava un butlletí.

reportatges de tots els esdeveniments que hi havia a la ciutat. Podem destacar el reportatge dels actes celebrats durant la Festa Major de 1931 en que hi va haver la primera exhibició de castells a la ciutat a càrrec dels Xiquets de Valls (figura 3), o la tómbola que es va organitzar per la Fira de Sant Andreu per recollir fons per la Comissió d'Assistència Pública de l'Ajuntament. Els esdeveniments esportius també quedaven coberts amb els seus reportatges com ara l'equip amateur "Salé" (figura 4) al camp d'esports del Pujolet; o bé els atletes participants a la cursa atlètica el dia de la inauguració del camp d'esports de la Bonavista del Centre Excursionista de la Comarca de Bages (figura 5), o bé el primer equip femení de bàsquet, creat l'any 1930, del Centre d'Esports Manresa que va jugar el dia 12 d'abril contra el Club de Sants al camp d'esports del Pujolet (figura 6). Tampoc podia faltar el reportatge després de la inauguració del Sanatori de Sant Joan de Déu de la Culla (figura 7).

Figura 1.- L'edifici del grup escolar "Renaixença" projecte racionalista de l'arquitecte Pere Armengou i Torra inaugurat el 15 de setembre de 1934 pel president Lluís Companys. La vista fotogràfica va ser editada com a postal aquell mateix any per la raó comercial "RGA" amb una gran qualitat fotogràfica i d'edició. (JVMP).

Figura 2.- Bloc de vistes fotogràfiques de la ciutat editada per RGA l'any 1935. El conjunt era editat en una tira en acordió de 10 postals de la sèrie de l'any anterior amb la mateixa qualitat tant fotogràfica com d'edició d'aquesta sèrie de l'any 1934. (AJVMP).

Figura 3.- Primera exhibició castellera dels "Xiquets de Valls" realitzada a la ciutat la tarda del diumenge 30 d'agost de 1931 durant la

Figura 4.- La penya futbolística "Saler" d'aficionats al futbol que jugava al camp d'esports del Pujolel entre 1930 i 1935. La fotografia la va captar en Miquel Ausió i la va editar com a postal social per a la seva venda. (AJVMP).

Figura 5.- Atletes participants a la primera cursa de 600 metres que es va celebrar al dia de la inauguració del camp d'esports de la Bonavista del Centre Excursionista de la Comarca de Bages el diumenge 19 de juny de 1932, situat al costat de l'antiga fàbrica de cintes de "Perramon i Badia" a la cantonada actual de la Carretera de Vic i el Passeig Pere III. L'equip estava format per: (1) Altafulla, (2) Montfort, (3) Piferrer, (4) Correro, (5) Miralles, (6) Tries, (7) Pou, (8) Capó, (9) Martínez, (10) Nouckof, (11) Pulramau, (12) Pons, (13) Capellas, (14) Laureano, (15) Vives, (16) Aradi, i (17) Sierra. La fotografia va ser presa per en Miquel Ausió i revelada com a postal d'esdeveniment. (AJVMP).

Figura 6.- Primer equip de bàsquet femení del Centre d'Esports Manresa, creat l'any 1930, i que el diumenge 12 d'abril de 1932 va jugar un partit contra el Club femení de Sants. Fotografia presa la camp d'esports del Pujolel per en Miquel Ausió i publicada a la revista "Estampa. Revista gràfica" del dia 30 d'abril de 1932. (AJVMP).

Figura 7.- Teràpia solar als infants del Sanatori de La Culla de Sant Joan de Déu poc després de la seva inauguració que va tenir lloc el dia 19 de juny de 1932. L'edifici està orientat a migjorn per poder disposar de la màxima insolació i durant el màxim de temps. La fotografia va ser captada per en Miquel Ausió que la editar com a postal social. (AJVMP).

Figura 8.- Fotografia captada per en Miquel Ausió el dia 24 d'agost de 1934 durant l'acte d'inauguració de les obres de remodelació de la Llibreria Boixeda situat al carrer Urgell número 3 realitzades per en Ramon Boixeda i Griñó. La fotografia va ser editada com a postal social. (AJVMP).

Figura 9.- Fotografia presa per en Miquel Ausió en record de la primera emissió infantil en directe que feia Ràdio Manresa i editada com a postal social. L'emissió va ser realitzada el diumenge dia 21 d'abril de 1935, dia de Pasqua i que els Magatzems Jorba van regalar un mona als nens participants. En Pere Jorba, al mig i al fons, amb una gran mona del nou edifici projectat dels Magatzems Jorba a la cantonada del la Muralla i del carrer Nou. (AJVMP).

Figura 10.- Grup de 60 nenes que el dia 14 de juliol van sortir el matí de colònies escolars, que organitzava l'Ajuntament per les escoles públiques, cap a La Pobla de Lillet on hi van restar durant un mes. La fotografia la va prendre en Miquel Ausió abans de marxar a les escales de la façana de ponent de la Basílica de la Seu acompanyades de les autoritats municipals. (AJVMP).

Figura 11.- Desfilada militar de l'exèrcit del bàndol guanyador de la guerra civil poc després de l'any 1939 pel Passeig Pere III tot passant per davant de la fàbrica de Cal Lluvià a la cantonada amb el carrer Guimerà. L'ambient que es pot copsar a la fotografia ja és un ambient trist. En Miquel Ausió també la va editar com a postal. (AJVMP).

Figura 12.- Postal editada l'any 1943 per RGA amb una vista del carrer del Born. El text ja era en castellà i la imatge reflecteix l'ambient apagat que tenia aleshores la ciutat. (AJVMP).

BALET i COLL, RAMON

Ramon Balet i Coll neix a Manresa l'any 1867, fill de Manuel Balet i Bellver, i de Teresa Coll i Vallés. Manuel Balet era un industrial, comerciant i propietari que havia fet una certa fortuna i que vivia al carrer Santa Maria número 10 entresol.

S'havia afeccionat a la fotografia i ràpidament col·labora en diverses iniciatives al voltant de la mateixa. La primera d'aquestes és haver captat, al menys una part, de les vistes fotogràfiques de la segona edició de postals que s'editen a Manresa. L'edició⁷⁶ és realitzada per la Impremta de la Vídua i Fills d'Abadal entre 1896 i 1899. Segons el peu de l'edició ell és qui va fer les fotografies de les postals número 2, 3, i 4; que són el cor de la Basílica de la Seu, el mercat de la plaça de l'Om, i el camí de Sant Pau o Passeig del Riu (figura 1).

Una altra referència que tenim és la seva participació a l'Exposició Manresana de 1901⁷⁷. Hi va presentar diverses fotografies dels edificis més emblemàtics de la ciutat i una col·lecció de fotografies de costums manresanes. La seva ressenya es va publicar al diari *La Vanguardia* de Barcelona⁷⁸ (figura 2).

⁷⁶ L'edició consta de vuit postals, totes en blanc i negre, excepte la número 7 que es en color verd (Fàbrica del gas), i les número 7 i 8 que són en color blau (Estación del Norte y Rio Cardoner; i Convento de M.M. Capuchinas). (AJVMP).

⁷⁷ **La exposicion manresana de 1901. Notas para la historia industrial, mercantil y agrícola de Manresa**, Maurici Fius i Palà, Impremta de Viuda é Hijos de Abadal, calle de Cardona, 19, bajos, Manresa, 1902, p. 75. (AJVMP).

⁷⁸ **La Vanguardia**, del 28 de setembre de 1901, p. 5. (Hemeroteca digital).

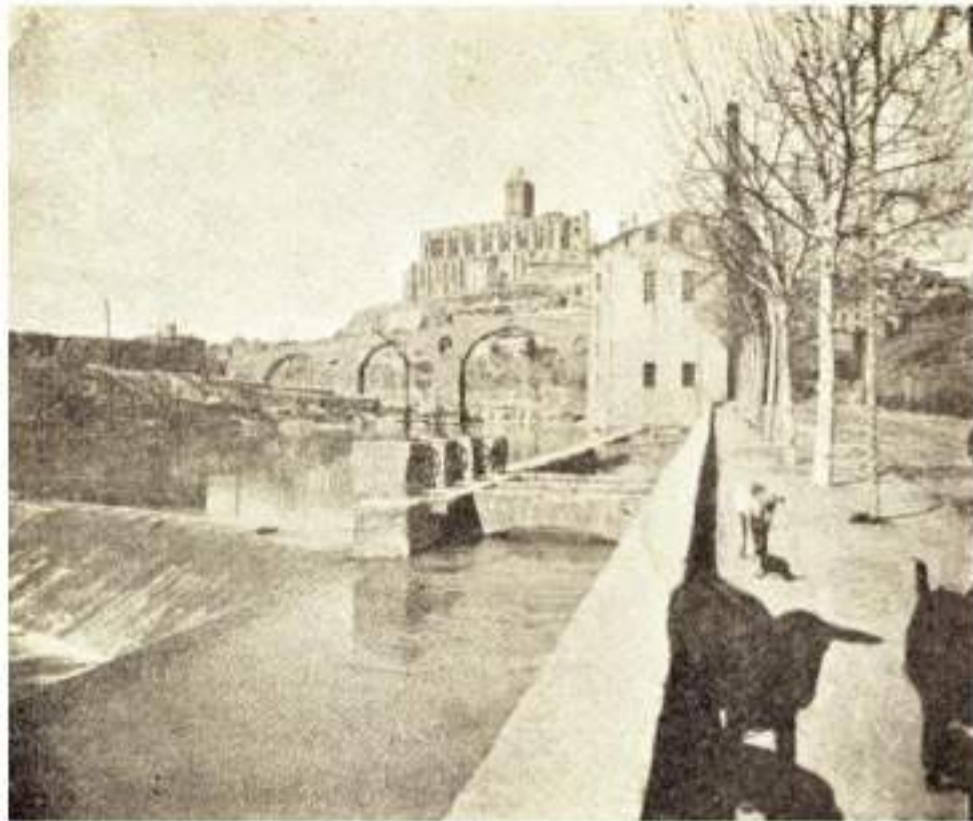

Figura 1.- Fotografia presa per Ramon Balet abans de final del segle XIX del passeig del Riu, amb la perspectiva del canal de la fàbrica del Pont Vell i que la Impremta Abadal va utilitzar per l'edició de la postal número 4 de la sèrie que va editar entre 1896 i 1899. (AJVMP).

<p>1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25</p>	<p>puerian insinuarse seria un timbre de gloria para Barcelona, que ostentaria entonces con nuevo legitimo orgullo el titulo de muy noble y culta ciudad que por otros motivos tambien merece.</p> <p style="text-align: center;">LUCIANA CASILDA MONREAL. Barcelona 17 de septiembre 1901.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Desde Manresa (22-9-1901)</p> <p style="text-align: center;">LA EXPOSICIÓN MANRESANA</p> <p style="text-align: center;">Señor Director de LA VANGUARDIA.</p> <p>Señor director. Si importante es todo cuanto encierra nuestra Exposición manresana en los ramos de Industria, Agricultura y Comercio, en cuyas instalaciones los señores expositores han luchado a porfia respecto a gusto, elegancia y magnificencia, no menos interesante es la sección de pintura y bellas artes.</p>	<p>En fotografia exhibe don Ramon Balet preciosos clichés de varios monumentos y edificios de Manresa y una preciosa colección de instantáneas de nuestras costumbres.</p> <p>En escultura presentan los artistas señores Flotats y Ferrer preciosos estudios de obras ya ejecutadas sobresaliendo el primero con un grupo preciosísimo de la «Pureza», un bien acabado «Cristo», dos peanas para candelabros representando artisticos tipos egipcios, una preciosa «Judit» el tan celebrado «San Severo» é innumerables cabezas de estudio y otros bocetos de mucho mérito; y el segundo un «San Ildefonso», Rodriguez una preciosa alegoría que representa un grupo de Angeles rodeando al Sagrado Corazón de Jesús y otros bocetos y estudios entre los cuales hay un marco para espejo muy bien tallado.</p> <p>En arquitectura exhiben los arquitectos don José Torres y Argullol diversos planos y</p>	<p>u a o d z h c s c á n h n o s d</p>
--	--	--	--

Figura 2.- Referència apareguda a La Vanguardia del dia 28 de setembre de 1901 on s'explica l'Exposició Manresana i es fa esment de les fotografies presentades per Ramon Balet a l'exposició. (Hemeroteca La Vanguardia).

BALL-LLOVERA, PERE

No hem trobat cap referència a algú amb aquest cognom que estigués afeccionat a la fotografia, per la qual cosa no sabem si era manresà o bé de fora. Malgrat això pensem que es tracta de Pere Ball-llovera que va presentar unes fotografies a l'exposició que el "Círculo Lírico" de Barcelona va inaugurar el dia 15 de juny de 1899⁷⁹.

En relació a Manresa el que si sabem és que quan va fer aquesta fotografia era a principis de 1912. La fotografia es va revelar com una postal panoràmica i social que es va trametre el 19 de març d'aquell mateix any (figura 1).

Figura 1.- Fotografia presa per Ball per compte de L. Gomis que la va trametre al seu companys de taller el dia 12 de març de 1912. La vista és ben contrastada i l'enquadrament era una novetat però varis fotògrafs la van fer entre 1911 i 1912; com eren Josep Guixà perquè la casa Thomas l'edités com a postal panoràmica, o bé en T. Thiriat l'edités des de Toulouse també com a postal, etc. (AJVMP).

⁷⁹ *La Vanguardia*, del 20 de juny de 1899, p. 3. (Hemeroteca La Vanguardia).

BALLELL i MAYMÍ, FREDERIC

Frederic Ballell neix a Guayama, Puerto Rico l'any 1864. Als setze anys, l'any 1880, ve a Barcelona i estudia enginyeria industrial però molt aviat s'interessa per la fotografia i descobreix que és el que realment li interessa. L'any 1888 es casa amb Maria Àngels Cuyàs i Aguiló de Mataró. La seva família tenia terres a Amèrica. Obté el títol d'enginyer l'any 1890 però la seva passió per la fotografia fa que investigués les màquines de fotografia per millorar-les.

Un cop casats marxen a Puerto Rico on Frederic Ballell estableix un laboratori fotogràfic i comença la seva trajectòria com a fotògraf professional. En aquesta etapa americana ja li interessa molt més la fotografia d'esdeveniments que la fotografia estàtica d'estudi.

L'any 1897 tornen a Catalunya i s'estableixen a Barcelona, on ell continua dedicant-se a la fotografia i estableix contacte amb l'Editorial López que publica varies revistes entre elles "L'Esquella de la Torratxa", "La Campana de Gràcia", la "Il·lustració Catalana", i "Feminal" i es posa a treballar amb ells com a fotoperiodista.

En aquest anys s'interessa per la imatge en moviment i compra un "heliocinegraphe"⁸⁰ i amb un amic seu van pel país fent cinema i ensenyant aquesta nova tècnica a la societat catalana. El van presentar al Masnou, Mataró, Arenys de Mar i Badalona, on van aconseguir una gran acollida per part del públic d'aquestes ciutats.

Com la resta de fotoperiodistes de Catalunya, Frederic Ballell va tenir contacte amb Manresa. El dia de la Candelera, 2 de febrer, de 1909, s'inaugura el nou servei de transport de viatgers amb autoòmnibus per cobrir la línia de transport de viatgers entre Manresa, Cardona i Solsona que fins aleshores es feia amb tartana de cavalls. Els autoòmnibus sortien del Hotel de "Sant Domingo" i el primer del dia sortia a les 7h 30'.

La línia era d'una nova raó social denominada "Hispano Manresana de Viajeros, S.A." ⁸¹ amb la intenció de competir amb la línia de transport de viatgers amb tartana que tenia en Isidre Guitart i Sort, àlies Galtanegra, i amb aquest motiu va convidar el primers viatgers en tres cotxes número 294, 295 i 296 de 16 places cada un construïts a la casa "Hispano Suiza" de Barcelona. A l'acomiadament dels viatgers a la sortida del "Hotel Sant Domingo" hi havia una representació de l'Ajuntament i de la societat civil de la ciutat. Finalment sortiren a les 10h 23' arribant a Súria a ¼ de dotze i a Cardona a 2/4 d'una. Allí dinaren per arribar finalment a Solsona ¼ de cinc de la tarda. A Solsona hi fan una curta estada i tornen cap a Manresa on arribaren a ¼ de nou del vespre⁸². Van fer reportatges d'aquesta efemèride el manresà Josep Guixà i els barcelonesos Frederic Ballell i Alessandro Merletti. El reportatge de Frederic Ballell es va publicar a la revista "La Hormiga de Oro"⁸³ amb dues de les fotografies que havia pres aquell dia (figura 1).

També en Josep Boixadera en va fer una fotografia que la va incloure a la col·lecció de postals que va editar aquell mateix any 1909 amb el número 37 i titulada "Fachada Hotel Sto. Domingo".

⁸⁰ Un "heliocinegraphe" és una càmera ideada per dos fotògrafs francesos, Fernand Perret i Joseph Lacroix.

⁸¹ El gerent d'aquesta raó social era en Pere Jorba.

⁸² *El Pla de Bages*, número 1.442 del dilluns 1 de febrer de 1909, p. 3; i número 1.443. del dimecres dia 3 de febrer de 1901, p. 3. (ACBG).

⁸³ *La Hormiga de Oro*, número 7 del 13 de febrer de 1909, p. 112 i 113. (AJVMP).

El mateix any 1909 es funda l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona, entitat que aplegava als periodistes i a tots els que col·laboraven en aquest món. En Frederic Ballell hi ingressa com a soci fundador amb la intenció de consolidar aquesta nova professió de fotoperiodista. En aquesta entitat hi col·laborà durant tota la seva vida professional fins al final de la guerra civil espanyola.

El mateix any es va celebrar a Manresa la festa del Peix per repoblar el riu Cardener. Aquesta festa es va programar amb tot un seguit d'actes que es van acabar el diumenge 28 de maig de 1909 en què es llencen al riu 100.000 peixos per part de la quitxalla manresana repartits en 350 peixeres que les van buidar a la platja de Can Fabrés. En aquest esdeveniment en Frederic Ballell també en va fer un reportatge que es va publicar a la revista "Il·lustració Catalana"⁸⁴ amb una fotografia de l'acte conjuntament amb una altre del fotògraf manresà Josep Guixà.

En aquests anys també va col·laborar amb les publicacions "ABC", "Blanco y Negro", i "La Esfera" de Madrid. A partir de la fundació del Servei Meteorològic de Catalunya el 31 de març de 1921⁸⁵ col·labora amb aquesta entitat fent reportatges i fotografies sobre aspectes de la meteorologia.

L'altre activitat per la que tenia una gran passió eren els gossos. Aquesta activitat va fer que ingressés a la "Federación Ibérica de Sociedades Protectoras de Animales y Plantas", on presideix l'any 1928 la secció de protecció de races canines.

El seu fons està guardat a l'Arxiu Històric de la Ciutat a Barcelona on hi és des del mes de juliol de 1945. Frederic Ballell va morir l'any 1942. Actualment aquest fons està a l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

⁸⁴ *Il·lustració Catalana*, número 417 del 4 de juny de 1909, p. 313. (AJVMP).

⁸⁵ Va ser creat per un decret de la Mancomunitat de Catalunya sota les directrius de Eduard Fontserè que en va ser el primer director de l'entitat, que després va quedar adscrit a l'Institut d'Estudis Catalans.

Figures 1 i 2.- Dia 2 de febrer de 1909 abans de la sortida dels autoòmnibus de la nova línia de transport de viatgers entre Manresa, Súria, Cardona i Solsona per la nova raó social "Hispano Manresana de Viajeros, S.A." que estan aparcats davant del Hotel de "Sant Domingo". A baix l'arribada a Solsona amb la benedicció solemne dels autòmnibus. Les fotografies van ser preses per Frederic Ballell i publicades a la revista "La Hormiga de Oro" del dia 13 de febrer de 1909. (AJVMP).

BARRAQUER i ROVIRALTA, GAJETÀ

Gaietà Barraquer va néixer a Barcelona l'any 1839. Era germà de l'oftalmòleg Josep Antoni Barraquer i del neuròleg Lluís Barraquer; i oncle del cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer. Es va ordenar sacerdot i arribà l'any 1903 a canonge de la catedral de Barcelona.

Li agradava molt la història i va escriure un llibre titulat "Las casas religiosas en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX". Era professor d'història eclesiàstica i patrologia al Seminari Conciliar de Barcelona i va col·laborar en la creació del museu arqueològic del seminari l'any 1879. El seu catolicisme conservador el va fer ser membre de la comissió de vigilància contra el modernisme i col·laborava amb la revista "Ciencia Cristiana". Va morir a Barcelona l'any 1922.

Per escriure el llibre esmentat va voltar per tot Catalunya i de cada un dels edificis religiosos que va visitar en va fer una petita història referenciada. Molts d'aquests articles van acompanyats de fotografies que feia ell mateix. Aquestes fotografies són de molt bona qualitat, tant d'exterior d'esglésies i convents, com d'interiors dels edificis i també de detalls. Els enquadraments són molt clàssics però serveixen molt bé per il·lustrar les ressenyes. De Manresa va fer ressenyes del convent i de l'església de Nostra Senyora del Carme⁸⁶, del convent i de l'església de Sant Pere Màrtir, el convent i l'església de Sant Francesc, i la Cova de Sant Ignasi⁸⁷.

Les visites a la ciutat les va fer en ocasions i anys diferents, a mesura que anava escrivint el llibre. De totes les ressenyes només hi ha fotografies del Carme, de Sant Pere Màrtir, i de la Cova. Les primeres fotografies les va fer l'any 1893 del convent del Carme, les següents són de l'any 1903 i fan referència a l'església del Carme i a l'església de Sant Pere Màrtir (figura 1), i finalment l'any 1904 per la Cova de Sant Ignasi (figura 2).

D'aquestes visites no se'n va fer ressò cap mitjà de comunicació. Només es tenen referència per les dades del mateix autor que a peu de cada fotografia indica l'any i esmenta que són realitzades per ell mateix.

⁸⁶ *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX, Volum I*, Cayetano Barraquer i Roviralta, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, Barcelona, 1906. (BC)

⁸⁷ *Ibidem, Volum II*. (BC).

Figura 1.- Fotografia realitzada per Gaietà Barraquer i Roviralta l'any 1903 de l'interior de l'església de Sant Pere Màrtir amb l'altar major al fons. En aquesta església com a moltes d'aquells anys no hi havia bancs si no únicament cadires. La fotografia va ser publicada al llibre del mateix autor sobre els edificis de les ordres religioses a Catalunya. (BC).

Figura 2.- Façana de l'església de la Cova de Sant Ignasi realitzada l'any 1904 per el canonge Gaietà Barraquer i Roviralta per il·lustrar el llibre dels edificis de les ordres religioses de Catalunya. L'ampliació de l'edifici i la construcció de la Casa d'Exercicis es va acabar l'any 1896, només vuit anys abans.(BC).

BARTRINA i FABRÉ, LLUÍS

Lluís Bartrina i Fabré neix a Barcelona el 2 de maig de 1871. Ben aviat es decanta professionalment per la fotografia i obre un estudi fotogràfic al carrer Sant Pere número 32. En aquest estudi es dedicava tant al retrat com a les vistes panoràmiques. Quan es van començar a editar postals amb vistes fotogràfiques s'hi va apuntar de seguida i es va aficionar a col·leccionar-les. Va ser un dels més grans col·leccionistes de postals del país.

En Lluís Bartrina va marcar els primers passos als editors de postals i les seves fotografies les passava a altres perquè les editessin com a postals. A partir de l'any 1896 passa els primers clixés que va fer a la casa editora "Hauser i Menet" de Madrid perquè els edités com a postals panoràmiques. Amb els anys els deixa i passa a treballar amb en Josep Thomas que les editava amb la nova tècnica de la fototípia. Era el mateix cas que el fotògraf manresà Josep Guixà que també va col·laborar amb en Josep Thomas. En Lluís Bartrina també va col·laborar amb Àngel Toldrà i Viazo en les edicions que feia de les postals de varis indrets. Quan aquest darrer va començar a utilitzar la tècnica de la fototípia, l'any 1905, en Lluís Bartrina el deixa i comença ell a fer edicions de postals amb una nova tècnica que era la postal fotogràfica al bromur de plata que oferia unes vistes de millor qualitat.

La seva afició a les postals va fer que l'any 1901 fundés la "Sociedad Cartófila Española HISPANIA" que aplegava els aficionats a les targetes postals, com ja passava en altres països com Anglaterra i França, i en va ser el seu primer president. Aquesta entitat tenia com objectiu promocionar i divulgar tot el relacionat amb el món de les postals, i editava una revista titulada "España Cartófila". Aquesta entitat va estar activa fins l'any 1909.

Quan va començar a editar postals directament ho feia amb la denominació "**INDÚSTRIA FOTOGRÁFICA**" i ho feia amb la tècnica de la còpia fotogràfica al bromur de plata que les hi donava una extraordinària qualitat en comparació amb les que s'editaven aquells anys amb la tècnica de la fototípia o bé la del fotogravat en trama. De Manresa va editar una sèrie de vistes fotogràfiques entre 1906 i 1911. La col·lecció és de 19 postals i estan editades sota el nom comercial de "Indústria Fotográfica" i amb les seves inicials "L.B.". Les seves fotografies copsen la ciutat monumental i la quotidianitat dels seus carrers i places (figura 1).

En Lluís Bartrina va continuar treballant al seu estudi fotogràfic fins a la seva mort que va ser el 12 de desembre de 1939 a l'edat de 68 anys.

Figura 1.- Vista fotogràfica de la Carretera Cardona presa entre 1906 i 1911 que va prendre en Lluís Bartrina i Fabrè. Les seves fotografies prenen al vida quotidiana sense esperar que fos un monument sense vida, com es pot veure en aquesta fotografia va voler captar el grup de persones que hi ha en el primer pla. La vista va ser editada com a postal. (AJVMP).

BECERNÍS i LORA, JOSEP

De Josep Bercenís i Lora només sabem que el dia 6 de febrer de 1919 va presentar la sol·licitud a l'Ajuntament per donar-se d'alta de contribució industrial com a fotògraf, però no tenim coneixement ni de si tenia estudi fotogràfic, ni on el tenia. Tampoc ens ha arribat cap fotografia d'ell.

BERTAZIOLI I DIONESE, CARLO

Carlo Bertazioli i Dionese (figura 1) va néixer a Pàdua, Itàlia, l'any 1845 en el sí d'una família d'armadors venecians. Pels seus ideals s'allista amb Garibaldi i lluita per la unitat italiana. Al finalitzar la lluita per la unitat, l'any 1865, obre un estudi fotogràfic a Florència on es dedica a la fotografia del retrat i a la fotografia d'encàrrec. Després de cinc anys fent de fotògraf a Florència, deixa l'estudi fotogràfic i decideix anar a París. Allà dirigeix la galeria d'art Nadar, especialitzada en els primers impressionistes on ell feia les fotografies i també hi exercia el seu art fotogràfic. L'etapa parisenca sembla que va durar uns cinc anys i al finalitzar-la es va traslladar a Barcelona. El trasllat a Barcelona va venir donat perquè es va casar amb l'eivissenca Maria Riquer i Aqueza.

Durant aquesta etapa parisenca arriba a ser el fotògraf de cambra de Carles III, príncep de Mònaco, i de la duquessa de Württemberg. Mentrestant es presentava als concursos internacionals de fotografia on aconseguí diverses medalles d'or pels seus treballs a les fires de Nàpols, París i Chicago de 1893.

A Barcelona instal·la un estudi fotogràfic a la Plaça de Santa Anna número 4, 2n pis. Treballava molt el retrat d'estudi i les fotografies exteriors per encàrrec. Durant aquesta etapa barcelonina es dedica a viatjar per Catalunya i obre sucursals del seu estudi a Vilafranca del Penedès i a Vilanova i la Geltrú. Carlo Bertazioli és membre del jurat del primer concurs de fotografia que la revista "La Fotografia pràctica" organitza el juny de 1894⁸⁸. D'aquesta revista n'era propietari i director en Josep Baltà de Cella que també era de Vilafranca del Penedès i la revista tenia l'adreça a la mateixa Vilafranca.

A Vilanova i la Geltrú el trobem treballant entre el mes de juny de 1887 i el 15 de novembre de 1889⁸⁹ i una mica més tard a Vilafranca en un estudi situat a la cèntrica Plaça de l'Oli número 11, al costat de la Basílica de Santa Maria. Aquest estudi el traslladà i el 1896 el trobem treballant a la plaça de la Vall del Castell, situada darrera l'esmentada església. Tenia dues raons social que utilitzava pels seus estudis fotogràfics "**FOTOGRAFIA EL FOMENTO**" i "**FOTOGRAFIA ARTÍSTICA INDUSTRIAL**".

En aquesta etapa visita Manresa l'any 1894⁹⁰ i la seva fama de bon fotògraf provoca que la premsa se'n faci ressò. La seva primera estada va ser durant la setmana del 17 de setembre, però va rebre tants encàrrecs que el va obligar a tornar algunes setmanes després⁹¹. El periòdic manresà **La Montaña** (2) deia: "**Nuestro querido amigo el conocido fotógrafo D. Carlos Bertazioli ha sido entre nosotros los cuatro o cinco días de la presente semana, habiendo sacado diferentes vistas de los edificios mas notables de nuestra ciudad. Al propio tiempo ha llevado felizmente a cabo varios encargos profesionales que le han confiado algunas de las principales familias manresanas**"⁹². Un altre periòdic de la ciutat a més de donar la mateixa notícia afegia: "**Reciba tan aventajado artista nuestra más entusiasta enhorabuena, por el buen resultado que ha obtenido en su excursión artística a nuestra ciudad**"⁹³. No hem tingut constància de cap de les fotografies que va fer a la ciutat.

⁸⁸ *La Fotografia Práctica*, any II, número 15 del setembre de 1894, p. 1. (BC).

⁸⁹ *Els primers fotògrafs vilanovins. Els inicis de la fotografia a Vilanova i la Geltrú (1851-1951)*. Giribet de Sebastià, Blanca; a Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer, setena època, octubre 2019, Vilanova i la Geltrú, 2019, p. 260. (AJVMP).

⁹⁰ Aleshores tenia l'estudi fotogràfic de Barcelona al "Fomento de Barcelona".

⁹¹ *La Voz Manresana*, número 324 del dissabte 29 de setembre de 1894, p. 3. (ACBG).

⁹² *La Montaña*, número 80 del diumenge 23 de setembre de 1894, p. 3. (ACBG).

⁹³ *La Fraternidad*, número 166 del diumenge dia 23 de setembre de 1894, p. 3. (ACBG).

El contacte amb Manresa, però no va acabar aquí i per la Festa Major de 1895⁹⁴ es va associar amb en Francesc d'Assís Armengou per engrandir i aportar les darreres novetats en fotografia; amb la finalitat d'establir una associació entre ells dos per continuar dedicant-se a la fotografia a l'estudi que aquest tenia al carrer Sobrerroca.

A finals del segle XIX la societat barcelonina amant de l'òpera va esclatar en una discussió aferrissada entre els wagnerians i els verdians. L'òpera era una passió i l'arribada de la música de Richard Wagner va fer que capgirés i ampliés el panorama musical de la ciutat. Les òperes de Wagner s'anaven estrenant al Liceu i la tetralogia era un dels cicles més esperats pels amants de l'òpera wagneriana. El dimecres dia 25 de gener de 1899 s'estrenava al Liceu una de les peces cabdals de la tetralogia: Die Walküre. L'òpera va ser representada per una companyia d'òpera italiana⁹⁵ sota la direcció musical de Joseph Mertens i en el moment de la cavalcada de les walkiries es van projectar imatges cinematogràfiques que reforçaven l'acció. Aquestes imatges havien estat preparades i passades per Carlo Bertazioli que així contribuïa de manera espectacular a la posada en escena de l'estrena. Era la primera vegada que es projectaven imatges en el Gran Teatre del Liceu.

Carlo Bertazioli i la seva muller Maria Riquer anaven periòdicament a Eivissa, on també hi feia fotografies. Alternava així els estudis fotogràfics de Catalunya amb la feina a Eivissa durant les seves estades a l'illa. Amb els anys va anar-se decantant més per Eivissa fins que finalment hi obre un estudi, al carrer de ses Monges, al costat de l'església, el juny de 1906⁹⁶. A partir d'aquest moment deixa Catalunya i es queda a viure allí. Va restar-hi fins a la seva mort l'any 1923 a l'edat de 78 anys.

Figura 1.- Carlo Bertazioli a Eivissa amb uns amics en una parada durant una excursió en bicicleta. Es la única fotografia coneguda d'ell.

⁹⁴ *Diario de Manresa*, número 241 del dimecres 28 d'agost de 1895, p. 2. (ACBG).

⁹⁵ La companyia italiana estava formada per Ada Adini-Millret, Emilia Corsi, Emmanuel Lafarge, Agostino Gnaccarini, Giovanna Lucaszewska i Giovanna Scarnéo.

⁹⁶ A l'article: *Eivissa en les primeres targetes postals*, Ana Colomar, Eivissa, 2003. (text digital).

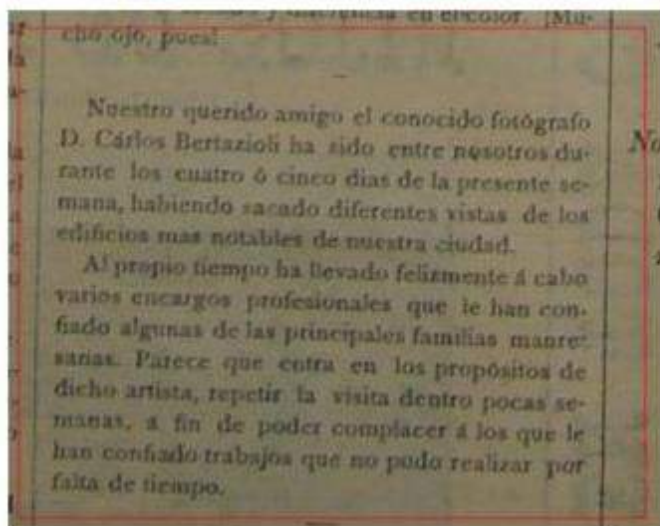

Figura 2.- Noticia apareguda el diumenge dia 23 de setembre de 1894 al periòdic manresà **La Montaña**, parlant de la seva estada a la ciutat per fer-hi fotografies dels edificis i monuments més emblemàtics i els encàrrecs que li havien fet certes famílies manresanes al conèixer que es desplaçava a Manresa. (AJVMP).

BLANCH I PONS, FRANCESC

Francesc Blanch i Pons neix a Manresa l'any 1885, i va ser mestre d'obres per la qual cosa es va dedicar a la construcció de cases i de tot tipus d'obres. Amb els anys va arribar a ser propietari de varis edificis.

Les seves conviccions catòliques i catalanistes el van empènyer a ser un dels socis fundadors del Centre Excursionista de la Comarca de Bages amb el número 56, i també era membre de la Lliga Regionalista. L'any 1920 entra a formar part de la junta directiva de l'Orfeó Manresà sota la presidència d'Antoni Arderiu i Pascual amb el càrrec de vocal primer⁹⁷. El gener de quatre anys més tard és elegit per ser vocal de la junta directiva del Centre Excursionista de la Comarca de Bages⁹⁸. Posteriorment l'any 1932 torna a ser elegit pel càrrec de vocal de la junta de l'Orfeó Manresà amb la presidència de Ramon Torra i Pujol⁹⁹. L'any 1933 és elegit com a vocal del Consell Superior del Centre Excursionista de la Comarca de Bages amb la presidència de Josep Arola i Sala¹⁰⁰. També va formar part del sometent¹⁰¹.

De ben jove es va afeccionar a la fotografia empès per les excursions amb el centre excursionista. Des d'aleshores va anar fent fotografies d'excursions, d'ambients familiars i de vistes de la ciutat. Els clixés es troben en custòdia del seus descendents.

L'any 1918 ofereix una permuta d'uns terrenys a l'ajuntament que el consistori accepta en el ple del dimecres dia 29 de maig, el que permet obrir el carrer Tortonyes¹⁰².

El seu catolicisme va fer que els milicians el detinguessin a l'estiu de 1936 i l'executessin a les 8 hores del matí del dia 1 d'octubre de 1936 conjuntament amb els sacerdots Josep Galobardes i Planas, Joan Autanell i Roca, Pere Palomera, i el metge Isidre Alabern i Vinyas, quan tan sols tenia 51 anys d'edat¹⁰³.

⁹⁷ *El Pla de Bages*, número 10.449 del dimarts 2 de març de 1920, p. 2. (ACBG).

⁹⁸ *El Pla de Bages*, número 11.229 del dilluns 28 de gener de 1924, p. 4. (ACBG).

⁹⁹ *El Pla de Bages*, número 8.433 del dimarts 26 d'abril de 1932, p. 3; i *El Dia*, número 701 del dimarts 26 d'abril de 1932, p. 4 i 5. (ACBG).

¹⁰⁰ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 159 de febrer de 1933, p. 17. (AJVMP).

¹⁰¹ *La Guerra Civil (1936-1939). Volum I, Història gràfica de Manresa*, Joaquim Aloy, Pere Gasol, i Jordi Sardans, Parcir Edicions 1992, p. 371. (AJVMP).

¹⁰² *El Pla de Bages*, número 10.083 del divendres 31 de maig de 1918, p. 2. (ACBG).

¹⁰³ *La Guerra Civil (1936-1939). Volum I, Història gràfica de Manresa*, Joaquim Aloy, Pere Gasol, i Jordi Sardans, Parcir Edicions 1992, p. 371. (AJVMP).

Figura 1.- Grup de ciclistes captats per la càmera de Francesc Blanch el dia 7 d'abril de 1912 pujant per la carreta de Can Massana a l'altura de la creu de Collmanresa, quan la carreta encara era un camí de terra. (ACBG).

Figura 2.- Fotografia presa per Francesc Blanch el dia 20 de juny de 1909 en què es fa un homenatge al dramaturg Àngel Guimerà i se li dona el seu nom al carrer que fins aleshores era el carrer del pas de Cardona. Aquest carrer era històricament la sortida de la ciutat cap aquesta vila. (ACBG).

BOIXEDA i GRIÑÓ, RAMON

Ramon Boixeda i Griñó era fill de Josep Boixeda i Medina, i de Tomasa Griñó i Fabregat. Va néixer l'any 1884 al carrer de Vilanova. De bon jove es va aficionar a la fotografia i s'hi va dedicar de manera no professional. Fruit d'aquesta afecció va ser l'àlbum de fotografies que va deixar amb una inscripció que diu "Rastre del meu pas per la terra"¹⁰⁴. En aquest àlbum hi ha un recull de fotografies de la seva vida familiar i professional.

Aquesta afecció el porta a l'any 1907 a fer una fotografia de la Festa de l'arbre el dia 21 de març que anualment celebrava l'escola de primària de l'Ateneu Obrer Manresà, on apareix el pedagog Narcís Masvidal i Puig fent un discurs als assistents. Després va fer un fotoreportatge dels estralls causats per la riuada del 12 d'octubre de 1907. Les fotografies es van publicar a la revista "Nuevo Mundo"¹⁰⁵. El reportatge inclou tres fotografies d'en Ramon Boixeda; una del gasòmetre, una de la Fàbrica de Cal Carné i una tercera de l'estació de Manresa-Riu (figura 1). Els següents anys continuava fent fotografies inclús per encàrrec, malgrat que no tenia cap estudi fotogràfic. El mateix any 1907 va fer una fotografia d'un grup escolar de primària amb el seu mestre (figura 2) i d'un grup d'homes ben vestits (figura 3).

L'any següent, 1908, amb motiu de la visita a la ciutat de la infanta Maria Teresa de Borbó i de l'infant Ferran de Baviera en motiu del centenari de les festes de les batalles del Bruc, va fer una fotografia de l'arc de triomf que els Magatzems Jorba van aixecar al carrer del Born davant de la seva botiga (figura 4). Aquesta fotografia es publica novament a la revista "Nuevo Mundo" el mes de juny¹⁰⁶. També aquell mateix any 1908 es celebra a Manresa el tradicional aplec carlista el dia 28 de juny. Impressiona un clixé de la sortida del "Te Deum" celebrat a la Basílica de la Seu que es publica a la mateixa revista "Nuevo Mundo" el dia 9 de juliol¹⁰⁷. No trobem cap més fotografia seva publicada per aquesta revista, ni per cap altra, però el 15 de febrer de 1909, pel carnaval, el trobem fent fotografies al segon concurs de disfresses infantils organitzat pel "Centre de Dependents del Comerç de Manresa i Comarca" al Teatre Conservatori¹⁰⁸.

L'any 1916 es casa amb Esperança Valls i Martí. L'any 1919 mor el seu pare i Josep Boixeda es fa càrrec de la impremta que el seu pare havia comprat a la "Sociedad Editorial Manresana" situada al carrer d'Urgell als números 3 i 6 l'any 1916. En un número hi havia la botiga i a l'altre la impremta.

Aquell mateix any 1919 la Impremta Boixeda edita una postal amb una fotografia del monument d'Anselm Clavé en honor al músic perquè el dia 24 de juny s'inaugura el monument al bell mig de la plaça d'Urgell que amb aquest motiu canvia de denominació i passa a dir-se plaça d'Anselm Clavé (figura 5).

Ell va continuar portant la impremta i la llibreria ajudat pel seu fill Ignasi i la seva filla Paquita. L'any 1934 va remodelar totalment la botiga per donar-li un caire més modern que va perdurar fins que va tancar. Moltes de les fotografies de la mateixa botiga i dels esdeveniments importants de la llibreria i de la impremta que es conserven, de ben segur, que les deuria fer ell mateix. Ramon Boixeda va morir als inicis de la dècada de 1960. El

¹⁰⁴ *Llibreria-Impremta Boixeda, Comerços històrics de Manresa*, Col·lecció "Apugem la persiana", text digital, Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 2018.

¹⁰⁵ *Nuevo Mundo*, número 719 del 17 d'octubre de 1907. (Hemeroteca digital).

¹⁰⁶ *Nuevo Mundo*, número 754 del 18 de juny de 1908. (Hemeroteca digital).

¹⁰⁷ *Nuevo Mundo*, número 757 del 9 de juliol de 1908. (Hemeroteca digital).

¹⁰⁸ *Diario de Manresa* número 3907 del dilluns 15 de febrer de 1909, p. 2. (ACBG).

negoci quedà a les mans de la seva filla, perquè el seu fill havia mort abans, i va passar encara a una altre generació, fins que el 30 de juny de 2009 va tancar definitivament.

Figura 1.- Fotografia presa per en Ramon Boixeda dels estralls causats per la riuada del dia 12 d'octubre de 1907 a l'estació de Manresa-Riu dels Ferrocarrils Catalans, que es va publicar a la revista "Nuevo Mundo" del 17 d'octubre de 1907.(AJVMP).

Figura 2.- Fotografia de conjunt dels alumnes de pàrvuls de l'escola de primer ensenyament del mestre Jaume Riera que estava situada al pis de l'antic convent de Sant Pere Màrtir. Va ser presa pel fotògraf afecionat Ramon Boixeda, fill del propietari de la impremta Boixeda, que les entregava enganxades en una cartolina decorada de la mateixa manera com ho feien els fotògrafs professional. (AJVMP).

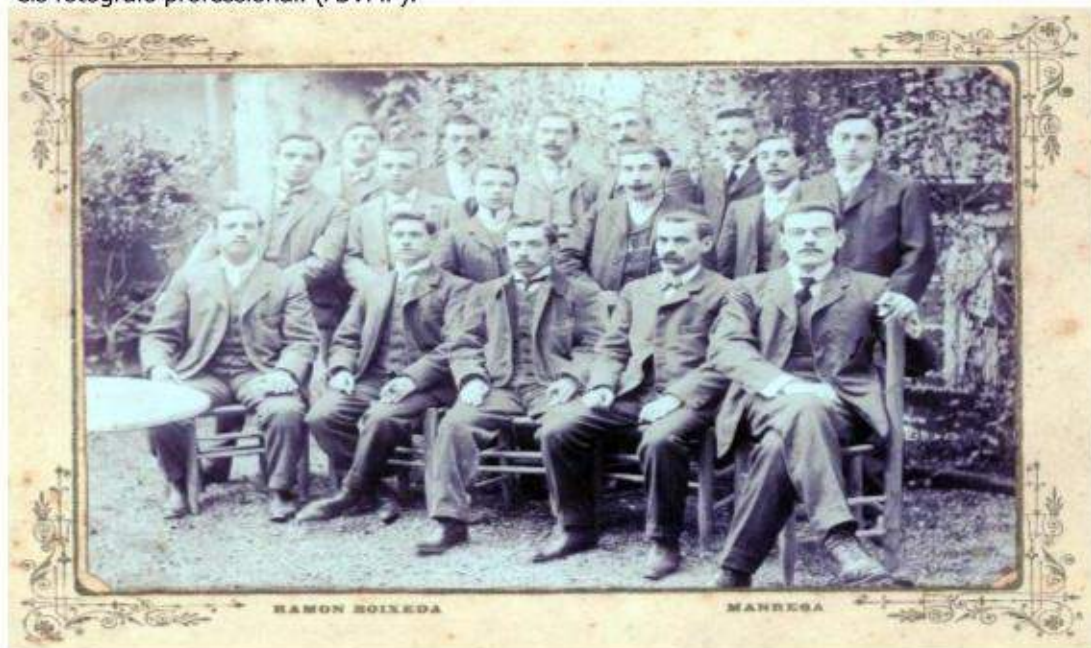

Figura 3.- Grup de senyors fotografiats per en Ramon Boixeda entre 1907 i 1908 en el pati d'una casa particular. A part de les fotografies panoràmiques es dedicava també a les fotografies de grup amb força bon resultat. (AJVMP).

Figura 4.- Arc de benvinguda construït pels Magatzems Jorba davant mateix del seu local al carrer del Born. L'arc estava construït amb elements que fabriquen i comercialitzen coronat pel símbol del timbal del Bruc en honors a la infanta Maria Teresa, germana del rei Alfons XIII, i l'infant Ferran de Baviera durant la seva estada a la ciutat per imposar les corbates de capità general a les banderes que van participar a les batalles del Bruc en celebració del centenari de l'efemèride. La fotografia la va fer en Ramon Boixeda el mateix moment de passar la comitiva i va ser publicada a la revista "Nuevo Mundo" del dia 18 de juny de 1908. (AJVMP).

Figura 5.- Fotografia de la còpia de l'escultura del mestre Anselm Clavé que el dia 24 de juny de 1919 va ser inaugurada en honor del creador dels cors claverians a la plaça d'Anselm Clavé. En Ramon Boixeda va fer aquesta fotografia que la va editar com a postal a la seva impremta amb fotogravat. (AJVMP).

BOLDERIN, FERNANDO

Fernando Bolderin era un fotògraf que va exercir a la ciutat de Barcelona. Va començar a treballar en un estudi fotogràfic entre 1864 i 1866. L'any 1866 pen la decisió d'adquirir l'estudi fotogràfic que aquell mateix any havia construït Helène Tesavon Davice a la terrassa de sobre el teatre del Liceu de Barcelona a les Rambles¹⁰⁹ que funcionava amb la denominació comercial de **FOTOGRAFIA DEL LICEO**¹¹⁰. El text del Diario de Barcelona era: **“Nada diremos del Gran Teatro del Liceo, cuya fachada està clamando para que sus propietarios la restauren y embellezcan particularmente después de haberse instalado en él un conocido taller de fotografía”**. En aquest estudi hi va romandre durant alguns anys, al menys fins el 1869¹¹¹.

Fernando Bolderin veu que la fotografia d'estudi té un gran futur i decideix obrir altres estudis fora de Barcelona. Amb aquesta idea obre el dia 12 d'abril de 1867 amb el mateix nom de **FOTOGRAFIA DEL LICEO** un estudi a la Plaça Major, número 20, 3r pis de Manresa, a la casa Fàbregas. En aquest estudi també venia aparells de fotografia per si algun afeccionat n'hi volia comprar. Així ho anunciava a la premsa de la ciutat el dia 7 de juliol d'aquell mateix any 1867 amb la nota següent: **“El fotografo establecido en la plaza mayor número 20 piso 3º queriendo servir a sus favorecedores les advierte que si desean retratarse o hacerse sacar copias pueden hacerlo de antemano pues que el día prefijado para su partida de Manresa, es le 10 de juliol y así pueden aprovechar esta ocasion. El mismo fotografo tiene tambien un gran surtido de maquinas de todos tamaños a precios muy cómodos.”**¹¹² (figura1).

L'estudi no deuria anar gaire bé perquè en Benet Cabanes va reaccionar ràpidament i oferia preus molt competitius que va comunicar als manresans mitjançant un anunci a la premsa¹¹³ i al cap de poc; el dia 15 de setembre, Fernando Bolderin, traspasa l'estudi fotogràfic a dos artistes que vivien a la ciutat. Eren el pintor Francesc d'Assís Armengou i Guitart, i l'escultor Josep Marsal i Coca. Els dos artistes van treballar durant un temps en aquest estudi fotogràfic amb la denominació de **FOTOGRAFIA ARTÍSTICA** dels senyors Marsal i Armengou a la plaça Major número 20, 3r pis -Casa Fàbregas-, també per poder disposar de bona llum natural.

Existeixen molt pocs retrats d'aquesta època de l'estudi de Manresa de Fernando Bolderin, perquè a l'anar amb el nom comercial de **FOTOGRAFIA DEL LICEO** i sense la indicació de la ciutat on estava situat l'estudi, ha tingut com a conseqüència, de ben segur, que algú dels retrats atribuït a l'estudi de Barcelona podria ser de l'estudi de Manresa. Malgrat això, però, hi ha un retrat que si que es pot donar com a segur fet per aquest estudi durant aquests mesos, i és el retrat d'en Joan Sarret i Arbòs, germà gran de la família Sarret i Arbòs, que aleshores tenia 18 anys i vivia al davant mateix, a la Baixada del Pòpul.

Després d'un temps de tenir l'estudi a la terrassa del Gran Teatre del Liceu, en Fernando Bolderin el deixa i es trasllada al carrer de la Unió, número 28, 3r pis; que és just el carrer de

¹⁰⁹ *Diario de Barcelona*, número 109 del 19 d'abril de 1866, p 3841.

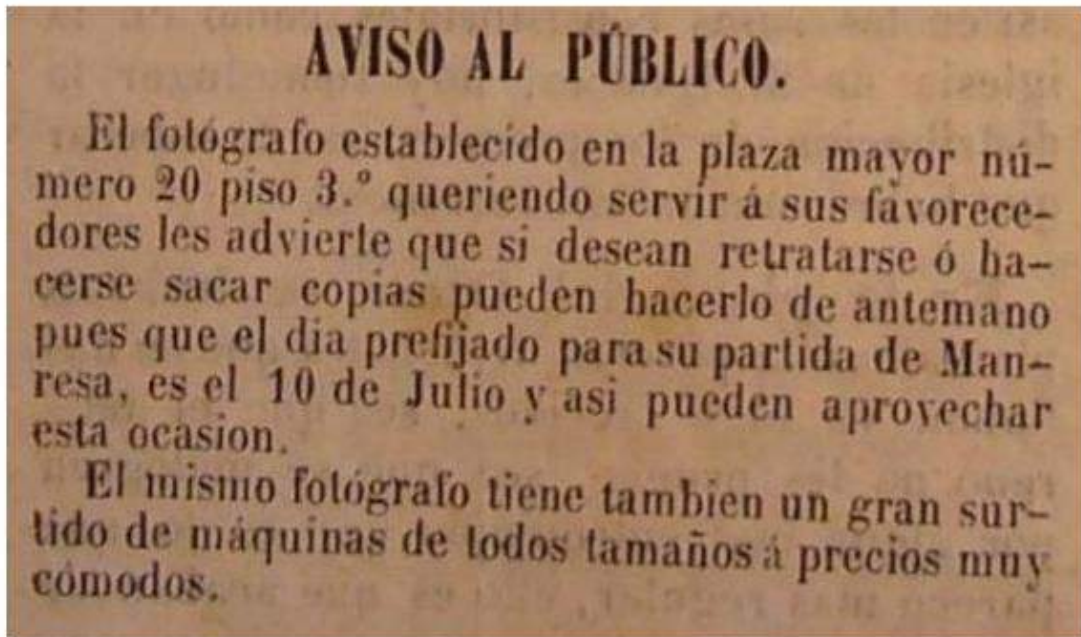
¹¹⁰ *Las Galerías de Retrato. Un patrimonio frágil*. Maria de los Santos Garcia Felguera. Universitat Pompeu Fabra, 2016, Patrimonio industrial: pasado, presente y futuro, p. 257 a 276.

¹¹¹ *La ubicació dels estudis de fotografia*, Rafel Torrella -digital-.

¹¹² *El Manresano*, número 367 del diumenge 7 de juliol de 1867, p. 4. (ACBG).

¹¹³ *La Crónica de Manresa*, número 76, diumenge 14 d'abril de 1867, p. 4. (ACBG).

sota mateix del Liceu a 100 metres del teatre. En aquesta nova ubicació ja li trobem l'any 1876.

Figuras 1.- Nòtula apareguda al periòdic "El Manresano" del diumenge 7 de juliol de 1867, pàgina 4; en la el fotògraf Fernando Bolderin anuncia la seva marxa de la ciutat i ho aprofita per oferir per darrer vegada al públic manresà els seus serveis com a fotògraf.

BORRÀS i ALTARRIBA, FRANCESC

Francesc Borràs era dibuixant i va arribar a ser el director artístic dels Magatzems Jorba a principis del segle XX¹¹⁴. Amb aquest càrrec era el responsable de tot el referent als catàlegs que editava els Magatzems i de les actuacions que portaven a terme en festes senyalades, com ara la Festa Major, on cada any realitzaven un muntatge espectacular¹¹⁵.

El seu ofici i el fet de ser dibuixant, va fer que s'afeccionés a la fotografia que li servia també com a base per molts dels seus dibuixos. També conreava la tècnica de la fotografia de llapis; és a dir, que retocaven les fotografies dibuixant a sobre amb llapis per augmentar el realisme i fer aparèixer certs traços que li interessava fer ressaltar al dibuixant de la fotografia presa.

A l'exposició manresana de 1901, celebrada per la Festa Major als jardins del teatre "El Buen Retiro" al carrer Llussà, on després s'hi va construir l'edifici de la Companyia Anònima Manresana d'Electricitat -CAME-, en Francesc Borràs hi va presentar diverses fotografies redibuixades amb la tècnica del llapis¹¹⁶.

¹¹⁴ *Art a Manresa. Segles XIX i XX. Diccionari enciclopèdic d'art i artistes a Manresa segles XIX i XX (De 1801 a 1983)*, Joan Vilaró i Llach, Llibreria Sobrerroca, Manresa, 1983, p. 244. (AJVMP).

¹¹⁵ *Amics, records i anys de treball. Jorba Manresa*, Manresa, 1980, p. 70. (AJVMP).

¹¹⁶ *La exposicion manresana de 1901. Notas para la historia industrial, mercantil y agrícola de Manresa*, Maurici Fius i Palà, Imprenta de Viuda é Hijos de Abadal, calle de Cardona, 19, bajos, Manresa, 1902, p. 75. (AJVMP).

Figura 1.- Decoració de la façana dels Magatzems Jorba entre els anys 1899 i 1901 de la botiga situada al carrer del Born número 21, situat a redós de l'església de Sant Pere Màrtir, que havia obert el dia 6 d'abril de 1898. De ben segur que en Francesc Borràs havia participat en aquestes actuacions. Es pot apreciar com al davant a la cantonada del carrer del Born amb la plaça de Sant Domènec encara no s'havia iniciat la construcció de la Casa Devant que es construeix l'any 1907. (AJVMP).

BOSCH i PLAYÀ, JOAN

Joan Bosch i Playà va obrir el dia 21 d'abril de 1923 un negoci al carrer Sobrerroca número 26 de venda i reparació de màquines de cosir, gramòfons i discs, on també venia parament de la llar com cristall, porcellana, bateries de cuina, etc. A més de vendre tota aquesta gama de productes, va agafar la representació de la Casa Kodak de fotografia a Manresa, amb el que va ampliar el catàleg de productes de la botiga amb la venda d'aparells de fotografiar, treballs de laboratori fotogràfic, preparació d'emulsions fotogràfiques i tot tipus material relacionat amb la fotografia (figura 1).

Poc després obre una altra botiga al carrer del Carme 22 (figura 2), on amb el temps traslladarà la del carrer Sobrerroca. Aquest trasllat el farà al obrir l'any 1926 una altra botiga al carrer del Born número 12 dedicada exclusivament a fotografia i música (figura 3). L'any 1929 va fer donació d'una llanterna de laboratori per un premi del IV Concurs de fotografia que va organitzar el Centre Excursionista Montserrat¹¹⁷. El setembre de 1927 la botiga del carrer del Born se la queda en Joan Playà i en Joan Bosch i Playà continua amb la del carrer del Carme. Amb els anys tindrà un altre local al número 33 del mateix carrer i ampliarà amb joguines la seva oferta. Per les vendes relacionades amb la fotografia utilitzava la denominació comercial de "La Mecànica". Aquesta denominació va començar a la botiga del carrer del Carme i després va passar a la del carrer del Born.

Al carrer del Born hi queda la fotografia (figures 4 i 5), mantenint la representació de la marca KODAK, i la música. Aquesta botiga amb la denominació de "La Mecànica" quedarà en mans de Joan Playà fins que a principis de la dècada de 1970 és traspasada a Enric Massana.

Figura 1.- Bossa amb què la casa Bosch Playà entregava les fotografies revelades al laboratori. Els orígens eren al carrer Sobrerroca i després van passar al carrer del Born número 12. Era el representant de la casa Kodak a la ciutat. (AJVMP).

¹¹⁷ *El Pla de Bages*, número 7.540 del divendres 14 de juny de 1929, p. 8. (ACBG).

BOSCH I SERRA, CONRAD

Conrad Bosch i Serra va néixer a Sant Pere Sallavinera l'any 1887. De ben jove va venir a viure a Manresa on es va casar amb Montserrat Tomàs i Jordana. Va ser un fotògraf afeccionat que va fer una gran quantitat de fotografies. El seu fons dipositat a l'Arxiu Comarcal és format per més de 600 imatges familiars, de Manresa i de la comarca fetes des de la dècada de 1920 fins passada la guerra civil. Va treballar a la Companyia Anònima Manresana d'Electricitat -CAME-on va tenir càrrecs directius.

Era afeccionat a la pesca i soci de l'entitat "Societat de Caça i Pesca Legal de Manresa i Comarca". El mes de febrer de 1913 va ser elegit secretari de l'entitat sota la presidència de Josep Portabella¹¹⁸. Va morir a Manresa l'any 1961 als 74 anys d'edat.

Figura 1.- Vista des de Santa Caterina de la nova Capella de la Guia i la fàbrica tèxtil de Can Fabrés o de les Roques de Sant Pau. Fotografia realitzada per en Conrad Bosch i Serra entre 1925 i 1930. (ACBG).

¹¹⁸ *Bages-Ciutat*, número 964 del dimarts 25 de febrer de 1913, p. 3. (ACBG).

Figura 2.- Un dels tres avions pilotats per en Josep Canudas, Joan Bonamusa i en Xuclà que va participar al festival aeri celebrat a la tarda del dia 30 d'agost de 1930 sota el comandament de Josep Canudas després d'aterrar al camp d'aviació dels Barrets que els soldats de la Caserna del Carme havien arranjat perquè podessin aterrar. Es van repartir uns quants tiquets perquè alguns manresans podessin fer una volta aèria per sobre Manresa. La fotografia va ser presa pel fotògraf afeccionat Conrad Bosch i Serra. (ACBG).

BOSCH, SADURNÍ

Sadurní Bosch era soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages i era un actiu muntanyenc que participava a les activitats de la secció de muntanya del centre. Al crear-se el Club Muntanyenc Manresà dintre de la secció de muntanya del Centre ràpidament s'hi apuntà i des del primer moment hi va col·laborar estretament. També era afeccionat a la fotografia i concretament a la fotografia de muntanya i un assidu a participar al butlletí que l'any 1933 es va començar a publicar com a portaveu de l'esmentat club muntanyenc.

La primera col·laboració son dues fotografies del Pedraforca que es publiquen en aquest butlletí¹¹⁹. Pràcticament a cada número s'hi publicaven fotografies preses per ell com les que va publicar al butlletí del Club Muntanyenc Manresà de l'any 1934¹²⁰ (figura 1).

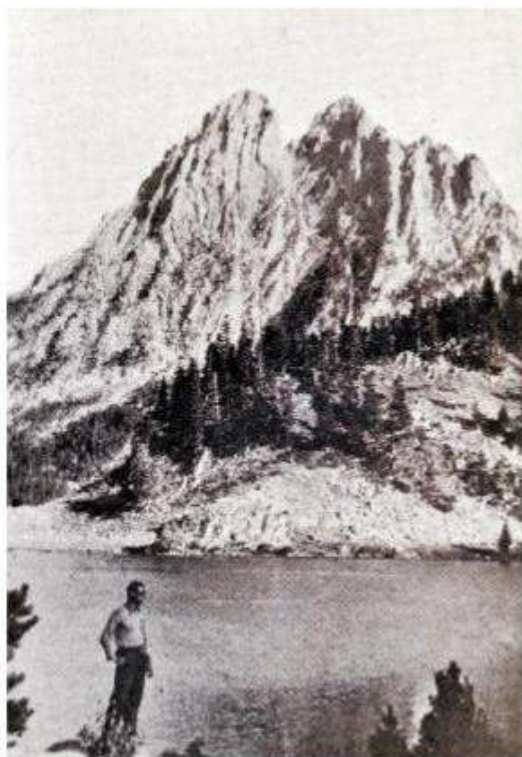

Figura 1.- Fotografia dels Encantats sobre del llac de Sant Maurici al Parc d'Aigüestortes presa per en Sadurní Bosch i publicada al butlletí del Club Muntanyenc Manresà dels mesos d'octubre-novembre-desembre de 1934. (AJVMP)

¹¹⁹ *Butlletí del Club Muntanyenc Manresà*, número 1 del mesos d'abril-maig-juny de 1933, p. 8. (ACBG).

¹²⁰ *Íbidem*, número 6 d'octubre-novembre-desembre de 1934, p. 68. (AJVMP).

BRANGULÍ i SOLER, JOSEP

Josep Brangulí neix el 14 de setembre de 1879 a L'Hospitalet de Llobregat. De jove va seguir la professió familiar que era la de gravador i litògraf, però aviat se li despertà l'afecció a la fotografia com gravador que era. Durant un temps va alternar les dues professions, fins que l'any 1899 comença amb els seus treballs de fotoperiodisme en col·laboració amb les revistes "Cu-Cut" i "La Hormiga de Oro".

A Josep Brangulí se'l considera l'iniciador del fotoperiodisme a Catalunya. Ell va ser el notari de les imatges dels profunds canvis del país des de l'inici del segle XX fins passada la guerra civil espanyola. Va formar part d'aquell grup de reporters fotogràfics, com Frederic Ballell, Adolf Mas o Pere Català que portava fins a casa la realitat transformadora de la Catalunya d'aquells anys. Va viure la transformació substancial de la ciutat de Barcelona. El canvi profund que va fer la ciutat amb l'obertura de la Via Laietana, l'exposició de 1929, la transformació industrial de la societat catalana, i també els esdeveniments polítics, socials, esportius, etc. que es van produir durant tots aquests anys.

El primer contacte que va tenir amb Manresa, va ser quan va venir a fer el reportatge dels fets produïts durant la setmana tràgica l'any 1909. Aquella setmana va culminar amb un aïllament total de la ciutat amb l'exterior el dijous 29 de juliol, i es van cremar els burots, on es recaptaven els impostos pels productes que entraven a la ciutat, l'administració de consums, el convent de les monges caputxines del carrer Talamanca, l'església de Sant Francesc, i l'església de Montserrat. En aquests fets van morir dues persones i l'exèrcit amb el sometent aconseguí dominar la revolta l'endemà dia 30. En Josep Brangulí arriba a la ciutat després del dia 30 de juliol i capta les imatges del resultat de la revolta. Les fotografies del que va veure les va enviar a la revista "¡Cu-Cut!"¹²¹ i a la revista "La Ilustración Española"¹²² i eren de l'interior cremat de l'església de les monges caputxines, l'interior del convent i del claustre de les mateixes monges, i també l'interior cremat de l'església de Sant Francesc (figura 1).

L'any 1901 entra a treballar en plantilla del diari La Vanguardia on s'encarregava de la part gràfica de les notícies. Aquesta funció que ell va començar, va ser després continuada per altres companys fotògrafs. Va ser durant molts anys un dels fotoperiodistes que més esdeveniments va cobrir per aquest mitjà de comunicació.

El següent contacte amb la ciutat va ser per fer el fotorepotatge de la Festa del Peix celebrada el mes de maig de 1911 i que va culminar el diumenge dia 28 de maig amb el llançament de més de 100.000 peixos al riu Cardener per repoblar-lo.

Josep Brangulí va ser un pioner de la documentació gràfica i no es va limitar únicament als esdeveniments, si no que també va copsar la vida familiar d'aquells anys, l'econòmica, l'esportiva, la comercial i la industrial. També va retenir l'art amb fotografies dels museus, de l'arquitectura i de les peces d'art. Després l'any 1914 va col·laborar també amb la cadena de mitjans "Prensa Española", i també col·laborà amb el diari de Madrid "ABC" i la revista "Blanco y Negro".

L'any 1915, quan es va crear la Cooperativa de Periodistes per a la Construcció de Cases Barates per impulsar la construcció de cases dignes i econòmiques pels periodistes, va ser un dels primers que s'hi va adherir.

¹²¹ ¡Cu-Cut!, número 377 del 12 d'agost de 1909, p. 488 i 489. (Arxiu Arca digitalitzat)

¹²² La Ilustración Española, número 30 del 15 d'agost de 1909, p. 89 a 91. (AJVMP).

Quan això va ser una realitat va anar a viure a la “Ciutat dels Periodistes” un barri de cases situat al carrer Miquel dels Sants Oliver, entre Can Baró i La Salut, a prop de la Plaça Sanllehí de Barcelona.

A casa seva tenia l'arxiu de més d'un milió de clixés que havia fet durant la seva vida de fotògraf. L'arxiu l'havia anat engrandint, també, amb l'ajuda dels seus dos fills Joaquim i Xavier Brangulí i Claramunt. La meitat d'aquests clixés els podem atribuir a ell. Aquest arxiu el comercialitzaven i per això tenia els clixés referenciats, indexats per onomàstiques, toponímies i un ordre temàtic. Va ser comprat per la Generalitat de Catalunya l'any 1992 als seus hereus i es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Va morir a Barcelona el setembre de 1945 als 66 anys d'edat.

Figura 1.- Estat en quedà l'església de Sant Francesc després de l'incendi provocat durant els fets de la Setmana Tràgica a Manresa, el divendres dia 30 de juliol de 1909. La fotografia feta pel fotoperiodista Josep Brangulí es va publicar a la revista la "Ilustración Española" del dia 15 d'agost de 1909. (AJVMP).

BRESSANINI, HIGINIO

Aquesta és la història d'un fotògraf itinerant que acaba afincant-se en una localitat i funda un estudi fotogràfic. Higinio Bressanini¹²³ va néixer a Verona, Itàlia, l' 11 de gener de 1844. El seu germà Emilio tenia un estudi fotogràfic a la mateixa Verona, on segurament ell hi col·laborava, perquè sembla que tots dos marxen a París per l'Exposició Universal de 1878 acompanyats de la seva muller, Joana Rocca Scarpa i allí neix la única filla que van tenir.

A París hi resten uns anys. Després de París venen cap a Catalunya i el dia 20 de setembre de 1890 arriben a Blanes on hi viuen durant tres anys exercint de fotògrafs. Posteriorment el dia 1 d'abril de 1893 es traslladen a Sabadell i instal·len l'estudi fotogràfic al carrer Calderon número 14, molt a prop del nucli comercial de la ciutat. Cap al tombant del segle traslladen l'estudi fotogràfic a una nova ubicació, al carrer Ample número 10. Els dos germans treballaven amb la raó social "**HERMANOS BRESSANINI**". Malgrat tenir un estudi fotogràfic continuaven dedicant-se també a la fotografia itinerant. Les fotografies que prenen com a itinerants les publicaven en les revistes que aleshores es publicaven com "La Hormiga de Oro", "Il·lustració Catalana", "Revista Musical Catalana", "Album Salon", etc.

El mes d'agost de 1894 Higinio Bressanini es trasllada a Manresa per fer-ne un reportatge. Fa diverses fotografies dels monuments i vistes de la ciutat, tres de les quals es publiquen uns anys més tard a la revista "Album Salon" del 16 de maig de 1906¹²⁴. En aquesta revista l'hi publiquen sis fotografies, tres de Manresa (1), dues de Blanes i una de Ripollet. Les de la ciutat es poden datar perfectament perquè es pot apreciar l'inici de les obres d'ampliació del complex religiós de la Cova amb l'enderrocament de l'edifici dels Exercitants i l'existència de blocs de pedra davant de la porta de l'església. Una altra fotografia que va fer durant aquesta breu estada va ser una panoràmica des de Santa Caterina que es va publicar al segon volum de la Geografia General de Catalunya coordinada per Francesc Carreras i Candi l'any 1908.

Aquesta no va ser la única visita que va fer a la ciutat. Posteriorment tenim els dos germans a Manresa a principis del mes d'abril de 1895¹²⁵ quan fan una fotografia panoràmica des del puig de Santa Caterina. La fotografia té una llargària de 1,20 metres i segons la revista "Setmanari Català" es venia al preu de 15 pessetes¹²⁶ que era una quantitat molt respectable (figura 2).

Posteriorment el trobem en un estudi a la carretera de Sants número 39 de Barcelona. El seu germà Emilio va morir l'any 1914, i passada aquesta data Higinio Bressanini es trasllada a Erreterria on instal·la un estudi fotogràfic al carrer Biteri número 6. Un any més tard el trasllada al carrer Santxoenea número 25. Va morir quatre anys més tard, el 1918, als 74 anys d'edat.

¹²³ *Higinio Bressanini (1844-1918) la travessia de un fotógrafo ambulante*, David Gonzalez Ruiz, Revista OARSO, Erreterria, 2016, p. 39 a 42.

¹²⁴ *Album Salon*, Revista quinzenal ibero-americana de literatura y arte, Barcelona, Primera ilustracion espanyola en colores, número 210 del 16 de maig de 1906, p. 79 i 82. (AJVMP).

¹²⁵ *Diario de Manresa*, número 126 del divendres 5 d'abril de 1895, p. 2. (ACBG).

¹²⁶ *Setmanari Català*, número 17 del dijous 25 d'abril de 1895, p. 255. (ACBG).

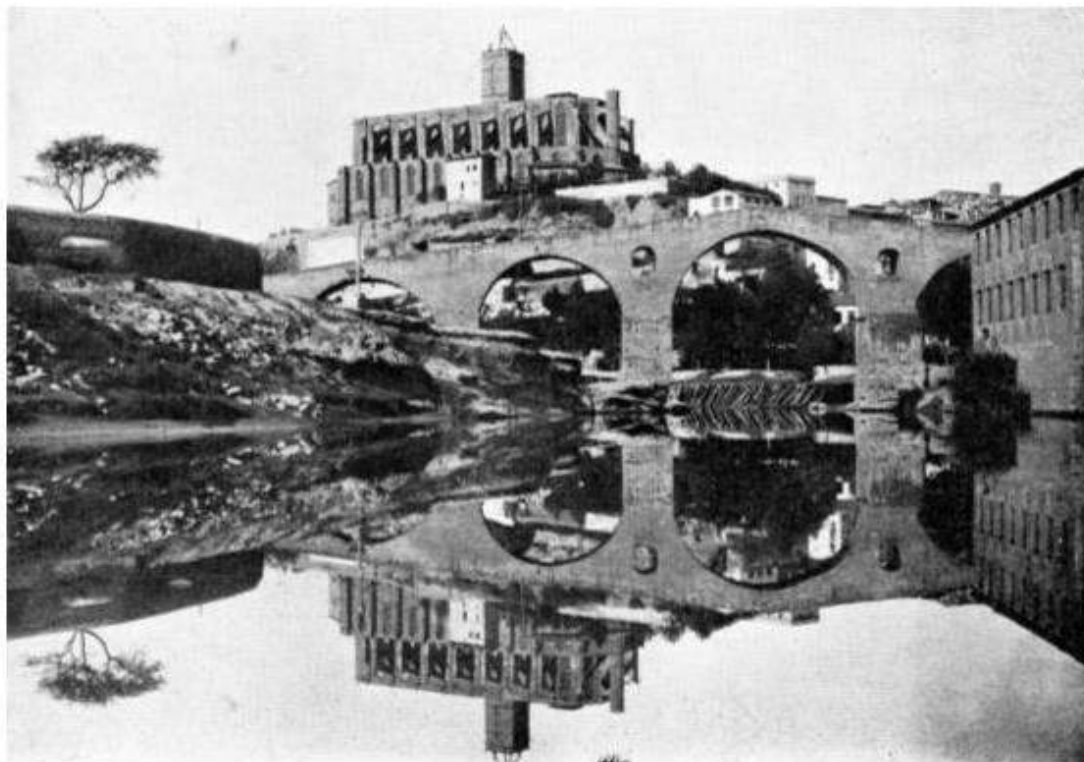

Figura 1.- Vista presa des de la riba dreta del riu Cardener, sota les roques de Sant Pau, l'agost de 1894, on es pot veure la Basílica de la Seu, la Casa de les Ànimes, en Pont Vell amb la creu de terme, i la dreta una part de la fàbrica tèxtil del Pont vell. La fotografia és d'una gran tècnica fotogràfica que es pot apreciar amb el bonic reflex de tot això sobre la superfície de l'aigua del riu on es confon la imatge real amb la projectada. (AJVMP).

BURÉS i GARRIGA, JOSEP

Josep Burés i Garriga va néixer a Manresa l'any 1885. Va entrar a treballar a l'estudi de pintura de Francesc Morell i Cornet on hi van aprendre l'ofici, al carrer Nou, número 21, 3r pis. Allí va treballar conjuntament amb Josep Corrons. A la mort d'en Francesc Morell el dia 14 de novembre de 1916, ells dos es queden l'estudi de pintura (figura 1).

Josep Burés a més de treballar de pintor i de daurador també es dedicava a la fotografia. Va establir allí mateix un estudi fotogràfic on feia retrats (figura 2). A part dels retrats també feia fotografia d'encàrrec. Va estar en actiu com a fotògraf, al menys, fins a principis de la dècada de 1920. Aquests mateix any en Josep Corrons es va traslladar al carrer del Bruc número 71. El 23 d'octubre de 1929 mort en Josep Burés a l'edat de 44 anys.

Figura 1.- Nòtula apareguda al diari El Pla de Bages del dimecres dia 13 de desembre de 1916 comunicant que l'estudi de pintura que havia estat d'en Francesc Morell i Cornet el continuen els seus ajudants ens Josep Burés i Josep Corrons. (ACBG).

Figura 2.- Retrat de dos soldats realitzat per en Josep Burés entre 1917 i 1920 al seu estudi del carrer Nou. El retrat revelat com una postal social porta al darrera el tampó amb les dades del fotògraf. (AJVMP).

CABANES i PRUNÉS, BENET

El primer estudi de fotografia de Manresa es va obrir per la Festa Major de l'any 1858. Qui el va obrir va ser el pintor Benet Cabanes i Prunés.

En Benet Cabanes i Prunés deuria néixer a Manresa cap a finals de l'any 1821, possiblement el mes de desembre¹²⁷, fill de Francesc Cabanes (Manresa 1799 – Manresa 1849) d'ofici torner i cadiraire i d'Ignàsia Prunés (Manresa 1801 – Manresa ?). El seu avi que també es deia com ell, Benet Cabanes, també era torner i cadiraire com el pare d'en Benet. L'avi havia nascut a Sant Martí de Bauçà l'any 1773 i s'havia casat amb Rosa de Solsona nascuda l'any 1775.

Quan en Benet Cabanes neix, la família tenia el taller i la botiga de cadires al carrer del Born número 26, molt a prop de l'antiga església de Sant Pere Màrtir o de Sant Domènec, on actualment hi ha una botiga de roba. El matrimoni va tenir sis fills i en Benet era el gran. Després va venir una noia, Lluïsa, que va néixer a finals de 1822. El tercer fill va néixer tres anys més tard, el 1825, va ser batejat com Estanislau i es va iniciar de molt jove en el camp del dibuix i de la pintura. Amb els anys va deixar la ciutat i s'establí a Terrassa on es dedicà també al dibuix i la pintura amb la doble vessant d'artista i de professor en una escola. Dominava la perspectiva on hi va destacar. Entre les seves obres cal esmentar les pintures que va pintar a l'església del Rapte de Manresa abans de l'ampliació que es va construir entre els anys 1882 i 1885¹²⁸, a la plaça de Sant Ignasi, i que va ser destruïda durant la guerra civil espanyola (1936-1939)¹²⁹. A Terrassa també va pintar el Col·legi de Terrassa i el Casino. Va morir forçat jove a Terrassa l'any 1873 a l'edat de 48 anys.

Després el matrimoni Cabanes Prunés van tenir el quart fill, una nena anomenada Rosa i a continuació, l'any 1828, un fill que va ser inscrit com Alfons però que després va ser conegut com a Ildefons¹³⁰ i que també es va dedicar a la pintura ¹³¹. Finalment l'any 1831 neix el germà petit, el darrer i sisè del matrimoni, batejat com Anselm-Ignasi que es portava deu anys amb en Benet que era el seu padrí. Aquest també es va iniciar en el dibuix i la pintura però un accident laboral causat com a conseqüència d'una caiguda d'una bastida a Sallent o Balsareny¹³² l'inhabilità per a treballs manuals impedint-li continuar exercint la pintura. Aleshores es traslladà a Barcelona on estudià dret, filosofia, lletres i ciències, ordenant-se sacerdot i prevere. Després va exercir la docència en col·legis com el de Sant Ignasi de Manresa on va ser-ne el director entre els anys 1861 i 1863 i va fundar el Col·legi de Terrassa. Degut al treball incansable que realitzava va emmalaltir i va anar a descansar a Sòller on va morir, l'any 1873, també molt jove com el seu pare, als 42 anys, de febre tifoidal.

¹²⁷ En Benet Cabanes deuria néixer el mes de desembre de 1821 doncs a finals de l'any següent va néixer la seva germana Lluïsa i en el padró de l'any 1823 s'explicita que tenia dos anys. En el padró realitzat amb data de 1 de maig de 1824 hi figura amb 3 anys d'edat. (Padrons municipals dels anys 1823 i 1824) (ACMA).

¹²⁸ **Joaquim Sarret i Arbós**, "*Història religiosa de Manresa. Iglesies i convents*", Monumenta Històrica, Volum IV, Manresa, 1924, p. 233.

¹²⁹ La capella del Rapte va ser beneïda el 31 de juliol de 1885.

¹³⁰ Ildefons Cabanes i Prunés també es va dedicar a la política i es va presentar pel tercer districte de Manresa sent elegit regidor republicà federal a les eleccions municipals celebrades entre el 3 i el 6 de gener de 1870.

¹³¹ "**Acaba de abrirse al público un café de D. Juan Roca en Suria...decorado con mucho gusto y elegancia bajo la dirección del joven pintor de esta ciudad D. Ildefonso Cabanes y...**", a "*La Antorcha Manresana*", número 33 del diumenge 14 de febrer de 1858, p. 3.

¹³² Fructuòs Verneda, "*Biografia del Rdo. Ignacio Cabanes*", manuscrit inèdit, Manresa, 1910, p. 26.

En Benet, que era el fill gran no va seguir el negoci familiar de cadiraire i va ser el primer dels quatre germans que de molt jove es va iniciar en la pintura i la decoració, en els quals va destacar sent considerat com un bon artista. Va ser el primer de la nissaga que va muntar un taller de pintura i decoració. El 30 d'agost de 1848 per la Festa Major d'estiu, a l'edat de 22 anys, es casa a la Basílica de la Seu amb Catalina Batlles i Parera, nascuda a Manresa l'any 1823 i un any més jove que ell. El jove matrimoni s'instal·la a un pis del carrer de Sant Miquel¹³³ on també hi munta el primer taller de pintura.

D'aquest matrimoni van néixer cinc fills. El primer va ser una nena de nom Lluïsa que va néixer a principis de 1847 i es va quedar a residir a Manresa. A finals d'aquell mateix any va néixer el segon fill, en Jaume. A principis de l'any 1849 el pare de Benet Cabanes, en Francesc Cabanes, es deuria trobar malament de salut i va fer entrega del testament, en un sobre tancat, al notari Josep Mandrés el 14 de febrer¹³⁴. Poc després el seu pare deuria morir perquè al padró realitzat amb data del dia 1 de juny d'aquell any ja no hi figura¹³⁵. Mentrestant durant aquelles mateixes dates el matrimoni format per en Benet Cabanes i la seva esposa Rosa van tenir un altre fill, el tercer, que li van posar de nom Lluís. Un any després, el 1950, va néixer el quart fill del matrimoni i que era la segona nena. Li van posar Ignàsia com l'àvia paterna i va anar a viure a la localitat de Xàtiva.

A en Benet Cabanes les coses no li deurien anar gens malament perquè el 28 de novembre

Figura 2. Arbre genealògic de la família Cabanes durant els segles XIX i XX on la majoria dels membres es van dedicar a la pintura, la decoració, l'escenografia i la fotografia.

de 1851, amb 29 anys d'edat, escriptura la compra del segon pis de "Cal Oller"¹³⁶ i d'un magatzem als baixos del mateix edifici per la quantitat de 2.000 lliures catalanes, de les quals en paga la primera meitat en aquest acte¹³⁷ i la segona meitat cinc mesos després, el 19 d'abril de 1852¹³⁸. Una setmana més tard neix el quart i darrer fill del matrimoni Cabanes – Batlles. Era el dia 26 d'abril de 1852 i li van posar de nom Ignasi com la seva germana que l'havia precedit dos anys abans. Ignasi Cabanes i Batlles, com no podia ser d'altre manera també es van dedicar a la pintura i a l'escenografia. Ignasi va entrar a treballar al taller de l'escenògraf Maurici Vilomara a Barcelona, on desenvolupà les seves dots artístiques i on també va conrear l'aquarel·la, desplaçant-se després a Madrid per continuar la seva carrera artística.

Possiblement a causa del naixement del seu darrer fill Ignasi el mateix any 1852; o poc temps després, l'any 1854 a causa de l'epidèmia de còlera morbo que a l'estiu es va propagar a la ciutat i que va causar molts estralls entre els manresans, va morir Catalina Batlles i Benet Cabanes va quedar vidu amb cinc fills el més petit dels quals tenia com a molt dos anys d'edat i el més gran 10 anys. Aquest fet deuria provocar que es tornés a casar perquè al padró de l'any 1857¹³⁹ el trobem novament casat amb una altre manresana, provinent d'una família de pintors.

¹³³ Així figura al padró de 1849 en el que el matrimoni tenia 27 i 26 anys respectivament i aleshores ja haurien nascut tres fills: la Lluïsa que tenia 3 anys, en Jaume amb 2 anys, i en Lluís que comptava en 2 mesos d'edat.

¹³⁴ "Francisco Cabanes sillero de esta Ciudad me ha entregado una plica cerrada, diciendo que contiene su testamento, la qual con el correspondiente auto de entrega sobre su carpeta queda custodiada, junto con las demás últimas voluntades cerradas, en mi poder. Y para que conste lo noto por diligencia en tramesa a catorce de Febrero de mil ochocientos cuarenta y nueve, y de ello doy fe. Josep Mandrés. Al "Protocolo de las escrituras públicas 1849" del notari Josep Mandrés. (ACMA).

¹³⁵ Padró municipal realitzat amb data de 1 de juny de 1849. (ACMA).

¹³⁶ Aquest edifici actualment restaurat és el número 7 de la Plana de l'Om i fa cantonada amb el carrer de les Piques.

¹³⁷ Al "Protocolo de los instrumentos 1851" 1850, des., 29 – 1851, des., 15. del notari Hermenter Castellest i Pons. (ACMA).

¹³⁸ Al "Protocolo de los instrumentos 1852" 1851, des., 30 – 1852, des., 24. del notari Hermenter Castellest i Pons. (ACMA).

¹³⁹ Padró municipal de població de l'any 1857. (ACMA)

Era Maria Molleví i Molins, nascuda l'any 1831, i nou anys més jove. Maria era la germana d'Andreu Molleví¹⁴⁰, un altre pintor manresà de força renom. Mentrestant Benet Cabanes s'anava consagrant com a pintor-decorador i anava rebent encàrrecs de decoració de cases benestants de la ciutat i de nous locals que s'anaven obrint. Tots aquests treballs li anaven donat nom i prestigi.

Fruit d'aquesta fama ben guanyada el bon estat econòmic en què es trobava li va permetre ampliar el patrimoni i el dia 15 de juliol de 1856 escriptura la compra d'uns baixos al carrer Bastardes per la quantitat de 1.000 lliures catalanes¹⁴¹ com a magatzem per els estris de pintor: pots, pinzells, bastides, taulons, etc., que després ampliaria amb l'entresol¹⁴².

Que la seva posició econòmica era bona ho corrobora que el dia 19 de juliol de 1854 tots el prohoms de la ciutat, entre els que hi era ell, i el ciutadans de més contribució de la ciutat es reuneixen a l'Ajuntament per recolzar el nou govern de O'Doneell que tenia un caire progressista i comença el bienni progressista. Per tant era un dels manresans que havia fet més diners de la ciutat¹⁴³.

El primer encàrrec i treball de què en tenim constància va ser el pintar i daurar la cripta dels Cossos Sants de la Basílica de la Seu perquè estigués en les millors condicions durant la Festa Major de l'any 1852. Amb aquesta rehabilitació de la cripta també s'hi instal·len deu làmpades de plata al seu interior¹⁴⁴.

A mesura que anava fent treballs de decoració cada vegada els seu art era més apreciat i se li feien encàrrecs que després eren apreciats com a elements diferenciadors pels nous locals comercials que s'obrien o bé que es rehabilitaven. Quan algú volia que els seu local marqués la diferència i aconseguís una bona clientela era necessari que aquest disposés d'un element diferenciador i novedós. El millor que es podia fer era que tingués una decoració que fos una novetat i que la clientela l'apreciés. Això feia que aquesta decoració fos encarregada als que la societat considerava que eren els millors artistes decoradors i si aquesta nova decoració era recollida pels medis de comunicació l'objectiu estava aconseguit.

Aquests van ser el casos de Marià Casas i Viñas, xocolater, que l'any, 1857 volia obrir un nou local que fos una novetat a la ciutat i podés competir amb un altre local que també es va instal·lar poc abans al mateix carrer. També l'havia de diferenciar dels típics obradors de xocolata que feia poc s'havien obert a la ciutat com el que havia obert l'any 1853 al carrer de la Mel en Josep Torras i Rodoreda. El nou local havia de fer que el públic hi anés a comprar la xocolata i, a més a més, la consumís directament en el mateix local i, encara, amb l'objectiu que podés emportar-se els clients de la confiteria i pastisseria que en Josep Espinalt havia obert el dia 1 de juliol de 1857 al número 26 del carrer de Vilanova. Per poder aconseguir aquest repte va contractar al pintor i decorador Benet Cabanes perquè li fes la decoració del nou local que va obrir el dia 30 d'agost de 1857, per la Festa Major, al número 13 del mateix carrer de Vilanova.

La decoració deuria fer tal impacte que la premsa d'aquells anys se'n va fer ressò en una ressenya publicada al setmanari "**La Antorcha Manresana**" elogiant el treball fet per en Benet Cabanes¹⁴⁵. Els treballs van tenir un cost de tres-cents vuit duros de plata o bé el seu

¹⁴⁰ Andreu Molleví i Molins (Manresa 1865-1915) es va dedicar a la pintura, a la decoració i l'escenografia. Va decorar el Teatre Conservatori i l'alcalde de la ciutat en Maurici Fius i Palà, en reconeixement al seu talent artístic, el nomenà inspector municipal de monuments.

¹⁴¹ Al "Protocolo de los instrumentos 1856" 1855, des., 26 – 1856, des., 23. del notari Hermenter Castellest i Pons. (ACMA).

¹⁴² "**La Antorcha Manresana**", número 7 del 4 de març de 1860, p. 4. (ACMA).

¹⁴³ "**Diario de Barcelona**", Nnúmero 199, 16 de juliol de 1854.

¹⁴⁴ "**Diario de Villanueva**", número 205, any III, del dilluns 2 d'agost de 1852, p. 1. (BMVB).

¹⁴⁵ "**La Antorcha Manresana**", número 9 del diumenge 30 d'agost de 1857, p. 4.

equivalent de sis mil cent setanta rals que Benet Cabanes va anar cobrant en varis pagament durant els següents set anys, fins que en data de 24 de novembre de 1864 es signa una carta de pagament en la que Benet Cabanes reconeix haver cobrat la totalitat del cost dels treballs fets.

Un altre cas va ser el de Francesc Camps i Molas que va obrir el dia 15 d'agost de 1857 una agència de canvi i borsa a la Plaça Major número 8 amb la denominació de "Casa de Cambio"¹⁴⁶.

Aquells anys la ciutat anava agafant embranzida per les darreres novetats tècniques que incorporava. El 24 de maig de 1857 la societat mercantil "Enllumenat de Gas" amb la raó social de "Marià Torrens i Cia", que era l'autor del projecte, construï el gasòmetre que tants anys va existir al costat del riu Cardener, on actualment es troba el pont del Congost al costat de la Plaça del Mil·lenari. El 24 d'octubre d'aquell any l'Ajuntament li concedia el servei d'enllumenat públic dels carrers; que va ser inaugurat l'any següent, el 1859, per la Festa Major. Una altra obra que canviarà la fesomia de Manresa i que serà un dels eixos de l'evolució de la ciutat cap a la nova centúria amb la gran vocació industrial i sobretot comercial de la ciutat era la construcció de la línia del ferrocarril de Barcelona a Manresa que s'estava finalitzant. Així Manresa s'estava incorporant al grup de les ciutats capdavanteres del país mitjançant la implantació dels darrers avenços tècnics d'aquells anys. Fruit d'aquest procés era que els manresans s'anaven posant al dia i anaven superant un cert aïllament amb la resta del país cosa que els permetrà esdevenir un gran centre comercial.

Benet Cabanes que era una persona inquieta i atenta a les noves tendències que la seva professió de pintor i decorador li portava, tampoc deixava de banda les darreres novetats tècniques que anaven apareixen. Benet Cabanes estava al corrent de la creació dels nous estudis de fotografia que s'havien obert a Barcelona a partir d'aquell primer estudi que el manresà Maurici Sagristà havia obert l'any 1842 i ben segur que va pensar que ell podria obrir un estudi de fotografia a Manresa. Per aquest motiu calia aprendre l'art de la fotografia i va anar a Barcelona on es va posar al corrent de totes les tècniques de fotografia que aleshores s'utilitzaven. Allí mateix deuria encarregar els equips de fotografia que aleshores es fabricaven a París i els va fer portar fins a Manresa per dedicar-se professionalment a la fotografia. L'aprenentatge de l'art de la fotografia el va fer en algun estudi de Barcelona, perquè en Benet Cabanes no va assistir a l'únic curs que l'Acadèmia de Ciències Natural i Arts de Barcelona que va fer en Ramon Alabern l'any 1839 ja que no hi estava inscrit. Tampoc hi havia cap manresà en aquest curs i aleshores Benet Cabanes tenia 18 anys, la mateixa edat que el participant més jove a aquest curs que va ser en Francesc Sala de Barcelona.

Amb aquesta preparació tècnica i setze anys després que s'obris el primer estudi de fotografia a Barcelona, en Benet Cabanes aprofitant que s'acosta la Festa Major trasllada el taller de pintura des del carrer Sant Miquel al carrer del Born número 2, 1r pis i el dia 1 d'agost de 1858 obre el nou taller ampliant-ho amb un estudi de fotografia que serà el primer de Manresa. Amb motiu d'aquest esdeveniment el mateix Benet Cabanes inseria un anunci a la premsa de la ciutat comunicant la novetat. Aquest anunci va aparèixer al setmanari "**La Antorcha Manresana**"¹⁴⁷ (figura 1). Aquesta nova professió de fotògraf la compaginava amb la de pintor i decorador. Però a mesura que la feina de fotògraf anava progressant, anava deixant la de pintor.

Benet Cabanes utilitzava la tècnica del col·lodió humit per les fotografies de les vistes i dels retrats. També utilitzava el daguerreotip, que encara s'utilitzava pel retrat, així com la nova

¹⁴⁶ "La Antorcha Manresana", número 7 del diumenge 16 d'agost de 1857, p. 3. (ACMA)

¹⁴⁷ "**La Antorcha Manresana**", número 57, del diumenge 1 d'agost de 1858, p. 4. (ACMA).

tècnica fotogràfica del estereoscop per a les vistes amb relleu. Aquest procediment consistia en fer dues fotografies de la mateixa vista preses des de punts de vista separats, a poca distància una de l'altre, i mitjançant un aparell per a visualitzar les vistes la imatge es podia veure en tres dimensions.

Aquell mateix any 1858, el matrimoni format en segones núpcies per Benet Cabanes i Maria Molleví, van tenir la primera filla. Va ser la Manuela Cabanes i Molleví, primera de quatre germans, que es va casar amb Antoni Mestres i Baixeria, cisteller manresà. Aquest matrimoni va tenir cinc fills, dels quals dos també es van dedicar a la pintura. Un d'ells va ser en Josep Mestres Cabanes¹⁴⁸ que va arribar a ser escenògraf al Gran Teatre del Liceu. Un altre germà, en Francesc Mestres Cabanes es va dedicar també a la pintura i a l'escenografia en el taller de pintura i decoració de Salvador Alarma de Barcelona, on després també hi va entrar el seu germà Josep.

Aquell any 1859 va ser un any en què Benet Cabanes va tenir molta feina. Algunes d'elles relacionades amb la nova tecnologia d'il·luminació per gas ciutat que s'estava instal·lant a Manresa. El llauner Francesc Camps i Molas que tenia establiment a la plaça Major, número 8, s'havia decidit a produir aparells d'il·luminació que havien estat decorats per en Benet Cabanes¹⁴⁹ i aquesta decoració era el reclam d'aquests aparells. Això ens indica que en Benet Cabanes tenia un prestigi com a artista que era apreciat pels manresans. A finals d'aquell mateix any se li va encarregar el daurat i la decoració del baldaquí que cobria l'altar major de la Seu conjuntament amb el també pintor Antoni Folch i Aurich¹⁵⁰.

Per tant és evident que en Benet Cabanes va portar la fotografia a Manresa dos anys abans que en Charles Clifford fes les fotografies de les vistes de Manresa i per tant les primeres fotografies que es deuen fer de la ciutat havien de ser les d'en Benet Cabanes com la vista panoràmica que va fotografiar i que se li pot atribuir abans de 1860.

En aquesta primera etapa, al seu estudi Benet Cabanes es dedicava a la fotografia d'estudi, es a dir, fonamentalment al retrat encara que també feia algunes vistes de la ciutat. Després dels daguerreotips, la "carte-de-visite"¹⁵¹ o targeta de visita que era un retrat de grandària de 5,4 x 8,9 cm i que havia estat patentada a París l'any 1854 pel fotògraf Adolphe Discré, era el tipus de suport més utilitzat pel retrat fotogràfic. Aquest tipus de retrat es va mantenir fins a finals del segle XIX perquè era fàcil de fer i els seus costos havien disminuït molt¹⁵². Posteriorment retrats de grandàries superiors es van posar en circulació.

L'any 1861 el matrimoni tenia una nova filla, la segona de nom Maria. En Benet Cabanes a més d'anar treballant en el camp de la fotografia també continuava pintant i decorant pisos i locals. Així tenim constància que el dia 16 de juny de 1861 va cobrar la decoració de dos pisos, un a la plaça Major i un altre al carrer Talamanca, propietat de Joan Claret que havia

¹⁴⁸ En Josep Mestres Cabanes va néixer a Manresa el 13 de juny de 1898 i va morir a Barcelona l'any 1990. Al cap de poc de néixer va morir el seu pare.

¹⁴⁹ "APARATOS. Con motivo del nuevo alumbrado por gas, establecido desde hace un mes en esta ciudad, son varias las tiendas donde se ven aparatos de todas clases y precios, produciendo muy buen efecto los del hojalatero Sr. Camps, pues que al buen gusto que ha presidido en la colocación de aquellos, les acompaña la elegante decoración esterior, obra del conocido pintor D. Benito Cabanes", al setmanari "**La Antorcha Manresana**", número 120, del diumenge 9 d'octubre de 1859, p. 4. (ACMA)

¹⁵⁰ "**La Antorcha Manresana**", número 124, del diumenge 6 de novembre de 1859, p. 2. (ACMA)

¹⁵¹ Aquest procediment era basat en una càmera de quatre o sis objectius en la que s'hi podia adaptar un xassís mòbil i amb el col·lodió humit es podien treure fins a 6 fotografies en una sola sessió.

¹⁵² Abans el preu d'un retrat fotogràfic era de 100 francs i dotze còpies d'un retrat amb la grandària de la "carte de visite" costaven 12 francs.

fet conjuntament amb un altre pintor, en Ramon Trias i que la seva vídua, na Llúcia Reguant, pagava per compte del seu marit¹⁵³.

Un any després naixia el primer fill d'en Benet i la Maria Molleví, en Lluís, que era el tercer del segon matrimoni i el vuitè d'en Benet Cabanes. L'artista continuava treballant en la realització de fotografies i en la pintura i l'any 1862 daurà el tron de la Seu sota la direcció de l'arquitecte Francesc de P. del Villar Lozano¹⁵⁴ que havia estat construït l'any 1828, i que acabà el dia 5 de novembre d'aquell any 1862¹⁵⁵. El mateix any i també novament amb Francesc de Paula del Villar va restaurar les pintures ornamentals de la "Cova de la Verge" o "Santa Cova" de Montserrat¹⁵⁶. Aquell mateix any dissenya els premis honorífics de la fira de bestiar que es va celebrar a Manresa el dies 11 i 12 de setembre¹⁵⁷. També aquell any dibuixà els diplomes del concurs de bestiar que va fer l'Institut Agrícola de Sant Isidre el mes de setembre¹⁵⁸.

En Benet Cabanes era l'hereu de la família i per aquest motiu deuria haver de pagar la llegítima als seus germans. Amb data de 26 de juny de 1865 signa amb el seu germà Ildefons una carta de pagament en la qual Ildefons reconeix haver rebut la quantitat de cent lliures catalanes o bé el seu equivalent de mil seixanta i sis rals i seixanta set cèntims en concepte de llegítima del testament del seu pare, en Francesc Cabanes, fet l'any 1854¹⁵⁹.

Aquell mateix any, en una segona etapa, continua l'edició de vistes de Manresa, de manera més continuada, i d'altres indrets com Montserrat, el que li implica desplaçaments amb tot el equip fotogràfic per fer els clixés que després posarà a la venda. Amb aquest motiu insereix un nou anunci a la premsa de la ciutat per donar a conèixer les noves grandàries de fotografies que feia i en el que manifesta que ja fa grandàries superiors a la de targeta postal (que corresponia a la "carte-de-visite"). Indicava en la ressenya que els retrats els podia fer a qualsevol hora del dia mentre hi hagués llum de dia (això era per contrarestar l'argument dels pintors de retrats que deien que les fotografies necessitaven unes característiques de llum que poques vegades es podien fer per obtenir un bon resultat en contra que els retrats de pintura es podien fer en qualsevol hora del dia). També tenia a la venda vistes de la ciutat des de diferents indrets i de Montserrat, així com fotografies de la reina Isabel II. El seu esperit comercial li va fer que les vistes de Manresa i Montserrat, així com la fotografia de la reina Isabel II, les posés també a la venda a la quincalleria de Pau Vilaró al carrer de Sant Miquel, número 23160.

¹⁵³ Escripura d'una carta de pagament de data 6 de juny de 1861 signada entre Benet Cabanes, Llúcia Reguant i d'altres existent al "Protocolo de los instrumentos 1861" 1860, des., 26 - 1861, des., 31. del notari Hermenter Castellet i Pons. (ACMA).

¹⁵⁴ Francesc de Paula del Villar Lozano (Múrcia 1828-Barcelona 1903). Arquitecte que entre altres obres va restaurar l'església del Pi de Barcelona l'any 1856, va dissenyar l'absis del monestir de Montserrat l'any 1876 on hi col·laborà Antoni Gaudí i va fer el primer projecte de l'església de la Sagrada Família on hi construï la cripta entre els anys 1882 i 1883, on el succeí Antoni Gaudí.

¹⁵⁵ "*La Covadonga Catalana*" número 38 del dia 2 de novembre de 1901, p. 6. (ACMA).

¹⁵⁶ La missa d'inauguració s'hi va celebrar el dia 11 de setembre de 1864.

¹⁵⁷ "*El Manresano*" número 59, del dia 16 de setembre de 1862, p. 1. (ACMA).

¹⁵⁸ "*Diario de Barcelona*", número 257, del diumenge 14 de setembre de 1862, p. 8216.

¹⁵⁹ Escripura d'una carta de pagament de data 6 de juny de 1861 signada entre Benet Cabanes, Llúcia Reguant i d'altres existent al "Protocolo 1864" del notari Ignasi Puig i Mas. (ACMA).

¹⁶⁰ La ressenya deia: "**TALLER DE FOTOGRAFIA DE BENITO CABANES. En dicho taller se hacen los retratos con la mayor perfección á los precios siguientes: Los de tarjeta postal, una docena, 40 rs.- Los dos primeros á diez rs.- Seis de id. 28 rs.- Los de mayor tamaño, uno, 20 rs.- Los demás á 4 rs. uno. Las horas son iguales desde las ocho de la mañana hasta las 4 de la tarde. En el propio taller encontraran vistas de Manresa desde los puntos mas pintorescos; las pequeñas a 3 rs. y las grandes á 14. También las hay de Montserrat; retratos de S. M. la reina á 2 rs. Iguales vistas y á los mismos precios se hallaran en la tienda de quincalleria de D. Pablo Vilaró.**", a "*La Crónica de Manresa*", número 1 del diumenge 29 d'octubre de 1865, p. 4. (ACMA).

El mes de maig de 1863 rep l'encàrrec de dissenyar dos passos per la processó del Corpus que surt de l'església de l'Hospital de Sant Andreu. Els passos els dissenya d'estil gòtic¹⁶¹, i el 15 de maig de 1863 lloga una part del seu pis de la Plana de l'Om al seu germà, Ildefons, i comparteixen el taller de pintura i també li ensenyaria les tècniques de la fotografia¹⁶². Ildefons Cabanes va romandre en aquest pis fins el dia 15 de desembre de 1869 en que es trasllada al carrer Arbonès número 5.

La seva vida manresana no s'acabava amb la feina si no que també participava de la vida social. Fruit d'aquestes bones relacions, el mes de febrer de 1863 és nomenat vicepresident del "Casino Artesano", i renovat pel següent mandat de l'any 1864 el dia 25 de desembre del mateix any¹⁶³. El mes de març d'aquell any 1864 també va ser nomenat president de la germandat de Nostra Senyora de la Misericòrdia¹⁶⁴.

L'èxit de la fotografia no el feia, però, deixar la pintura, la decoració, ni la restauració d'obres d'art com la que va fer l'any següent, el 1866, quan va restaurar l'altar i el retaule de la Santíssima Trinitat de l'església de Nostra Senyora del Carme de l'ordre dels carmelites¹⁶⁵. Per aquest motiu se li confià portar el penó durant la processó de la festa de la Mare de Déu del Carme que es va portar a terme, com cada any, el dilluns dia 16 de juliol d'aquell any 1866¹⁶⁶. Aquest mateix any 1866, amb 44 anys d'edat, col·labora en la restauració de la Verge de l'Alba de la Seu conjuntament amb l'escultor i daurador Maties Padró restaurant els daurats de la imatge¹⁶⁷, després de treure-li tots els vestits postissos que, amb els anys, les diferents donacions li havien anat posant a sobre¹⁶⁸.

El dia 2 de gener de 1866, juntament, amb el pintor Andreu Molleví que era el seu cunyat, obren una escola de dibuix al natural al carrer Urgell número 2, 3 pis. L'anunci a la premsa deia: "**Curso de dibujo natural de flores, de adornos, paisaje y arquitectura, con las nociones indispensables del lineal**"¹⁶⁹.

Com que les coses li continuaven anant molt bé va canviar novament de domicili tot mantenint l'estudi de fotografia a l'antiga ubicació del carrer del Born, número 2, 1r pis, això li permetia mostrar els seus treballs de fotografia en un aparador de la planta baixa al costat de l'entrada, tal com comentava la premsa d'aleshores: "**Hemos visto también en dicho taller muchas mejoras en la parte de fotografía y debemos confesar ser cierto aquel refrán -la perfidia mata la caza- porque el señor Cabanes con sus desvelos ha logrado ser un excelente fotógrafo, como lo acreditan los bellos retratos y vistas que todo el día están llamando la atención del público en el aparador del piso bajo de su casa.**"¹⁷⁰. El nou domicili familiar el va situar molt a prop de l'estudi i del taller de pintura, al mateix carrer del Born, però al número 9, 3r pis¹⁷¹. Al fer aquest canvi va poder donar a l'estudi una nova dimensió, engrandint-lo i donar-li el nom de "**FOTOGRAFIA MANRESANA**" com va presentar en un anunci que va publicar la premsa de la ciutat¹⁷² el dia 14 d'abril de 1867. En aquest

¹⁶¹ "**El Manresano**" número 93 del dia 10 de maig de 1863, p. 1. (ACMA).

¹⁶² "**El Manresano**" número 95 del dia 24 de maig de 1863, p. 4. (ACMA).

¹⁶³ "**El Manresano**" número 82 del dia 22 de febrer de 1863, p. 2.; i número 126 del divendres 25 de desembre de 1863 (ACMA).

¹⁶⁴ "**El Manresano**" número 141 del dia 23 de març de 1864, p. 2. (ACMA).

¹⁶⁵ A "**La Crónica de Manresa**", número 33 del diumenge 17 de juny de 1866, p. 2 i 3. (AJVMP), i "**El Manresano**" número 309 del diumenge 27 de maig de 1866, p. 3. (ACMA).

¹⁶⁶ "**La Crónica de Manresa**", número 37 del dia 15 de juliol de 1866, p. 3; i número 38 del dia 22 de juliol de 1866, p. 3. (AJVMP).

¹⁶⁷ "**La Crónica de Manresa**", número 37 del diumenge 15 de juliol de 1866, p. 3. (AJVMP).

¹⁶⁸ Aquesta imatge és la que es va cremar fa pocs anys.

¹⁶⁹ "**La Crónica de Manresa**" número 9 del dia 31 de desembre de 1865, p. 4. (AJVMP).

¹⁷⁰ "**La Crónica de Manresa**", número 1 del diumenge 29 d'octubre de 1865, p. 4. (AJVMP).

¹⁷¹ Aquest domicili figura al padró municipal realitzat l'any 1867. (ACMA).

¹⁷² "**La Crónica de Manresa**", número 76 del diumenge 14 d'abril de 1867, p. 3. (AJVMP).

anunci també manifestava que havia adquirit nous objectius i noves càmeres fotogràfics que li permetien fer fotografies fins a una grandària d'un metre (figura 4).

Amb aquests nous aparells fotogràfics Benet Cabanes es va poder dedicar a la reproducció d'obres d'art. La reproducció de pintures precisava d'aparells amb un bons objectius i una bona dosis de paciència degut al temps d'exposició necessaris. L'any 1868 en Benet Cabanes feia i venia reproduccions fotogràfiques de reconeguts pintors que després exposava al seu estudi per a la venda¹⁷³. També feia reproduccions fotogràfiques dels seus propis quadres, com el que va fer d'un oli de Sant Josep que va pintar i que venia les reproduccions fotogràfiques a la llibreria i impremta de Lluís Roca¹⁷⁴, al carrer Sant Miquel.

Amb tota la trajectòria realitzada en els diferents anys de professió en Benet Cabanes era demanat per fer les feines artístiques de decoració en els establiments més emblemàtics de la ciutat. Durant el primer semestre de 1869 l'impressor i llibreter Lluís Roca i Pla va traslladar el seu taller i botiga del número 7 al número 15 del carrer de Sant Miquel a un local que havia comprat l'any anterior, just al costat d'on havia estat fins l'any 1850 el taller d'impremta d'Ignasi Abadal quan aquest es va traslladat a la Plana de l'Om. En aquest indret hi va fer un nou local; el que coneixem encara actualment. Per fer la decoració d'aquest nou establiment va confiar en la mà artística de Benet Cabanes encarregant-li la pintura i decoració del mateix amb un resultat que va merèixer els comentaris més positius de la premsa d'aquells anys¹⁷⁵.

A l'agost d'aquell any publica una carta al director de "**El Faro Manresano**" criticant a les persones que no pagant i viuen a costa dels altres que els mantenen¹⁷⁶. Aquest escrit que demanava resposta no consta que ningú el contestés. Es de suposar que aquest escrit feia una crítica a algunes persones que no li pagaven els encàrrecs que li feien.

Aquell mateix any, 1869, amb una edat de 47 anys, el matrimoni va tenir el darrer dels quatre fills, va ser el quart del matrimoni i el novè d'en Benet Cabanes, que va ser inscrit al registre com Antoni. El matrimoni encara mantenia el mateix domicili al carrer del Born, número 9, 3r pis; però aquest no va ser el darrer domicili de la família Cabanes – Molleví, perquè quatre anys més tard, el 1875¹⁷⁷, el trobem instal·lat al primer pis de la mateixa casa on hi morirà¹⁷⁸, perquè possiblement havia traslladat l'estudi fotogràfic des del primer pis del número 2 on el tenia fins al tercer pis del número 9 per tenir-hi millor il·luminació. Aquell

¹⁷³ Així ho esmenta una ressenya apareguda al setmanari "**La Crónica Manresana**" número 126 del diumenge 29 de març de 1868, p. 2; en la que es manifestava: "*Fotografía: En los aparadores del establecimiento que D. Benito Cabanes tiene abiertos en su casa de la calle del Borne, hemos visto expuesta una numerosa y muy variada coleccion de bien acabadas copias de preciosos cuadros de los mas renombrados autores. Felicitamos al referido S. Cabanes toda vez que con los nuevos aparatos que se ha proporcionado, ha colocado su establecimiento al nivel de los mejores de su clase.*"

¹⁷⁴ Ressenya publicada a "**La Crónica de Manresa**" número 145 del diumenge 9 d'agost de 1868, p. 2; en la que s'esmenta: "*Procedente de la muy acreditada de D. Benito Cabanes, además de muchas y escogidas copias de excelentes cuadros de célebres autores, hemos visto una que alegoricamente representa el glorioso tránsito de San José, sacada de un cuadro al óleo de invención y ejecución del propio señor Cabanes, estando de venta en la imprenta y libreria que regenta D. Luis Roca.*"

¹⁷⁵ "*Bien por los amantes de las artes. Nos place consignar el agradable efecto que nos ha causado la decoracion y ornato de la imprenta y libreria de don Luis Roca. Felicitamos al maestro carpintero señor Puig por el buen gusto en adornar las estanterias, en cuya cinceladura dió pruebas de no ignorar el arte de escultor. Igualmente felicitar á D. Benito Cabanes por sus excelentes trabajos en los emblemas de la imprenta, litografía y acertada combinacion de colores. Reciba nuestros plácemes el señor Roca, quien no predonando medio alguna, ha sabido dar una prueba de que Manresa va poniendose á la altura que corresponde á la poblacion.*". A "**El Faro Manresano**" número 7 del diumenge 16 de maig de 1869, p. 7. (ACMA).

¹⁷⁶ A "**El Faro Manresano**" número 19 del diumenge 8 d'agost de 1869, p. 7. (ACMA).

¹⁷⁷ Padró municipal d'habitants de l'any 1871. (ACMA).

¹⁷⁸ El certificat de defunció hi consta el primer pis com a habitatge habitual, però es deuria tractar del mateix pis principal.

mateix any 1869 per Nadal va fer una fotografia al conserge del “Casino del Comercio” perquè aquest demanés la propina de festes als socis de l’entitat¹⁷⁹.

Aquest fet queda palès en l’anunci que publica al setmanari “El Eco del Bruch” i “**El Manresano**” del diumenge 8 de maig de 1870 on manifesta que l’estudi es troba en aquesta adreça i que amb el nou aparell que disposa pot fer dues fotografies a la plegada amb posicions i grandàries diferents. També esmenta que per tenir bones fotografies no cal anar a Barcelona perquè ell les hi farà de la mateixa qualitat i torna a incidir en què qualsevol horari és bo per fer les fotografies, sempre i quan hi hagi llum de dia, i que els millors dies son el dies ennuvolats i no els de sol¹⁸⁰. En aquest anunci també esmenta que fa retrats de diferent format, però es interessant ressaltar que els retrats fotogràfics d’estudi era el que més treballava i sempre dintre del que s’anomena fotografia d’estudi. Això implica tota una sèrie d’elements decoratius que fan que el retrat estigui en un cert ambient. Si en la fotografia de la (figura 3) no hi havia res de decorat per ambientar el retrat amb el temps també en Benet Cabanes, seguint el que tots el fotògrafs d’estudi feien, va anar incorporant diversos elements decoratius que donaven l’ambientació a la persona retratada. Observi’s la (figura 4) en què el retrat d’una senyora de la societat manresana benestant apareix davant de tot un decorat fet, en aquest cas, pel propi Benet Cabanes, donant-li al retrat un aire més imponent que el de la (figura 3), en el que no hi ha cap tipus de decorat al darrera de la persona retratada.

Sabem també que el dia 27 de novembre de 1870 fa una fotografia de la Verge de Joncadella en el moment que surt del santuari al final de l’acte religiós de la festa de Santa Cecília, patrona dels músics, i organitzada per les corals Apolo i Orfeón Manresano¹⁸¹.

Al padró d’habitants de 1871 en Benet Cabanes tenia 48 anys d’edat i al padró de 1875, quatre anys més tard, no apareixia al padró d’aquell any on Maria Molleví figura com a vídua. Efectivament en Benet Cabanes i Prunés havia mort força jove, com molts dels membres de la família Cabanes. Va morir el dia 4 d’abril de 1875 per una apoplexia cerebral amb una edat de 53 anys, malgrat que al certificat de defunció hi consta que tenia 51 anys. Aquest fet deuria ser fruit d’un error doncs en aquest cas hauria d’haver nascut l’any 1823, dos anys més tard del que es dedueix dels primers padrons d’habitants realitzats cap el mes de maig dels anys 1823, 1824 i 1828¹⁸².

¹⁷⁹ “**El Manresano**” número 497 del dissabte 1 de gener de 1870, p. 3. (ACMA).

¹⁸⁰ “**TALLER DE FOTOGRAFIA DE BENITO CABANES. CALLE DEL BORNE, NUMERO 9. Se hacen toda clase de retratos hasta el tamaño del natural con igual perfeccion que los mejores de la capital, haciendo mi aparato dos fotografías a la vez, y si se quiere con diferente posición y medida, cuyos precios son los siguientes: Los de tarjeta, el primero, 8 rs.; una docena 30 y dos docenas 48. Los grandes para portrait, álbum, una docena 40 rs. Los de cuarto de hoja, 24 reales uno. Los de media hoja, 60 reales uno. Los de hoja entera, que tienen de grande 60 centímetros por 45 ó 100 rs. uno. Los grupos de familia ó de amigos son á igual precio mientras no pasen de las medida de la targeta ó de portrait. Advertencia.- Todas las galerias ó talleres fotograficos tienen horas propias para alcanzar la fotografia inmejorable, y para el mio lo son desde la salida del sol hasta las tres de la tarde; siendo los mejores días los que estan nublados, y las horas desde las nueve de la mañana hasta las cuatro de l tarde.**”, A “**El Eco del Bruch**”, número 23 del diumenge 8 de maig de 1870, p. 4. (ACMA).

¹⁸¹ “**El Manresano**” número 545 del dia 4 de desembre de 1870, p. 3. (ACMA).

¹⁸² No s’ha pogut trobar cap dada relativa al seu naixement perquè els llibres del registre de naixements d’aquells anys van ser cremats durant la guerra civil espanyola de l’any 1936.

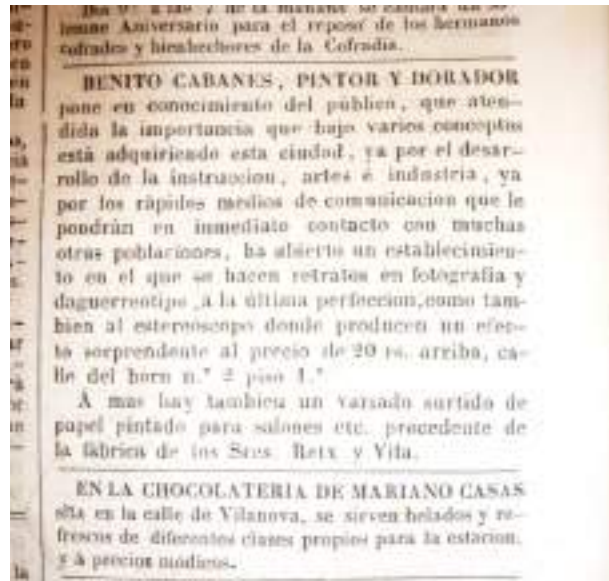

Figura 1. Anunci que va posar en Benet Cabanes i Prunés al setmanari “La Antorcha Manresana” número 57 del dilluns 1 d’agost de 1858 per comunicar l’obertura de l’estudi de fotografia que havia obert a Manresa. Era el primer estudi de fotografia de la ciutat i que entrava en competència amb els pintors retratistes que eren els que sempre havien realitzats el retrats.

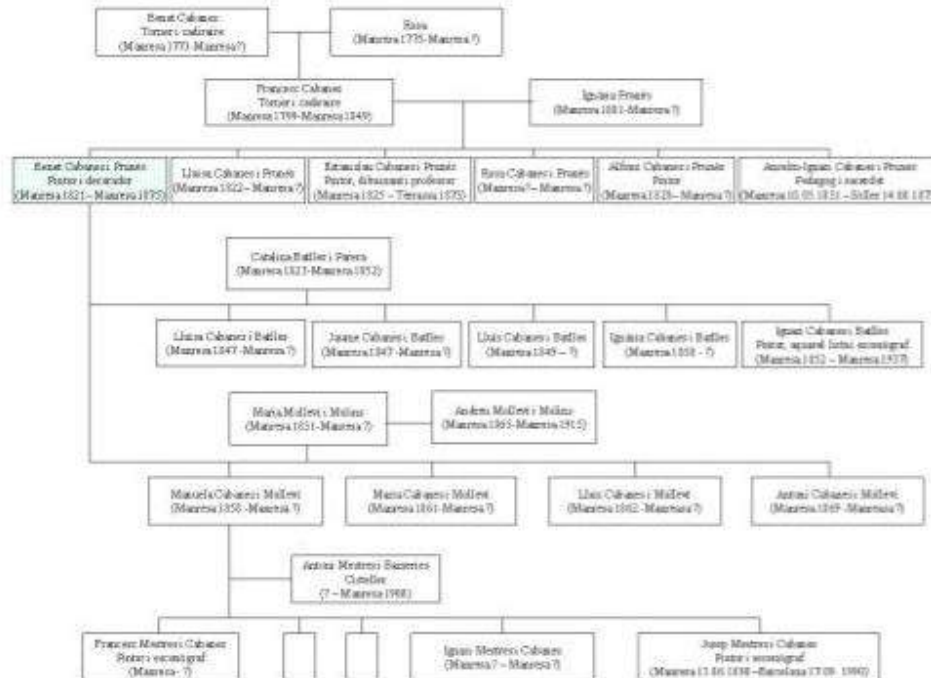

Figura 2. Arbre genealògic de la família Cabanes durant els segles XIX i XX on la majoria dels membres es van dedicar a la pintura, la decoració, l’escenografia i la fotografia.

Figura 3. Retrat realitzat per Benet Cabanes i Prunés entre els anys 1858 i 1866 amb la tècnica del col·lodió humit. El format (6,3 x 10,5 cm) és el de la "Carte de visite" molt utilitzat aquells anys pel retrat. La qualitat de la fotografia és molt bona i en presenta a una senyora de la societat manresana d'aquells anys en una postura d'estudi típica dels retrats fotogràfics que aleshores es feien, utilitzant com a únic element decoratiu una cadira, sense cap altre element decoratiu de fons

Figura 4. Retrat realitzat per Benet Cabanes i Prunés entre els anys 1858 i 1870 amb la mateixa tècnica del col·lodió humit que a la fotografia de la figura 3. La persona retratada està situada davant d'un decorat pintat pel mateix Benet Cabanes com element decoratiu i que dona una nova perspectiva a la figura, en comparació al retrat anterior en que no hi ha cap més element decoratiu que una cadira sobre un fons totalment impersonal. (AJVMP)

MAGNESIA HENRY.
 Leptima de Manchester. Único depósito
 en casa D. Ramón Cuyas, calle de Llanudo,
 núm. 4, Barcelona.

FOTOGRAFIA MANRESANA.
 EN LA CALLE DEL BORNE NÚMERO 9.
GRAN REBAJA. 6 retratos de visita, 18 rs. - los demas, á 2 rs. uno.
 Nota. A no tardar, recibire objetivos muy finos y rapidos, y ademas una cámara solar
 para hacer retratos de un diámetro de grandeur: el precio de estos retratos, sera comunmente

Figura 5. Anunci inserit per en Benet Cabanes a “*La Crónica de Manresa*” número 76 i 77 dels dies 14 i 21 d’abril de 1867 en el que comunicava el nom del seu estudi fotogràfic i l’adquisició de nou material per a la realització de fotografies de més grandària i de més qualitat .

Figura 6. Carte-de-visite realitzada per en Benet Cabanes cap a l'any 1859. El cartró on s'enganxa la fotografia ja té algun element més de decoració, si be la fotografia encara és retallada de manera una mica maldestre; al cartró se li ha afegit una ratlla vermella. Aquesta ratlla emmarcant la fotografia perdurà durant

Figura 7. Fotografia en grandària carte-de-visite realitzada per en Benet Cabanes entre 1859 i 1866 d'un motiu religiós. En aquest cas és d'un quadre de Sant Ignasi escrivint el llibre dels exercicis espirituals a la coveta, i que va ser una de les primeres fotografies artístiques del fotògraf. Després en va realitzar de Sant Josep, de la Puríssima Concepció, etc. (AJVMP)

CABANES i PRUNÉS, ILDEFONS

Ildefons o Alfons Cabanes i Prunés neix l'any 1828 i era germà de Benet Cabanes que va introduir la fotografia a Manresa. Ildefons Cabanes era el quart fill de cinc del matrimoni format per Francesc Cabanes (Manresa 1799 – Manresa 1849) i Ignàsia Prunés (Manresa 1801 – Manresa ?). El pare, com l'avi, era torner i cadiraire. Quan en Ildefons Cabanes neix, la família tenia el taller i la botiga de cadires al carrer del Born número 26, molt a prop de l'antiga església de Sant Pere Màrtir o de Sant Domènec, on actualment hi ha una botiga de robes.

Quan l'any 1828, neix el cinquè fill de la família Cabanes-Prunés, s'inscriu com Alfons però després va ser conegut com a Ildefons¹⁸³ i també es va dedicar a la pintura, com els seus germans Benet i Estanislau.

Al cens de 1849, Ildefons Cabanes no hi figura, el que indicaria que no estava a Manresa, però el seu pare i la seva mare encara vivien al carrer del Born, 26. Aquell mateix any moriria el pare Francesc Cabanes i deixaria vídua la seva muller, Ignàsia Prunés. En Benet ja s'havia emancipat, tenia família formada amb Caterina Batlles i vivien al Carrer Sant Miquel.

Vuit anys després Ildefons Cabanes, el 1857, torna a estar registrat al cens. Aleshores tenia 28 anys hi vivia amb la seva mare vídua. Es declarava pintor i vivien amb dos aprenents de pintor. A partir d'aquesta data ja disposem de dades que ens permet aproximar-nos a la seva trajectòria professional.

La seva primera ocupació exclusiva va ser la pintura i la decoració. Sabem que el dia 14 de febrer de 1858 acaba de pintar la decoració d'un cafè situat a Súrria, a la carretera propietat de Joan Roca¹⁸⁴. La nòtula deia: "**Acaba de abrirse al público un café de D. Juan Roca en Surria... decorado con mucho gusto y elegancia bajo la dirección del joven pintor de esta ciudad D. Ildefonso Cabanes y...**". No deuria ser-li fàcil obrir-se camí a la ciutat tenint varis competidors en aquest ofici, com eren el seu germà Benet, en Andreu Molleví, etc.. aquell mateix any és quan el seu germà Benet Cabanes aprofitant que s'acosta la Festa Major trasllada el taller de pintura des del carrer Sant Miquel al carrer del Born número 2, 1r pis i el dia 1 d'agost de 1858 obre el nou taller ampliant-ho amb un estudi de fotografia que serà el primer de Manresa. Per tant obrir-se camí tenint un germà que cada vegada tenia més encàrrecs i també ampliava el negoci fundant el primer estudi de fotografia de la ciutat no deuria ser gens fàcil i de ben segur que deuria arribar amb algun acord de col·laboració amb ell. Aquest taller de pintura el mantindrà durant força any, doncs a la contribució industrial de 16 de juny de 1889 declara aquesta adreça coma taller de pintor i daurador.

Aquesta col·laboració es concreta el dia 15 de maig de 1863, en que Benet Cabanes lloga el seu pis-taller del carrer Sant Miquel, 35, 1r pis¹⁸⁵ al seu germà Ildefons.

L'any 1864 la premsa ens assabenta que en Ildefons Cabanes i el seu germà Estanislau participen a la rua o cavalcada del carnaval¹⁸⁶. L'any següent, 1865, en Benet Cabanes que era l'hereu de la família Cabanes-Prunés va pagar la llegítima als seus germans. Amb data de 26 de juny de 1865 signa amb el seu germà Ildefons una carta de pagament en la qual

¹⁸³ Ildefons Cabanes i Prunés també es va dedicar a la política i es va presentar pel tercer districte de Manresa sent elegit regidor republicà federal a les eleccions municipals celebrades entre el 3 i el 6 de gener de 1870.

¹⁸⁴ *La Antorcha Manresana*, número 33 del dia 14 de febrer de 1858, p. 4. (ACBG).

¹⁸⁵ *El Manresano*, número 95 del dia 24 de maig de 1863, p. 4. (ACBG).

¹⁸⁶ *El Manresano*, número 133, del dia 14 de febrer de 1864, p. 3. (ACBG).

Ildefons reconeix haver rebut la quantitat de cent lliures catalanes o bé el seu equivalent de mil seixanta i sis rals i seixanta set cèntims en concepte de llegítima del testament del seu pare, en Francesc Cabanes, fet l'any 1854¹⁸⁷.

Mentrestant estableix la seva vida familiar i es casa amb la manresana Gertrudis Noguera i Testagorda¹⁸⁸, tretze anys més jove, que venia de família de velers per ambdós costats. Aleshores el domicili familiar el tenien al carrer Pedregar número 1, 3r pis, 1a, tocant als Carlins, i per tant molt a prop del taller del mateix carrer Sant Miquel. Aquest any, 1867, continuava declarant-se únicament pintor amb 39 anys d'edat.

La feina de pintor sembla que no li escassejava i el dia 3 de novembre de 1867 acaba la decoració del saló de ball del "Casino del Comercio"¹⁸⁹ i el 12 d'abril de 1868 acaba de pintar el saló de reunions de la mateixa entitat amb estil àrab¹⁹⁰. Ildefons era un home inquiet que no és limitava a la seva feina de pintor, si no que possiblement veient l'exemple dels seus dos germans, Estanislau que també és pintor i dona classes a Terrassa, i Anselm-Ignasi que era sacerdot i pedagog, també es dedica a donar classes de dibuix.

A l'any 1869 l'Ajuntament aconseguix que el "Colegio Manresano", antic col·legi de Sant Ignasi, de titularitat municipal des de l'any 1868 sigui declarat "Establiment lliure d'ensenyament" i que el rector de la universitat de Barcelona el faculti per expedir els seus propis títols de segon ensenyament sense necessitat d'anar a examinar-se a l'Institut de Barcelona, tal com es venia fent fins aleshores tot seguint les noves línies polítiques de descentralització de l'ensenyament. En aquest moment Ildefons Cabanes entra a formar part del professorat del "Colegio Manresano". Tenim constància que va ser professor de dibuix en aquest col·legi durant els cursos lectius 1869-1870 i 1870-1871. El dia 22 d'agost de 1869¹⁹¹ es fa la comunicació a la ciutat dels professors del "Colegio Manresano" pel curs 1869-1870, i entre ells hi és en Ildefons que continuarà el curs següent.

Aquell any 1869 va ser un any determinant per Ildefons Cabanes. A més d'iniciar-se en les funcions docents canvia de domicili familiar. Vivia aleshores al carrer Pedregar, on va romandre fins el dia 15 de desembre de 1869 en que es trasllada al carrer Arbonès número 5, 4t pis. Agafa un pis alt per tenir molt bona llum natural perquè ja pensava en una altra feina complementària a la de pintor, i al domicili familiar obre un nou estudi de fotografia amb la denominació de **FOTOGRAFIA BARCELONESA**¹⁹², en contrast amb la raó social del seu germà Benet que era la de **FOTOGRAFIA MANRESANA**. Aquest nou estudi fotogràfic era una nova sucursal del fotògraf barceloní Agustí Capmany i Serra, que també li hauria ensenyat tècniques fotogràfiques a Ildefons Cabanes. En Agustí Capmany havia establert, a partir del seu estudi de Barcelona, una xarxa d'estudis fotogràfics per tot Catalunya recolzant-se amb fotògrafs locals. Així va arribar a tenir estudis a Manresa, Mataró, Reus, Terrassa, i Vilanova i la Geltrú. En el cas de Manresa el fotògraf que feia els retrats era en Ildefons Cabanes i els feia sobre cartrons de la raó comercial d'en Agustí Capmany.

L'obertura d'aquest nou estudi fotogràfic deuria venir de la mà que els manresans es deuriem fotografiar més després de la visita de la reina Isabel l'any 1860 que va venir acompanyada del fotògraf Charles Clifford. També la visita a la ciutat del fotògraf itinerant en Robert Peters

¹⁸⁷ Escriptura d'una carta de pagament de data 6 de juny de 1861 signada entre Benet Cabanes, Llúcia Reguant i d'altres existent al "Protocolo 1864" del notari Ignasi Puig i Mas. (ACBG).

¹⁸⁸ Gertrudis Noguera i Testagorda era filla del veler Ignasi Noguera i Febrer i de Gertrudis Testagorda i Vallés, que també era filla d'un altre veler.

¹⁸⁹ *El Manresano*, número 384, del dia del 3 de novembre de 1867, p. 3. (ACBG).

¹⁹⁰ *El Manresano*, número 407, del dia del 12 d'abril de 1868, p. 3. (ACBG).

¹⁹¹ *El Manresano*, número 479, del dia del 29 d'agost de 1869, p. 3. (ACBG).

¹⁹² *El Manresano*, número 495, del dia del 19 de desembre de 1869, p. 4. (ACBG).

Napper i l'estada del retratista fotogràfic en Jules Ainaud l'any 1863, el van fer decidir a obrir aquest nou estudi i ampliar la dedicació a la pintura amb aquesta nova faceta de retratista fotogràfic d'estudi.

Aquell mateix any 1869 el periòdic setmanal **El Faro**, d'ideologia tradicionalista catòlic i carlista, monàrquic i antiliberal l'ataca titllant-lo de republicà¹⁹³. Era cert que Ildefons Cabanes era un republicà convençut cosa que el va portar a participar a la vida política de la ciutat. Aquest periòdic l'atacava, doncs perquè formava part del professorat del "Colegio Manresano" després de l'expulsió dels jesuïtes el mes de setembre com a conseqüència de la revolució de setembre¹⁹⁴; i perquè era un dels valors dels republicans que tenien en la política manresana.

A l'obrir el nou estudi fotogràfic al carrer Arbonés o Clavetaires comença a fer els primers retrats en el format "carte-de-visite" de manera que aquesta adreça figura en el revers d'aquests retrats. Un dels primers que deuria realitzar, és el retrat d'un membre de les milícies republicanes voluntàries organitzades per l'Ajuntament de la ciutat entre els mesos d'octubre de 1868 i maig de 1869 (figura 1). En aquesta fotografia es pot apreciar el revers que a part del nom de l'estudi fotogràfic, hi ha les dues seves inicials "AC" que signifiquen i fan referència al propietari de l'estudi que era en Agustí Capmany. Aquests cartrons eren els mateixos en tots el estudis que tenia Agustí Capmany escampats per Catalunya.

L'atac del periòdic **El Faro** no va ser prou perquè Ildefons canviés les seves idees polítiques i l'any 1870 es presenta a les eleccions municipals celebrades el dies 4, 5, i 6 de gener amb la candidatura republicana federal. L'escrutini realitzat el dia 7 de gener dona la victòria a aquesta candidatura¹⁹⁵, i Ildefons Cabanes és nomenat regidor. Com a regidors forma part de dues comissions municipals, la d'obres de la Basílica de la Seu, i la de beneficència i sanitat¹⁹⁶. El dia 10 d'abril hi ha un aixecament republicà a Gràcia i a la vista d'aquest fet el tinent coronel del batalló del militars aquarterat a Manresa ordena el tancament dels cafès, tavernes i casinos a les 23 hores. El governador civil de Barcelona suspèn tots els consistoris republicans, entre els que hi ha el de Manresa. Es reposa el consistori anterior a les eleccions del gener que no era republicà però això genera un període de paràlisi municipal fins que el dia 24 de juny es reposa novament el consistori republicà sorgit de les eleccions del mes de gener i per tant Ildefons Cabanes torna a exercir les seves funcions de regidor¹⁹⁷.

El curs lectiu del "Colegio Manresano" de 1870 a 1871 també va comptar amb ell com a professor de dibuix, fet del qual la premsa es fa ressò al mes d'agost¹⁹⁸. Acabat el curs lectiu, a l'any 1871, i a la vista que el gener de 1872 s'acaba el període de dos anys com a regidor de l'Ajuntament, Ildefons Cabanes decideix tornar-se a presentar amb la candidatura republicana a les noves eleccions municipals per renovar el consistori celebrades els dies 8, 9, i 10 de desembre. A l'escrutini celebrat el divendres dia 15 de desembre torna a sortir

¹⁹³ **El Faro Manresano**, número 22 del diumenge 29 d'agost de 1869, p.7 (ACBG).

¹⁹⁴ El 17 de setembre el brigadier Topete es subleva a Càdis, el poble s'hi suma i dos dies després vuit generals s'adhereixen a la sublevació. Això fa que triomfi el moviment i la reina Isabel que visitava Montserrat el dia 30 de setembre, enfila el camí de l'exili cap a França. Comença el Sexenni Revolucionari Democràtic que permetrà la lluita entre carlistes i republicans. A Manresa el 30 de setembre l'Ajuntament s'adhereix al moviment revolucionari i el dia 1 d'octubre es forma la Junta Provisional revolucionària integrada pels caps de casa i els membres del Consistori. El dia 15 d'octubre la Junta Revolucionària nomena el nou Ajuntament presidit per Josep Vintró i Soler. Les conseqüències van ser, entre d'altres, que el dia 30 de setembre els carrers de la ciutat es van emplenar de molta gent cantant l'himne de Riego i cremant els burots dels consums, quedant des d'aleshores anul·lat aquest impost i podent els productes entrar lliurement dintre la ciutat. Les altres conseqüències legislatives van ser la nova llei electoral basada en el sufragi universal, l'expulsió de les ordres religioses, la lliberts d'ensenyament, etc.

¹⁹⁵ **El Manresano**, número 498, del dia del 9 de gener de 1870, p. 4. (ACBG).

¹⁹⁶ **El Manresano**, número 500, del dia del 23 de gener de 1870, p. 4. (ACBG).

¹⁹⁷ **El Manresano**, número 523, del dia del 3 de juliol de 1870, p. 3. (ACBG).

¹⁹⁸ **El Manresano**, número 529, del dia del 14 d'agost de 1870, p. 4. (ACBG).

elegit per un segon mandat¹⁹⁹, prenent possessió del nou mandat el dia 1 de febrer de 1872²⁰⁰.

Durant aquests anys es va dedicar de manera intensa a treballar a l'estudi de fotografia. Al cap de poc d'haver començat ja va fer editar cartrons amb l'adreça del nou estudi. La fotografia és d'un estudiant i al revers hi afegia "al estilo de Paris", amb l'adreça de l'estudi on s'hi havia fet una mala traducció al castellà d'Arbonés a Aragonés. Aquest fet es pot apreciar al afegir-hi Clavetaires, que és el nom amb què també es coneixia aquest carrer. El número del carrer també tenia un error, s'indicava el 6 quan realment era el 5 i el propi Ildefons Cabanes els corregia manualment. Aquest fet era perquè els cartrons els encarregava directament en Agustí Capmany per tots els seus establiments i no en Ildefons Cabanes (figura 2).

Al cap d'un temps de tenir l'estudi fotogràfic i quan ja havia fet un fons comercial suficient, deurien arribar a un acord amb en Agustí Capmany perquè ell hi podés inscriure el seu nom al cartrons de les fotografies sota la seva denominació comercial de **FOTOGRAFIA BARCELONESA**, malgrat que la propietat d'aquesta denominació fos d'en Agustí Capmany. En aquest estudi tan s'utilitzaven aquest cartrons pels retrats com el de **FOTOGRAFIA DE A. CAPMANY**.

Aquells anys les coses li van anar força bé i trasllada el seu domicili, i per tant l'estudi fotogràfic, del carrer Arbonès al carrer Sant Miquel, número 35, baixos. En aquesta nova adreça li trobem en el cens de 1875 amb una edat de 47 anys amb la seva muller, declarant-se únicament pintor i amb dues filles la Margarida i la Matilde amb 3 i 2 anys respectivament. El dia 4 d'abril d'aquell mateix any mor el seu germà Benet. En aquelles dates funcionaven a Manresa tres estudis fotogràfics: el de **FOTOGRAFIA MANRESANA** d'en Benet Cabanes, el d'en Francesc d'Assís Armengou, i el de **FOTOGRAFIA BARCELONESA** d'en Ildefons Cabanes, que era l'estudi fotogràfic d'Agustí Capmany a Manresa. Aquest canvi d'adreça el deuria fer cap a l'any 1874, doncs entre 1870 i 1874 feia retrats en el format de "carte-de-visite" amb l'adreça del carrer Arbonés.

L'any 1874 el tenim amb l'estudi als baixos del número 39 del carrer Sant Miquel, que corresponia a la placeta situada darrera de l'església del mateix nom, a la part superior de l'actual placeta on arrenca el carrer de Sant Pere. Aquí continua la realització de fotografies d'estudi sota la denominació de **FOTOGRAFIA BARCELONESA** (figura 3). Al cap d'un any de romandre en aquesta adreça mor el seu germà Benet, i en Ildefons pren el nom comercial que havia tingut el seu germà de **FOTOGRAFIA MANRESANA**, perquè en Agustí Capmany arriba a un acord amb la vídua d'en Benet Cabanes per seguir treballant amb el seu estudi fotogràfic del carrer del Born número 9 baixos; i com el seu nom comercial era el de **FOTOGRAFIA BARCELONESA** i el de **FOTOGRAFIA DE A. CAPMANY**, en Ildefons no el podia continuar utilitzant. Agustí Capmany va continuar treballant en aquest estudi uns anys, segons publicitats aparegudes a la premsa durant els anys 1877 i 1878²⁰¹ però sense cap nom comercial per no confondre al públic. En Ildefons continuava treballant amb la denominació de **FOTOGRAFIA MANRESANA** d'acord amb el retrat realitzat entre 1875 i 1879 (figures 4 i 5).

En aquesta adreça hi va romandre fins el mes de febrer de l'any 1879 en que es trasllada al 2n pis, 1a porta del mateix edifici. Aquest canvi el coneixem perquè el dia 16 de febrer de 1879 publica un anunci a la premsa en que comunica dues coses: que canvia els baixos pel 2n pis, 1a porta, i que s'anuncia per primera vegada com a taller de fotografia, i ho fa amb el següent text: "**Gran Taller de Fotografia y Pinturas de Ildefonso Cabanes, plazuela de S.**

¹⁹⁹ *El Manresano*, número 599, del dia del 17 de desembre de 1871, p. 4. (ACBG).

²⁰⁰ *El Eco del Bruch*, número 112, del dia del 4 de febrer de 1872, p. 4. (ACBG).

²⁰¹ *El Semanario de Manresa*, número 36 del 14 d'octubre de 1877, p. 4; número 54 del 17 de febrer de 1878, p. 4; i número 62 del 14 d'abril de 1878, p. 4. (ACBG).

Miguel, n. 35, piso 2º, puerta 1ª, i relata totes les tècniques fotogràfiques que realitza, com son: “el retrats fotogràfics d’estudi amb un graduador de llum i a l’aire lliure, també pinta fotografies a l’oli amb tots els colors pel sistema cromo, restauració de quadres a l’oli, còpies de retrats i de totes classes de pintures, paisatges, imatges, mobles, flors i làmines pels sistemes més moderns i en pocs minuts, retrats de bust i de peu, de relleu i plàstics, cristal·litzats o xarolats amb brillantina i amb marcs del colors, que eren els últims mètodes fotogràfics procedents d’Alemanya”²⁰². Aquest canvi ve corroborat per un retrat d’un militar de la caserna del Carme que devia de fer el mes de gener de l’any perquè al revers, encara amb l’adreça dels baixos, porta aquesta data de 1879 escrita a mà.

Amb la mort del seu germà rep més encàrrecs de fotografia que abans. Molts d’aquests encàrrecs eren de fotografies panoràmiques, com les que li van encarregar l’any 1880. En Francesc Gallifa i Gomis, president de la comissió encarregada de la construcció de la nova església de Valldaura. Aquesta comissió li fa l’encàrrec de fer 40 fotografies del projecte de la façana d’aquesta nova església, construïda a la cantonada dels carrers Bruc i Nou de Valldaura per acollir la imatge de la mare de Déu de Valldaura que aleshores estava custodiada a l’església de Sant Pere Màrtir per l’enderrocament de l’antiga església de Valldaura al enderrocar les muralles de la ciutat en el sector de la plaça Valldaura. Aquest encàrrec el va cobrar el dia 1 de gener de 1881²⁰³ i algunes d’aquestes fotografies van servir per il·lustrar aquest llibre editat en dos volums²⁰⁴, entre els anys 1897 i 1898.

Poc abans de fer el canvi de l’estudi des del baixos cap al segon pis també fa un canvi de mètode en l’elaboració dels retrats que és el primer que ho fa a la ciutat. Per evitar que la fotografia es doblegui introdueix una placa metàl·lica al darrera, el que provoca que els cartrons ja no siguin impresos com els anteriors, si no que sobre el cartró s’hi enganxi la placa metàl·lica i a sobre el paper que el tapa amb les dades relatives al estudi de fotografia. Aquest aspecte es pot veure sobretot en el revers. També utilitza el nou format de “cabinet” i incorpora els colors daurat i negre a l’anvers i al revers el color negre que es va posar de moda per donar més elegància als retrats cap a mitjans de la dècada de 1880 (figura 6).

La presentació dels retrats cada vegada millorava més i cap a principis de la dècada de 1890 l’aspecte era d’una elegància que mai més s’ha tornat a donar. Les fotografies anaven protegides amb un paper de seda perquè no es rallessin ni es fessin mal bé. Si al revers s’hi ha aplicat el color negre, ara Ildefons Cabanes fa un altre salt i posa el color vermell al revers de les fotografies perquè sigui més atractiu i el producte final guanyi en qualitat. El colors daurat sobre vermell del revers i els mateixos colors a l’anvers amb la fotografia amb el angles retallats i el personatge dintre d’un oval amb la planxa metàl·lica al darrera fan que aquestes fotografies siguin d’una gran qualitat (figura 7).

Malgrat que la major part del llegat que ena ha arribat de la seva obra és de retrat, Ildefons Cabanes, també es dedicava a la fotografia panoràmica i a la d’encàrrec. Amb relació a l’encàrrec que va tenir de fer les fotografies de la nova església de Valldaura, també va fer-ne de l’antiga església o capella situada a redós de les muralles on actualment es troba la plaça del mateix nom, al final del carrer d’Urgell. Aquella capella es trobava en una situació molt precària i al enderrocar les muralles la seva situació era insostenible, fet que va provocar que un grup de manresans decidís associar-se per fer realitat la construcció de la nova església.

²⁰² *El Cardoner*, número 124, del dia del 16 de febrer de 1879, p. 3. (ACBG).

²⁰³ *La Iglesia de Valldaura y su venerada Virgen*, Francesc Gallifa i Gomis, Volum I, Impremta Esparbé, Manresa, 1897, p. 74. (JVMP).

²⁰⁴ *La Iglesia de Valldaura i su venerada Virgen*, Francesc Gallifa i Gomis, Impremta d’Anton Esparbé, Manresa, volum I, 1897, p. 595; i volum II 1898, p. 693. (AJVMP).

Ildefons Cabanes ens va deixar una imatge única de l'altar i interior d'aquesta antiga capella de Valldaura (figura 8).

Ildefons Cabanes va continuar conreant la fotografia fins el dia de la seva mort a finals del segle XIX.

Figura 1.- Retrat de cós sencer realitzat per en Ildefons Cabanes entre octubre de 1868 i maig de 1869 d'un membre de les milícies republicanes voluntàries organitzades per l'Ajuntament per defensar els principis republicans. La fotografia és realitzada amb la tècnica de l'albúmina i amb el format "carte de visite". (AJVMP).

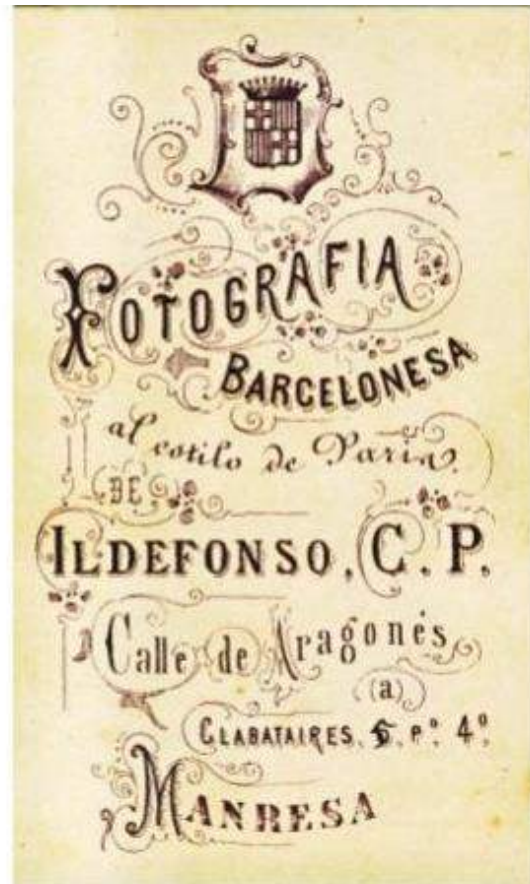

Figura 2.- Retrat en format "carte de visite" realitzat per en Ildefons Cabanes al seu estudi entre 1870 i 1874. Aquesta fotografia d'estudi és enganxada en un cartró amb les dades del fotògraf. Segurament és imprès a Barcelona per en Agustí Capmany doncs porta el nom de la raó social que ell tenia: FOTOGRAFIA BARCELONESA. L'adreça específica que és el carrer de "Aragonés", i el que volia dir que era el carrer d'Arbonés o de Clavetaires, com també es coneixia encara aquells anys. Un impressor de la ciutat mai hauria comès aquesta errada amb el nom del carrer, ni hauria escrit Clavetaires amb "b". (AJVMP).

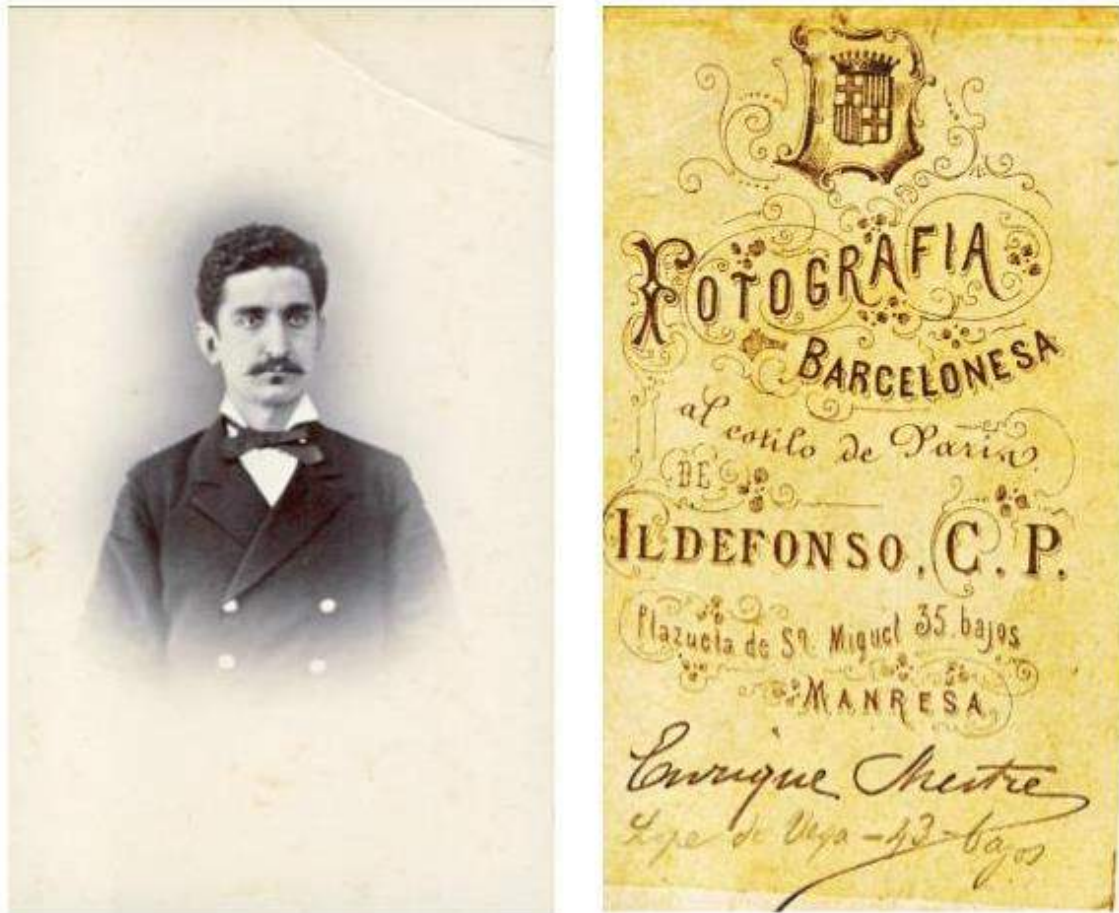

Figura 3.- Retrat d'en Enric Mestres fet l'any 1875 en el format "carte de visite". El cartró de la fotografia porta ja l'adreça del carrer Sant Miquel, número 35, baixos al haver-s'hi traslladat l'any anterior. En aquest cartró encara porta la raó social del fotògraf barceloní Agustí Capmany, però que ben aviat el deixarà. (AJVMP).

Figura 4.- Fotografia realitzada entre 1876 i 1879 en el format "Carte de visite" i amb la tècnica de l'albúmina. Es pot apreciar el suport metàl·lic ovalat que aleshores s'incorporava entre la fotografia i el cartró amb l'objectiu que tingués més rigidesa i no és doblés. L'adreça continuava sent la dels baixos del carrer Sant Miquel, però havia desaparegut la raó social de **FOTOGRAFIA BARCELONESA** i havia estat substituït per la que tenia el seu germà Benet Cabanes que feia poc s'havia mort que era la de **FOTOGRAFIA MANRESANA**. (AJVMP).

Figura 5.- Retrat d'estudi fet entre 1880 i 1881 quan Ildefons Cabanes havia traslladat l'estudi des dels baixos al 2n pis de l'edifici situat a la plaça de la Magdalena, darrera de l'edifici de l'església de Sant Miquel al carrer del mateix nom. Continua treballant amb el mateix nom de raó social i per evitar que es doblegui introdueix, entre la fotografia i el cartró una planxeta metàl·lica que li dona rigidesa. (AJVMP).

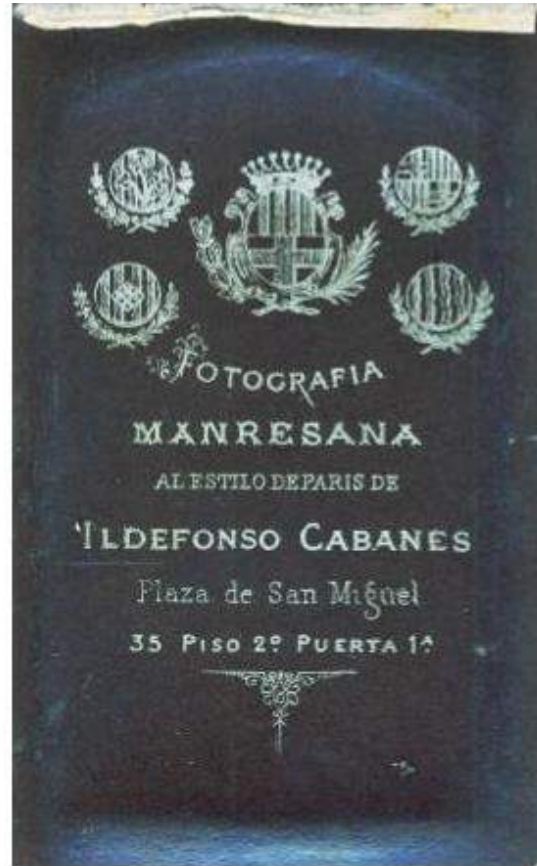

Figura 6.- Entre 1882 i 1885 en Ildefons Cabanes fa aquest retrat en el format més gran de "cabinet" d'una senyora manresana. La fotografia és enganxada en un cartró amb el típic marge blanc, però al que se li ha addicionat un línia negra i un marge daurat, tot perquè ressalti a la vista i sigui més atractiu el producte final. El revers fa un canvi espectacular i passa a ser negre amb les lletres blanques com si fos un negatiu fotogràfic. (AJVMP).

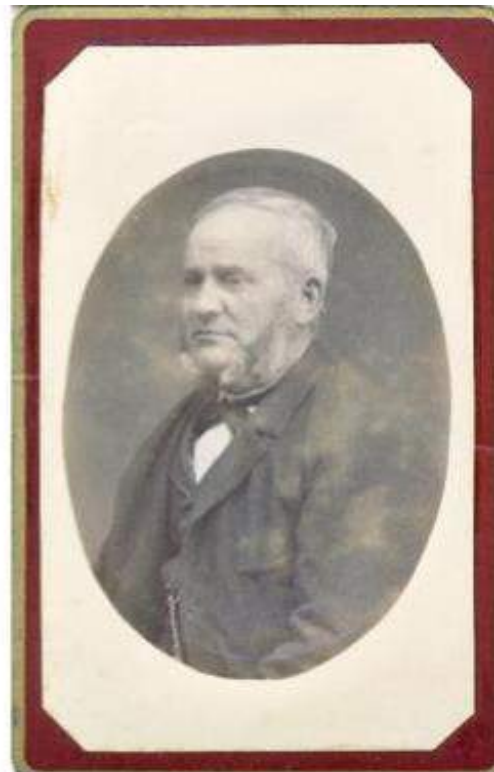

Figura 7.- Retrat realitzat entre els anys 1885 i 1889 d'un senyor de mig cos. La qualitat de la fotografia és notable i s'hi poden apreciar tots el detalls del personatge. Aquest és un exemple de com eren les fotografies d'aquells anys. La fotografia enganxada en un cartró de color vermell amb les lletres i escuts daurats per donar-hi la màxima qualitat al producte final. La fotografia anava protegida amb un full de paper de seda per impedir que es fes mal bé. Aquesta fotografia és de molt bona qualitat perquè és molt difícil que ens arribi fins als nostres dies un exemplar tan sencer amb tots els detalls. (AJVMP).

Figura 8.- Altar i retaule de l'antiga capella de Valldaura construïda l'any 1861 per substituir la capella primitiva adossada a les muralles de la ciutat i enderrocada l'any 1860 conjuntament amb les muralles. La fotografia d'Ildefons Cabanes va ser presa l'any 1897 abans de ser enderrocada la capella construïda l'any 1861 i la imatge traslladada a la parròquia de Sant Pere Màrtir de forma provisional, fins a tenir enllestida l'església nova de Valldaura. "La Iglesia de Valldaura y su venerada virgen. Francesc Gallifa i Gomis, Volum I, Imprenta de Antonio Esparbé, Manresa, 1897, p. 256". (AJVMP).

CALAFELL i GALÍ, FRANCESC

Francesc Calafell i Galí neix a Manresa l'any 1906. Era afeccionat al excursionisme i a la muntanya. D'aquí li va venir afeccionar-se a la fotografia. Ell estava amb un grup de joves esportistes afeccionats a la muntanya que eren socis del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Es presentava als concursos que organitzava aquesta entitat i en el concurs de l'any 1925 va guanyar el segon premi²⁰⁵. El 17 de gener de 1926 és elegit per ser president de la sots-secció infantil del centre²⁰⁶.

Un grup de socis del centre afeccionats a la muntanya i a l'esquí el mes de març de 1931²⁰⁷ decideixen crear una nova entitat denominada "Club Muntanyenc Manresà" -CMM-. L'entitat tenia el local social al carrer Casanovas 3, al local del "Centro de la Unión Comercial e Industrial" i la primera sortida va ser al Berguedà per anar al santuari de Queralt i al "Pi de les tres branques", tota una declaració d'intencions²⁰⁸. El Club Muntanyenc estava format per diverses seccions, entre les que hi havia la de fotografia. En Francesc Calafell era l'ànima d'aquesta secció i també del butlletí de l'entitat que va aparèixer el primer número el segon trimestre de 1933 i que es va publicar fins l'any 1936 (figura 1). Aquesta secció també va organitzar un concurs anual de fotografia de muntanya i en Francesc Calafell era un concursant fidel que es presentava cada any. Va guanyar el setè premi del 2n concurs de l'any 1933²⁰⁹, i el sisè premi del 3r concurs de l'any 1934²¹⁰. També va guanyar el primer, segon i quart premis del IV Concurs de Fotografia de Muntanya celebrat l'any 1935²¹¹. El mes de juny de 1936 guanya la medalla de mèrit al "1è Saló de Fotografia" organitzat pel "Cercle Artístic de Manresa"²¹². Amb l'arribada de la guerra civil, el "Club Muntanyenc Manresà" es va anar paralitzant fins a desaparèixer.

Passada la guerra ell va continuar fent fotografies com afeccionat i tenim una fotografia seva del mes de març de 1959 durant l'enderrocament de l'edifici situat a la cantonada del carrer d'Urgell amb la plaça Valldaura per construir-hi després l'església de la Mercè (figura 2).

²⁰⁵ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 95 del desembre de 1925, p. 154. (AJVMP).

²⁰⁶ *Íbidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 185. (AJVMP).

²⁰⁷ *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950)*, volum III, Caixa d'Estalvis de Manresa, 1991, p. 475. (AJVMP).

²⁰⁸ *El Pla de Bages*, número 8.324 del dissabte 26 de setembre de 1931, p. 3. (ACBG).

²⁰⁹ *El Dia*, número 1.116 del dijous 7 de setembre de 1933, p. 4. (ACBG).

²¹⁰ *Butlletí del Club Muntanyenc Manresà*, número 6 de l'octubre-novembre-desembre de 1934, p. 63 i 64. (AJVMP).

²¹¹ *Íbidem*, número 10 de l'octubre-novembre-desembre de 1935, p. 118. (ACBG).

²¹² *El Pla de Bages*, número 140 del dissabte 27 de juny de 1936, p. 3. (ACBG)

Figura 1.- Vista del riu Cardener al seu naixement presa per Francesc Calafell l'any 1935 des de la Coma, al Solsonès. Publicada al butlletí del Club Muntanyenc Manresà del primer trimestre de 1935. (AJVMP).

Figura 2.- Vista de la casa del carrer d'Urgell número 43 que feia cantonada amb la plaça Valldaura el mes de març de 1959 segons fotografia presa per Francesc Calafell durant el seu enderrocament per construir-hi en el seu lloc l'església de la Mercè. Al costat la capella de la Nostra Senyora de la Consolació, construïda entre els anys 1899 i 1900, que era la que ja havia substituït la capella de Valldaura al enderrocament de les muralles en aquest punt de la ciutat l'any 1897. (AJVMP).

CALVIÑO I SABUCEDO, CÀSTOR

Càstor Calviño era militar. Des del primers anys de la seva carrera va venir a viure a Manresa i cap a mitjans de la dècada de 1890 viu a la ciutat amb el grau de tinent. Després és destinat a Olot i a finals del mes d'abril de 1899 és destinat novament a Manresa²¹³. Aquell any i el següent, 1900, estava destinat a la segona companyia del primer batalló del regiment d'infanteria de Sant Quintín número 47 i posteriorment, aquell mateix any 1900, passa al regiment de caçadors Alfons XII número 15²¹⁴. Aleshores ja era un afeccionat a la fotografia. L'any 1906 el tinent d'infanteria Càstor Calviño és destinat al batalló de caçadors de Reus que estava situat a la caserna del Carme de Manresa²¹⁵.

Per la Festa Major de 1907 el programa oficial va ser dibuixat per en Francesc Cuixart i imprès per la Impremta Sant Josep. A la quarta pàgina hi ha una fotografia de la cripta dels Cossos Sants de la Basílica de la Seu presa per en Càstor Calviño²¹⁶. Aquell mateix any per la riuada del dia 12 d'octubre de 1907 fa vàries fotografies dels estralls causats. Amb les seves fotografies la revista "Nuevo Mundo" en va fer un reportatge²¹⁷. Les fotografies que va fer les va presentar, juntament amb unes postals dels mateixos fets que portava en Antoni Roca i Fàbregues, germà del impressor Josep Roca, a l'alcalde Pere Armengou que les va fer depositar a l'arxiu municipal.

L'any següent, 1908, durant la visita que va fer a la ciutat la Infanta Maria Teresa de Borbó, germana del rei Alfons XIII, i l'Infant Ferran de Baviera el dia 10 de juny, en motiu del centenari de les batalles del Bruc, en Càstor Calviño va fer dues fotografies de la sortida de la Cova de Sant Ignasi (figura 1). Aquestes revistes es publicar a la mateixa revista "Nuevo Mundo"²¹⁸. Aquell any, el desembre de 1908 és ascendit al grau de capità del mateix batalló de caçadors de Reus que continuava aquarterat a Manresa²¹⁹.

Després de la setmana tràgica de 1909 va haver-hi una forta repressió detenint a més de seixanta persones, fent responsables dels aldarulls als republicans. Del detinguts se'n van portar a judici 48, dels qual nou van ser condemnats a diverses penes. Un grup dels acusats van ser defensats pel capità Càstor Calviño²²⁰.

En Càstor Calviño va col·laborar amb en Marià Gras propietari dels Magatzems Gras quan va editar la revista "El Comarcano". En Càstor Calviño es va casar amb la seva filla Dolors i va ser el director i propietari d'aquesta revista²²¹.

L'any 1911 es crea la "Asociación General de Comerciantes y Propietarios de Manresa" que era presidida per en Càstor Calviño i van situar la seu social al carrer del Carme número 3, on hi havia hagut la centraleta de telèfons²²². Ell però ja n'era el secretari des del dia de la reunió constitutiva celebrada el 15 de desembre de 1910 i es va instal·lar de manera provisional al

²¹³ *Diario de Avisos de Manresa*, número 1.012 del dimecres 26 d'abril de 1899, p. 2. (ACBG).

²¹⁴ *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, del 19 de gener de 1900, p. 208.

²¹⁵ *La Vanguardia*, del diumenge 9 de setembre de 1906, p. 4. (Hemeroteca digital).

²¹⁶ *El Pla de Bages*, número 1.012, del dijous 22 d'agost de 1907, p. 2. (ACBG).

²¹⁷ *Nuevo Mundo*, número 720 del 24 d'octubre de 1907. (AJVMP).

²¹⁸ *Nuevo Mundo*, número 754 del 18 de juny de 1907. (AJVMP).

²¹⁹ *Diario de Avisos*, número 3852 del dilluns 7 de desembre de 1908, p. 3. (ACBG).

²²⁰ *Història de la ciutat de Manresa. 1900-1950*, Llorenç Ferrer i Alòs, volum II, Caixa de Manresa, 1991, p.417. (AJVMP)

²²¹ *Les revistes culturals i comercials a la Catalunya central a començaments del segle XX: la revista il·lustrada Jorba i El Comarcano*. Jordi Torner i Planell, A la revista Gimbernà, número 49, 2008, p. 219 q 228. (Document digital)

²²² *El Pla de Bages*, número 2.021, del dijous 24 de gener de 1911, p. 2. (ACBG).

carrer de la Sabateria número 4²²³. Aquell mateix any les autoritats militars el destinen al sometent²²⁴.

Càstor Calviño es va anar introduint a la societat manresana i va posar la seva residència permanent a la ciutat. Va entrar a la junta directiva de la Cambra de Comerç i Indústria de Manresa del 15 de febrer de 1912 com a capità d'infanteria²²⁵ però representant el comerç al detall en representació dels Magatzems Gras que eren del seu sogre. A la junta del 30 de setembre de 1918 va ser nomenat secretari permanent. Dintre de les seves atribucions hi havia la de ser el director de la revista de la cambra titulada "Comercio e Industria y Trabajo" que es publicava com un butlletí des de l'any 1913, en substitució de la revista "La Justicia". També va ser el director d'una altre revista titulada "Agricultura e Industria, Comercio y Propiedad" òrgan oficial de la "Asociación General de Comerciantes y Propietarios de Manresa" de la qual ell també n'era el secretari.

El seu arrelament a Manresa era evident i s'havia convertit en un manresà més. El 13 de setembre de 1923 el general Primo de Rivera perpetra un cop d'estat i instaura una dictadura amb l'objectiu de regenerar la vida política. El dictador va suspendre els partits polítics, la Mancomunitat i tot allò que fes tuf de catalanisme. La dictadura intervenia a tots els nivells i en tots els sectors que creia que ho havia de fer i entre les suspensions que es van produir a la ciutat, també es va fer suspendre de les seves funcions al secretari permanent de la Cambra de Comerç en Càstor Calviño.

Amb aquesta activitat social va entrar en política municipal i el dia 11 de juliol de 1928 és nomenat pel govern civil de Barcelona regidor de l'Ajuntament²²⁶, sota l'alcaldia del conservador Josep Montardit i Garcia. Aquesta etapa va durar poc i al ple de l'Ajuntament celebrat el dia 23 d'abril de 1929 es comunica que el governador civil ha acceptat la dimissió del regidor Càstor Calviño que ja no assisteix en aquest ple²²⁷. Aquell any 1929 ja era comandant i estava destinat a la caixa de reclutes de Manresa²²⁸.

L'any 1932 hi havia un perill de perdre l'aquarterament militar existent a la ciutat i el comerciants i industrials es van alarmar per la pèrdua econòmica que això podia representar. Per aconseguir que l'aquarterament fos fixe a la ciutat l'alcalde Lluís Prunés i Sató constitueix una comissió el dia 4 de maig de 1932 amb els objectius de garantir la permanència de la caserna del Carme i construir una caserna per la guàrdia civil. El president de la comissió era el fabricant tèxtil Eusebi Bertrand i Serra, i el vice-president era en Càstor Calviño²²⁹.

L'any 1935 era ja tinent coronel del regiment d'infanteria número 10 i el 28 de juny de 1936 passa a la reserva²³⁰ en haver arribat a l'edat reglamentària. Va passar la guerra civil i al finalitzar estava en la zona dels "nacionals". Es va tornar a incorporar a la Cambra de Comerç per reflotar-la després de tres anys d'inactivitat. El març de 1939 es refà la junta directiva,

²²³ *Asociación general de comerciantes y propietarios de Manresa. Discurso de su apertura, pronunciado por el señor secretario de la misma en aquel importante acto. Programa que se propone desarrollar dicha entidad y reglamento por que se han de regir (aprobado por el Excmo. Señor Gobernador Civil de la Provincia), Imp. De la Sociedad General de Publicaciones, Barcelona, 1911, p. 32. (AJVMP).*

²²⁴ *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, del 25 d'abril de 1911, p. 193.

²²⁵ *La Cambra de comerç i indústria de Manresa, Cent anys d'impuls econòmic. 1906-2006*, Maria Gemma Rubí i Lluís Viròs, Cambra de Comerç de Manresa, Manresa, 2006, p. 250. (AJVMP)

²²⁶ *El Pla de Bages*, número 7.342, del dilluns 25 de juny de 1928, p. 4. (ACBG).

²²⁷ *El Pla de Bages*, número 7.500, del dimecres dia 24 d'abril de 1929, p. 6. (ACBG).

²²⁸ *La Vanguardia*, del diumenge 9 del dissabte 4 de maig de 1929, p. 10. (Hemeroteca digital).

²²⁹ *La República (1931-1936)*, Volum II, Història Gràfica de Manresa, Edicions Parcir, Manresa, 1990. P. 339. (AJVMP).

²³⁰ *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, del 30 de juny de 1936, p. 839.

que és nomenada per les noves autoritats feixistes amb ell com a secretari amb quatre membres d'antigues juntes formant una comissió gestora provisional, fins que el dia 31 de desembre de 1940 el govern de Madrid designa a la comissió administrativa que ha de regir l'entitat, presidida per Joan Gallifa i Soler i com a secretari general en Càstor Calviño i Sabucedo. En aquesta funció hi està un any i escaig perquè mor el dia 29 de març de 1941.

Figura 1.- Sortida de la infanta Maria Teresa, germana del rei Alfons XII, i de l'infant Ferran de Baviera de la Cova de Sant Ignasi durant els actes del dia d'ela visita a Manresa el dia 10 de juny de 1908 per la imposició de corbates a les banderes que van anar a les batalles del Bruc durant els actes del centenari d'aquestes batalles. La fotografia va ser presa per en Càstor Calviño i va ser publicada a al revista "Nuevo Mundo" del dia 18 de juny de 1908. (AJVMP).

CAMÍ, VÍCTOR

Va ser un fotògraf afeccionat manresà que va guanyar el quart premi del 2n concurs de fotografia de muntanya celebrat l'any 1933 pel Club Muntanyenc Manresà²³¹. Va ser el primer manresà premiat en aquest concurs de fotografia. Era membre d'aquesta entitat excursionista.

²³¹ **El Dia**, número 1.116 del dijous 7 de setembre de 1933, p. 4. (AJVMP).

CAPMANY i SERRA, AGUSTÍ

L'any 1846 neix a Barcelona en Agustí Capmany i Serra. Des de molt jove es va dedicar a la fotografia amb una àmplia visió comercial. L'any 1865, amb 19 anys d'edat ja el trobem fent retrats al seu estudi del carrer Tapineria número 60 de Barcelona²³², amb entrada per l'Arc de Sant Llorenç. L'estudi estava situat entre la catedral i l'actual via Laietana.

Quatre anys més tard, el 1869, Agustí Capmany estableix a Manresa un estudi fotogràfic de la mà d'Ildefons Cabanes, en el moment en què aquest canvia de domicili i va a viure al carrer Arbonés, número 5, 4t pis. En aquesta adreça, a més, de tenir-hi el domicili habitual i al ser un pis alt que permetia tenir molt bona llum natural perquè Ildefons Cabanes ja pensava en una altre feina complementària a la de pintor, hi obre aquest nou estudi de fotografia amb la denominació de **FOTOGRAFIA BARCELONESA**²³³. En aquest estudi del carrer Arbonés o Clavetaires comença a fer els primers retrats en el format "carte-de-visite" en els que en els revers d'aquests retrats hi figura la marca comercial de **FOTOGRAFIA BARCELONESA** i a sota les sigles "**AC**". Aquestes dues inicials es corresponen a les de Agustí Capmany, perquè aquests cartrons són els mateixos que s'utilitzaven en altres estudis com el de Mataró i el de Vilanova i la Geltrú (figura 1).

Aquest estudi fotogràfic es dedicava principalment a la fotografia d'estudi i sobretot al retrat. Poc després d'haver començat a treballar, Agustí Capmany ja va fer editar cartrons amb l'adreça del nou estudi. La fotografia és d'un estudiant i al revers hi afegia "al estilo de Paris", amb la seva adreça però al encarregar-se des de Barcelona s'hi havia fet una mala traducció al castellà del nom del carrer i en lloc de carrer Arbonés s'hi va escriure carrer Aragonés. Aquest fet es pot apreciar al afegir-hi Clavetaires, que era l'altre nom com era conegut aleshores el carrer Arbonés. El número del carrer també tenia un error, s'indicava el 6 quan realment era el 5 i el propi Ildefons Cabanes els corregia manualment.

En aquest estudi els retrats es realitzaven sobre aquest cartrons o bé sobre cartrons de color groc amb el nom comercial de **FOTOGRAFIA DE A. CAPMANY**, i de **FOTOGRAFIA DE A. CAMPANY**; i sense cap adreça; com és el cas ja esmentat del retrat fet l'any 1871 format "carte-de-visite" de Joaquim Sarret i Arbós, que és signat autobiogràficament. Posteriorment, el 8 de juliol de 1873 ens ha arribat un altre retrat fet amb aquest tipus de cartrons: és el retrat de Francesc Farreny, i com es feia sovint aquest retrat es va fer com un regal cap a una persona pròxima al retratat (figura 2). Aquestes fotografies revelades amb el format "carte de visite" i amb el revers **A. CAPMANY FOTOGRAFIA** són realitzades sobretot en el període situat entre 1871 i 1873, com és el del militar de la caserna del Carme vestit amb tot el seu equipament complet (figura 3).

Entre 1870 i 1874 aquest estudi de fotografia va anar donant servei als manresans, amb la dualitat de cartrons com hem vist; però l'any 1874, en Ildefons Cabanes i Agustí Capmany traslladen l'estudi a una nova adreça, molt més cèntrica i de més categoria. Ildefons Cabanes trasllada el domicili al carrer Sant Miquel, número 39, baixos que era a la placeta situada darrera de l'església del mateix nom, a la part superior de l'actual placeta on arrenca el carrer de Sant Pere. Aquí continuen tots dos la realització de fotografies d'estudi sota la denominació de **FOTOGRAFIA BARCELONESA**. Al cap d'un any de romandre en aquesta

²³² L'any 1865 fa una fotografia a Maria de Montbuy amb el nom comercial de: **A. CAMPANY FOTÓGRAFO**. A l'arxiu CALAIX de la Generalitat de Catalunya.

²³³ **El Manresano**, número 495, del dia del 19 de desembre de 1869, p. 4. (ACBG).

adreça mor el germà d'Ildefons Cabanes, en Benet, que utilitzava el nom comercial de **FOTOGRAFIA MANRESANA**.

Al morir en Benet Cabanes, la seva vídua Maria Molleví Molins, va establir un acord pel qual en Agustí Capmany donaria continuïtat a l'estudi fotogràfic del seu marit dels baixos del carrer del Born, número 9. Al fer-se càrrec en Agustí Capmany d'aquest estudi, es va emportar els noms comercials amb els que treballava, és a dir, el de **FOTOGRAFIA BARCELONESA**, **FOTOGRAFIA DE A. CAPMANY**, i de **FOTOGRAFIA DE A. CAMPMANY**. Aquest canvi es deuria fer amb l'acord de les tres parts, d'Ildefons Cabanes, de Maria Molleví, i d'Agustí Capmany; per la qual cosa el nom comercial de **FOTOGRAFIA MANRESANA** passava a Ildefons Cabanes en el seu estudi del carrer Sant Miquel. Prova d'aquest fet és el retrat realitzat entre 1875 i 1879, esmentat en la biografia d'Ildefons Cabanes (figura 4).

En aquesta nova etapa de l'estudi fotogràfic del carrer del Born, es va fer publicitat en varis anuncis a la premsa de la ciutat, però mai en cap cas hi apareixia el nom del fotògraf, malgrat que era el d'Agustí Capmany, i va estar en actiu al menys fins l'any 1881²³⁴ en què el va deixar i l'estudi fotogràfic l'agafa en Baptista Freixa i Monlleó.

El dia 20 de setembre de 1884 en Agustí Capmany deixa l'estudi del carrer de la Tapineria i obre un nou estudi fotogràfic al passatge del Crèdit número 2, 4t pis²³⁵, però l'adreça també era carrer de Ferran, números 36-38, molt a prop de l'Ajuntament de la ciutat i del Palau de la Generalitat. A més d'aquest estudi fotogràfic que era el principal i des d'on treballava el mateix Agustí Capmany en va tenir d'altres a la ciutat de Barcelona, com els del carrer Sant Antoni, 32; el del carrer Pelai, número 50²³⁶ (figura 5); i el del carrer Ponent, número 38.

Va participar a l'Exposició Universal de Barcelona de l'any 1888, juntament amb tots els grans estudis fotogràfics del país. Va demanar als organitzadors un estand de 4 metres d'amplària. Aquesta grandària només la van demanar Joan Martí, Antoni Espluga, els Napoleon i ell. Això ja ens indica quins eren els grans fotògrafs d'aquells anys. L'any següent, 1889, quatre fotògrafs espanyols van participar a l'Exposició Universal de París de l'any 1889. Entre els quatre hi havia Agustí Capmany²³⁷.

L'estudi de Mataró el va obrir l'any 1895, quedant-se l'antic estudi fotogràfic d'en Josep Diamant i Adrià situat al carrer Sant Antoni número 32, quan aquest es va traslladar al carrer de La Riera número 46. Aquest estudi de Mataró el va tenir en actiu al menys durant dues dècades²³⁸. A la seva mort a l'octubre de l'any 1914 a Barcelona, l'estudi fotogràfic va tenir continuació amb la seva vídua, Joaquina Palau i Ferrer, i s'anunciava com a "Vídua de Agustí Capmany, fotògrafa activa en Mataró" i les fotografies les feia el fotògraf alemany Gruner Grhanitz²³⁹. També va obrir estudis fotogràfics a Terrassa i a Vilanova i la Geltrú.

L'estudi de Vilanova i la Geltrú el va obrir molt possiblement dos anys més tard que el de Manresa. Era l'any 1871, doncs el dia 18 de juny apareix al "**Diario de Villanueva**" la següent notícia: "**Hemos tenido ocasion de examinar dos hermosas vistas de la Iglesia de S. José tomadas de dos puntós diferentes por el fotografo D. Francisco de Asis Capmany y nos han parecido muy notables por su limpieza y precision y dignas de competir con las que salen de los mejores establecimientos. Tambien ofrece novedad otra vista sacada por el mismo**

²³⁴ *La Montaña*, número 70 del diumenge 4 de setembre de 1881, p. 4. (ACBG).

²³⁵ *La Vanguardia*, número 470 del diumenge 21 de setembre de 1884, p. 5. (Hemeroteca de La Vanguardia).

²³⁶ *El Noticiero Manresano*, número 344 del dissabte 1 de desembre de 1900, p. 4. (ACBG).

²³⁷ *Pau Audouard, fotògraf "retratista" de Barcelona. De la reputació a l'oblit (1856-1918)*. Tesi doctoral de Núria Fernandez Rius, Universitat de Barcelona, 2011.

²³⁸ *Els inicis de la fotografia a Mataró*. Conxi Duro, a Fulls, número 116, Museu Arxiu de Santa Maria, Mataró, 2016, p. 15 a 27.

²³⁹ *Íbidem*, p. 10.

del punto de la playa en que trabajan los cuberos del Sr. Raldiris, en la vulgarment llamada -ferrada-, que ofrece un aspecto muy pintoresco y característico. Dicho señor tiene establecido su taller en la casa contigua a la Iglesia del Hospital²⁴⁰. L'església de l'hospital de Sant Antoni és precisament l'església de Sant Josep i el taller estava situat al carrer de Sant Josep número 26. La nòtula parla de Francesc d'Assís Capmany, quan en realitat era Agustí Capmany. Cal considerar-ho com un error del periodista del diari de "Villanueva y la Geltrú" (figura 6).

Tornem a tenir notícies d'en Agustí Capmany l'any següent 1872 que continuava treballant a Vilanova i ho feia tant amb el retrat com amb les vistes panoràmiques. El juny d'aquell any fa una fotografia de la ciutat que va exposar al públic²⁴¹. Aleshores sembla que va traslladar l'estudi a un indret més cèntric com era el carrer Sant Gervasi número 68²⁴². Tal com tenia per costum, poc després de l'estudi se'n va fer càrrec un fotògraf vilanoví, anomenat Vilarmau.

La referència a aquest fotògraf com a continuador d'en Agustí Capmany és que s'anuncia l'any 1876 com a "**FOTOGRAFIA BARCELONESA**" i amb adreça al carrer Major número 38. La nòtula diu: "**Retratos de fotografia. En la calle Mayor número 38 se ha establecido el fotógrafo Vilarmau de Barcelona por una corta temporada pudiendo servir al público con los mejores adelantos conocidos en el arte y además el Fotominiatura por su sistema, único en España**"²⁴³. Malgrat que ell s'anuncia com a "**FOTOGRAFIA BARCELONESA**", podria ser que l'estudi d'Agustí Capmany no hagués tingut continuïtat entre 1872 i 1876, perquè no hi ha cap dada, avui per avui, que en ho permeti afirmar. Un exemple dels seus retrats, realitzat en l'estudi de Vilanova i la Geltrú, va ser el dels avis del procurador manresà Jaume Carbonés i Roca²⁴⁴ realitzada a principis de la dècada de 1870.

²⁴⁰ "**Diario de Villanueva**" número 115 del dijous 18 de maig de 1871, p. 3. (BMVB).

²⁴¹ "**Diario de Villanueva**" número 127 del dimecres 5 de juny de 1872, p. 3; i número 202 del dimecres 4 de setembre de 1872, p. 3. (BMVB).

²⁴² "**Els primers fotògrafs vilanovins**", Miquel Galmés i Creus, a La revista de Vilanova i la Geltrú, número 5, 1997, p. 19 a 21.

²⁴³ "**Diario de Villanueva**" número XXX del dijous 7 de març de 1876, p. 3. (BMVB).

²⁴⁴ Jaume Carbonés i Roca vivia al carrer Vilanova número 13, 1r, 2a i a més de procurador era el representant a Manresa de les assegurances del "Banco Vitalicio de España". Els seus avis deuien viure a Vilanova i la Geltrú a finals de la dècada de 1860 i principis de 1870.

Figura 1.- Retrat d'estudi fet per Agustí Capmany entre els anys 1869 i 1874 a l'estudi que havia muntat al carrer Arbonés número 5. Al revers dels primers cartons hi figura la raó social del fotògraf, **FOTOGRAFIA BARCELONESA**, i a sota les seves inicials "AC". (AJVMP).

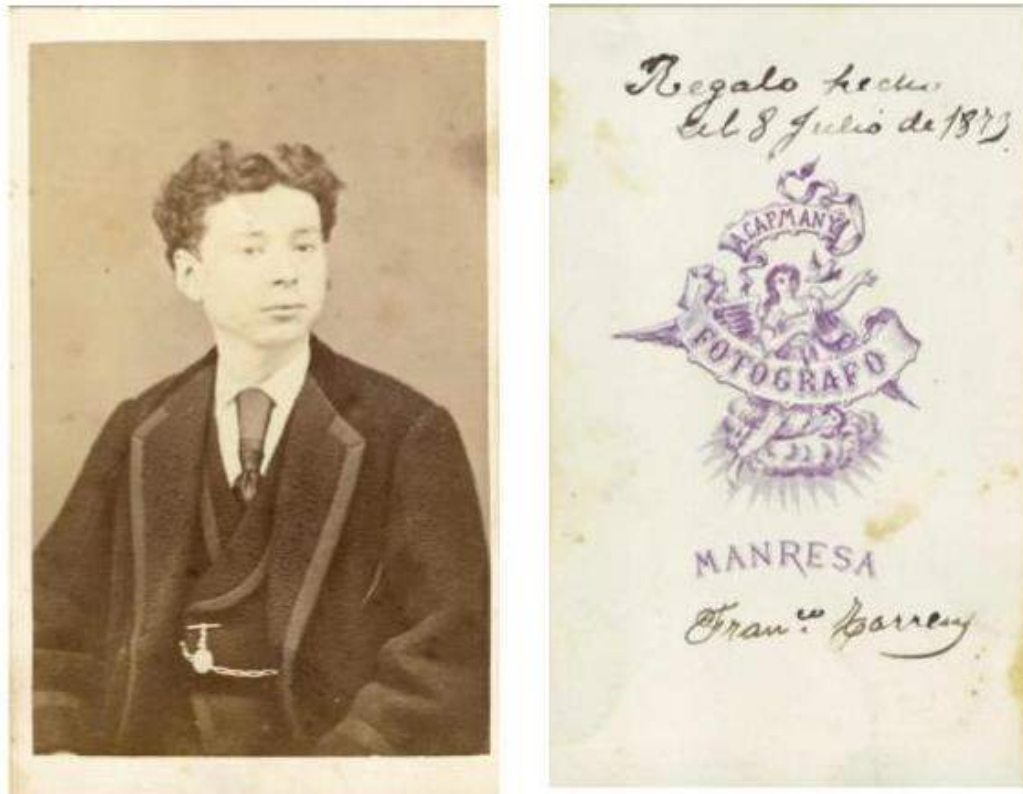

Figura 2.- El dia 8 de juliol de 1873 Agustí Capmany o bé Ildelfons Cabanes va fer aquest retrat d'en Francesc Farreny amb el format de "carte de visite" i amb la tècnica de l'albúmina. La fotografia és enganxada sobre un cartró que no porta la raó social de **FOTOGRAFIA BARCELONESA**, si no el nom del propietari de l'estudi: el fotògraf Agustí Capmany. (AJVMP).

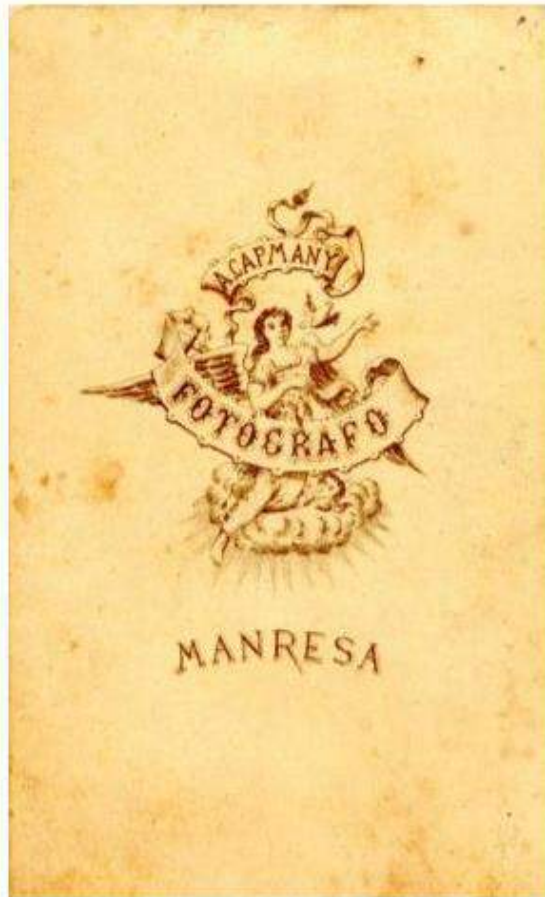

Figura 3.- Retrat realitzat entre 1871 i 1873 d'un militar de la Caserna del Carme vestit amb tot els complements de campanya inclòs l'armament format pel fusell i la baioneta. El revers és el típic de tots els establiment de fotografia d'Agustí Capmany. (AJVMP).

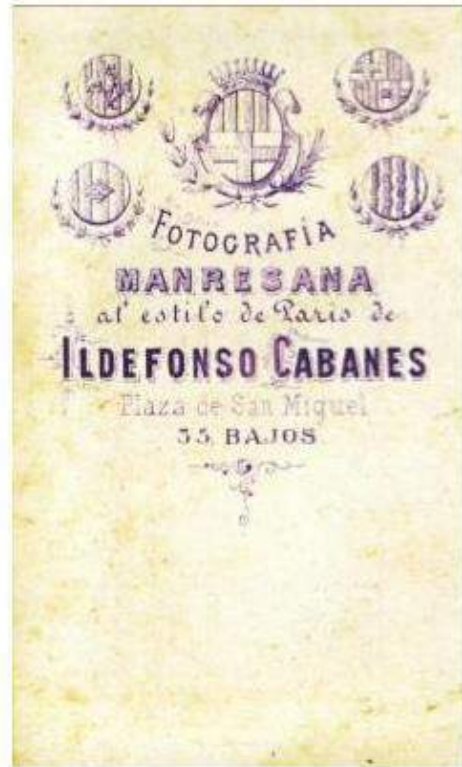

Figura 4.- Retrat realitzat entre 1875 i 1879 quan en Benet Cabanes ja era mort i en Agustí Capmany havia arribat a un acord amb la seva vídua. Aleshores en Ildefons Cabanes ja no podia emprar el nom de la raó social d'en Capmany i va prendre la raó social del seu germà Benet: **FOTOGRAFIA MANRESANA**. Va ser el moment en que ell ja tenia el seu propi estudi al carrer de Sant Miquel. (AJVMP).

Figura 5.- Anunci publicat al diari **EL NOTICIERO MANRESANO** el dissabte 1 de desembre de 1900 anunciant l'estudi fotogràfic d'Agustí Capmany situat al carrer Pelai de Barcelona.

Figura 6.- Els avis del procurador manresà Jaume Carbonés fotografiats a Vilanova i la Geltrú per l'estudi d'Agustí Capmany entre els anys 1871 i 1872; segurament perquè deurién residir en aquella localitat. El revers del cartró hi ha la seva raó social: **FOTOGRAFIA BARCELONESA**, i a sota les seves inicials "AC". (AJVMP).

CARDÓ i GARROSSET, H.

H. Cardó i Garrosset era un fotògraf amb adreça al carrer Arcs, actualment, Flors de Maig²⁴⁵, número 17, 3r pis, 2a porta. En aquesta adreça hi deuria viure i no tenim constància que hi tingués cap estudi fotogràfic.

D'aquest fotògraf únicament ens ha arribat unes fotografies d'un equip de futbol que semblaria ser el del Poble Nou, entre els anys 1925 i 1930 (figures 1 i 2).

Figura 1 i 2. Fotografia realitzada pel fotògraf en H. Cardó i Garrosset, entre 1925 i 1930, d'un equip de futbol, molt probablement el del Poble Nou. Al revers el segell del fotògraf amb què marcava les seves fotografies. (AJVMP).

²⁴⁵ El carrer Arcs va canviar de nom a Flors de Maig amb l'aprovació del ple de l'Ajuntament del dia 29 de juliol de 1932 amb motiu que el cor claverià de Sant Josep va traslladar el seu estatge social al número 2 des del carrer Galzerà Andreu, 6-8 i la sala d'assajos des del carrer Urgell, 8 el dia 12 de maig de 1930.

CARRERAS i BARCELÓ, GABRIEL

Al cens industrial de Terrassa de 1904-1905 apareix Gabriel Carreras i Barceló domiciliat al carrer Major número 44. Hi figura com a venedor d'aparells i d'accessoris de fotografia. Torna a parèixer el 27 de gener de 1911 al periòdic de Terrassa, Crònica Social, amb la mateixa activitat²⁴⁶.

L'any 1911 treballa a Terrassa com a fotògraf i des de l'any 1912 treballa a Barcelona amb la denominació de **"PHOTO-ART G. CARRERAS"** amb domicili al carrer Sant Pau número 5, i com a membre del "Cosmos Fotográfico de Barcelona" que era una organització dedicada a la fotografia. En aquesta mateixa adreça hi havia també la botiga de material elèctric de Francesc Astals.

L'any 1914 fa fallida comercial i no tenim notícies seves fins el 28 d'agost de 1916. En aquesta data apareix una nòtula al diari manresà **"Bages-Ciutat"**²⁴⁷ en que es comunica l'obertura per la Festa Major d'un nou estudi fotogràfic amb la denominació **"ARS LUCIS"** i que el portarà el fotògraf Gabriel Carreras (figura 1). L'adreça del nou estudi era el carrer Sobrerroca número 8, en el local on hi havia hagut una fàbrica i botiga de gorres i barrets d'en Valentí Gómez (A l'antiga Casa Badia).

Poc temps deuria mantenir l'estudi obert, degut a la gran competència existent, doncs en aquell any hi havia 6 estudis fotogràfics més treballant a la ciutat: Josep Daura al Passeig, Enric Òrrit a la Plaça Major, Fotografia España a la placeta dels Drets, Ramon Alcantud a la Pujada del Castell, Fotografia Jorba a La Muralla del Carme, i Manuel Aloy al carrer Camp d'Urgell. Amb tota la competència existent era realment difícil que sedimentés una nova oferta fotogràfica a al ciutat.

No deuria passar més d'un any amb l'estudi obert perquè l'any 1918 en aquest local ja hi trobem la botiga de queviures i torrefacció de cafès de Ramon Alabern, per la qual cosa podem deduir que va estar en actiu la meitat de l'any 1916 i una part de l'any 1917.

²⁴⁶ *El vedutisme terrassenc o la mirada endògena*, Rafael Comes i Ezequiel, Ana Fernández Álvarez, i Montse Saludes i Closa, Terrassa, 2009, p. 116. (Text digital).

²⁴⁷ *Bages-Ciutat*, número 2.404 del dilluns 28 d'agost de 1916, p. 3. (ACBG).

CASALS i COMELLAS, JAUME

Jaume Casals i Comellas va néixer a Gironella l'any 1902, fill de Josep Casals i Bascompta, ajudant de contramestre, i de Maria Comellas. De ben jove la família Casals Comellas es trasllada a Manresa. En Jaume s'afecciona aviat a la fotografia i obre un estudi-taller de fotografia a principis de la dècada de 1920 al carrer Barreres número 1, 2n pis, cantonada carrer Sant Francesc, a la mateixa plaça Gispert. En aquesta adreça hi va restar fins a finals d'aquesta dècada, doncs l'any 1927 encara hi era.

Va ser un fotògraf que va copsar la societat manresana de les dècades de 1920 i 1930. L'any 1925 va inserir un anunci a la "**Guia Manresana**"²⁴⁸ on ofería el laboratori fotogràfic als manresans (figura 1). Les seves fotografies les revelava com a postals socials i d'esdeveniments que venia a la Llibreria Rubiralta del carrer del Born²⁴⁹.

Estava afiliat al partit dretà "Acció Popular Catalana" que es va fundar l'any 1934 i estava adherit a la CEDA espanyola -Confederació Espanyola de Dretes Autònomes- que es va fundar el 4 de març de 1933 com a coalició de partits. Era un militant convençut i sovint se'l va acusar de col·laborar en actes i atemptats contra persones d'ideologia esquerrana. També era un gran afeccionat a les curses de braus i moltes fotografies seves son fetes en aquest ambient.

Al ser un fotògraf que copsava els actes i esdeveniments que passaven a la ciutat, les seves fotografies es publicaven en varis mitjans de comunicació com els diaris "La Vanguardia", "Ahora" i "El Dia Gráfico", o bé a revistes com "Estampa", "Mundo Gráfico" i "Semana Gráfica". Les primeres imatges que tenim d'ell son de l'any 1921 i tenia 19 anys d'edat. Una altre col·laboració va ser a la revista manresana "**Ciutat**" del setembre-desembre de 1928 en què va fer una fotografia d'una construcció de pedra seca dels voltant de Manresa per il·lustrar un article de Pius Font i Quer titulat "El pobre barracaire"²⁵⁰. Després va col·laborar amb el "**Diario de Avisos**" en el número de la Festa Major amb una vista panoràmica de la ciutat²⁵¹. També durant l'any 1928 va fer reportatges gràfics per la revista "**Veu**" editada a Manresa l'any 1928. Posteriorment ja feia reportatges de manera assídua i entre aquests podem destacar l'encàrrec que li van fer de fotografiar la infraestructura mòbil de la "Societat Anònima Gatell" de Barcelona que el ple de l'Ajuntament del dia 17 de maig de 1924 li va concedir el nou servei de recollida de brossa de la ciutat (figura 2). A principis de la dècada de 1930 trasllada el taller i laboratori fotogràfic a la Muralla número 70, davant de la plaça Valldaura.

A partir de 1922 i durant tota la dècada va fer fotografies del actes més rellevants que esdevenien a la ciutat. Com exemples, la processó de rams sortint de la Basílica de la Seu l'any 1922 (figura 3), el carnestoltes infantil i concurs de disfresses de l'any 1923 (figura 4), l'edifici del grup escolar acabat l'any 1926 després de tants any d'obres (figura 5), o bé la processó del corpus christi d'aquell mateix any passant per la plaça Major (figura 6), o també la cursa atlètica que anualment organitzava el Centre Excursionista de la Comarca de Bages (figura 7), o els entrenaments que feia el sometent al camp d'esports del Pujolet (figura 8), o el grup de noies aprenent costura de l'any 1929 (figura 9).

²⁴⁸ **Guia Manresana, año 1925 y 1926**. R. Carrera, sub-delegado de Sanidad Veterinaria e Inspector Municipal de Higiene y Sanidad Pecuarias. Carretera de Vich, 33. Manresa.p. 96. (AJVMP).

²⁴⁹ **El Pla de Bages**, número 7.260 del dimarts 13 de març de 1928, p. 4. (ACBG).

²⁵⁰ **Ciutat. Ideari de cultura i art**, any I, setembre-desembre de 1929, p. 178. (AJVMP).

²⁵¹ **Diario de Avisos**, número 9075 del dissabte 28 d'agost de 1926, p. 1. (ACBG).

El 21 de gener de 1932 esclata una vaga general a Manresa contra la situació econòmica que s'estén a totes les poblacions de la Catalunya central. Fan intervenir l'exèrcit i finalment el dia 25 de gener es torna al treball a la majoria de llocs. En total es va produir 150 empresonaments, dels qual 32 foren a Manresa, 21 a Berga, i 20 a Súria²⁵². El diari "La Rambla" va demanar en exclusiva que en Jaume Casals li fes el reportatge gràfic dels fets i alguna d'elles es van publicar a la portada²⁵³.

El dia 14 d'abril de 1931 es proclama la segona república sorgida de les urnes. S'inicia un període de llibertat però també amb convulsions per els extremismes existents. Una d'aquestes diferències de criteri va sorgir a l'Associació de la Premsa de Manresa i Comarca. El dia 24 de febrer de 1933 es celebra l'assemblea anual i s'elegeix la nova junta directiva presidida per en Joan Solernou i com vice-president mossèn Josep Lladó que van rebre el suport dels sectors conservadors i carlins, amb una elecció que havia estat per delegació de vot. Un sector de l'entitat van denunciar que a la junta només hi havia un sol periodista, cosa que la junta va desmentir afirmant que no n'hi havia cap. Això i l'incompliment d'allò que s'havia aprovat a l'assemblea de reforma dels estatuts, va fer que un grup de membres de l'entitat entre els que hi havia Pere Rubiralta, Josep Ballarà, Vicenç Vilarasau, Josep Torra, Jaume Casals, etc. presentessin un requeriment notarial contra el president perquè donés compliment al que s'havia aprovat. La resposta va ser una assemblea extraordinària celebrada el dia 11 de juliol en què tres d'ells, en Josep Font, Martí Farreras, i Joaquim Amat i Piniella eren expulsats de l'entitat. La resta de socis que també estaven d'acord es van donar de baixa, entre els que hi havia en Jaume Casals.

En aquesta dècada, entre 1930 i 1936, va continuant exercint la professió de fotògraf i va fer una gran quantitat de fotografies de la vida quotidiana dels manresans, dels esdeveniments que s'organitzaven i dels fets que succeïen. Com els balls populars de l'envelat per la Festa Major de 1930 (figura 10), la festa del llibre de l'any 1932 (figura 11), els jugadors de tennis del campionat social de 1932 del Casino (figura 12), la plaça de braus situada al costat del grup escolar (figura 13), i els entrenaments de la nova secció d'atletisme del Centre d'Esports Manresa l'any 1935 (figura 14).

A finals de març de 1934 la policia fa un escorcoll al seu taller i van trobar-hi material pornogràfic. Aquesta notícia va ser publicada el dia 23 de març pel diari manresà "**El Dia**"²⁵⁴. L'endemà el mateix diari "**El Dia**" comenta que el diari "**El Pla de Bages**" també havia donat la notícia però sense esmentar el nom de Jaume Casals, i afegeix que això era perquè és membre de la "Lliga Regionalista"²⁵⁵.

El dissabte dia 20 de març de 1934²⁵⁶ en Marià Homs, president de les Joventuts d'Estat Català, partit independentista i de combat nacional, va patir un atemptat per part d'un feixista que li va disparar tres trets de pistola i un mes després, el dia 21 d'abril, el pateix en Jaume Casals per un escamot que el relacionava amb els grups d'extrema dreta local. Eren 2/4 de 2 de la matinada quan ell i un grup de 7 o 8 joves estaven preparant un viatge a El Escorial quan un grup de 35 o 40 persones es presenten davant del local i durant 10 minuts descarreguen uns 70 trets²⁵⁷. El fet que s'estiguessin fent obres d'empedrat a la Muralla i que davant del local hi hagués un munt de llambordes va fer que els agressors no tinguessin

²⁵² **El Dia**, número 623 del 25 de gener de 1932, p. 1 a 3; **El Pla de Bages**, número 8.360 del dilluns 25 de gener de 1932, p. 1 i 3. (ACBG).

²⁵³ **La Rambla. Esport i ciutadania**, 25 de gener de 1932, p. 1. (Hemeroteca digital ARCA).

²⁵⁴ **El Dia**, número 1.279 del divendres 23 de març de 1934, p. 6 (ACBG)

²⁵⁵ **El Dia**, número 1.280 del dissabte 24 de març de 1934, p. 1 (ACBG)

²⁵⁶ **El Pla de Bages**, número 60 del dimarts 20 de març de 1934, p. 3. (ACBG).

²⁵⁷ **El Pla de Bages**, número 85 del dissabte 21 d'abril de 1934, p. 3; i **Diario de Avisos**, número 11.316 del dissabte 21 d'abril de 1934, p. 2. (ACBG).

camp lliure, això sumat a que els agredits es van tirar ràpidament a terra va comportar que només va patir una ferida greu en un braç un dels joves i a Jaume Casals el van ferir al ventre. Va ser atès a la clínica del metge Josep Tuneu²⁵⁸ i el dia 16 de juny és donat d'alta per acabar la convalescència a casa seva²⁵⁹. En relació a aquests fets es van detenir a dues persones, una d'elles era un dirigent manresà de la UGT.

El dia 6 d'octubre de 1934 el president Companys declara l'Estat Català, dintre de la República Federal Espanyola, i poc després el general Batet pren la Generalitat. A Manresa el divendres dia 5 comencen les vagues i aquella matinada un escamot intenta assassinar a Jaume Casals a casa seva al carrer Barreres número 1. Van intentar tirar a terra la porta i al no poder-ho fer, des del carrer van tirar una vintena de trets cap als balcons del segon pis, però afortunadament no van tocar a ningú²⁶⁰. Ell va acusar a les Joventuts d'Esquerra d'Estat Català, que aleshores presidia Marià Homs.

Sobre l'any 1935 trasllada el taller i el laboratori fotogràfic de la Muralla de Sant Francesc a la Plaça Gispert per tenir-lo més a prop de casa seva.

El declarar-se el cop d'estat del 18 de juliol de 1936 que iniciava la guerra civil en Jaume Casals es posa a disposició dels representants colpistes. El nucli colpista a la ciutat, format per 39 persones de filiació falangista i requetè, va ser sufocat i els seus membres perseguits pels marxistes. A continuació van començar les primeres detencions i el dia 19 de juliol és detingut al seu domicili del carrer Barreres. Va ser acusat pel Comitè Antifeixista de maltractar detinguts pels fets del 6 d'octubre de 1934 i d'haver participat en atemptats contra persones de significació esquerrana²⁶¹. La seva detenció no es va fer pública fins el dia 20 d'agost de 1936.

El director de la presó de Manresa, en Manuel Azuara, va fer un ofici el dia 27 d'agost de 1936 en el que autoritzava la llibertat de Jaume Casals, del mossèn Antoni Orriols i Bayona que era el rector arxiprest de la Basílica de la Seu, i del ferroviari Alfred Diaz i Riera. Al sortir tots tres de la presó un grup armat els estava esperant i se'ls van endur al cementiri i els van afusellar. En Jaume casals tenia aleshores 35 anys.

Figura 1.- Anunci que Jaume Casals va inserir a la "Guia Manresana" dels anys 1925 i 1926 oferint el laboratori fotogràfic a tots els manresans. Aleshores el tenia al seu domicili al carrer Barreres cantonada carrer Sant Francesc i Plaça Gispert. (AJVMP).

²⁵⁸ *La República (1931-1936), volum I, Història gràfica de Manresa*, Joaquim Aloy i Jordi Sardans, Parcir, Manresa, 1991, p. 409. (AJVMP).

²⁵⁹ *El Pla de Bages*, número 127 del dissabte 16 de juny de 1934, p. 3. (ACBG).

²⁶⁰ *El Pla de Bages*, número 211 del dimarts 9 d'octubre de 1934, p. 4. (ACBG).

²⁶¹ *La guerra civil (1936-1939), volum I, Història gràfica de Manresa*, Joaquim Aloy, Pere Gasol, i Jordi Sardans, Parcir, Manresa, 1991, p. 371. (AJVMP).

Figura 2.- Fotografies preses per Jaume Casals l'any 1924 dels mitjans de transport que la nova concessionària del servei de recollida de brossa de la ciutat va posar a disposició del servei al guanyar la raó social "S.A Gatell" de Barcelona la concessió d'acord amb el ple de l'Ajuntament del dia 17 de maig de 1924. A dalt els carros de recollida, a baix els altres carros de recollida tancats amb tracció animal, els 4 automòbils de recollida de brossa i la nova màquina escombradora pels carrers i places de la ciutat. (AJVMP).

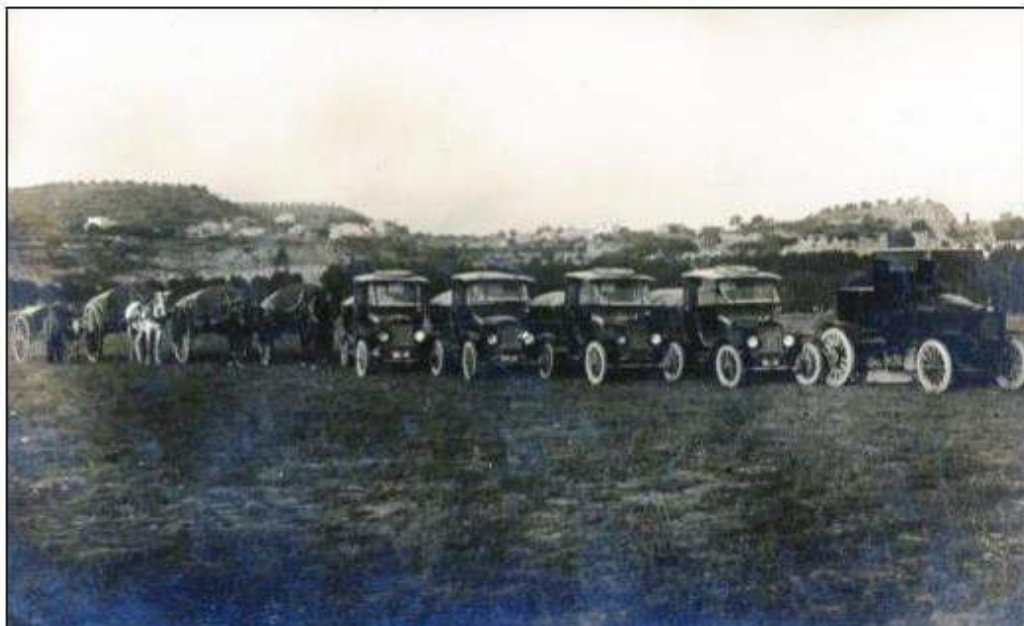

Figura 3.- Sortida de la processó de rams de la Basílica de la Seu el dia 9 d'abril de 1922 captada pel fotògraf Jaume Casals. Aquesta festa es celebrava amb molta solemnitat dintre del calendari litúrgic catòlic. A la processó hi ha els preveres del capítol de la Seu, els escolans i el públic que espera el pas de la comitiva. (AJVMP).

Figura 4.- Concurs infantil de disfresses celebrat al carnaval infantil el dia 7 de febrer de 1923 al Teatre Conservatori. Cada any aquest concurs l'organitzava el "Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria de Manresa i Comarca". (AJVMP).

Figura 5.- Vista del nou edifici del grup escolar, actualment l'institut de batxillerat "Luís de Peguera" l'any 1926 al acabar-se les obres tal com el va captar en Jaume Casals. La primera pedra es va posar el 7 de juny de 1907 i les obres van durar 19 anys amb aturades constants per manca de finançament des del govern espanyol. (AJVMP).

Figura 6.- L'arribada de la processó del corpus christi a la plaça Major el dijous 3 de juny de 1926. Com que la plaça té unes dimensions limitades la processó feia ziga-zagues per encabir el màxim de gent a la plaça. Fotografia presa per en Jaume Casals. (AJVMP).

Figura 7.- Participant a la V Cursa atlètica passant pel Passeig de Pere III celebrada el dia 24 d'abril de 1927 que va organitzar, com feia anualment, el Centre Excursionista de la Comarca de Bages i que aquest any va guanyar el corredor independent Marcel·lí Castelló, quedant segon en Lluís Belmonte que va ser el primer classificat del Centre. La fotografia és de Jaume Casals. (AJVMP).

Figura 8.- El sometent de Manresa format al camp d'esports del Pujolet per iniciar l'entrenament periòdic que realitzava. El fotògraf Jaume Casals va fer un reportatge entre 1927 i 1930 sobre els entrenaments del sometent i aquesta és una de les fotografies preses i editades com a postal. (AJVMP).

Figura 9.- El cosidor de la Paquita el maig de 1929 on les joves i les nenes aprenien costura. Les més grans assentades en una cadira i les més petites assentades a terra. Cada una té un cova de vímet per guardar els estris i la confecció que estan fent. La fotografia és de Jaume Casals. (AJVMP).

Figura 10.- Balls populars de l'Esbart de Dansaires Manresans a l'envelat el dia 30 d'agost de 1930 durant la Festa Major acompanyats per la cobla "La Principal de Bages". L'envelat estava situat davant del grup escolar a la que és actualment la plaça Espanya. La fotografia és de Jaume Casals i editada com a postal per vendre-la a la Llibreria Rubiralta del carrer del Born. (AJVMP).

Figura 11.- Festa del Llibre celebrat el dissabte 23 d'abril de 1932. A la fotografia de Jaume Casals, la parada de la Llibreria Rubiralta al carrer del Born. Per celebrar aquesta diada a la Biblioteca Popular, situada als baixos, del grup escolar de la plaça Espanya es va celebrar una conferència a càrrec de Farran i Mayoral i es van repartir llibres a la mainada present. (AJVMP).

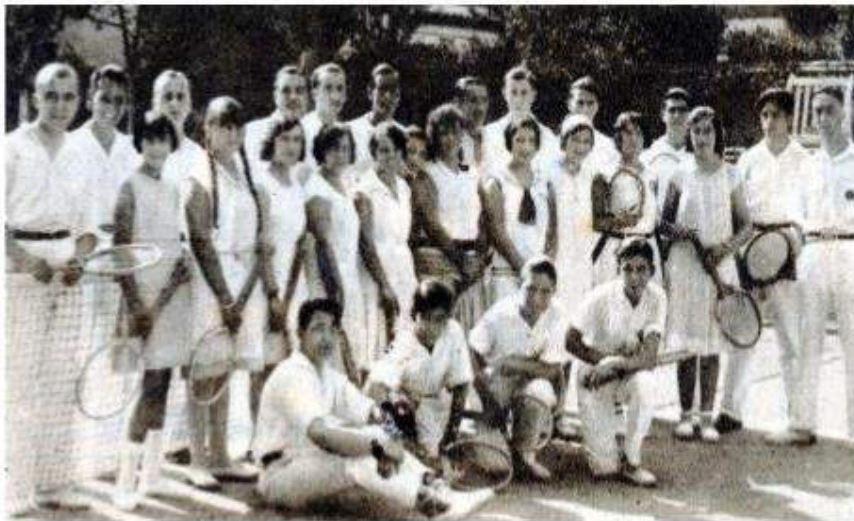

Figura 12.- Els jugadors que van participar al campionat social de tennis, aleshores s'anomenava "law-tennis", del Casino de Manresa. Fotografia presa per Jaume Casals i publicada al diari "La Vanguardia" del dia 10 de febrer de 1932. (AJVMP).

Figura 13.- La plaça de braus l'any 1932. Al fons es pot veure l'edifici del grup escolar, actualment l'institut de batxillerat "Lluís de Peguera" presa per Jaume Casals que era una gran afeccionat a les curses de braus. (AJVMP).

Figura 14.- Fotografia de Jaume Casals de l'any 1935 dels entrenaments que realitzen els membres de la nova secció d'atletisme del Centre d'Esports Manresa, al camp d'esports del Pujolet. (AJVMP).

CASAS i SERRAJÒRDIA, JOSEP

En Josep Casas i Serrajòrdia era un fotògraf que tenia l'estudi al carrer del Born número 10, 1r pis. Aquest estudi també tenia comunicació i per tant entrada per l'interior del carrer Nou número 19²⁶². Havia obert l'estudi fotogràfic a principis de la dècada de 1900. Era fotògraf d'estudi i es dedicava quasi exclusivament al retrat d'estudi.

Els seus retrats son majoritàriament de cos sencer en posició asseguda i amb poca decoració de fons, i simplement amb elements de mobiliari complementari com cadires, plantes, butaques, tauletes, etc. (figura 1). Casas i Serrajòrdia ja havia abandonat els formats del segle passat com el de "carte de visite" i es dedicava a altres formats més grans com el "cabinet", "victòria", etc. i sobretot el de targeta postal de 9,1 x 14,0 cm aproximadament. Aquest format els permetia enviar-lo amb alguna dedicatòria als seus amics i familiars.

Sabem que el diumenge dia 14 de febrer de 1909 va fer unes fotografies a les millors disfresses del concurs infantil de carnaval que per segon any va organitzar el "Centre de Dependents del Comerç de Manresa i Comarca"²⁶³.

A principis de març de 1909 deixa l'estudi del carrer del Born i es trasllada a la Plaça Major número 5, 2n pis²⁶⁴. A l'entrada de l'edifici tenia dues vitrines, a banda i banda del portal, on hi exposava els seus treballs de fotografia²⁶⁵ (figura 2). En aquest estudi hi va romandre fins l'any 1914. Ara ja podia disposar de varis decorats per col·locar darrera els retrats conjuntament amb la resta d'elements decoratius, fins el punt que en tenia un que simulava estar en un iot en alta mar²⁶⁶. Els formats en què treballava arribaven fins a l'imperi -16,8 x 21,7 cm- que enganxava en uns cartrons de dimensions considerables de 22,4 x 30,8 cm. (figura 3). En aquest cas i com que la fotografia policroma encara no havia arribat a la ciutat, algunes fotografies les il·luminaven a mà amb colors pastel.

A finals de la dècada de 1910 s'estava popularitzant la fotografia i els fotògrafs volien que estigués a l'abast de molta més part de la població. Els avenços tècnics hi eren però calia fer la publicitat necessària perquè la majoria de població es retratés. Com d'altres fotògrafs d'aquells anys Casas i Serrajòrdia va inserir publicitat a la premsa²⁶⁷ comunicant que havia organitzat una secció de fotografia econòmica que la realitzava els diumenge els matins de 8 a 12 hores (figura 4). En Josep Casas i Serrajòrdia també era el representant de l'empresa que regentava el Teatre Conservatori. El dia 29 d'agost de 1914 es dona de baixa de la contribució industrial. Va morir el 12 de gener de 1919 al Pont de Vilomara²⁶⁸.

²⁶² *Diario de Avisos*, número 3300 del dissabte 26 de gener de 1907, p. 3. (ACBG).

²⁶³ *Diario de Avisos*, número 3905 del divendres 12 de febrer de 1909, p. 2. (ACBG).

²⁶⁴ *Diario de Avisos*, número 3926 del dimarts 9 de març de 1909, p. 2. (ACBG).

²⁶⁵ *Diario de Avisos*, número 3951 del dissabte 10 d'abril de 1909, p. 2. (ACBG).

²⁶⁶ *Diario de Avisos*, número 2453 del divendres 16 de juliol de 1909, p. 2. (ACBG).

²⁶⁷ *El Pla de Bages* número 1.654 del dissabte 23 d'octubre de 1909, p. 3. (ACBG).

²⁶⁸ *Diario de Avisos*, número 6.829 del dilluns 13 de gener de 1919, p. 2. (ACBG).

Figura 1.- Retrat d'una noia realitzat pel fotògraf Josep Casas i Serrajòrdia entre els anys 1900 i 1904 amb paper fotogràfic de targeta postal a l'estudi del carrer del Born número 10. La persona retratada està en un ambient recreat amb elements decoratius però sense decorat global posterior i únicament una petita decoració lateral d'una barana per simular un jardí exterior. (AJVMP).

Figura 2.- Fotografia d'autor desconegut realitzada el dissabte dia 29 d'agost de 1914 durant els actes de la Festa Major. Al mig es pot veure, i ampliat, l'entrada de l'estudi fotogràfic d'en Josep Casas que tenia a la Plaça Major número 5, 2n pis. A l'entrada de l'escala tenia una vitrina, a banda i banda, per exposar els seus treballs com a reclam publicitari. (AJVMP).

Figura 3.- Retrat d'una nena realitzat a l'estudi de la Plaça Major número 5 entre els anys 1908 i 1914 amb el format imperi. Era el format més gran que s'utilitzava aleshores pel retrat. En aquesta fotografia i com que la tècnica de la tricromia encara no havia arribat a la ciutat, s'il·luminaven parts de la imatge per donar més vida al personatge, alhora que es volia arribar a assemblar-se el màxim a la realitat. (AJVMP).

FOTOGRAFIA
— DE —
J. Casas Serrajòrdia
Plassa Major, 5, 2.ón
Manrèsa

Fatj sapiguer al públic en general que he posat una secció econòmica pera 'ls diumenges de 8 a 12 del matí, siguent els preus tan mínims que no té de quedar una persona sens visitar dita secció econòmica.

Figura 4.- Anunci que el fotògraf Josep Casas i Serrajòrdia va fer publicar al diari El Pla de Bages del 23 d'octubre de 1909, oferint el seu servei de fotografia econòmic tots els diumenges de 8 a 12 hores.

CASTELLÀ

Castellà era un fotògraf que va venir a Manresa a cobrir la Festa del Peix per la revista “La Ilustración Española y Americana”²⁶⁹. Va fer una fotografia just el dia de la Fira de l’Ascensió, dijous 25 de maig, de 1911 abans de llençar els 100.000 peixos per repoblar el riu Cardener. La fotografia es realitzada a la platja de la fàbrica de Cal Fabrés (figura 1).

Figura 1.- Moment abans de llença els 100.000 peixos al riu Cardener des de la platja de Cal Fabrés el dijous dia 25 de de maig, Fira de l’Ascensió, moment culminant de la Festa del Peix amb la finalitat de repoblar-ne la població. La fotografia va ser presa per en Castellà que el va enviar la revista “La Ilustración Española y Americana”. (AJVMP).

²⁶⁹ *La Ilustración Española y Americana*, any LV, número XXI del 8 de juny de 1911, p. 326. (AJVMP).

CLIFFORD, CHARLES

Charles Clifford neix a Gal·les el 27 de juliol de 1819, però va desenvolupar la seva carrera professional com a fotògraf a Espanya. Les primeres notícies d'ell apareixen a Madrid l'any 1850.

Les primeres notícies apareixen a la premsa de Madrid l'any 1850 i son anuncis on es presenta com a pilot aerostàtic, presentant espectacles de vols amb globus aerostàtics²⁷⁰, amb el seu company i amic Alfred Guesdon²⁷¹. Deixant aquest aspecte anecdòtic de la seva vida, l'important es que va ser, juntament amb el fotògraf francès Jean Laurent dos dels fotògrafs que van iniciar aquesta tècnica a Madrid. Al cap de poc obre estudi de fotografia que el va canviant d'ubicació. El primer que va tenir va ser a la Puerta del Sol, després al carrer Montera, a la carrera de San Jerónimo, fins un total de 5 ubicacions diferents.

La primera tècnica que utilitza en les fotografies és el daguerreotip, cap a l'any 1852 ja utilitza el calotip o talbotip, sobretot per fer les vistes d'encàrrec que li fan. Charles Clifford és un fotògraf al que li agrada més fer vistes d'edificis i monuments, on hi té una tècnica molt depurada i quasi bé artística, que fer fotografia d'estudi. En aquests primers anys anava fent algun viatge per compte propi i entre les fotografies realitzades en va seleccionar dotze amb les que va organitzar una exposició a Londres amb la Photographic Society. El motiu era donar-se a conèixer al públic anglès que era molt afeccionat al àlbums fotogràfics de viatges per terres exòtiques i per tant obrir-se a un mercat pel qual fins aleshores era un desconegut i que tenia un elevat potencial econòmic.

Aquell mateix any 1852 edita el mes de febrer una obra amb motiu de la presentació de la princesa d'Astúries a Atocha amb set calotípies de varis edificis de Madrid -Palau Reial, el Congrés dels diputats, etc.- que van causar molt bona impressió. A partir d'aquell moment inicia una fructífera col·laboració amb la casa reial espanyola.

L'any 1853 edita l'àlbum ***San Ildefonso: Palacio y Fuentes monumentales del Real Sitio de la Granja***, i va participar en un encàrrec de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de Madrid, per participar, conjuntament amb en Francisco Jareño i un grup d'alumnes de l'Escuela Especial de Arquitectura. L'encàrrec era anar a Salamanca a fotografiar els principals monuments de la ciutat. El treball va durar prop d'un mes²⁷². A partir d'aquest viatge la seva activitat es va anar decantant més cap a la fotografia de monuments i de vistes panoràmiques, per anar deixant una mica de banda el retrat.

Les fotografies seleccionades representaven monuments històrics amb un enfocament diferent, molt personal que dona a les seves fotografies un elevat grau de qualitat i poder per transmetre al públic una visió personalitzada dels monuments i panoràmiques escollides dintre d'una tendència romàntica del conservacionisme dels monuments històrics, perquè molts d'ells ja patien un cert grau de degradació i de descomposició.

L'any 1854 prepara un altre àlbum que no es va arribar a publicar sobre el Alcazar de Sevilla i la Alhambra de Granada.

L'any 1856 selecciona un altre grup de fotografies i fa una exposició a Paris per donar-se a conèixer en aquell mercat fotogràfic de la mà de la Société Française de Photographie de

²⁷⁰ Nota digital de Rachel Bullough Ainscough.

²⁷¹ **Charles Clifford**, Lee Fontanella, real Academia de la Historia, Madrid, Text digital.

²⁷² **Charles Clifford y los orígenes del archivo fotográfico en España**. Juan Naranjo, Catàleg de la subhasta de Balclis del dia 15 d'abril de 2004.

Paris i també exposa a Brussel·les. El motiu de l'exposició de Paris era la preparació d'un nou àlbum de fotografies titulat **Voyage en Espagne**. Dos anys després, el 1858, exposa novament a Londres amb l'organització de la Architectural Photographic Association. Després d'aquestes exposicions per Europa va aconseguir un prestigi que també va ajudar al seu nomenament com a fotògraf oficial de la casa reial espanyola.

En paral·lel s'incorpora com il·lustrador a la revista "El Museu Universal", que era una revista amb periodicitat quinzenal que apareix el dia 15 de gener de 1857. Amb el temps passa a periodicitat setmanal i el 28 de novembre de 1869 desapareix. En aquesta revista fa fotografies que després els gravadors les passen a la calcografia o a la litografia per inserir els gravats a la revista. Les fotografies eren d'edificis o de monuments arquitectònics.

L'any 1857 rep l'encàrrec de la reina Isabel II per fer un reportatge de les obres del canal d'Isabel II, que és el canal que porta l'aigua a Madrid. Aquest encàrrec l'absorbeix dos anys i és recollit en un àlbum titulat "Vistas de la presa y demás obras del Canal de Isabel II". Paral·lelament comença a utilitzar la nova tècnica de fotografia del col·lodió humit perquè li permetia fer fotografies de molta més qualitat que la calotípia i disminuir el temps d'exposició. Les 28 fotografies del reportatge del canal ja les va fer amb aquesta nova tècnica fotogràfica.

Vist el resultat de les fotografies de la sèrie del canal d'Isabel II i el renom que tenia a nivell internacional, la reina el va nomenar "Fotògraf de Càmera de la reina", això era com si fos el fotògraf oficial de la casa reial. Va ser el primer que va ostentar aquest títol. A partir d'aleshores tots els viatges que feia la reina l'incorpora al seu seguici perquè en faci el reportatge fotogràfic. Així va ser que el mateix any 1858, quan acabava el reportatge sobre el canal, va acompanyar a la reina Isabel II al viatge que va fer Valladolid, Toledo i Extremadura primer, i després per Castella-Lleó, Astúries i Galícia. D'aquest viatge en va fer un àlbum per la reina titulat **Recuerdo del viaje de SS.MM. y AA.RR. a Valladolid y de la solemne inauguración del Puente Príncipe Alfonso** format per 10 fotografies.

Charles Clifford viatja el mes d'octubre de 1858 a Cardona on signa el dia 20 d'octubre al llibre de visites del Museu de la Sal²⁷³. En aquest viatge fa dues fotografies de les salines. No consta però que es parés a Manresa, ni que hi fes cap fotografia, malgrat portar tot l'aparellatge a sobre. La premsa manresana, que aleshores es publicava amb el periòdic setmanal "**El Manresano**" no va comentar aquesta visita.

Posteriorment l'any 1860 acompanya al seguici de la reina Isabel II al viatge que va fer a Aragó, Alacant, les Illes Balears i Catalunya. En aquest viatge es quan passa per Manresa el dia 5 d'octubre i fa les quatre fotografies de la ciutat. D'aquest viatge en va editar un àlbum amb 56 fotografies titulat **Recuerdos fotográficos del viaje de SS.MM. y AA.RR. a las islas Baleares, Cataluña y Aragon**. És en aquest àlbum on va editar les quatre fotografies de Manresa preses el dia 5 d'octubre durant el viatge de la reina a la ciutat.

Entre el viatge a Catalunya i el següent viatge reial de l'any de 1862 publica un nou àlbum dirigit al públic anglès titulat **Photographic Scramble through Spain** amb una selecció d'unes 200 vistes fotogràfiques²⁷⁴.

²⁷³ **Aguaitant Solsona**, Jaume Tarrés Pujol, Museu de Solsona Diocesà i comarcal, 2020, p. 51.

²⁷⁴ **Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Primer y segundo semestre de 2004. Números 98 y 99**, Charles Clifford y los álbumes de la Academia. Javier Piñar Samos y Carlos Sánchez Gómez.

En paral·lel anava editant àlbums amb el fons de clixés que tenia, i entre els anys 1856 i 1860 va publicar: **Vistas fotografiadas de la Alameda, del Palacio de Madrid, del de Guadalajara y de la Casa de Mendoza en Toledo, pertenecientes al Exmo. Sr. Duque de Osuna y del Infantado**, format per 46 fotografies. Una altra obra va ser **Vistas de las provincias de Toledo y Extremadura** formada per 28 fotografies. Un altre va ser l'àlbum titulat **Toledo** per encàrrec del duc de Medinaceli l'any 1858. Amb motiu de la restauració del pont d'Alcántara pública un àlbum amb 11 fotografies d'aquest fet titulat **Àlbum de vistas fotográficas del Puente de Alcántara**.

L'any 1862 el viatge reial va ser a Andalusia i Múrcia. En aquest cas també va publicar un altre àlbum de 93 fotografies titulat **Recuerdos fotográficos de la visita de SS.MM. y AA.RR. a las provincias de Andalucía y Murcia**. De cada un d'aquests viatges Charles Clifford feia les fotografies oficials i en Antonio Flores editava un llibre amb la crònica oficial del viatge reial²⁷⁵.

En Charles Clifford mor a Madrid el 3 de gener de 1863 a l'edat de 43 anys, on es enterrat en una tomba dissenyada per la seva muller Jane.

1.- Coberta de l'àlbum de fotografies publicat per Charles Clifford titulat **Recuerdos fotográficos del viaje de SS.MM. y AA.RR. a las islas Baleares, Cataluña y Aragon** que recull 56 vistes del viatge de la reina Isabel II a Catalunya. Les fotografies números 35, 36, 37 i 38 són les corresponents a Manresa. La primera és la titula **LA CATEDRAL**, la segona **PUENTE ROMANO DESDE EL FERROCARRIL A LA CIUDAD**, la tercera **SAN IGNACIO DE LOYOLA**, i la quarta **ARCO DE TRIUNFO EN LA PLAZA MAYOR**.

²⁷⁵ *Crónica del viaje de sus majestades y altezas reales a las Islas Baleares, Cataluña y Aragon*, escrita de orden de su majestat la reina, Madrid, Imprenta y estereotipia de M. Rivadeneyra, 1861.

2.- Marca repussada que Charles Clifford inseria a totes les vistes fotogràfiques dels seus àlbums. Era un escut reial amb un lleó a l'esquerra i amb un unicorn a la dreta. Les fotografies de Manresa el porten tots a la part inferior de la llegenda. (AJVMP)

CLOSES, JOSEP

Josep Closes era soci del Centre Excursionista Avant del qual en va ser elegit vice-secretari el 6 de gener de 1924²⁷⁶. L'afecció a l'excursionisme i a les sardanes el van fer afeccionar-se a la fotografia. Al desaparèixer el centre per clausura governativa de la dictadura del general Primo de Rivera a principis de 1925 es va integrar al Centre Excursionista de la Comarca de Bages.

Aquell mateix any es va presentar al concurs de fotografia que va organitzar i Josep Closes va guanyar el sisè premi²⁷⁷ (figura 1) i les fotografies premiades es van publicar al butlletí. El 17 de gener de 1926 és elegit per ser secretari de la secció del foment de l'excursionisme del centre²⁷⁸, i l'agost de 1928 el butlletí li publica una fotografia del Pedraforca²⁷⁹.

Figura 1.- Fotografia realitzada per Josep Closes l'any 1925 que va guanyar el sisè premi del concurs de l'entitat. La fotografia es va publicar al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, del desembre de 1925. (AJVMP).

²⁷⁶ *Butlletí del Centre Excursionista Avant*, número 17 del febrer de 1924, p. 10. (AJVMP).

²⁷⁷ *Íbidem*, número 95 de desembre de 1925, p. 154 i 155. (AJVMP).

²⁷⁸ *Íbidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 185. (AJVMP).

²⁷⁹ *Íbidem*, número 123 de l'agost de 1928, p. 222. (AJVMP).

COMELLA, J.

D'aquest fotògraf no tenim cap més evidència que dues fotografies editades com a postals que va captar de la celebració el diumenge 28 de juny de 1908 de l'aplec de les joventuts carlistes de Catalunya, organitzat per les Joventuts Carlistes de Manresa i Barcelona, en commemoració del centenari de les batalles del Bruc de l'any 1808²⁸⁰. Les dues imatges presenten, una l'arribada d'un dels dos trens procedent de Barcelona, i l'altre el pas per la Muralla de Sant Francesc de la comitiva des de l'estació del nord en direcció a la Basílica de la Seu per a celebrar un "Te-Deum". (figura 1).

Aplech de Manresa. Entrada a la ciutat.

Fot. J. Comella.

Figura 1.- La comitiva de l'aplec tradicionalista i carlí del dia 28 de juny de 1908 procedent de l'estació del Nord a través del pont de Sant Francesc que es dirigia cap a la Basílica de la Seu. El dos trens procedents de Barcelona portaven majoritàriament gent de Sarrià i de Sants. La fotografia és de J. Comella i va ser editada en una sèrie de quatre postals per Ausetania de Vic. (AJVMP).

²⁸⁰ *El Pla de Bages*, número 1.265 del dimarts 30 de juny de 1908, p. 2. (ACBG).

COMELLAS, LLUÍS

Va ser un fotògraf afeccionat manresà membre del Club Muntanyenc Manresà que es dedicava a la fotografia de muntanya i d'alpinisme. Il·lustrava els articles d'escalades que es publicaven al butlletí l'any 1925²⁸¹ (figura 1).

L'any 1930 es celebra el 25è aniversari de la fundació del Centre Excursionista de la Comarca de Bages i es fa una excursió commemorativa al castell de Balsareny en recordança de la que es va fer l'any 1905 per fundar l'entitat. Ell fa una fotografia que es publica al butlletí²⁸².

L'any 1933 és elegit com a vice-president del Club Muntanyenc Manresà i president de la secció de fotografia²⁸³.

Figura 1.- Fotografia presa per Lluís Comellas l'any 1925 del coll de Tancalaporta situat a la serà del Cadí a Gisclareny. Es va publicar al butlletí del Club Muntanyenc Manresà. (AJVMP).

²⁸¹ *Butlletí del Club Muntanyenc Manresà*, número 7 de gener-febrer-març de 1935, p. 81. (AJVMP).

²⁸² *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 141 de 15 de novembre de 1930, p. 96 i 97. (AJVMP).

²⁸³ *Butlletí del Club Muntanyenc Manresà*, número 17 de abril-maig-juny de 1935, p. 10. (ACBGP).

CORNET i VIVAR, LLUÍS G.

Lluís Gonçaga Cornet neix a Manresa l'any 1856 fill de Francesc Cornet i Perelada, i Lluïsa Vivar i Oliveró, i tan ell com el seu pare eren corders del carrer Botí. El seu net en Ramon N. Cornet i Arboix, farmacèutic, historiador i humanista també va heretar l'afecció per la fotografia.

Lluís Cornet era un home de conviccions polítiques conservadores i catòliques que les exercí dintre del partit integrista. Es va presentar a les eleccions municipals celebrades el dia 14 de maig de 1899, amb aquesta formació política²⁸⁴, i va sortir elegit pel primer districte. Aquestes eleccions, però, van ser anul·lades per la comissió provincial, i ell ja no es va tornar a presentar més.

En Lluís Gonçaga Cornet es va afeccionar a la fotografia i s'hi va dedicar entre principis del segle XX i ben entrada la segona dècada. Les seves fotografies es van quedar en la més estricta intimitat familiar i resten en poder dels seus descendents i una còpia és conserva a l'arxiu comarcal. Al llibre "150 any de pessebre i pessebristes a Manresa" es manifesta que una fotografia seva de l'any 1901 és la primera fotografia d'un pessebre²⁸⁵. La seva obra fotogràfica és diversa. Copsava els esdeveniments festius com la decoració que els Magatzems Jorba van fer l'any 1902 per la festa de l'enramada del barri (figura 1). També va fotografiar els tres autòmats que la sastreria Tuneu, que aleshores amb la denominació de "Sastreria Modelo" estava situada al carrer Sobrerroca número 26 al costat del pou de la gallina, va fer fabricar per anunciar els seus vestits. L'aparador dels tres autòmats és entre canalla i simpàtica perquè n'hi ha un que fuma i fa l'ullet (figura 2).

Però la seva passió fotogràfica era la persona humana. Les seves fotografies eren de cos sencer i de mig cos. Feia les fotografies de personatges familiars, amics i sobretot hi ha una persona que destaca per sobre la resta. És la figura de Joan Segon, actor manresà, que el va fotografiar amb molts dels personatges que va interpretar (figura 3).

En Lluís G. Cornet va morir a Manresa el 1928 als 72 anys d'edat.

²⁸⁴ *Diario de Avisos de Manresa*, número 1.030 del dijous 18 de maig de 1899, p. 2. (ACBG).

²⁸⁵ *150 anys de pessebres i pessebristes a Manresa*, Francesc Villegas i Martínez, Llibreria Sobrerroca, 2017, p.45 i 46. (JVMP).

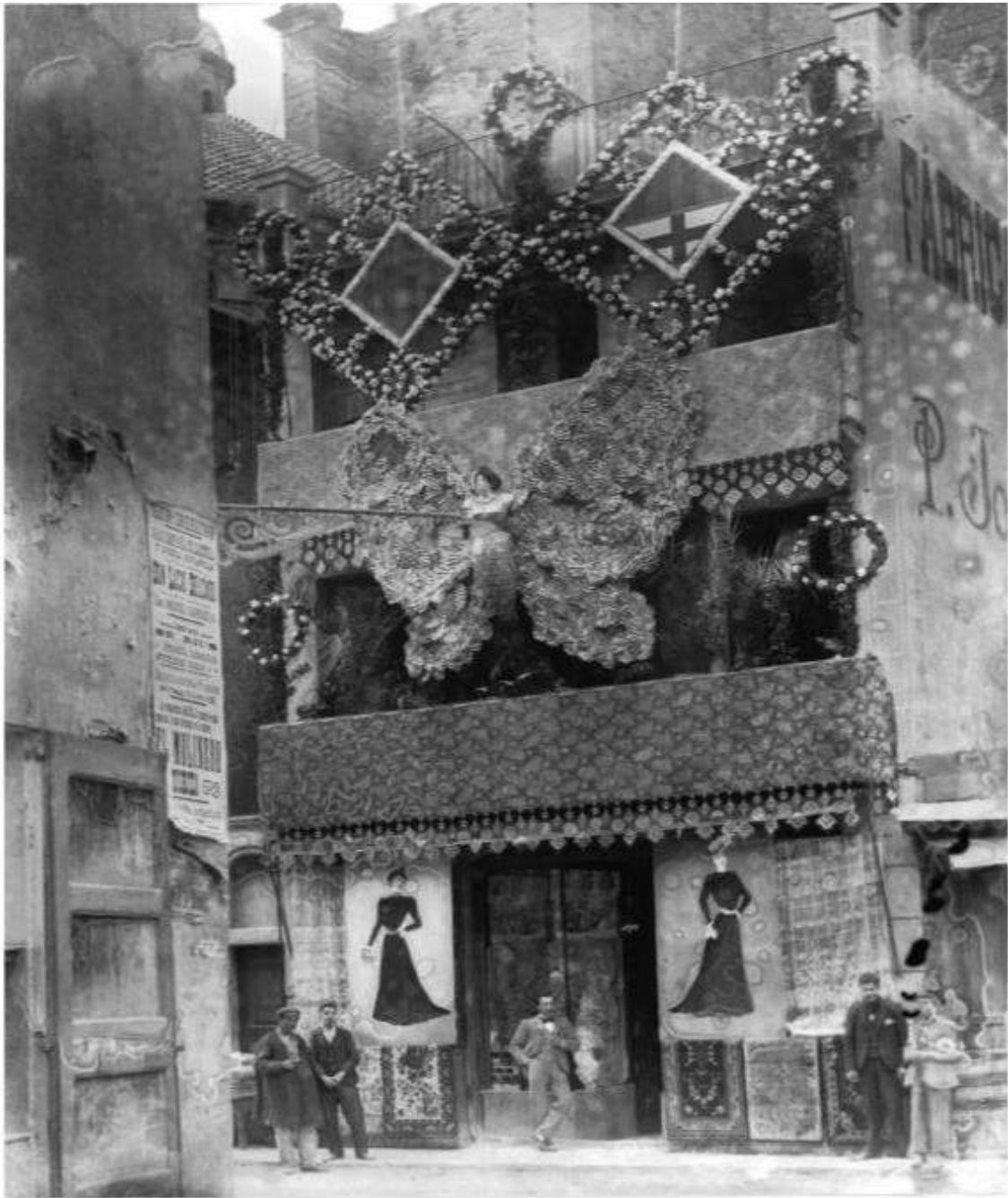

Figura 1., La botiga dels Magatzems Jorba guarnida per la festa de l'enramada de corpus de l'any 1902. Aleshores la botiga estava situada al carrer del Born números 21 i 23 a redós de l'església de Sant Pere Màrtir. El guarniment era amb una cap femení amb els balcons endomassats i revestits de motius vegetals coronats dels escuts de Catalunya i de la ciutat. La fotografia va ser presa per en Lluís G. Cornet. (Clixé propietat de la família i còpia existent al ACBG).

Figura 2.- Fotografia presa per en Lluís G. Cornet dels autòmats que la Sastreria "Modelo" de Josep Tuneu i Cornet va fer-se construir com un element publicitari. Els tres ninots anunciaven els vestits que venien a la sastreria amb uns posats entre simpàtics i canalles. Un d'ells està fumant i fent l'ullet. (Clixé propietat de la família i còpia existent al ACBG).

Figura 3.- Fotografia de cos sencer de l'actor manresà Joan Segon vestit per interpretar una obra de teatre que exigia aquest tipus de caracterització. La fotografia va ser presa a principis de segle per en Lluís G. Cornet. (Clixé propietat de la família i còpia existent al ACBG).

CORTADA, A.

A. Cortada fotògraf de Barcelona, es fa càrrec de l'estudi de Josep Alonso el dia 27 de juny de l'any 1910 segons una nota apareguda a la premsa de la ciutat²⁸⁶. En Cortada era un fotògraf que col·laborava amb en Josep Alonso a l'estudi de del carrer Creu Coberta número 122 d'Hostafrancs, a Barcelona. L'estudi fotogràfic de Manresa es trobava situat al carrer Sobrerroca, número 29, 2n pis. Els dos fotògrafs tenien la mateixa adreça a l'estudi d'Hostafrancs, i molt plausiblement d'aquí ve el fet que se l'haguessin traspassat entre ells.

A. Cortada feia també retrats i fotografies de grup. Normalment utilitzava el format de postal per fer els retrats i la imatge del retratat ocupava la totalitat de l'anvers. En ocasions els fons eren difuminats sense ambientació i en d'altres tenia algun decorat (figura 1). La referència a l'estudi l'incorporava a la fotografia amb un repussat amb el text: "A. CORTADA – FOTÓGRAFO – CRUZ CUBIERTA 122 – HOSTAFRANCS – SOBRERROCA 29 2º - MANRESA" (figura 2).

La única publicitat que va publicar en els mitjans manresans va ser un anunci que va inserir en el programa de la Festa Major de 1912 (Figura 3). Després d'això cap més notícia, per la qual cosa podem suposar que passada la Festa Major d'aquell any aquest estudi deuria tancar i el va traspassar encara a un altre fotògraf: Joan Solà.

Figura 1.- Retrat realitzat a l'estudi d'A. Cortada al carrer Sobrerroca. El personatge retratat es situa davant d'un decorat sense complicacions representant un jardí imaginari i sense cap element de mobiliari complementari. El retrat és realitzat entre 1910 i 1915. Al ser fet sobre paper fotogràfic de postal és posterior a 1905 perquè el revers ja és dividit en dues parts, l'epistolar i la de les dades del destinatari; per aquest motiu el retrat ja ocupa la totalitat de l'anvers. (AJVMP).

²⁸⁶ *Diario de Avisos*, número 4.306 del dilluns 27 de juny de 1910, p. 2. (ACBG).

Figura 3.- Anunci que es va inserir l'any 1912 al programa d'actes de la Festa Major editat per la "Societat Editorial Manresana". (AJVMP).

Figura 2.- Peu del fotogràf fet en baix relleu a les fotografies realitzades mencionant l'estudi de Manresa en lletres més grans i l'estudi central d'Hostafrancs més petites. (AJVMP).

COSTA, RICARD

Va ser un fotògraf afeccionat manresà que va guanyar el sisè premi del 2n concurs de fotografia de muntanya celebrat l'any 1933 pel Club Muntanyenc Manresà²⁸⁷. També va guanyar el 7è premi del 3r concurs celebrat l'any 1934.

Era membre d'aquesta entitat excursionista i també del Centre Excursionista Montserrat i es va classificar segon en el campionat de Catalunya de fons celebrat l'any 1936²⁸⁸.

²⁸⁷ *El Dia*, número 1.116 del dijous 7 de setembre de 1933, p. 4. (AJVMP).

²⁸⁸ *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950), volum III*, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1991, p. 475. (AJVMP).

COTS

El fotògraf Cots tenia l'adreça a la Carretera Cardona i sabem que va fer una fotografia l'any 1926 a la sortida de la Basílica de la Seu de l'Orfeó Manresà després de l'acte religiós celebrat el dia 14 de novembre en commemoració del 25 anys de la seva fundació (figura 1).

Figura 1.- Sortida dels participants a l'acte religiós celebrat a la Basílica de la Seu el 14 de novembre de 1926 en commemoració dels 25è aniversari de la fundació de l'Orfeó Manresà. Fotografia presa pel fotògraf Cots. (AJVMP).

CUCURELLA I SERRA, RICARD

Ricard Cucurella neix a Manresa fill d'un fabricant de galledes de la carretera de Cardona. De jove va ser soci fundador de l'Associació de la Premsa de Manresa i Comarca l'any 1905²⁸⁹. Al cap de poc es va ser també soci del Centre Excursionista Montserrat i a les eleccions de la junta directiva celebrades el 14 de novembre de 1923 és elegit vice-president i fotògraf oficial de l'entitat²⁹⁰. Després deixa el Centre Excursionista Montserrat i es fa soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. L'afecció a l'excursionisme el va fer afeccionar-se a la fotografia. El dia 7 de desembre de 1924 fa una xerrada al mateix centre sobre el seu viatge a París i mostra una sèrie de fotografies preses en aquell viatge²⁹¹. Al cap d'un mes, el dia 27 de gener de 1924 va ser elegit pel càrrec de vice-secretari²⁹² de l'entitat. A la reunió general celebrada el dia 8 de febrer de 1925 li és renovat aquesta càrrec²⁹³.

Al butlletí del centre d'abril de 1925 es publica una fotografia seva del Santuari dels Tossals, situat al municipi de Capolat al Berguedà²⁹⁴ (figura 1). Amb la fusió dels centres excursionistes de la ciutat degut a la clausura de vàries entitats per la dictadura del general Primo de Rivera, el "Centre de Cultura", "Grup Avenç de l'excursionisme", "Grup Montcau" i el "Grup Montserrat", acorden el dia 19 d'abril de 1925 reagrupar-se amb el Centre Excursionista de la Comarca de Bages i en Ricard Cucurella és nomenat vocal de la junta directiva en aquesta nova etapa²⁹⁵. El 17 de gener de 1926 és elegit per ser vocal de la junta directiva i president de la secció de literatura i publicacions del centre²⁹⁶, i el mes d'agost de 1928 el butlletí publica una fotografia seva del Pedraforca²⁹⁷.

L'any 1928 es reorganitza l'Associació d'Antics Alumnes del col·legi de Nostra Senyora de Montserrat dels Germans de les escoles cristians o lassal·lians, i Ricard Cucurella n'és el tresorer sota la presidència d'Enric Tarrats²⁹⁸. El 26 de gener de 1935 és elegit vice-president del Centre Excursionista de la Comarca de Bages i president de la secció de literatura i publicacions²⁹⁹. Passada la guerra civil en Ricard Cucurella va ser el president del centre des de l'any 1949³⁰⁰ fins l'any 1954.

²⁸⁹ *Annals del periodisme català*.

²⁹⁰ *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*, número 13 d'abril de 1924, p. 8. (ACBG).

²⁹¹ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 87 de gener de 1925, p. 64. (AJVMP).

²⁹² *Íbidem*, número 84 d'abril de 1924, p. 22. (AJVMP).

²⁹³ *Íbidem*, número 88 d'abril de 1925, p. 73. (AJVMP).

²⁹⁴ *Íbidem*, número 88 de l'abril de 1925, p. 72. (AJVMP).

²⁹⁵ *Diario de Avisos*, número 8676 del dilluns 20 d'abril de 1925, p. 2. (ACBG).

²⁹⁶ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages* número 97 del febrer de 1926, p. 185 i 186. (AJVMP).

²⁹⁷ *Ídem*, número 123 de l'agost de 1928, p. 222. (AJVMP).

²⁹⁸ *La república (1931-1936), Volum II*, Història gràfica de Manresa, Joaquim Aloy, i Jordi Sardans Edicions Parcir, Manresa 1991, p. 407. (AJVMP).

²⁹⁹ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 185 de gener-febrer de 1935, p. 12. (AJVMP).

³⁰⁰ *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950)*, volum III, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1992, p. 475. (AJVMP).

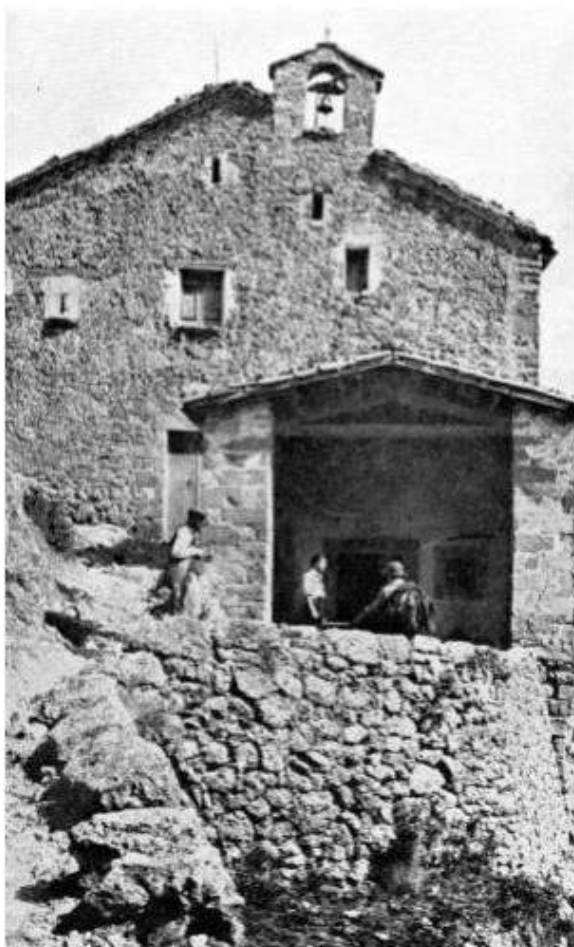

Figura 1.- Fotografia realitzada per Ricard Cucurella l'any 1925 durant una excursió al Santuari dels Tossals al municipi de Capolat, al Berguedà. La fotografia es va publicar al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, del abril de 1925. (AJVMP).

Figura 2.- Fotografia del Pedraforca captada per Ricard Cucurella en una excursió durant la dècada de 1920. (ACBG).

Figura 3.- Acte celebrat al Centre Excursionista de la Comarca de Bages captada per en Ricard Cucurella a principis de la dècada de 1930. (ACBG).

CUIXART I BARJAU, FRANCESC

Francesc Cuixart i Barjau era fill de Modest Cuixart i de Dolors Barjau i Renalies. Modest Cuixart era nascut a Igualada i va venir a Manresa amb 18 anys per exercir l'ofici de serraller al carrer Sant Francesc número 16. S'havia casat amb la manresana Dolors Barjau tres anys més jove. L'any 1875 durant una estada a Berga va néixer en Francesc però als tres mesos ja havien tornat a la ciutat³⁰¹.

Des de molt jove, Francesc Cuixart, tenia una gran sensibilitat artística i tot el que envoltava la captació d'imatges, l'atreïa. El dibuix era una de les seves passions i tot el que li permetia captar la realitat per plasmar-la en un dibuix acaparava la seva atenció. La fotografia era una d'aquestes tècniques que li permetia retenir una vista que després traspassava al dibuix; per la qual cosa des de molt aviat va aprendre aquesta nova tècnica.

Als catorze anys ja el tenim fent fotografies i d'ell ens queden les vistes del complex religiós de la Cova fetes l'any 1889³⁰² (figura 1). Les fotografies que realitzava les feia amb la grandària de la "carte de visite" però no es dedicava al retrat, si no a les vistes panoràmiques i de monuments. Molt possiblement aquestes vistes les utilitzava després per fer-ne el dibuix.

La fotografia no va ser la seva gran passió i continuava darrera l'aprenentatge de les tècniques del dibuix i de la pintura, i l'any 1891 als setze anys estudia a Manresa a l'acadèmia que el pintor Francesc Morell i Cornet tenia al carrer Sobrerroca número 42, tercer pis, on hi va estar durant un any.

Després es trasllada a Barcelona on estudia a la llotja i acaba els seus estudis amb el professor Caludi Lorenzale i Sugrañes, que era un dels gran exponents del natzarenisme³⁰³. Per acabar aquesta etapa i com a treball final d'estudis pinta l'any 1895, amb 20 anys d'edat el quadre tan conegut de "La crema del paper segellat"³⁰⁴ ambientat durant les batalles del Bruc (figura 2) que es conserva a l'

ajuntament de Manresa. Durant aquesta etapa ja va començar a dibuixar i dissenyar. Així l'any 1893 dibuixa la portada del programa de la Festa Major, que després continuaria amb la de 1897, la de 1914³⁰⁵ i la del programa de les festes de la Llum de l'any 1915³⁰⁶; així com la dedicatòria que els administradors d'aquesta festa enviaven a amics i coneguts per convidar-los a la celebració de la festivitat.

Al finalitzar l'etapa barcelonina va tornar a Manresa on va continuar amb la seva dedicació al dibuix i la pintura i obre una acadèmia al segon pis del número 38 del carrer del Born cantonada carrer de la Canal, on hi tenia el seu domicili. Amb els anys l'acadèmia la va traslladar al carrer d'Urgell.

³⁰¹ *Revista Ilustrada Jorba*, any XXIII, número 258, març 1931, p. 117 a 124. (AJVMP)

³⁰² Les vistes del complex religiós de la Cova eren tirades abans que comencessin les obres de construcció d'aixecament d'un tercer pis a la residència o Casa d'Exercitants que van començar el novembre de 1889.

³⁰³ El **natzarenisme** és un moviment artístic fundat al començament del segle XIX per artistes alemanys a Viena i Roma. Els pintors natzarens o puristes, influenciats a la vegada pel romanticisme dintre de l'ambient catòlic i tenien per objectiu renovar l'art religiós des de l'estudi dels antics mestres italians i alemanys i reviu l'honradesa i espiritualitat de l'art cristià medieval. El llenguatge artístic és fortament influenciat pel neoclassicisme lineal.

³⁰⁴ *Art a Manresa. Segles XIX i XX*, Joan Vilaró i Llach, Llibreria Sobrerroca, Manresa, p. 51

³⁰⁵ *El Pla de Bages*, número 3077 del 24 d'agost de 1914, p. 3. (ACBG).

³⁰⁶ *El Pla de Bages*, número 3224 del 20 de febrer de 1915, p. 3. (ACBG).

Amb el seu retorn comença a tenir encàrrecs i un dels primers és la portada del llibre “Escrits” de Lluís Espinalt i Padró³⁰⁷ el mateix any 1895³⁰⁸. L’any següent el consistori li encarrega pintar els quadres dels manresans Bernat Oller i Ignasi Palà per penjar-los a la Galeria de Manresans Il·lustres al ser nomenats per la Festa Major de 1896³⁰⁹. L’any 1898 l’Ajuntament li encarrega el quadre de Pere d’Amigant i Ferrer per incloure’l a la Galeria³¹⁰. Més endavant, l’any 1910 pinta a l’oli els retrats de dos manresans més, el d’Ignasi Cabanes i Prunés, i el de Josep Argullol i Serra, també per ser penjats a la Galeria de Manresans Il·lustres el dia de la Festa Major³¹¹.

El 12 de desembre de 1897 mor la seva mare Maria dels Dolors Barjau i Renalias als 54 anys d’edat³¹² però deu dies després, el dia 22 de desembre, com que ja estava previst, es casa amb Concepció Calvó a l’església dels Infants Orfes. Ella era filla de Josep Calvó i Canal que tenia la confiteria al carrer del Born número 1, on després hi va haver-hi la pastisseria l’Englantina. Van ser els seus testimonis el farmacèutic Josep Esteve i l’advocat Sants Yellestich³¹³.

El seu tarannà va fer que ràpidament entrés en contacte amb els grups intel·lectuals i artístics de la ciutat i fos reconegut el seu estil com un dels més apreciats, el que feia que tingués molt encàrrecs. El seu estil anava derivant cap un estil molt personal de caire modernista amb uns dibuixos nets i detallistes, amb ornamentacions de tipus florals amb sanefes que recordava l’estil d’Alexandre de Riquer. Això feia que li encarreguessin molts diplomes³¹⁴, programes, pergamins, etc. D’aquest talent reconegut el va fer passar a dissenyar estandards, senyeres, ensenyes, etc.

Amb el seu estil personal és capaç de posar el seu bon gust en qualsevol faceta del disseny artístics i prova d’això es la seva col·laboració en el món editorial amb la portada de l’obra de teatre titulada “El Parany” de Josep Costa i Garriga l’any 1899³¹⁵ o bé amb la portada interior de la Guia del Forastero editat per Antón Esparbé l’any 1905³¹⁶.

La seva implicació amb la vida ciutadana i tot el que respirava manresanisme i inquietud intel·lectual el permet participar a les tertúlies catalanistes dels manresans il·lustrats a la rebotiga de la Farmàcia Esteve promogudes per en Josep Esteve i Seguí que van començar sobre l’any 1900. En aquestes tertúlies es prenen moltes decisions i iniciatives que interactuaven intensament amb la vida ciutadana. Entre d’altres decisions es va fer la de

³⁰⁷ **Escrits**, de Lluís Espinalt i Padró, Impremta d’Anton Esparbé, Manresa, 1895, p. 557. (AJVMP).

³⁰⁸ **La Montaña**, número 144, 22 de desembre de 1895, p. 3. (ACBG).

³⁰⁹ **La Galeria de Manresans Il·lustres**, Josep M. Gasol, Ajuntament de Manresa, 1988, p. 32 a 35. (AJVMP); i **El Pla de Bages**, número 10.402 del 3 de novembre de 1919, p. 3. (ACBG).

³¹⁰ **Diario de Avisos**, número 869 del dimecres 2 de novembre de 1898, p. 3. (ACBG).

³¹¹ **La Galeria de Manresans Il·lustres**, Josep M. Gasol, Ajuntament de Manresa, 1988, p. 14 a 17. (AJVMP); i **El Pla de Bages**, número 1889 del 12 d’agost de 1903, p. 3. (ACBG).

³¹² **Diario de Avisos**, número 587 del 14 de desembre de 1897, p. 2 i 3. (ACBG).

³¹³ **Diario de Avisos**, número 595 del 23 de desembre de 1897, p. 3. (ACBG).

³¹⁴ Els dissenys més representatius són: portada del programa de la Festa Major de 1899; les ensenyes del Centre de Dependents, del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, de l’Orfeó Manresà i del Foment de la Sardana; els estandards de l’Esbart Manresà de Dansaires, de l’Orfeó Monistrolenc l’any 19012, la petició de portar el pendó en la processó de la Santíssima Trinitat durant la festa de la Llum, per part de Francesca de Font i Cots de l’any 1902, el diploma de l’Escola d’Arts i Oficis de la ciutat l’any 1902, també dissenya el diploma que el cor claveria “La Unió Manresana” entrega com a soci d’honor al diputat a Corts per la circumscripció de Manresa, en Domènec Sert i Badia o bé una urna pels escultors Ferrer i Palau per l’encàrrec que tenen del matrimoni de Francesc Burés i Eulàlia Rebordosa pel monument que estan esculpint per Castells i el Vilar l’any 1901.

³¹⁵ **El parany, sarsuela bilingüe, en un acte y en vers**, Josep Costa i Garriga amb música de M.T y S., Impremta de Sant Josep, Manresa, 1899, p. 33+31. (AJVMP).

³¹⁶ **Guia del Forastero**, Impremta de Antonio Esparbé, Manresa, 1905, p. 104+VIII. (AJVMP).

fundar el Centre Excursionista de la Comarca de Bages on Cuixart hi tindria un paper destacat³¹⁷.

En aquests anys va fer una gran amistat amb l'arquitecte Ignasi Oms i Ponsa amb qui tindrà una relació estreta, més enllà de l'amistat, que els va portar a col·laborar plegats en moltes ocasions³¹⁸. Aquesta relació va permetre que entrés com a professor auxiliar de dibuix a l'Escola d'Arts i Oficis, Agricultura i Indústries de Manresa en el curs lectiu de 1903 a 1904³¹⁹. Posteriorment l'any 1909 es pren la decisió de separar l'assignatura de dibuix en dues noves assignatures, la de dibuix lineal i la de dibuix artístic. En Ignasi Oms i Ponsa el proposa com a professor de la de dibuix artístic i composició. La seva relació amb l'escola durarà 20 anys³²⁰.

Malgrat el seu bon ofici i art en els disseny i el dibuix, no va deixar mai de pintar quadres. L'any 1901 pinta el quadre la Immaculada Concepció³²¹, i aquell mateix any comença una sèrie de quadres del que serà una de les temàtiques personalment més apreciades, que eren els interiors de la Seu. El primer es de l'any 1901³²², i posteriorment en pinta dos més els anys 1909 i 1910³²³. També l'any 1901 en motiu de l'aniversari de les batalles del Bruc pinta una còpia de les pintures murals existents de la masia de "Les Farreres" de Rellinars destinades al Museu de Manresa, i la del quadre de la crema del paper segellat ja esmentat. L'Ajuntament aprova en el ple del dia 9 de setembre consignar una partida de 500 pessetes per pagar-li el quadre³²⁴.

Aquesta relació fluida amb l'Ajuntament permet que el dia 4 de juliol de 1901 es constitueix a la sala de plens de l'Ajuntament la Comissió Organitzadora de l'Exposició Agrícola-Industrial o Gran Exposició Manresana que es celebra durant la Festa Major i de la qual en Francesc Cuixart en formarà part presidida per l'alcalde Josep Bosch i Carreras. La comissió el designa com a membre del jurat dels premis del 4t grup que era el dels vestits, roba i teixits per a la confecció conjuntament amb Joaquim Parera i Portabella, i Josep Balet i Graells. En aquesta exposició el jurat li atorga la "Medalla d'Or" per l'obra que hi va presentar que era el quadre de la crema del paper segellat³²⁵. En aquesta exposició també hi va presentar un gran quadre del rei Alfons XIII, un quadre de la Verge Maria d'estil modernista, un quadre d'un capellà llegint, un dels quadres de l'interior de la Seu i varies retolacions³²⁶. La seva relació amb

³¹⁷ **Aquells homes amb barba, Biografia del farmacèutic manresà Josep Esteve i Seguí (1874-1927)**, Genís Sinca, Duxelm Editors, Barcelona 2015, p. 18, 53 a 62. (AJVMP).

³¹⁸ Una de les primeres va ser que per la Festa Major de 1900 s'organitza un concurs de decoració de carrers en quin jurat hi col·laboren tots dos. Posteriorment es va repetir aquesta col·laboració amb el mateix objectiu l'any 1914. Veure: Lacuesta, Raquel, **Ignasi Oms i Ponsa. Arquitecte**, Col·legi d'arquitectes de Catalunya, Barcelona 2009, p. 82. (AJVMP).

³¹⁹ **Memoria. Curso de 1903 a 1904. Escuela de artes y oficios, agricultura e industrias de Manresa**, Narcís Masvidal i Puig, Establecimiento tipográfico de San José, Manresa, 1905, p. 56. (AJVMP).

³²⁰ **El Pla de Bages**, número 3889 del 1 d'octubre de 1917, p. 3; número 3052 del 23 de juliol de 1914, p. 2; i 3099 de 21 de setembre de 1914, p. 3. (ACBG).

³²¹ El dissabte i diumenge 9 i 10 de febrer exposa el quadre de la Immaculada Concepció a l'aparador de la botiga de roba blanca que Antoni Farreras i Cantarell tenia al número 7 del carrer Sant Miquel. El quadre portava un marc esculpit per l'escultor Palau. Veure: **Revista Covadonga Catalana**, any I, número 1 del 16 de febrer de 1901, Manresa, p. 4. (AJVMP).

³²² Pinta el primer quadre de l'interior de la Basílica de la Seu que l'exposa a l'aparador de la botiga de roba blanca d'Antoni Farreras. Veure: **Revista Covadonga Catalana**, any I, número 8 del 6 d'abril de 1901, Manresa, p. 5. (AJVMP).

³²³ **Revista Ilustrada Jorba**, any II, número 7 de gener 1910, p. 49. (AJVMP); i **Diari Bages-Ciutat**, número 83 del 10 de març de 1910, p. 2 (ACBG).

³²⁴ **Manresa al Bruch**, Josep Servitje i Guitart, Tipografia de Sant Josep, Manresa 1903, p. 108; **Revista Ilustrada Jorba**, any XX, número 228 de setembre 1928, p. 177 a 181; **Revista Covadonga Catalana**, any I, número 16 del 1 de juny de 1901, Manresa, p. 4; i ídem, número 35 del 12 d'octubre de 1901, Manresa, p. 6. (AJVMP).

³²⁵ **Revista Covadonga Catalana**, any I, número 21 del 6 de juliol de 1901, Manresa, p. 8; ídem, any I, número 35 del 12 d'octubre de 1901, Manresa, p. 4; i ídem, número 36 del 19 d'octubre de 1901, Manresa, p. 4; i **La Exposición Manresana de 1901. Notas para la historia industrial, mercantil y agrícola de Manresa**. Maurici Fius i Palà, Imprenta de Viuda é Hijos de Abadal, Manresa, 1902, p. 70. (AJVMP).

³²⁶ **La Vanguardia**, del dissabte 28 de setembre de 1901, p. 5. (Hemeroteca digital).

l'Ajuntament per aquest fet no s'acaba aquí i l'any 1908, amb motiu del centenari, fa el disseny de les medalles commemoratives³²⁷.

L'any 1903 comença una fructífera relació amb l'Orfeó Manresà que li encarregarà el disseny de la senyera³²⁸, l'any 1910 dissenya els premis de la inauguració del curs musical de l'Orfeó Manresà³²⁹, i el novembre de 1911 dibuixa el segell de l'Orfeó Manresà³³⁰. En una altre entitat fundada aquells anys ell també hi va tenir un paper destacat, va ser un dels fundadors del Centre Excursionista de la Comarca de Bages l'any 1905. Tenia el carnet de soci número 7 i va ser membre de la junta directiva de la secció d'arts que presidia el seu amic Ignasi Oms i Ponsa³³¹.

També col·labora com director artístic amb la Sala Montserrat, situada a la plaça Sant Domènec, que es dedicava a fer projeccions de cinema, projeccions de fotografies animades, obres de teatre, quadres musicals, etc. En aquestes col·laboracions el 2 de setembre de 1905 munta l'obra "El canonge Mulet"³³².

En aquests anys va tenir una altre faceta de la qual encara en queden molt aspectes ben visibles a la ciutat i era el disseny de façanes i decoracions de botigues i local comercials. El primer del que tenim notícia és del 31 de gener de l'any 1906 i va ser la finalització de les obres del disseny de la façana de la Farmàcia Esteve a la Plana de l'Om número 4 que és tal com actualment la coneixem, el mes d'agost de 1908 s'inaugura la façana de la botiga de pisa d'Antoni Forn situada al carrer Born número 12 que també va dissenyar³³³.

El dia 14 de novembre de 1911 s'inauguren els Magatzems Jorba a Barcelona, que originàriament estaven al carrer del Call número 11 a 15 i que en Francesc Cuixart va dissenyar i dirigir les obres de la decoració del nou local³³⁴; el primer trimestre de 1912 dissenya i dirigeix les obres de la remodelació de la Farmàcia Pallàs quan la va comprar en Alfons Ribalta i Foraster al carrer Vilanova número 24. La farmàcia s'inaugura el dia 29 d'abril i s'hi instal·la al carrer un fanal amb el rètol de la farmàcia decorat amb motius florals dissenyat també per ell³³⁵.

Aquest primer encàrrec dels Magatzems Jorba fa que en Joan Jorba li faci diversos encàrrecs i Francesc Cuixart sigui un dels artistes encarregats del disseny dels estendard que la secció de brodats feia i que tenia molt de renom arreu³³⁶. Els magatzems Jorba es van presentar a l'exposició regional valenciana celebrada el mes d'octubre de 1910 per presentar els seus

³²⁷ *Revista Il·lustrada Jorba*, any número 228 de setembre 1928, p. 188; i *Programa de les festes del Centenari de la Guerra de la Independència*, juny 1908, Imp. y Enq. De Sant Josep, Manresa, 1908, p. 64. (AJVMP).

³²⁸ La senyera de l'Orfeó Manresà es beneïda el matí del dia 20 de setembre de 1903 a la basílica de la Seu i el vespre es presenta en el primer concert fet al teatre Conservatori. Veure: *Art a Manresa. Segles XIX i XX*, Joan Vilaró i Llach, Llibreria Sobrerroca, Manresa, p. 51 (AJVMP); i *El Pla de Bages*, número 7380 del 10 de novembre de 1927, p. 22; i número 7.409 del 20 de setembre de 1928, p. 1. (ACBG).

³²⁹ *El Pla de Bages*, número 7380 del 10 de novembre de 1927, p. 24. (ACBG).

³³⁰ *El Pla de Bages*, número 1972 del 23 d'octubre de 1910, p. 3. (ACBG).

³³¹ *Ignasi Oms i Ponsa. Arquitecte*, Col·legi d'arquitectes de Catalunya, Barcelona 2009, p. 82; i *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, any I, número 1 del 15 de novembre de 1905, p. 3. (AJVMP).

³³² *El Pla de Bages*, número 434 del 2 de setembre de 1905, p. 2. (ACBG).

³³³ *El Pla de Bages*, número 1310 del 24 d'agost de 1908, p. 2. (ACBG).

³³⁴ *El Pla de Bages*, número 2107 del 9 de maig de 1911, p. 3. (ACBG).

³³⁵ *El Pla de Bages*, número 2355 del 12 de març de 1912, p. 3. (ACBG).

³³⁶ Entre ells cal destacar l'estendard brodat per a l'escola i l'església de sant Francesc de València -*El Pla de Bages*, número 1868 del 18 de juliol de 1910, p. 2 i 3-, la senyera dels Lluïsos de Sabadell que va ser brodada el juny de 1912 -*El Pla de Bages*, número 2440 del 27 de juny de 1912, p. 2-, el 16 de juny de 1914 s'exposa als aparador una senyera dissenyada per l'Orfeó Moianès -*El Pla de Bages*, número 3015 del 6 de juny de 1914, p. 3-, 1914, i el 25 d'agost d'aquell mateix any s'exposa als aparadors l'estendard dissenyat per ell de l'Apostolat de l'Oració de l'Església del Carmelo de Buenos Aires -*El Pla de Bages*, número 3078 del 25 d'agost de 1914, p. 3-.

projectes i ho fan amb un tapís sobre el tema de l'entrada del rei Jaume I a València dibuixat per en Francesc Cuixart³³⁷.

En Joan Jorba i Rius tenia molt d'interès per un altre projecte que l'alcaldia de la ciutat volia tirar endavant l'any 1911 i era la nova entrada a la ciutat des de l'estació del nord i que havia de permetre obrir el carrer Alfons XII -actualment Avinguda de la República-. Aquesta nova entrada faria que els Magatzems Jorba atraguessin més clients al seus magatzems. Per aconseguir-ho es va crear una comissió formada pel canonge Francesc Pons, Ignasi Miralles, Joan Jorba i Rius, i Francesc Cuixart i Barjau, que és qui pinta, per encàrrec de Joan Jorba, la perspectiva de la nova entrada. Aquesta perspectiva és exposada als aparadors dels magatzems Jorba el dia 10 de març de 1911³³⁸.

Aquells any també hi havia un altre projecte urbanístic que faria canviar la fesomia de la ciutat i que atreia molt a Joan Jorba i era l'enderrocament del Teatre Conservatori per crear una gran plaça que estaria situada davant dels seus magatzems. D'aquest nou projecte també li encarrega una perspectiva a Francesc Cuixart³³⁹. La relació estreta entre Francesc Cuixart, Ignasi Oms i Joan Jorba va permetre que a la cavalcada benèfica celebrada el dia 15 de gener de 1911 organitzada pels dos primers en motiu de la recollida de fons pels pescadors de Badalona negats pel temporal que va provocar que molt vaixells s'estavellessin contra les roques dissenyés un gran peix a l'interior del qual hi havia una vista de la ciutat i que va ser finançada pels Magatzems Jorba³⁴⁰.

La seva ideologia catalanista fa que el 15 de gener de 1911 fos escollit vici-president de la Lliga Regionalista i el seu tarannà i coneixement del projecte de la Reforma³⁴¹, així com a veí, fa que el nomenin el 12 de març membre de la comissió de veïns per mantenir relacions amb l'Ajuntament de cara a l'obertura del nou carrer Alfons XII³⁴².

Al tenir lligams tan amb el Centre Excursionista de la Comarca de Bages com amb la Lliga Regionalista, realitza la decoració de la sala d'actes de la primera perquè s'hi podés celebrar el dia 28 de juny el II Congrés Excursionista Català³⁴³ i dissenyés la il·luminació de la façana de l'edifici del Casal Regionalista que el dia 8 d'abril de 1912 passa a ser la seu de la nova raó social de l'empresa Cooperativa Manresana d'Electricitat³⁴⁴. No va ser aquest disseny fet amb bombetes elèctriques el darrer que faria i el 22 de maig de 1913 s'instal·la sobre l'entrada del portal Nord de la Basílica de la Seu una creu il·luminada per 2.000 bombetes que havia dissenyat per celebrar les festes constantinianes³⁴⁵. També amb bombetes fa dissenyar pel dia 10 de maig de 1914 la decoració de l'altar de l'església de Sant Pere Màrtir o de Sant Domènec a petició de la Cooperativa Manresana d'Energia Elèctrica per celebrar la festa de Santa Caterina³⁴⁶.

³³⁷ *El Pla de Bages*, número 1942 del 18 d'octubre de 1910, p. 3. (ACBG).

³³⁸ *El Pla de Bages*, número 2059 del 10 de març de 1911, p. 2; i número 2082 del 7 d'abril de 1911, p. 2. (ACBG); *Revista Il·lustrada Jorba*, any III, número 21 de març 1911, p. 170; i Ramon Serra i Rial, a la revista Q, creació Artística i Patrimoni Cultural, número 14, maig 2009, p. 23 a 25. (AJVMP).

³³⁹ *El Pla de Bages*, número 3801 del 7 de desembre de 1927, p. 1; i *El butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Cent anys de cultura i esport*, Joan Vila-Masana i Portabella, Manresa, 2008, p. 54. (AJVMP).

³⁴⁰ Lacuesta, Raquel, *Ignasi Oms i Ponsa. Arquitecte*, Col·legi d'arquitectes de Catalunya, Barcelona 2009, p. 82 (AJVMP); i *El Pla de Bages*, número 2048 del 25 de febrer de 1911, p. 2. (ACBG).

³⁴¹ *El Pla de Bages*, número 2014 del 16 de gener de 1911, p. 2. (ACBG).

³⁴² *El Pla de Bages*, número 2063 del 15 de març de 1911, p. 2. (ACBG).

³⁴³ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, any VIII, número 55 de maig-juny de 1912, p. 249 a 253. (AJVMP).

³⁴⁴ *El Pla de Bages*, número 2488 del 26 d'agost de 1912, p. 2. (ACBG).

³⁴⁵ *El Pla de Bages*, número 2707 del 23 de maig de 1913, p. 1 i 2. (ACBG).

³⁴⁶ *El Pla de Bages*, número 2995 del 11 de maig de 1914, p. 3. (ACBG).

Com que era catòlic creient i practicant col·laborava amb actes religiosos i per la festa de la Santa Creu o dels Tremendos amb seu a l'església del Carme dissenyant una decoració per l'altar i la façana de l'església, així com també el tabernacle sota el que es portarà durant la processó la imatge de Sant Salvador el dia 6 de juliol, de 1913³⁴⁷.

A finals d'aquell any, el dia 19 de desembre mor en Damià Calvó³⁴⁸, el seu sogre, propietari de la Confiteria Calvó del carrer del Born número 1. La seva filla deuria continuar ajudant a la confiteria amb la seva mare i l'any 1915 es traspasada a Josep Marsinyach que el dia 1 d'abril obre la pastisseria L'Englantina. Cap a l'any 1918 en Francesc Cuixart obre una botiga de cafès i queviures al carrer del Born número 18 cantonada amb el carrer de la Canal, que era regentada per la seva muller, na Concepció Calvó. Ell mateix dissenya les etiquetes dels enviament de cafès, xocolates i torrefactes que feien.

L'any 1912 Francesc Cuixart seguia pintant quadres com el retrat de Climent Asols fundador de la Compañia Fabril de Carbones Eléctricos que s'exposa als aparadors dels Magatzems Jorba³⁴⁹, i el retrat del bisbe de Barcelona en Joan Josep Laguardia i Fenollera³⁵⁰; fa la il·luminació del llibre titulat "Dios y el César" que és regalat al bisbe de Vic, en Josep Torras i Bages³⁵¹; dissenya el catàleg d'objectes de culte pels Magatzems Jorba³⁵² i fa el disseny dels rètols de la Sastreria de Josep Tuneu i Gassó que s'havia traslladat des del carrer Sobrerroca al carrer del Born i que ampliava els baixos amb el primer pis el dia 28 d'abril i que son els que encara podem observar a la cantonada amb el carrer Urgell³⁵³.

La seva sensibilitat afegida a les bones relacions amb el consistori fa que el Centre Excursionista de la Comarca de Bages l'envii, com a membre de la comissió de les obres de la Reforma a l'Ajuntament. Aquesta comissió col·labora amb les obres de la nova façana de ponent de la Seu realitzades l'any 1915 i que formaven part de les obres de la reforma esmentada, Durant l'execució d'aquestes obres es van trobar unes restes romanes i ell mateix va suggerir crear una altra comissió per fer el seguiment d'aquestes troballes. Aquesta comissió estava formada per Leonci Soler i March, Oleguer Miró, Josep Esteve i Seguí, mossèn Guitart, Joaquim Sarret i Arbòs, i ell mateix amb la finalitat de fer-ne l'examen, estudi, i conservació de les mateixes. El dia 17 de maig ell mateix i en Leonci Soler i March parlen amb l'alcalde perquè es preservin amb molta cura les tombes romanes descobertes, i el dia 10 de juny acompanya a Francesc Gudiol, director del Museu Diocesà de Vic, per veure la troballa de les tombes, i visitar el Santuari de la Salut de Viladordis per veure el frontal de l'altar major³⁵⁴. Amb aquest motiu és nomenat membre de la comissió executiva de les obres de la façana de ponent de la Basílica de la Seu³⁵⁵.

La relació amb en Joan Jorba era tan bona que el va acompanyar a ell i a la Casa Moragas&Alarma de Barcelona a veure l'alcalde el dia 17 de juny de 1915 per explorar la

³⁴⁷ *El Pla de Bages*, número 2726 del 14 de juny de 1913, p. 2. (ACBG).

³⁴⁸ *El Pla de Bages*, número 2584 del 19 de desembre de 1912, p. 1 i 2. (ACBG).

³⁴⁹ *El Pla de Bages*, número 2380 del 15 d'abril de 1912, p. 2. (ACBG).

³⁵⁰ *El Pla de Bages*, número 2592 del 31 de desembre de 1912, p. 3. (ACBG).

³⁵¹ *El Pla de Bages*, número 2392 del 29 d'abril de 1912, p. 2. (ACBG).

³⁵² Catálogo especial de objetos para el culto. Grandes Almacenes Jorba, Sucursal en Barcelona, Calle del Call, 13 y 15, Manresa, 1912, p. 112. (AJVMP).

³⁵³ *El modernisme a Manresa*, Ignasi Segon, 1996, p. 68, (AJVMP).

³⁵⁴ *Ressenya de la troballa de sepultures antigues a Manresa*, Josep Guitart, Centre Excursionista de la Comarca de Bages, Manresa, 1916, p. 3 i 4 (AJVMP); i *El Pla de Bages*, número 32392 del 17 de maig de 1915, p. 3; número 3311 del 10 de juny de 1915, p. 3; i *Diari Bages-Ciutat*, número 2.004, del 15 d'abril de 1915, p. 2. (ACBG).

³⁵⁵ *El Pla de Bages*, número 3349 del 19 de juliol de 1915, p. 3. (ACBG).

possibilitat de construir a la ciutat un “Teatre de la Natura” al Hort del Col·legi de Sant Ignasi com ja s’havia fet a La Garriga i es faria a Sabadell i Badalona³⁵⁶.

L’any següent 1916 es troba malalt però no de gravetat, el que l’obliga a quedar-se al llit durant un cert temps³⁵⁷, però ho supera i continua amb la seva activitat. Un cop superada la malaltia dissenya un reixat per la capella del cementiri de la família del fabricant de teixits de seda Balcells que és forjada pel serraller del carrer de les Piques, en Epifani Armengol³⁵⁸. També dissenya un diploma que el president del Montepio Artesà, Lluís Oliveras, obsequia als socis que s’han distingit en donar a conèixer aquesta institució, conjuntament amb un quadre de la fotografia del president realitzada pel fotògraf Enric Òrrit emmarcada per en Garriga³⁵⁹. L’any següent dissenya el tapís de Sant Jordi per a l’església de Sant Miquel en motiu de la festa del sant³⁶⁰.

A mesura que anaven passant els anys anava augmentant la seva dedicació a la docència i el ple de l’Ajuntament del 30 de gener de 1917 aprova incrementar-li el sou com a professor de dibuix de l’Escola d’Arts i oficis, en funció dels seus mèrits, a 500 pessetes anuals³⁶¹. La seva dedicació va fer que el dia 17 de març de 1921 fes una visita a l’alcalde Josep Coll i Roca que també era membre de la Lliga Regionalista com a representant de l’escola d’Arts i Oficis³⁶², i l’any següent sota l’alcaldia de Maurici Fius i Palà el ple del dia 13 de setembre de 1922 li concedeix una gratificació de 500 pessetes pels treballs extraordinaris fets a l’escola³⁶³.

Aquell mateix any la Venerable Ordre Terciària Franciscana el nomena membre del jurat del primer concurs de pessebre que s’organitza a la ciutat³⁶⁴. Després de la seva malaltia la salut no era la mateixa i això fa que l’any 1923 a l’inici del curs acadèmic demani que se li accepti la renúncia com a professor de dibuix artístic de l’Escola d’Arts i Oficis; cosa que el ple del dia 12 de setembre accepta. La seva plaça surt a concurs i la guanya Evarist Basiana³⁶⁵.

Malgrat la seva salut l’any 1928 el nomenen membre de la comissió per decidir la millor proposta del concurs del cartell anunciador de la “Setmana Manresana” acte per la qual es van posar les llaçades o corbates de capità general a les banderes de la Puríssima i dels Cossos Sants, que segons la tradició, van participar a les batalles del Bruc i que es va atorgar a Anselm Corrons³⁶⁶.

Tres anys després, el dia 1 de gener de 1931 moria a Manresa a l’edat de 56 anys³⁶⁷.

³⁵⁶ **El Pla de Bages**, número 3317 del 17 de juny de 1915, p. 3. (ACBG).

³⁵⁷ **El Pla de Bages**, número 3509 del 9 de febrer de 1916, p. 3. (ACBG).

³⁵⁸ **El Pla de Bages**, número 3677 del 23 d’octubre de 1916, p. 4. (ACBG).

³⁵⁹ Aquest diploma va ser exposat a l’aparador de la botiga de sabates dels germans Cortés al carrer del Born número 5, cantonada carrer Urgell el dia 1 de desembre de 1916. **El Pla de Bages**, número 3710 del 1 de desembre de 1916, p. 3. (ACBG).

³⁶⁰ **El Pla de Bages**, número 3757 del 1 de febrer de 1917, p. 2. (ACBG).

³⁶¹ **El Pla de Bages**, número 3817 del 20 d’abril de 1917, p. 3. (ACBG).

³⁶² **El Pla de Bages**, número 10.800 del 17 de març de 1921, p. 2. (ACBG).

³⁶³ **El Pla de Bages**, número 11.232 del 15 de setembre de 1922, p. 1. (ACBG).

³⁶⁴ **El Pla de Bages**, número 11.309 del 15 de desembre de 1922, p. 3. (ACBG).

³⁶⁵ **El Pla de Bages**, número 11.189 del 16 de setembre de 1923, p. 3; i número 11.222 del 25 d’octubre de 1923, p. 3. (ACBG).

³⁶⁶ **El Pla de Bages**, número 7.395 del 3 de desembre de 1923, p. 1. (ACBG).

³⁶⁷ **El Pla de Bages**, número 8.115 del 2 de gener de 1931, p. 1 i 5. (ACBG).

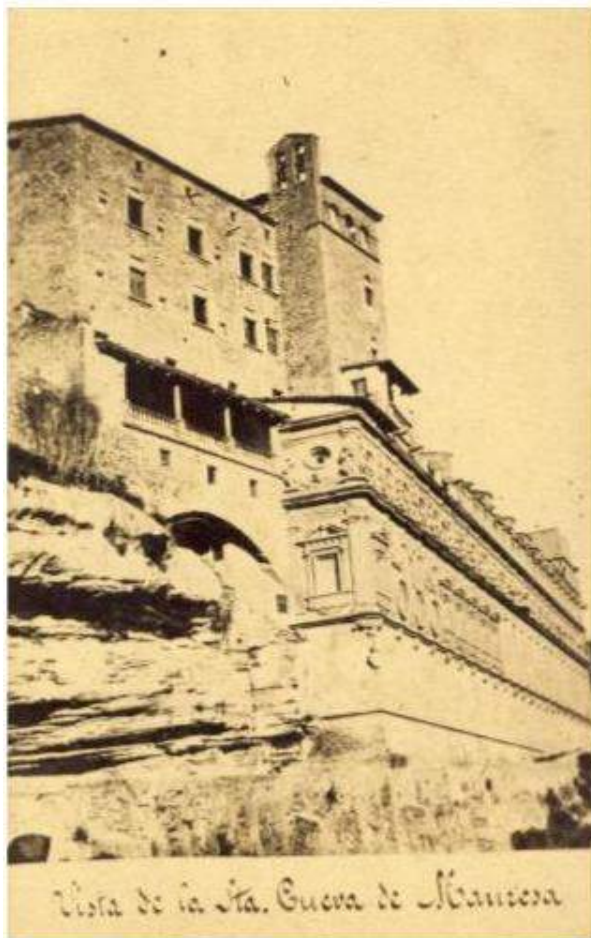

Figura 1.- Fotografia realitzada per en Francesc Cuixart i Barjau l'any 1889 de la Cova quan tenia 14 o 15 anys. La fotografia és feta en la grandària de "carte de visite" i amb la llegenda en la part inferior escrita personalment per ell mateix. La imatge és presa abans de començar les obres per incrementar un pis la Casa d'Exercicis. (AJVMP).

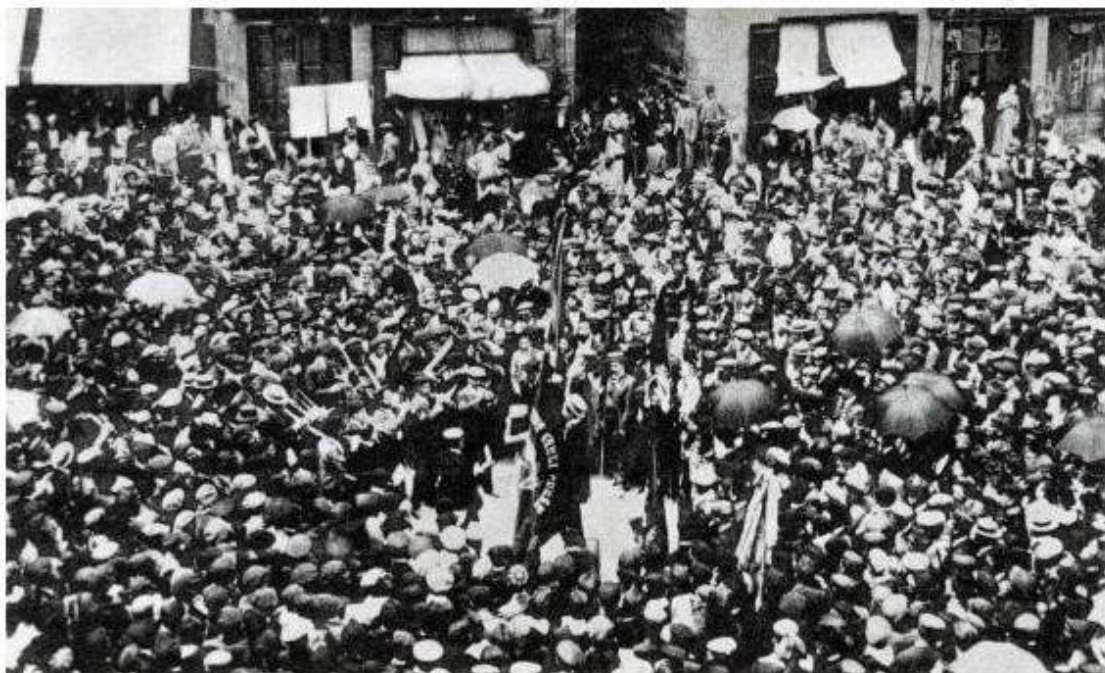
Figura 2.- Quadre pintat per en Francesc Cuixart l'any 1895 com a treball de fi d'estudis amb Caludi Lorenzale i Sugrañes representant del natzarisme, de la crema del paper segellat repicant els fets del dia 2 de juny durant la celebració del mercat setmanal dels dijous i que havia arribat des de Barcelona per ser ressegellat per les noves autoritats napoleòniques i que els manresans no van acceptar. (AJVMP).

Figura 3.- Fotografia de Francesc Cuixart i Barjau publicada a la Revista Ilustrada Jorba, any XXIII, número 258 del mes de març de 1931, pàgina 117.

CUIXART, J.

D'aquest fotògraf no tenim cap més evidència que dues fotografies editades com a postals que va captar de la celebració el diumenge 28 de juny de 1908 de l'aplec de les joventuts carlistes de Catalunya, organitzat per les Joventuts Carlistes de Manresa i Barcelona, en commemoració del centenari de les batalles del Bruc de l'any 1808³⁶⁸. Les dues imatges presenten, una la sortida del "Te Deum" celebrat a la Basílica de la Seu i l'altra els actes celebrats després a la plaça Major (figura 1).

Apiach de Manresa. Plaza Mayor. Himno a la bandera. Fot. J. Cuixart.

Figura 1.- Acte de l'himne a la bandera que els tradicionalistes i carlins van celebrar el dia 28 de juny de 1908 a la Plaça Major de Manresa en commemoració del centenari de les batalles del Bruc. Aquest moment va ser fotografiat per en J. Cuixart i editat en una sèrie de postals d'esdeveniment en record de la diada. Com es pot apreciar molta gent anava amb paraigües per defensar-se del sol que va fer aquell dia. (AJVMP).

³⁶⁸ *El Pla de Bages*, número 1.265 del dimarts 30 de juny de 1908, p. 2. (ACBG).

DAURA, JOSEP

El desembre de 1891 obre al carrer Urgell número 1, 1r pis un nou estudi de fotografia d'en Josep Daura que es denomina "**FOTOGRAFIA ARTÍSTICA**"³⁶⁹. Es dedicava a la fotografia d'estudi, al retrat, i sobretot a la fotografia exterior. Tenia una dedicació especial per les fotografies de grups en escenes d'exterior i sobretot va ser el primer que es va especialitzar en les fotografies de grups escolars (figures 1 i 2). Aquesta vessant de la seva activitat fotogràfica la complementava amb els fotoreportatges. Treballava per diverses publicacions com "Nuevo Mundo" de Madrid, "Orbi" de Barcelona, etc.

Dels reportatges coneguts que havia portat a terme, entre d'altres hi ha el descarrilament del tren que va tenir lloc el dia 13 de desembre de 1906 sobre la riera de Rajadell, entre Rajadell i Manresa; o bé una extensa presa de fotografies dels estralls produïts per la riuada del 12 d'octubre de 1907 (figures 3 i 4).

Amb els anys va anar millorant i l'estudi que tenia al pis del carrer d'Urgell se li feia petit i tenia poca llum natural i va decidir traslladar-se a l'eixample de la ciutat. Va anar al baixos de la Casa Fius el 26 d'agost de 1909. Era la casa que l'advocat i alcalde republicà de Manresa feia poc que havia construït al Passeig Pere III número 20, quasi bé tocant al carrer de Casanova. Aquell dia va inserir un anunci a la premsa³⁷⁰.

Al fer el trasllat inseria anuncis a la premsa per donar a conèixer la nova adreça. Uns d'aquests anuncis van ser publicat l'any 1909 a la revista "*La Cigonya*"³⁷¹, a la "*Guia del Forastero*"³⁷² i al diari "*Bages-Ciutat*" l'any 1910³⁷³ (figura 5). El seus treballs els exposava als aparadors dels Magatzems Gras de la plaça Major. Tenim constància de dues fotografies exposades, les dues de dues persones mortes, però que semblaven que les fotografies les havia fet en vida³⁷⁴.

³⁶⁹ *La Fraternidad (2a època)* número 23 del 25 de desembre de 1891, p. 3. (ACBG).

³⁷⁰ *El Pla de Bages*, número 1.606 del dijous 26 d'agost de 1909, p. 2. (ACBG).

³⁷¹ *La Cigonya*, revista d'humor, literatura i crítica, any I, número 1 del 4 de setembre de 1901. (ACBG).

³⁷² *Guia del Forastero en Manresa*, Anton Esparbé, Manresa, 1910, p. 132. (AJVMP).

³⁷³ *Bages-Ciutat*, número 100 del dissabte 2 d'abril de 1910, p. 3. (ACBG).

³⁷⁴ *El Pla de Bages*, número 1773 del divendres 18 de març de 1910, p. 2; i de *Bages-Ciutat*, número 93 del dimecres 23 de març de 1913, p. 3. (ACBG).

Figura 1.- Fotografia presa entre 1904 i 1907 dels alumnes i professors d'un dels cursos de l'escola que hi havia a l'Hospital de Sant Andreu dirigides per l'ordre religiosa de les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül, popularment conegudes com a paulines. Josep Daura s'havia especialitzat i va ser un dels precursor de les fotografies de cursos de les escoles de la ciutat. (AJVMP).

Figura 2.- Fotografia realitzada per Josep Daura del curs de primària de la mestre Carme Vigo entre els anys 1904 i 1907. Aleshores l'escola es trobava instal·lada al carrer Mestre Blanch número 4, a l'edifici del Teatre Conservatori. (AJVMP).

Figura 3.- Josep Daura va fer un ampli reportatge dels estralls causats per riuada de la matinada del dia 4 d'octubre de 1907 que va produir grans danys a totes les fàbriques d'elavora del riu. Aquí es va deixar la imatge de com va quedar la fàbrica tèxtil de Cal Cots, situada al costat del riu Cardener, entre el pont de Sant Francesc i la palanca de ferro de l'estació del nord, aleshores explotada per en Lluís Viñas i Guix. (AJVMP).

Figura 4.- Dintre de la sèrie de fotografies que ens ha deixat Josep Daura dels estralls causat per la riuada del 12 d'octubre de 1907 hi ha aquesta imatge del pont dels ferrocarril dels Comtals. Es pot apreciar com l'aigua es va emportar el pilar del mig que ha desaparegut. Aquestes fotografies es van publicar a la revista barcelonina "ORBI" de curiositats científiques, art i història, invents moderns i actualitat número 56 del 26 d'octubre de 1907. (AJVMP).

Fotografia =====

===== **Artística**

Passeig de Pere III, nùm. 20

= PRIMERA COMUNIÓ =

REGALO d' un retrat artistic á tots
els nens y nenes que 's retratin
quan la Primera Comunió.

Especialitat en ampliacions per
difficils que siguin.

= PREUS ECONOMICS =

Imprenta Esparbé

Figura 5.- Anunci que el fotògraf Josep Daura va inserir al diari Bages-Ciutat del dissabte 2 d'abril de 1910, on oferia el nou domicili després d'haver fet el trasllat de l'estudi des del carrer Urgell. Josep Daura actuava sota la denominació de "**FOTOGRAFIA ARTÍSTICA**". (ACBG).

DEMARÍA LÓPEZ “CAMPÚA”, JOSÉ LUIS

Per fotografiar els estralls causats per la riuada del 12 d'octubre de 1907, un dels fotoperiodistes que va venir per fer-ne un reportatge va ser en Campúa, que era l'àlies d'en José Luis Demaría López. Havia nascut a Jerez de la Frontera l'any 1870. Va començar sent aprenent de barber, però després passà a ser ajudant del fotògraf Diego González Lozano. L'any 1893 quan el fotògraf Manuel Company passa per Jerez el contracta i se l'emporta al seu estudi de Madrid. Li encarrega de ser el responsable d'una sucursal situada al carrer Fuencarral número 29.

El 20 de desembre de 1900 inaugura el seu propi estudi fotogràfic situat al carrer Espoz i Mina número 2. Va aprendre el francès i l'anglès. Com que el seu nom no era comercial va prendre el de Campúa, derivat de la ciutat italiana de Càpua, i que més tard el propi rei Alfons XIII li va permetre que l'utilitzés com a cognom.

L'any 1904 entra com a fotoperiodista a la revista “Nuevo Mundo”. També va col·laborar amb altres revistes com “La Esfera” i per revistes estrangeres pel fet que parlava idiomes. Es va especialitzar en fer el seguiment del rei Alfons XIII.

Quan el rei Alfons XIII va venir a Manresa, el dia 20 d'octubre de 1907, per veure els estralls que havia causat la riuada del dia 12, va acompanyar el rei i va fer algunes fotografies que es van publicar a la revista “Nuevo Mundo”³⁷⁵. Durant aquest viatge d'acompanyament va fer una fotografia del seguici reial (figura 1). José Luis Demaría va morir a Madrid el 22 de setembre de 1936, als 66 anys d'edat.

Figura 1.- Comitiva reial que el diumenge 20 d'octubre de 1907 va visitar la ciutat per veure els estralls causats per la riuada del dia 12. La fotografia la va fer en José M. Demaría López, àlies Campúa, per la revista “Nuevo Mundo” del dia 24 d'octubre de 1907. (AJVMP).

³⁷⁵ *Nuevo Mundo*, any XIV, número 720 del 24 d'octubre de 1907. (AJVMP).

EDITORIAL FOTOGRÁFICA

Antoni Garriga i Roca va néixer a Lloret de Mar el 20 d'octubre de 1886 i va morir a Barcelona el 21 de maig de 1953 a l'edat de 66 anys. Amb el seu germà Rafael van fundar la raó social "Editorial Fotográfica" amb seu al carrer Borrell número 251, tocant a l'Escola Industrial. Ell i el seu germà Rafael havien fundat l'any 1923 la raó social "Industria Fotoquímica A.R. Garriga Societat Comanditària" -IFAG- en la que també hi participa en Higini Negra en la que es fabricaven material fotogràfic sensible com clixés fotogràfics. L'any 1927 fan un acord amb l'alemanya Gevaert per fabricar a Barcelona els papers fotogràfics "Infonal" i el 28 de juny de 1928 la raó social dels dos germans es converteix en la nova societat "Fotoquímica Nacional" -INFONAL- (Indústria Fotoquímica Nacional).

En paral·lel Antoni Garriga havia fundat aquell mateix any 1928 també una l'altre raó social denominada "Editorial Fotográfica Barcelona" -EFB- en la que emprant el material que produïa en l'altre societat editava postals d'arreu del país. L'any 1931 certes desavinences amb la resta de membra de la societat "Fotoquímica Nacional" va fer que Antoni Garriga sortís de l'accionariat i es concentrés en l'empresa propietat d'ell, "Editorial Fotográfica Barcelona". Higini Negra també va deixar la societat i va fundar amb Joaquim Tort i Mensa una nova raó social dedicada a la fabricació de paper fotogràfic denominada "Negtor".

"Editorial Fotográfica Barcelona" produïa targetes postals, però també estampes, làmines, recordatoris, tiquets, reproduccions, ampliacions, retrats a la ploma, a l'aquarel·la i a l'oli, així com fotografies esmaltades. En aquest taller va incorporar noves tecnologies per fer qualsevol tirada fotogràfica per contacte i tot tipus d'ampliacions a gran escala. Treballava pels fotògrafs i per les editorials³⁷⁶. L'any 1928 demanaven il·luminadores per il·luminar postals a mà o a l'aerògraf³⁷⁷.

Posteriorment deixa el carrer Borrell i es trasllada a un edifici propi al carrer Mallorca número 480³⁷⁸, prop de la Sagrada Família. Editava postals de tota la península i ho feia amb vistes preses per fotògrafs d'encàrrec o be per fotògrafs locals desconeguts. En alguna edició el nom del fotògraf es pot trobar al revers i en moltes d'altres no hi figura. Les edicions les feia amb la tècnica de la còpia fotogràfica i en alguns casos les il·luminava sobre la còpia en blanc i negre. Es dedicava també a tirades fotogràfiques industrials, activitat en què era la més important del país.

De Manresa en va editar una sèrie de 20 postals panoràmiques i una de temàtica ignasiana amb una vista general del conjunt d'edificis de la Cova entre 1928 i 1930. La col·lecció de 20 vistes fotogràfiques estava il·luminada a mà. A la col·lecció hi ha un parell de vistes amb enquadraments nous com és una vista del carrer de Sant Marc i una altra de la nova central elèctrica de La Catalana (figura 1). Aquesta central la va construir l'any 1920 la raó social "Catalana de Gas i Electricitat, S.A." per alimentar la Fàbrica Nova dels Bertrand i Serra del Remei. L'any 1921 entra en servei després d'haver tirat les línies de transport de l'electricitat.

Les fotografies de les postals d'aquestes sèries es van encarregar al fotògraf Josep Boixadera i Ponsa que corresponen a les inicials "J.B."

³⁷⁶ Revista *El Progreso Fotográfico*, Barcelona, número 89 de novembre de 1927, p. 261 i 262.

³⁷⁷ *La Vanguardia* del 19 de febrer de 1928, p. 41. (Hemeroteca digital).

³⁷⁸ *La Vanguardia* del 24 de juliol de 19252, p. 21. (Hemeroteca digital).

Figura 1.- Vista fotogràfica de la central elèctrica de la raó social "Catalana de Gas i Electricitat, S.A." situada al barri de La Catalana al costat de la carretera de Can Massana realitzada per un fotògraf d'inicials "J.B." i editada com a postal il·luminada per "Editorial Fotogràfica" de Barcelona l'any 1928. (AJVMP).

ESPARBÉ i SERRA, ANTONI

Antoni Esparbé neix a Manresa l'any 1862 fill del galoner Antoni Esparbé i Torruella i de Josepa Serra i Cornet. Era el fill gran i ben aviat, abans dels 13 anys, es va quedar orfe de pare. Amb 18 anys ja té una impremta al carrer Santa Llúcia número 42. Era una persona inquieta i de seguida integrà les noves tècniques d'impressió com eren la litografia i la linotípia, el que li permeté imprimir qualsevol format, fins i tot els diaris de gran format. Així com llibres amb una gran qualitat com “Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa”³⁷⁹ obra inèdit del còdex de Magí Canyelles on les caplletres son pintades a mà.

El taller del carrer Santa Llúcia se li feia petit i l'any 1898 es trasllada als baixos de l'antic Palau del Marqués de Castellbell, a la Plaça Immaculada número 2, que aleshores s'anomenava plaça de Sant Llúcia. Aquí va poder imprimir tot un seguit de periòdics i revistes que s'editaven amb gran format. En el taller d'impremta del carrer Santa Llúcia no podia imprimir imatges i text conjuntament, per això al llibre editat l'any 1895 dels “Escrits”³⁸⁰ de Lluís Espinalt i Padró la fotografia de l'autor està impresa en un full sense text. En el nou taller al incorporar nova maquinària ja podia fer les impressions conjuntes de text i d'imatges.

Al nou taller va incorporar les noves tècniques i al pensar en imatges ràpidament va pensar que també podria editar postals amb vistes fotogràfiques de la ciutat, tal com ja havien fet altres imprentes de la ciutat. Va encarregar a algun fotògraf, que es desconeix qui podria ser, la realització de les més de mig centenar de vistes de Manresa que li servien per editar varies coses diferents. Amb aquestes fotografies i amb la tècnica del fotogratat va editar primer de tot les diferents edicions de la “Guia del Forastero” que editava anualment des de l'any 1901 i fins, al menys, 1911. Cada una d'aquestes estava il·lustrada amb 10 vistes (figura 1). L'any 1904 va editar amb aquestes mateixes vistes, i altres que tenia, una col·lecció d'unes 40 postals (figura 2). En aquesta col·lecció hi ha vistes fotogràfiques de la ciutat amb un enfocament nou que amb el temps esdevindrà un clàssic de les fotografies de vistes panoràmiques de la ciutat. Aquesta nova perspectiva la va agafar des del cim de Puigterrà. També n'hi havia amb esdeveniments com les postals amb les vistes dels arcs construïts per la visita del rei Alfons XIII el dia 15 d'abril de 1904 (figura 3), o bé la festa commemorativa de les batalles del Bruc que es feia anualment i que correspon a la celebrada el diumenge 7 de juny del mateix 1904.

Aquestes fotografies encara van servir per editar una altre col·lecció, també d'unes 40 postals, l'any 1905 amb les mateixes característiques que l'anterior. La única diferència es que al revers hi ha la llegenda “**En este lado se escribe solamente la direcció**” (figura 4).

El seu agosarament com a impressor el va portar a estudiar la impressió en color pel mètode de la tricomia. Per fer-ho necessitava que les fotografies, per tan els clixés, fossin també amb aquesta tècnica de la tricomia. Això no va ser possible fins que no es van comercialitzar les plaques fotogràfiques de vidre Autochrome. Això va passar l'any 1907 en què la casa francesa Lumière³⁸¹ les posa a la venda. Quatre anys més tard, el 1911, Antoni Esparbé

³⁷⁹ **Descripció i antiquitats de la ciutat de Manresa**, obra inèdita de Magí Canyelles –segle XVII- amb la biografia de l'autor, Impremta de Anton Esparbé, Santa Llúcia, 42, Manresa, 1896, p. 546. (AJVMP)

³⁸⁰ **Escrits**, Lluís Espinalt i Padró, Imoremta de Anton Esparbé, Santa Llúcia 42, Manresa, 1895, p. 491. (AJVMP).

³⁸¹ Els germans **Auguste i Louis Lumière** per trobar la solució que volien de fer fotografies en color van prendre tres plaques de vidre i les van tintar, cadascuna amb un dels tres colors bàsics. Un cop eixutes, les va ratllar fins a fer-ne una farina molt fina. Després les afegí a una placa fotogràfica convenientment preparada amb les emulsions que les feien sensibles a la llum i finalment ho enganxà tot amb vernís de carboni. Les fotografies resultants- els autocroms- van ser un tot èxit científic, estètic i

editava una nova col·lecció de 15 postals amb aquesta tècnica de la tricromia (figura 5, parc de la Seu nevada)³⁸². Aquesta va ser la única col·lecció de postals sense il·luminar que es va editar a Manresa fins l'arribada dels negatius Kodachrome de la casa americana Kodak l'any 1935, però que a la ciutat no arribaran fins després de la guerra civil espanyola.

Antoni Esparbé era una persona intel·lectualment ben preparat i inquieta, el que va fer que amb el poeta Fidel Riu i Dalmau editessin una revista cultural molt apreciada, que es titula "Cenacle", entre els anys 1915 i 1917. A la seva mort la impremta va passar a les mans de la seva filla Adela Esparbé i Rosich que es va casar amb Ignasi Barris i Firmat i plegats van continuar portant la impremta.

Figura 1.- "Guia del forastero" que anyalment editava Antoni Esparbé des de l'any 1901 i que incloïa 15 vistes fotogràfiques de la ciutat. Una d'elles era la del Passeig de Pere III, que també va utilitzar per l'edició de postals. (AJVMP).

comercial.

³⁸² Aquells anys, 1910 i 1911, hi van haver-hi tres dies que va nevar. Van ser el 31 de març de 1910, el 14 de febrer i 7 d'abril de 1911. En totes tres nevades van quallar un parell de dits de neu.

Figura 2.- Vista de la ciutat des del cim de Puigterrà. La fotografia va ser editada com a postal per Antoni Esparbé l'any 1904. Era una nova manera de veure Manresa. (AJVMP).

Figura 3.- Arc de benvinguda que l'Ajuntament va construir al Pont de Sant Francesc per donar la benvinguda al rei Alfons XIII el dia 15 d'abril. La fotografia la va editar Antoni Esparbé el mateix any per una postal amb la tècnica del fotogravat. (AJVMP).

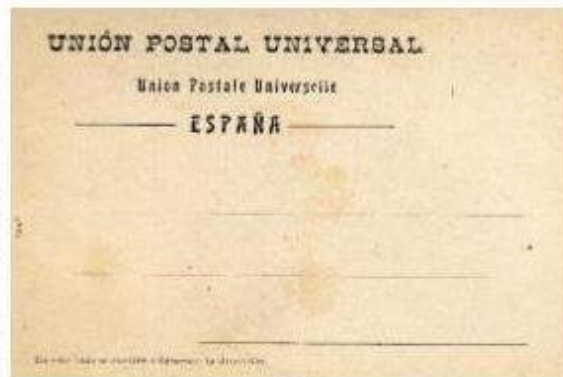

Figura 4.- Postal editada per Antoni Esparbé un any més tard que l'anterior amb la única diferència de la frase de la part inferior esquerra del revers. La imatge del "Salt del gossos" es prenia sempre amb algun grup de persones perquè no quedés massa deserta. (AJVMP).

Figura 5.- Fotografia presa en tricòmia del Parc de la Seu després de la nevada que, molt possiblement, deuria ser la que va caure el dia 7 d'abril de 1911. L'edició la va fer Antoni Esparbé aquell mateix any i també la va editar en color. Son les primeres fotografies impreses en color de la ciutat. No van tornar a haver-n'hi més fins l'aparició dels negatius Kodachrome a partir de l'any 1945. (AJVMP).

ESPLUGAS i PUIG, ANTONI

Antoni Esplugas i Puig neix a Barcelona el 26 d'abril de 1852 a la Rambla de Sant Josep, fill d'Antoni Esplugas pintor retratista i professor de dibuix i pintura que tenia una acadèmia a la Rambla de la Boqueria. Seguint el passos paterns, de jove Antoni Esplugas fill, es dedica a la pintura i amb el temps es decanta per la nova tècnica de la fotografia, com ja havien fet molts pintors coetanis.

Als 23 anys es casa amb Rosa Generès i va a viure al carrer Hospital número 88. Atret per la nova tecnologia del col·lodió humit sobre vidre, Antoni Esplugas al veure que aquestes fotografies eren peces úniques, com les pintures del retrat, li va interessar la nova tècnica de tal manera que ràpidament la va aprendre. Un any després del casament, amb 24 anys, obre el seu primer estudi fotogràfic el desembre de 1876 a la plaça del Teatre número 7, on hi trasllada també el seu domicili i on neix el seu primer fill.

A l'any següent, 1877, el seu germà Josep obre un altres estudi de fotografia al carrer Escudellers, i tots dos col·laboren en molts treballs. Tots dos es centren en el retrat, però Antoni fa d'aquesta tècnica la seva especialitat i excel·leix en aquest camp, de tal manera que els seus retrats son molt ben valorats i és considerat un dels millors retratistes d'aquells anys.

L'Ajuntament de Barcelona li encarrega l'any 1878 les fotografies dels cotxe fúnebre de la casa de Caritat i arrel d'aquest fet en els cartrons introdueix el títol de "Fotógrafo del excelentísimo Ayuntamiento". L'any 1881 se li concedeix l'ordre d'Isabel la catòlica i el 1882 mostra la seva obra a Madrid. A partir d'aquesta fita inclou en els cartrons dels retrats el títol de "Fotógrafo de la Real Casa". També en aquests anys s'introdueix en el fotoperiodisme i esdevé un dels referents en aquest camp, com també conrea la fotografia del patrimoni arqueològic i artístic.

Tot això fa que aconseguixi un gran prestigi social i artístic que li permet tenir relació amb altres fotògrafs i cases comercials d'arreu del món. Amb això aconseguix importar una càmera de fotografiar única a Barcelona que li permet fer 100 retrats de targeta al mateix temps per un preu de 20 rals -5 pessetes o un duro- amb una gran qualitat.

Va poder participar a l'Exposició Universal de Barcelona de l'any 1888 i aconseguix, no sense polèmica, la concessió de retratar els assistents que pujaven al globus captiu que havien instal·lat els organitzadors per veure l'exposició i la ciutat des de l'aire. En aquesta exposició rep dues medalles de distinció, una per la qualitat dels seus retrats i una altra per les fotografies aèries, que era la primera vegada que es feien a Catalunya. En els anys següents participa a l'Exposició Universal de Paris, on obté una medalla de plata, i a la de Londres on obté un diploma d'honor.

Amb aquests viatges aconseguix comprar els darrers equipaments fotogràfics i l'any 1889 obre la seva primera sucursal a la mateixa plaça del Teatre, número 2. Amb la reputació que s'havia anat fent el negoci de la fotografia li va molt bé i aconseguix tenir uns 13 empleats al seu estudi; tota una fita per aconseguir la producció del voltant de 50.000 retrats l'any. Aquesta producció i la possibilitat de fer fotografies de grups l'empeny a fer l'octubre de 1893 un trasllat d'aquest estudi al nou eixample de la ciutat i s'instal·la al número 25 del Passeig de Gràcia -actualment correspon al número 3-. En aquest nou estudi disposava, a part de la darrera tecnologia fotogràfica, d'espai prou ampli per fer fotografies de grup amb tota la decoració necessària.

Antoni Esplugas va fer molts retrats, els primers en “carte de visite”, però després va anar desenvolupant formats més grans com el “cabinet” i “l'imperi”, que li permetien més amplitud de la “mise en escène” i donaven una major prestància al fotografiat. Va fotografiar tot tipus de personatges, gent normal, gent treballant, i sobretot el seu interès com a pintor per l'estructura humana el va fer ser un gran especialista de la fotografia del nu femení, on va destacar a nivell internacional, sobretot en ciutats com París i Viena.

Era molt meticulós en tots els aspectes del seu treball, fins al punt que tenia tota la seva producció documentada i inventariada. Aquesta pulcritud va fer que l'any 1901 demanés la propietat intel·lectual de totes les seves fotografies, cosa que va aconseguir. Aquest és el motiu per posar el seu nom en totes les fotografies fetes en els seus estudis.

Antoni Esplugas tenia l'estudi de Barcelona i va tenir una sucursal a Manresa. El dimecres 17³⁸³ i el diumenge 21 d'abril de 1895 hi ha una nota d'anunci a la premsa manresana que diu: **“ESPLUGAS Fotógrafo. Acaba de hacerse cargo de la galeria que havia sido del Sr. Monrás. El público manresano tendrá ocasión de apreciar los importantes trabajos fotográficos del Sr. ESPLUGAS. Oportunamente se anunciarán los días que funcionará dicha galeria”**³⁸⁴ (figura 1). L'estudi fotogràfic de Jaume Monràs, situat a la Plaça Major, número 17, 4t, pis, el va mantenir en actiu durant un cert temps el fotògraf Rafel Mayor, almenys a partir de l'any 1892. Cal suposar que la vídua de Jaume Monràs, que havia mort el dia 12 d'abril de 1890, el deuria haver traspassar a en Rafael Mayor. La nova etapa d'aquest estudi a les mans d'Antoni Esplugas comença a funcionar el dissabte 5 de maig de 1895³⁸⁵ amb un horari de 9 a 13h pel matí i de 15 a 18h a la tarda³⁸⁶. En aquest estudi va incorporar les darreres innovacions de fotografia com una càmera que permetia fins a 18 impressions seguides i que permetia fer vistes d'amplis espais com vistes generals³⁸⁷, però el seu fort a la ciutat van ser els retrats (figura 2). En els retrats fets a Manresa utilitzava els mateixos cartrons que utilitzava a Barcelona, editats a Viena per la casa dels gravadors Eisenschiml&Wachtl. En Bernhard Wachtl era el mateix gravador que havia imprès els primers cartrons de l'estudi de Jaume Monràs, però que després s'havia associat amb el gravador Eisenschiml. Els cartrons de Manresa, en ser els mateixos, portaven la raó social amb què treballava que era **“GRAN TALLER DE FOTOGRAFIA FRANCO HISPANO AMERICANO”**. Per diferenciar les fotografies realitzades a Manresa marcava sobre el revers amb un segell blau la llegenda **“SUCURSAL MANRESA”**.

El negoci segurament no li deuria anar com ell esperava i un any després, el diumenge 5 de març de 1896 anuncia que es retira de Manresa per anar a una altre ciutat de Catalunya, però que a la vista dels darrer encàrrecs fets prolonga la seva estada a la ciutat durant alguns mesos més³⁸⁸.

Per donar-li una mica d'empenta a l'estudi, Antoni Esplugas, exposa als aparadors del Magatzems Gras, situats als baixos del mateix edifici que l'estudi, dues fotografies de Jacint Verdaguer fetes per ell mateix a l'estudi de Barcelona³⁸⁹, aprofitant la popularitat del sacerdot i escriptor, que era molt estimat pel poble de tot Catalunya, al ser suspès “a divinis” del sacerdoci l'any 1895 pel bisbe de Vic en Josep Morgades i Gili.

³⁸³ *Diario de Avisos*, número 134, del dimecres 17 d'abril de 1895, p. 1. (ACBG).

³⁸⁴ *La Montaña*, número 109, del diumenge 21 d'abril de 1895, p. 4. (ACBG).

³⁸⁵ *Diario de Manresa*, número 150 del diumenge 5 de maig de 1895, p. 2. (ACBG).

³⁸⁶ *La Montaña*, número 112, del diumenge 12 de maig de 1895, p. 3; i número 114 del diumenge 26 de maig de 1895, p. 3. (ACBG).

³⁸⁷ *La Montaña*, número 117, del diumenge 16 de juny de 1895, p. 3. (ACBG).

³⁸⁸ *La Montaña*, número 159, del diumenge 5 de març de 1896, p. 3. (ACBG).

³⁸⁹ *Diario de Avisos*, número 266, del diumenge 15 de novembre de 1896, p. 3. (ACBG).

El dia 8 de desembre comunica que a partir d'aquest dia únicament obrirà l'estudi els diumenges³⁹⁰. Però el dia 21 de juliol de 1897 apareix a la primera pàgina del diari "Diario de Avisos" una nota en que esmenta que l'estudi restarà encara obert els propers mesos d'agost, setembre i octubre per tancar definitivament el dimecres dia 31 de novembre³⁹¹ (figura 3). El seu estudi va ser "heretat" per en Enric Orrit i Rojo que li va donar continuïtat³⁹².

Posteriorment a la sortida de Manresa, encara va fer un altre trasllat de l'estudi de Barcelona. Va anar al número 115 del Passeig de Gràcia on tenia un estudi encara més ampli i on tenia a sobre el domicili familiar. Allí va morir el dia 25 de març de 1929 a l'edat de 77 anys.

Figura 1.- Anunci aparegut al periòdic manresà "*La Montaña*" número número 109, del diumenge 21 d'abril de 1895, p. 4, en que anuncia que es fa càrrec de l'estudi del fotògraf Jaume Monrás que regentava la seva vídua i situat a la Plaça Major número 17, 4t pis. (ACBG).

³⁹⁰ *Diario de Avisos*, número 285, del dimarts 8 de desembre de 1896, p. 3. (ACBG).

³⁹¹ *Diario de Avisos*, número 465, del dimarts 21 de juliol de 1897, p. 1. (ACBG).

³⁹² *Diario de Avisos*, número 736, del dijous 9 de juny de 1898, p. 2. (ACBG).

Figura 2.- Fotografia realitzada per la sucursal de l'estudi fotogràfic d'Antoni Esplugas a Manresa entre 1895 i 1897 de la manresana Pilar Oliveras. La grandària era la de "carte de visite" amb un cartró editat a Viena que era el mateix que utilitzava a Barcelona. Per diferenciar que la fotografia havia esta realitzada a Manresa utilitzava un segell de tinta blava en la que hi incorporava la llegenda "SUCURSAL DE MANRESA". (AJVMP).

Figura 3.- Anunci aparegut al diari manresà "Diario de Avisos" número 465, del dimarts 21 de juliol de 1897, p. 1., en que anuncia que l'estudi de Manresa únicament restarà obert fins el dimecres dia 31 de novembre d'aquell any. (ACBG).

ESTEVE I MARATA, JACINT

Jacint Esteve i Marata era un industrial barceloní que havia fundat l'any 1898 un comerç de telefonia, aparells de física, i aparells per a laboratoris amb la denominació de “Bazar Ibérico” i era el representant de la raó social americana de Nova York “American Seating Company” que venia tot tipus de material didàctic per a escoles i universitats. Tenia l'establiment a la Ronda Universitat número 7 de Barcelona. Va estar en actiu fins ben entrada la dècada de 1930.

Jacint Esteve també era espiritista i formava part del moviment espiritista kardecista de Catalunya, i era membre de l'entitat “Unión Espiritista Kardeciana de Cataluña”, entitat composta de diverses entitats arreu del país entre les que hi havia el “Centro de la Unión Fraternal Espiritista” de Manresa. Aquesta entitat tenia una revista titulada “**Luz y Unión**”³⁹³. Durant el període dels anys 1908 a 1910 el seu director va ser en Jacint Esteve i Marata. A partir de l'any 1908 aquesta revista seria l'òrgan oficial de la Lliga Espiritista Espanyola.

Amb la seva ideologia i el seu proselitisme també es va dedicar a la política municipal. Militava a les files liberals i en la renovació de la mitat del consistori de Barcelona i sota l'alcaldia d'en Josep Collasso i Gil³⁹⁴ va entrar com a regidor a l'Ajuntament.

Una de les seves afeccions era la fotografia. Aprofitava els seus desplaçaments per captar instantànies dels edificis més emblemàtics dels pobles i ciutats on anava i així feia un fons fotogràfic del país. Aquesta afeció el va portar a disposar d'un fons prou important que formava part del seu negoci i venia abonaments per passar imatges en les entitats i cinemes que les hi compraven; com, per exemple, els abonaments que va fer el Centre Excursionista de Terrassa que les passava en les seves reunions de socis³⁹⁵. En una de les sortides o excursions que va fer entre 1896 i 1904 a Manresa, va prendre diverses vistes de la ciutat. Una d'elles és la presentada aquí (figures 1 i 2) de la Basílica de la Seu. És la número 166 de la sèrie 5. Aquestes són les sèries d'imatges que llogava perquè les passessin en fòrums com el del Centre Excursionista de Terrassa.

³⁹³ Aquesta revista “**Luz y Unión**” va ser el resultat de la fusió de dues revistes que es publicaven a Barcelona, una “**La Luz del Porvenir**”, i l'altre “**La Unión Espiritista**”.

³⁹⁴ Josep Collasso i Gil va ser elegit diputat a Corts pel districte de Manresa l'any 1898.

³⁹⁵ Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa, any V, segona època, novembre-desembre de 1923, número 26, p. 87.

Figura 1.- Clixé de vidre d'una fotografia presa per Jacint Esteve en una estada a Manresa entre 1896 i 1904. La imatge recull la vista des del Camí de la Cova de la Basílica de la Seu,, amb la Casa de les Ànimes, situada al parc davant de la porta sud o del lledoner. (AJVMP).

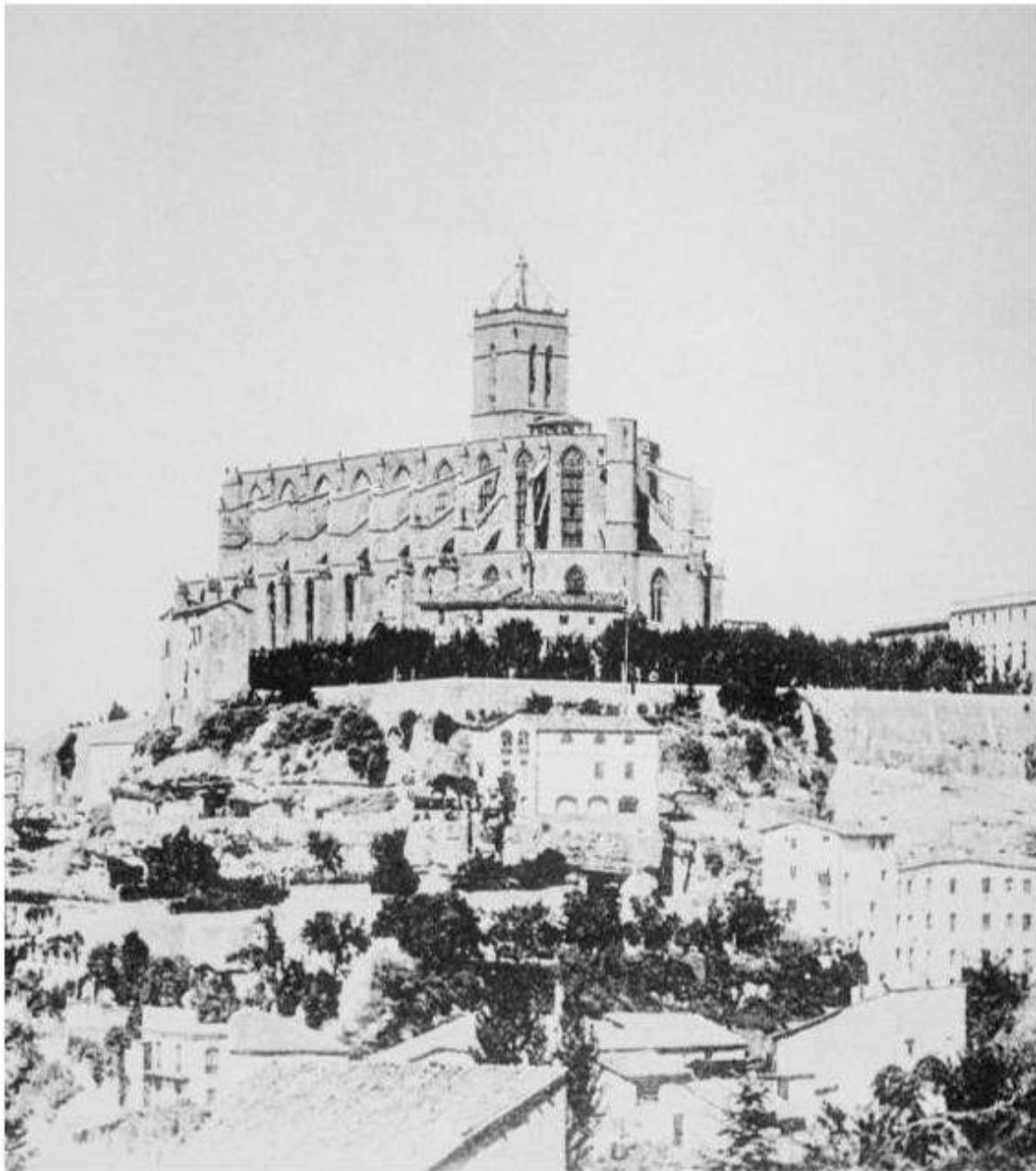

Figura 2.- La vista anterior de la Basílica de la Seu realitzada per Jacint Esteve. La imatge va ser presa entre els anys 1896 i 1904 amb un resultat esplèndid de nitidesa i claredat. La basílica té encara la sagristia adossada i la casa de les ànimes on s'hi guardaven els elements litúrgics de setmana santa que va ser cremada el dia 2 de setembre de 1906 amb uns exercicis dels bombers al passar a propietat municipal. . (AJVMP).

ESTRUCH

Per fotografiar els estralls causats per la riuada del 12 d'octubre de 1907, un dels fotoperiodistes que van fer fotografies va ser un tal Estruch, que les va publicar a la revista "Nuevo Mundo"³⁹⁶. Mostra les destrosses causades a l'estació dels Ferrocarrils Catalans de Manresa-Riu. No es té cap constància de qui podria ser aquesta fotoperiodista, si era professional o simplement un afeccionat que les va fer i les va enviar a la revista esmentada.

³⁹⁶ *Nuevo Mundo*, any XIV, número 721 del 31 d'octubre de 1907. (AJVMP).

FABERT, ANDRÉ

André Fabert era un fotògraf d'origen francès que tenia l'estudi fotogràfic i la editora de postals a València. Va començar a treballar l'any 1909. A part de l'estudi de València es va dedicar a fer fotografies per tota la península que després editava en el format de postal. Sobretot va treballar molt a València, Múrcia i especialment a Cartagena. Utilitzava la tècnica de la còpia fotogràfica en l'edició de postals. Tenien una gran nitidesa i traspassava la seva visió costumista a les fotografies. Li entusiasmava l'ambient mariner i la vida quotidiana dels pescadors.

L'edició de postals les feia sota la denominació comercial de "**LA INDUSTRIAL FOTOGRÁFICA**" i els textos i llegendes que incorporaven eren sempre blaves. De la ciutat en va fer una sèrie de vistes panoràmiques formada per 30 postals a finals de 1910 o principis de 1911. Moltes d'elles eren les vistes clàssiques, però ell va tenir la gosadia de fer nous enquadraments i fotografia nous monuments.

Entre les primeres hi ha l'estació del nord (figura 1), la del riu Cardener passades la farinera de "Les Obagues" i la fàbrica dels "Polvorers" (figura 2), o bé la de Sant Pau (figura 3). Entre les segones, tenim l'edifici del mercat de "Les Mandongueres" (figura 4), i la de "Ca la Buressa" (figura 5). Les vistes fotogràfiques de Manresa crec que no les va fer ell directament si no que les va encarregar o bé va arribar amb un acord per utilitzar les que va fer en Climent Oliveró l'any 1909 i que les va complementar per editar aquesta sèrie. Aquesta suposició es referma en comparar les postals número 34 de Climent Oliveró titulada "Fàbrica de Bertan" i la número 28 d'André Fabert que porta el mateix títol i les fotografies son exactament les mateixes. Passa el mateix amb altres postals com la del pont de Sant Francesc, etc.

També l'any 1911 va fer una sèrie interessantíssima de vistes fotogràfiques de la "Granja Vista Alegre" que estava situada a La Catalana sobre la carretera de Can Massana i el pont fumat. És una sèrie de 9 postals que ens mostren la vida quotidiana d'aquesta granja que es dedicava a la ramaderia intensiva de vaques holandeses i de cabres per la producció de llet que venia als manresans a la lleteria que tenien al carrer de les Piques número 20. (figures 6 i 7).

André Fabert es definia com editor-fotògraf i va treballar fins a finals de la dècada de 1920 o principis de 1930. Després de la seva mort es continuaven editant postals amb les seves fotografies amb la denominació de "**LA INDUSTRIAL FOTOGRÁFICA**".

Figura 1.- Fotografia de l'estació del Nord realitzada l'any 1910 editada com a postal per André Fabert. A la imatge hi ha dues màquines de tren de carbó la de l'esquerra amb l'apagaguspines era del ferrocarrils catalans, del model "Berga" i estava en direcció a l'estació de Manresa-Riu i l'altre en direcció a Barcelona. Al fons la porxada de ponent de la Basílica de la Seu abans de les obres de construcció de la nova porxada l'any 1915. (AJVMP).

Figura 2.- Vista del riu Cardener des de la via del tren a l'altura de la resclosa de les fàbriques "Vermella" i "Blanca". Al bell mig de la fotografia la farinera de les "Obagues" i a l'esquerra la fàbrica tèxtil dels Polvorers. Vista editada com a postal per André Fabert. Al fons la Cova de Sant Ignasi (AJVMP).

Figura 3.- Vista fotogràfica del eremitori de Sant Pau des de la riba dreta del riu Cardener. Assegut a primer terme un jove calçat amb les típiques espadenyes i la gorra. En aquells any el riu passava per sota l'edifici i no com ara que als seus peus hi passa la carretera de connexió amb Barcelona des de l'any 1973 i que va comportar l'enderrocament de la fàbrica de Can Fabrés o de les Roques de Sant Pau. (AJVMP).

Figures 4 i 5.- A dalt vista de la plaça dels Infants amb l'edifici del mercat de "Les Mandongueres" acabat de construir l'any 1901. L'edifici va restar aïllat durant força anys fins que l'any 1932 s'acaba la construcció de la caserna dels bombers l'any 1932. Al fons l'església de Nostra Senyora del Carme abans de l'enderrocament durant la guerra civil. A baix l'edifici de Ca la Buressa a la plaça Sant Domènec que s'havia acabat de construir feia dos anys, l'any 1908. (AJVMP).

Figura 6.- Els ramats de cabres i de vaques pasturant pels camps del costat de la Granja Vista Alegre al barri de La Catalana. Aquesta granja venia la llet al carrer de les Piques. Aquesta fotografia i la següent van ser editades per André Fabert en una sèrie de postals d'encàrrec per la granja. (AJVMP).

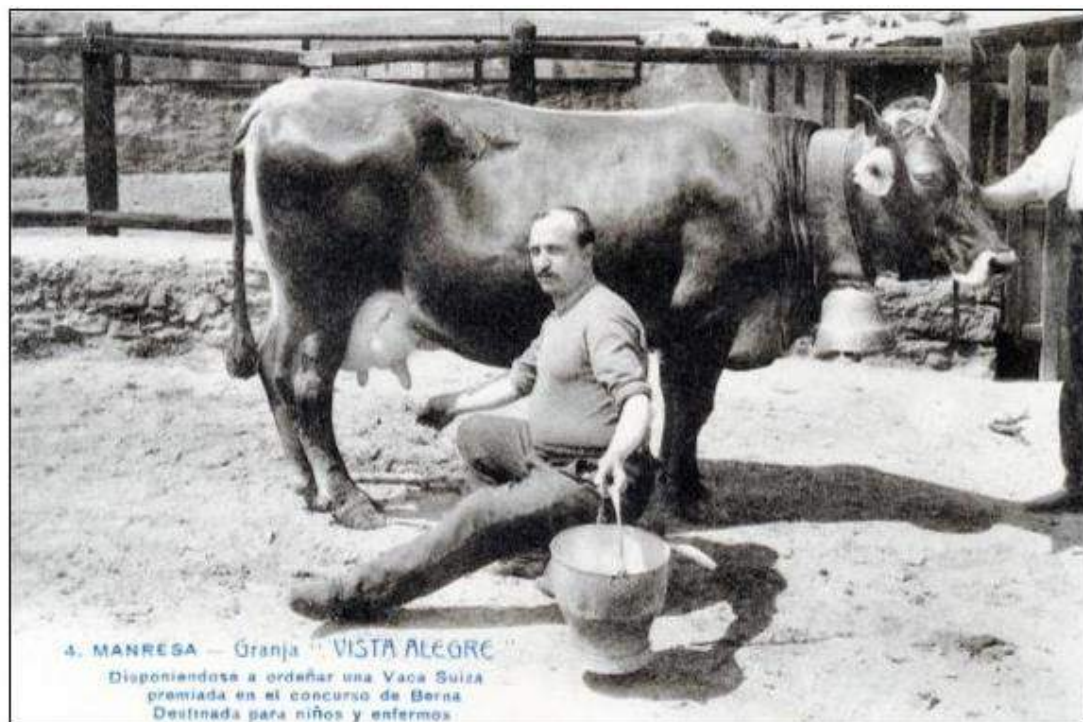

Figura 7.- Un vaquer munyint una vaca de la Granja Vista Alegre del barri de La Catalana. La vaca era de la raça suïssa i havia guanyat un premi en el concurs de bestiar de Berna. Segons diu la llegenda de la postal la llet d'aquesta vaca anava destinada a l'alimentació de malalts i de nens, perquè es considerava que les qualitats alimentàries eren millors que la de les altres vaques. (AJVMP).

FARMÀCIA “LOS CISNES”

El dissabte 27 de juliol de 1901 obria al carrer Sant Miquel, número 14 -actualment número 10- la Farmàcia “Los Cisnes”³⁹⁷ de Baldomer Riu i de Francesc de Paula Cirera i Llobet. En Francesc de Paula Cirera tenia una farmàcia al número 26 del mateix carrer, però la va tancar i es trasllada a la de “Los Cisnes” amb col·laboració amb en Baldomer Riu. La nova farmàcia era d'estil modernista. En aquell moment l'arquitecte Alexandre Soler i March estava remodelant tot l'edifici que era propietat de Manuel Oms i de Prat que havia estat alcalde la ciutat, i li encarreguen que també els hi remodeli l'interior de la planta baixa per obrir la nova farmàcia³⁹⁸. Aquesta farmàcia va causar una gran admiració a la ciutat per l'estil modernista de la seva decoració.

Posteriorment el dia 23 d'agost de 1904 obren una sucursal al carrer del Born número 34. Al butlletí mensual del concurs i exposició regional de fotografia del mes de febrer de 1905 (figura 1) apareix un anunci de la farmàcia en la que s'anuncia que s'hi venen productes químics per aplicació a l'art fotogràfic³⁹⁹. Aquests productes els venien perquè a més de ser farmàcia també es dedicaven a anàlisis clíniques i a la venda de productes químics.

L'any 1908 en Baldomer Riu es casa amb la filla d'un altre farmacèutic, Concepció Oliveras i Serra, filla de Ramon Oliveras de la plaça Major. Aquest casament provoca que els dos socis es separin i un any després la farmàcia sucursal del carrer del Born queda en propietat de Baldomer Riu i la del carrer Sant Miquel de Francesc d'Assís Cirera. En Ramon Oliveras compra la casa del carrer del Born número 30 i l'any 1929 en Baldomer Riu hi trasllada als baixos la farmàcia, que és la que encara existeix a mans dels seus descendents.

La Farmàcia Cirera del carrer Sant Miquel va ser venuda l'any 1929 a Joan Sala i Coll (figura 1), que al seu moment la va vendre a Maria Àngels Sala i Auví que actualment la manté oberta.

³⁹⁷ *La Covadonga Catalana*, any I, número 25 del dissabte 3 d'agost de 1901, p. 7. (AJVMP).

³⁹⁸ *Alexandre Soler i March. Arquitecte*, Raquel Lacuesta Contreras, COAC Comarques centrals, Manresa, 2018, p. 415+80. (AJVMP).

³⁹⁹ *Butlletí mensual del concurs y exposició regional de fotografia*, Festa Major de Manresa, any I, número 1 del febrer de 1901. (ACBG).

Productos químicos de aplicación al arte fotográfico
 Acetatos, Acidos, Agua destilada, Alcohol, Alhumbre, Amoníaco, Bromuros, Carbonatos, Cloruros, Eter, Gelatina, Glicerina, Gomas, Hidroquinina, Iconógeno, Yodo, Yoduro, Mentol, Nitratos, Sulfatos, etc., etc.

PUREZA GARANTIDA Y PRECIOS ECONÓMICOS
VENTA, Farmacias "LOS CISNES" de RIU Y CIRERA
SAN MIGUEL, 14 Y BORNE, 34 (SUCURSAL)

Figura 1.- Anunci aparegut a la revista "Butlletí del concurs y esposició regional de fotografia" del mes de febrer de 1901, en el que les farmàcies "Los Cisnes" dels carrers Sant Miquel i Born es venen productes químics per la fotografia.. (ACBG).

Figura 2.- Exterior de la Farmàcia de Joan Sala i Coll del carrer Sant Miquel número 10, cantonada plaça de l'Escloper que es mantenia tal com era abans la "Farmàcia de Los Cisnes" en una fotografia del carnaval entre 1932 i 1936 presa pel fotògraf Enric Masana. (AJVMP).

FAULÍ i BLANCO, ANTONI

Joan Antoni Faulí i Blanco va néixer a Vila-real el 28 de gener de 1851. S'ordena sacerdot i entra a l'ordre dels jesuïtes. Inicia el seu període de jesuïta a l'Aragó on hi està l'any 1884 i obté el grau l'any 1886.

Després marxa a sudamèrica on hi està almenys quatre anys, a Santa Fe i a El Salvador. Al tornar és nomenat canonge a la catedral de Tarragona on destaca per la seva oratòria. Posteriorment arriba a Manresa on és el director de la Congregació de Sant Estanislau de Kostka que es funda a la Cova el dia 2 de febrer de 1887, per a nois menors de 16 anys i nascuda com a desdoblament de la Congregació de la Immaculada Concepció i de Sant Lluís Gonzaga i els seus membres eren coneguts popularment com els estanislaus.

El jesuïta Antoni Faulí era afeccionat a la fotografia i l'estiu de 1887 fa una fotografia del nou estendard de la congregació que era entregada a tots els seus membres en recordança de la seva pertinença. Aquest fet va quedar recollit en una notícia aparegué a la premsa manresana⁴⁰⁰.

Després de passar una temporada a Catalunya es trasllada a la seva vil·la nadiua i l'any 1898 funda un diari amb el títol de "Diario de la Plana" del qual en va ser director. L'any 1899 organitza una peregrinació al sepulcre de Sant Pasqual situat a la mateixa vil·la de la Plana Baixa de Vila-real on aconsegueix reunir més de 60.000 catòlics.

L'any 1904 el trobem a València i l'any 1910 organitza uns exercicis espirituals a l'Arxiconfraria de les Filles de Maria de Barcelona⁴⁰¹. L'any 1915 encara feia sermons a Barcelona, tot sent canonge de la metropolitana de Tarragona⁴⁰².

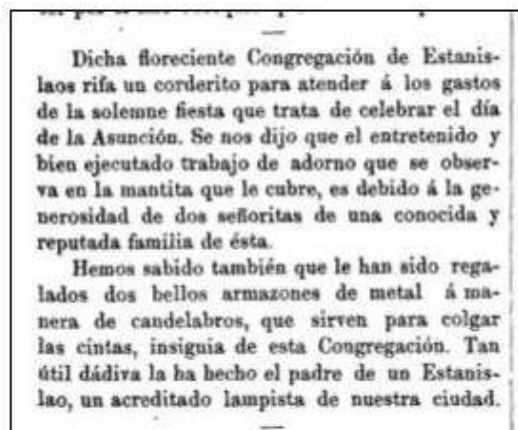

Figura 1.- Notícia del periòdic catòlic manresà "La Verdad" del dissabte 31 de juliol de 1887 en que comenta que el pare Antoni Faulí va fer una fotografia del estendard de la Congregació de nois de Sant Estanislau de Kostka recentment creada a la Cova de sant Ignasi. (ACBG).

⁴⁰⁰ *La Verdad* número 109 del dissabte 31 de juliol de 1887, p. 245. (ACBG).

⁴⁰¹ *La Vanguardia* del dimecres 7 de desembre de 1910, p. 4 (Hemeroteca de La Vanguardia).

⁴⁰² *La Vanguardia* del divendres 22 de gener de 1915, p. 18 (Hemeroteca de La Vanguardia).

FONT i QUER, PIUS

Pius Font i Quer (figura 1) neix a Lleida el 9 d'abril de 1888 fill del farmacèutic Manuel Font i Balué, i de Sofia Quer i Roca. Al cap de quatre anys, quan era encara petit la família es trasllada a Manresa, l'any 1895, perquè el seu pare regentava la farmàcia de Joan Brichs i Vila que estava situada a la plaça d'Urgell, actualment, plaça Clavé, cantonada amb el carrer d'Urgell, on actualment hi ha uns magatzems de roba. A Manresa estudia el batxillerat.

La seva mare que era feminista funda la revista "**La Mujer Moderna**" el gener de 1904 i l'any següent, 1905, en Pius Font va a Barcelona a estudiar ciències químiques que acaba en tres anys. Però no perd la relació amb la ciutat i és un dels socis fundadors del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. La natura i les excursions eren una part de els seves afeccions. Aquesta afecció li va fer també que s'afeccionés a la fotografia com un mitjà per fer els estudis de botànica i de ciències naturals.

Després continua estudiant i es llicencia en farmàcia que l'acaba en dos anys. L'any 1911 es doctora en farmàcia amb la tesi titulada "Ensayo fitotopográfico de Bages"⁴⁰³. Aleshores ingressa al cos de sanitat militar i el primer destí és a Maó. Aquell mateix any, 1911, escriu una col·laboració al butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages titulada "Castellfollit del Boix (contribució al estudi dels límits del Bages)"⁴⁰⁴.

L'any 1916 ingressa a la Junta de Ciències Natural de Barcelona i els seus esforços en aquesta entitat culminen l'any 1935 amb la creació del Institut Botànic de Barcelona. Mentrestant a l'any 1919 es casa amb Emilia Civit i Bellfort.

L'any 1920 aconsegueix la càtedra de botànica descriptiva de la Facultat de Farmàcia i l'any 1921 és nomenat director del Museu de Ciències Naturals de Barcelona. Posteriorment a partir de l'any 1923 dona classes a l'Escola Superior d'Agricultura. Totes aquestes funcions les desenvolupava mentre el seu destí militar era a Barcelona. Durant aquests anys col·labora a la revista cultural editada a Manresa titulada "**Ciutat**"⁴⁰⁵ entre els anys 1926 i 1927 amb tres articles titulats: "La batarrea phalloides a Bages", "El pobre barracaire", i "D'un viatge botànic al Rif. L'alt vall de l'Uarga". Al segon article hi ha una fotografia feta per ell mateix (figura 2). El tercer article el va fer mentre era al Marroc.

L'any 1926, però, és ascendit a tinent coronel de farmàcia i marxa al Protectorat Espanyol del Marroc. L'any 1928 funda la revista "Cavanillesia" primera revista dedicada a la botànica que es va publicar fins l'any 1938. Al finalitzar l'estada al Marroc torna a Barcelona l'any 1931 just abans de proclamar-se la república i torna a assumir la direcció del Museu de Ciències Naturals que s'encarrega del trasllat del Jardí Botànic a Montjuïc. L'any 1933 torna a la docència universitària al incorporar-se com professor agregat a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Entre 1932 i 1937 va completar el llibre de la Flora de Catalunya. Mentrestant va ajudar a la creació, l'any 1935, del Institut Botànic de Barcelona. La seva ideologia el va fer signar un manifest contra els bombardejos de Barcelona, el que li va causar una condemna per

⁴⁰³ *Ensayo fitotopográfico de Bages. Tesis del doctorado en farmacia*. Editorial Tipografia Mahonesa, Maó, 1914, p. 159. (AJVMP).

⁴⁰⁴ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 51 del setembre-octubre de 1911, p. 178 a 180. (AJVMP).

⁴⁰⁵ *Ciutat*, número 4 de maig de 1926, p. 73 a 76; número 8 setembre-desembre 1926, p. 178; i número 14 de juliol-setembre de 1927, p. 132 a 141. (AJVMP).

rebel·lió militar de vuit anys, dels quals en va complir dos al castell de Montjuïc, entre 1939 i 1941. Al sortir va participar en els treballs de l'Institut d'Estudis Catalans i la Institució Catalana d'Història Natural que aleshores funcionaven a la clandestinitat.

L'any 1946 es reincorpora al Institut Botànic de Barcelona fins que es va jubilar. Va morir el dia 2 de gener de 1964.

Figura 1.- Retrat del botànic Pius Font i Quer nascut a Lleida l'any 1888 i mor a Barcelona el 2 de gener de 1964. La seva infantesa, des del set anys, la va passar a Manresa. L'any 1905 va anar a estudiar a Barcelona i ja no tornarà a viure a la ciutat, però no hi va perdre mai el contacte.

Figura 2.- Fotografia presa per Pius Font i Quer per il·lustrar l'article titulat "El pobre barracaire" que es va publicar a la revista de cultura "*Ciutat*" número 8 del setembre-desembre de 1926. (AJVMP).

FONT, JOSEP MARIA

Josep Maria Font era soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. El 17 de gener de 1926 és elegit per ser adjunt al president de la secció d'arqueologia i arts del centre⁴⁰⁶. Al butlletí del març de 1926 es publica una fotografia seva d'una excursió a Serrateix i Viver⁴⁰⁷ (figura 1).

En motiu del 7è centenari de la mort de sant Francesc el butlletí del Centre Excursionista⁴⁰⁸ publica un número l'any 1927 on es glossa aquesta efemèride i s'hi inclouen vuit fotografies relatives als edificis dels caputxins i de les caputxines a la ciutat. En Josep Font en va fer cinc d'elles (figura 2). L'any 1928 és nomenat president de la secció d'arqueologia i arts - fotografia⁴⁰⁹. Posteriorment és elegit l'any 1933 president de la secció d'arqueologia, arts i fotografia del Centre⁴¹⁰, i els anys següents 1934, 1935, i 1936 en torna a ser elegit⁴¹¹.

Figura 1.- Fotografia realitzada per Josep Font l'any 1926 que es va publicar al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, del març de 1926. (AJVMP).

⁴⁰⁶ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 98 del març de 1926, p. 194. (AJVMP).

⁴⁰⁷ *Íbidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 186. (AJVMP).

⁴⁰⁸ *Íbidem*, número 110 del maig de 1927, p. 185 i 186. (AJVMP).

⁴⁰⁹ *Íbidem*, número 119 de l'abril de 1928, p. 173. (AJVMP).

⁴¹⁰ *Íbidem*, número 159 del febrer de 1933, p. 16. (AJVMP).

⁴¹¹ *Íbidem*, número 168 març de 1934, p. 134; número 177 del febrer de 1935, p. 242; i número 185, de gener-febrer de 1936, p. 12. (AJVMP).

Figura 2.- Fotografia presa per Josep Font de l'església i convent de les monges caputxines del carrer Talamanca. La fotografia es va publicar al butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages del maig de 1927 dedicat als caputxins. Com es pot veure el fotogravat és feta per la Casa Thomas de Barcelona. (AJVMP).

FORNS i OLIVERAS, JOSEP

Josep Forns i Oliveras era un barceloní afeccionat a la fotografia que va néixer entre 1881 i 1882. Deuria tenir algun lligam amb Manresa perquè a la col·lecció de fotografies en vidres estereoscòpics existents al Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Terrassa - MNATEC- n'hi ha vèries de Manresa i entre aquestes n'hi ha tres, dues d'elles de l'interior d'una botiga que sembla de queviures i una de l'aparador sense més informació que "Botiga de l'oncle Celdoni". La data aproximada del clixé es situa entre 1910 i 1920. En aquelles dates hi havia la botiga de queviures d'en Celdoni Puigdemívol i Calmet que era al carrer Sobrerroca números 35 i 37 i a la Muralla de Sant Domènec número 22, al costat del Hotel de "Sant Domingo" cantonada amb el carrer Guimerà.

Josep Forns era un fotògraf afeccionat però que l'any 1915 es devia instal·lar com a fotògraf professional, perquè el divendres 5 de març de 1915 apareix al diari de la ciutat "**Diario de Avisos**" un anunci de la "**FOTOGRAFIA MODERNA**" on diu que el fotògraf J. Forns és el responsable d'aquest estudi que fins aleshores havia estat del fotògraf Josep Obradors i Ponsa (figura 1).

L'anunci es va continuar publicant a la premsa diària fins el dilluns 3 de maig de 1915 i sabem que el dia 26 d'agost de 1916, per la Festa Major, hi un nou estudi fotogràfic en aquesta adreça que és la "**FOTOGRAFIA ESPAÑA**", per la qual cosa en Josep Forns no hi deuria romandre més temps que aquesta any i escaig. Durant aquest temps de treball a Manresa va dedicar-se a fer fotografies de la ciutat que actualment formen part d'aquest fons existent al MNACTEC (figura 2). Després ell va continuar amb el conreu de la fotografia com a fotògraf afeccionat, sobretot amb temes pirinencs i de viatge pels diferents ciutats i poble de Catalunya.

Figura 1.- Anunci que Josep Forns i Oliveras va inserir al "Diario de Avisos" el divendres 5 de març de 1915 amb la denominació de "**FOTOGRAFIA MODERNA**" situada al carrer Sant Andreu, 7, 2n pis, al costat de la placeta dels Drets. (ACBG).

Figura 2.- Fotografia presa l'any 1915 per en Josep Forn i Oliveras del mercat de les pageses de la Plaça Major. Al fons a la dreta es pot veure la botiga de robes dels Magatzems Gras amb un rètol en el que diu "Trozos baratos", i al centre l'entrada del carrer Amigant. (Arxiu MNATEC 4/1436, Josep Forn Olivella).

FOTOGRAFIA ALEMANA

El die 5 i 6 d'abril de 1904 apareix als diaris *Diario de Avisos*⁴¹² i *El Pla de Bages*⁴¹³ un anunci que s'ha establert un nou estudi fotogràfic a la ciutat (figura 1). L'estudi ocupa el pis principal o primer del número 29 del carrer Sobrerroca; allà on hi havia l'estudi de pintura i de fotografia de Francesc d'Assís Armengou⁴¹⁴.

La denominació de **FOTOGRAFIA ALEMANA** era el nom comercial que utilitzava la raó social "Cocñarc i Cia" que era propietat del fotògraf d'origen gallec Pablo Carcaño Amaral. Havia nascut a El Ferrol i treballava de delineant a les drassanes militars d'aquella localitat⁴¹⁵. L'any 1896 decideix deixar la feina de delineant i dedicar-se a la fotografia. Comença a exercir a Galícia, però l'any 1899 es trasllada a Sabadell on comparteix estudi de fotografia i l'any 1901 s'independitza i s'instal·la al carrer Gurreea, número 12. Després d'uns anys de treballar a Sabadell decideix obrir un nou estudi de fotografia a Manresa i treballar amb tots dos. Oferia a més de la fotografia d'estudi, fotografies de grups fora de l'estudi i també anar als domicilis per fer els retrats.

Per aconseguir millor qualitat d'il·luminació decideix a principis de l'any 1905 traslladar-se al 2n pis on hi treballa durant poc temps, perquè el dia 25 de març de 1905 en aquest pis hi ha nou estudi de fotografia: **FOTOGRAFIA CATALANA**. L'aventura manresana de Pablo Carcaño va tenir poca durada i va tornar a concentrar-se en el públic sabadellenc.

ci-
e-
la
ha
=
A
ia
le
ta
ch
lo
el
a-

Fotografia Alemana
Cocñarc y Com.ª
Sobrerroca, 29, principal
PREUS SENS COMPETENCIA
Desde 6 retratos 2 pessètes endevant
ESPECIALITAT EN GRUPOS Y TREBALLS
AL PLATINO Y BROMURO
Se retrata a domicili
Preus baratíssims
Se llogarà un grandíola local, ab magnífiques clarors, bo pera tota classe d'industries. Donarán raó a

Figura 1.-Anunci aparegut al diari *El Pla de Bages* del dia 6 d'abril de 1904 segons s'havia establert un nou estudi de fotografia al carrer Sobrerroca; a la mateixa adreça que hi havia hagut l'estudi de pintura i de fotografia de Francesc d'Assís Armengou. (ACBG)

⁴¹² *Diario de Avisos*, número 2469 del dimarts 5 d'abril de 1904, p. 2. (ACBG).

⁴¹³ *El Pla de Bages* número 18 del dimecres 6 d'abril de 1904, p. 3. (ACBG).

⁴¹⁴ Fins a finals del segle XIX el pis situat sobre els baixos es denominava generalment primer pis. A partir de principis del segle XX s'anomenava indistintament, segons la intenció, primer pis o pis principal. Al no haver-hi ascensors el propietari de l'edifici vivien en aquest pis i d'aquí la denominació de principal.

⁴¹⁵ *La fotografia pornogràfica i la polèmica entre els retratistes sabadellencs a principis del segle XX*, David González Ruiz, Secció d'imatge i so de l'Arxiu Històric de Sabadell, Sabadell, 2011. (document digital).

FOTOGRAFIA CATALANA

El dia 22 de març de 1905 apareix al diari *El Pla de Bages*⁴¹⁶ un anunci en que es comunica que al carrer Sobrerroca número 29, 2n pis a l'estudi fotogràfic on hi havia la "**FOTOGRAFIA ALEMANA**" s'instal·la un nou estudi fotogràfic (figura 1) a partir del dia 25 d'aquell mateix mes. L'estudi es denomina "**FOTOGRAFIA CATALANA**", però no sabem quins fotògrafs hi havia darrera aquest nom comercial perquè no era un sol fotògraf si no varis entre els que hi havia en Joan Solà.

Aquest estudi fotogràfic estava per llogar el dilluns 8 d'octubre de 1906 segons un anunci aparegut a la premsa de la ciutat⁴¹⁷. El dia 19 de novembre de 1906 en Josep Alonso entra en aquesta mateixa adreça amb el nom comercial que utilitzava a Barcelona de "**FOTOGRAFIA DEL TRIUNFO**", per la qual cosa indica que les coses no els hi anaven gaire bé i van decidir els traspàs de l'estudi.

Figura 1.- Anunci aparegut al diari *El Pla de Bages* del dia 22 de març de 1905 comunicant que l'estudi de la **FOTOGRAFIA ALEMANA** s'hi instal·len a partir del dia 22 d'aquell mes us fotògrafs que treballaran sota la denominació de **FOTOGRAFIA CATALANA**. Un d'ells era en Joan Solà. (ACBG).

⁴¹⁶ *El Pla de Bages*, número 304 del dimecres 22 de març de 1905, p. 2. (ACBG).

⁴¹⁷ *Diario de Avisos*, número 3209 del dilluns 8 d'octubre de 1906, p. 2. (ACBG).

FOTOGRAFIA ESPAÑA

Per la Festa Major de 1916 al programa d'actes editat per la Llibreria i Impremta Boixeda apareix un anunci comentant que el dia 26 d'agost obre al costat del cinema "Modern" un nou estudi de fotografia amb la denominació de "**FOTOGRAFIA ESPAÑA**" (figura 1). En aquest mateix lloc, a l'inici del carrer Sant Andreu tocant a la placeta dels Drets, hi havia fins aquell mateix any l'estudi de fotografia "**FOTOGRAFIA MODERNA**" del fotògraf Josep Forn i Oliveras que havia deixat de treballar feia poc. Semblaria raonable pensar que en Josep Forn es va traspasar l'estudi a algun altre fotògraf que treballava amb aquesta nova denominació.

Amb aquesta denominació hi havia a Barcelona un estudi de fotografia situat a la Ronda de Sant Pau número 14 que s'anuncia a *La Vanguardia*⁴¹⁸. Més tard es deuria traslladar a la Rambla de les Flors número 32 l'any 1930⁴¹⁹. Per tant semblaria plausible que fos una sucursal d'aquest estudi de Barcelona, perquè l'obertura a Manresa estaria dintre de les dates de funcionament del de Barcelona que havia començat anys abans.

La seva especialitat era únicament la fotografia d'estudi i fonamentalment el retrat. En una primera fase utilitzava paper fotogràfic preimprès convencional de postal social (figura 2). En aquesta època també utilitzava el recurs de circumscriure el personatge retratat dintre d'un oval per ressaltar-lo. En aquests retrats la referència de l'estudi el posava en repussat sobre la mateixa fotografia. També utilitzava els decorats pintats per ambientar el retrat i s'ajudava d'elements auxiliars de mobiliari i decoració.

Més endavant a la dècada de 1920 va treballar amb paper fotogràfic preimprès de postal social editat expressament per ell. El retrat el revelava sobre la totalitat de l'anvers i de revers en tenia, al menys de dos tipus diferents, un de clàssic de color crema (figura 3), i un altre que era molt semblant als que utilitzava l'estudi que hi havia hagut anteriorment en aquest mateix estudi l'any 1911, els "**TALLERES DE FOTOGRAFIA SOL Y VIVES**" de color verd (figura 4). Aquesta darrer estudi i el de "**FOTOGRAFIA ESPAÑA**" van ser els únics que van treballar amb aquests cartons verds a la ciutat. Les referències apunten a que aquest estudi estaria obert i treballant fins a finals de la dècada de 1920 o principis de 1930.

⁴¹⁸ *La Vanguardia*, del 20 de febrer de 1918, p. 18; del 1 d'octubre de 1916, p. 19; i 23 de juliol de 1918, p. 15. (Hemeroteca digital de *La Vanguardia*).

⁴¹⁹ *La Vanguardia*, del 25 de febrer de 1930, p. 39. (Hemeroteca digital de *La Vanguardia*).

**FOTO-
GRAFIA ESPAÑA**

Plaza Drets (al lado del Cine Moderno)

Inauguración día 26 de Agosto

Como propáganda, desde el día de la apertura hasta el 1.º de Septiembre, a beneficio del público se harán hermosos

Retratos en tarjeta Postal, a **5** cts.

¡TODOS A RETRATARSE!
Plaza Drets. - M A N R E S A

Figura 1.- Anunci que la **FOTOGRAFIA ESPAÑA** va inserir al programa d'actes de la Festa Major de 1916 que la Impremta i Llibreria Boixeda va editar. Es comunicava que l'estudi fotogràfic obriria el dia 26 d'agost, just abans de la Festa Major. L'estudi estava al començament del carrer de Sant Andreu tocant a la plaça dels Drets. (AJVMP).

Figura 2.- Retrat realitzat per la **FOTOGRAFIA ESPAÑA** entre 1916 i 1920. El personatge retratat està col·locat dintre d'un oval per ressaltar la seva imatge. La referència de l'estudi fotogràfic el feien amb repussat com es pot veure a la imatge adjunta. (AJVMP).

Figura 3.- Retrat de la **FOTOGRAFIA ESPAÑA** realitzat entre 1920 i 1929. En aquesta etapa els retrats ja ocupaven la totalitat de l'anvers i el revers era editat expressament per l'estudi fotogràfic com a postal social. (AJVMP)

Figura 4.- Revers de color verd utilitzat per la **FOTOGRAFIA ESPAÑA** en els seus retrats a partir de 1920, que eren molt semblants als que havia utilitzat els **TALLERES DE FOTOGRAFIA SOL Y VIVES** que havien estat en el mateix estudi l'any 1911. (AJVMP).

FOTOGRAFIA JORBA

Els Magatzems Jorba també van veure que no podien donar l'esquena a la fotografia. A mesura que anava agafant popularitat, tant la fotografia d'estudi com la de la venda d'aparells fotogràfics i el material complementaris necessaris pel seu revelat, van dedicar-se a aquests dos sectors. Aquell any els revelats dels negatius se'ls havia de fer cada fotògraf afeccionat, doncs no existien laboratoris que es dediquessin a aquesta funció.

Fins l'any 1913 els Magatzems Jorba no havien incorporat la fotografia als productes en venda. El catàleg de productes pels Reis Mags de 1912 únicament venien petit projectors domèstics de pel·lícules (figura 1). L'any 1913 fan un salt endavant i ocupen el local del número 18 de la Muralla del Carme on hi situen dues seccions dels magatzems: la de mobles, a càrrec de Josep Pich, i la de fotografia⁴²⁰. En aquesta última secció hi havia un estudi fotogràfic i també la venda de material fotogràfic. La nova secció de fotografia s'havia muntat amb l'ajut del fotògraf manresà Josep Guixà i Armengol⁴²¹ i s'inaugura el diumenge dia 13 de desembre de 1913⁴²². Aquesta nova secció feia retrats tot el dia també per la nit⁴²³ (figura 2) gràcies a les làmpades que permetien una molt bona il·luminació. L'estudi fotogràfic anava a càrrec d'un fotògraf provinent de l'estranger que no coneixem el seu nom⁴²⁴, però que no durà gaire temps; perquè l'any 1916 el fotògraf era en Francesc Guixà⁴²⁵. Francesc Guixà va ser qui va fer les fotografies de la crema del barret gegant que els Magatzems havien instal·lat com a reclam publicitari.

L'any 1916, però, la secció de fotografia i l'estudi fotogràfic els traslladen a la 4a planta de l'edifici de la Plaça Sant Domènec, la Casa Davant. La raó deuria ser per la llum natural que deuria tenir i perquè l'any 1910 s'havia instal·lat en aquests magatzems el primer ascensor de la ciutat i això feia que el públic podés pujar més còmodament a fer-se el retrat. Aquest ascensor s'havia renovat l'agost de 1920 i així es feia constar a la publicitat inserida a la premsa de l'estudi fotogràfic⁴²⁶.

L'any 1917 els Magatzems Jorba editen un programa dels actes de la Festa Major amb un reportatge fotogràfic de totes les seccions dels magatzems. Hi ha una fotografia de la secció de fotografia que estava situada a la planta segona de l'edifici de la casa Davant (figura 3) conjuntament amb les seccions de rellogeria i joieria. L'estudi fotogràfic s'havia muntat a la quarta planta (figura 4) per disposar de més llum natural. L'estudi disposava d'un fons de decorat que es podia canviar en funció de l'ambientació desitjada pel retratat i disponible per l'estudi. En aquesta ubicació hi estaran més de 10 any fins a principis de l'any 1927.

En aquestes dues primeres etapes de l'estudi, la de la Muralla i la de la quarta planta de la plaça Sant Domènec es van especialitzar sobretot en el retrat, fent evolucionar els suports on enganxaven les fotografies. En la primera etapa de la Muralla aprofitaven els mobles exposats a la secció de mobles per fer els retrats (figura 5) i així les fotografies sortien en un ambient més realista i quotidià, sense tanta decoració pintada com feien la resta d'estudis. Aquesta situació va durar poc i al traslladar-se a la plaça Sant Domènec van haver de tornar

⁴²⁰ *El Pla de Bages*, número 2.853 del dissabte 15 de novembre de 1913, p. 4. (ABCG).

⁴²¹ *Diario de Avisos*, número 5308 del dissabte 15 de noviembre de 1913, p. 1 i 2. (ACBG).

⁴²² *El Pla de Bages*, número 2.876 del dissabte 13 de desembre de 1913, p. 3. (ABCG).

⁴²³ *El Pla de Bages*, número 2.951 del dimarts 17 de març de 1914, p. 2. (ABCG).

⁴²⁴ *El Pla de Bages*, número 2.878 del dissabte 13 de desembre de 1913, p. 3. (ABCG).

⁴²⁵ *El Pla de Bages*, número 3.326 del dimecres 30 de juny de 1915, p. 2. (ABCG).

⁴²⁶ *El Pla de Bages*, número 10.642 del divendres 3 de setembre de 1920, p. 1. (ABCG).

als decorats pintats de fons. Els primers retrats es van revelar en un paper fotogràfic de postal social. En aquesta etapa els reversos no van evolucionar gaire i sempre es movien com si fos una postal incorporant el logotip de l'estudi dels Magatzems Jorba. Durant aquesta primera etapa el fotògraf de l'estudi era en Francesc Guixà, però cap a l'any 1917 passa a ser en Manuel Villaplana i Garcia, i l'estudi comença a funcionar com a "**FOTO-STUDIO JORBA**". A partir d'aquest moment als retrats i a les fotografies ja apareixeran els noms de Jorba i Vilaplana de manera conjunta.

També acceptaven encàrrecs per fer fotografia d'exterior. De les fotografies de l'exterior tenim com exemple la fotografia que l'any 1920 van fer la instal·lació de creusotatge que la raó social "Samsot i Golorons" tenien al carrer del Bruc i que després serà la de la raó social "Alter, S.A." (figura 6). Aquesta fotografia també es va editar com una postal comercial per poder-la entregar als clients de l'empresa. Aquesta instal·lació, encara que modernitzada encara continua produint fusta creusotada. L'any 1922 dintre dels actes de la Festa Major, el Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria de Manresa i Comarca organitza uns jocs florals. L'acte de lliurament de premis es celebra el dia 30 d'agost al Teatre Conservatori sota la presidència de Carme Karr essent la reina dels jocs Pepita Jorba. El secretari era en Josep Vilà i Ortonobes⁴²⁷ i la flor natural va ser per al poeta Melcior Font. D'aquest acte la Fotografia Jorba en va fer una fotografia (figura 7) en la que el nom de Fotografia Jorba és substituït pel de "**JORBA FOT-ART**", i la mateixa es va publicar a la primera pàgina del diari "Pàtria" juntament amb la ressenya de l'acte⁴²⁸.

L'any següent la raó social dels Magatzems Jorba canviava de nom i passava d'anomenar-se "P. Jorba é Hijos" a "Industrias y Almacenes Jorba, S.A.". Aquesta canvi també va coadjuvar que s'utilitzessin aquest i els altres noms de "**FOTO-STUDIO**" o "**FOTO-ESTUDIO JORBA**". El dia 23 d'abril de 1927 la premsa⁴²⁹ comunica que aquell vespre s'inaugura oficialment el nou taller de "**FOTO-STUDIO**" que els Magatzems Jorba i el fotògraf Manuel Villaplana i Garcia han establert al carrer del Born número 17, on fins a aquella data els Magatzems Jorba hi tenia les exposicions de novetats. A partir d'aquell moment en Manuel Vilaplana no era més el fotògraf de l'estudi si no que eren associats⁴³⁰. L'estudi però havia obert el dijous 14 i la inauguració oficial va ser el dissabte 23 d'abril. Aquest estudi ja no depenia de la llum natural si no que com diu la ressenya "*...per mitjà de diferents focus, obtenen efectes de llum molt superiors als sentits artístics que ofereix la llum natural*".

Aviat, en aquesta nova ubicació, van començar a evolucionar la presentació dels retrats fins a trobar un estil propi de cartrons on tornaran a gravar el revers com el segle anterior. En aquests nous reversos que també son editats com a postals socials eren molt més rics en ornamentació però no permetien escriure-hi cap text epistolar. Aquest tipus de revers va ser típic dels Estudis Jorba durant molts anys, encara que evolucionat fins ben bé l'inici de la dècada de 1930. Es poden veure aquests reversos en el retrat d'una criatura a qui sense cap més element que un coixí hom li fa una bona fotografia (figura 8).

Amb tot això la secció de venda de material i aparells fotogràfics va continuar a la segona planta de l'edifici de la Casa Davant, a la plaça Sant Domènec⁴³¹. Aquell any ja van començar a vendre com a novetat les noves màquines de fotografar Kodak, Agfa i Voigtlander amb manxa i plegables (figura 9).

⁴²⁷ Josep Vilà i Ortonobes era conegut pel seu àlies d'Àngel de Montserrat.

⁴²⁸ *Pàtria*, número 502 del divendres 1 de setembre de 1922, p. 1. (AJVMP).

⁴²⁹ *El Pla de Bages*, número 7.232 del dissabte 23 d'abril de 1927, p. 3. (ACBG).

⁴³⁰ *El Pla de Bages*, número 7.233 del dilluns 25 d'abril de 1927, p. 4. (ACBG).

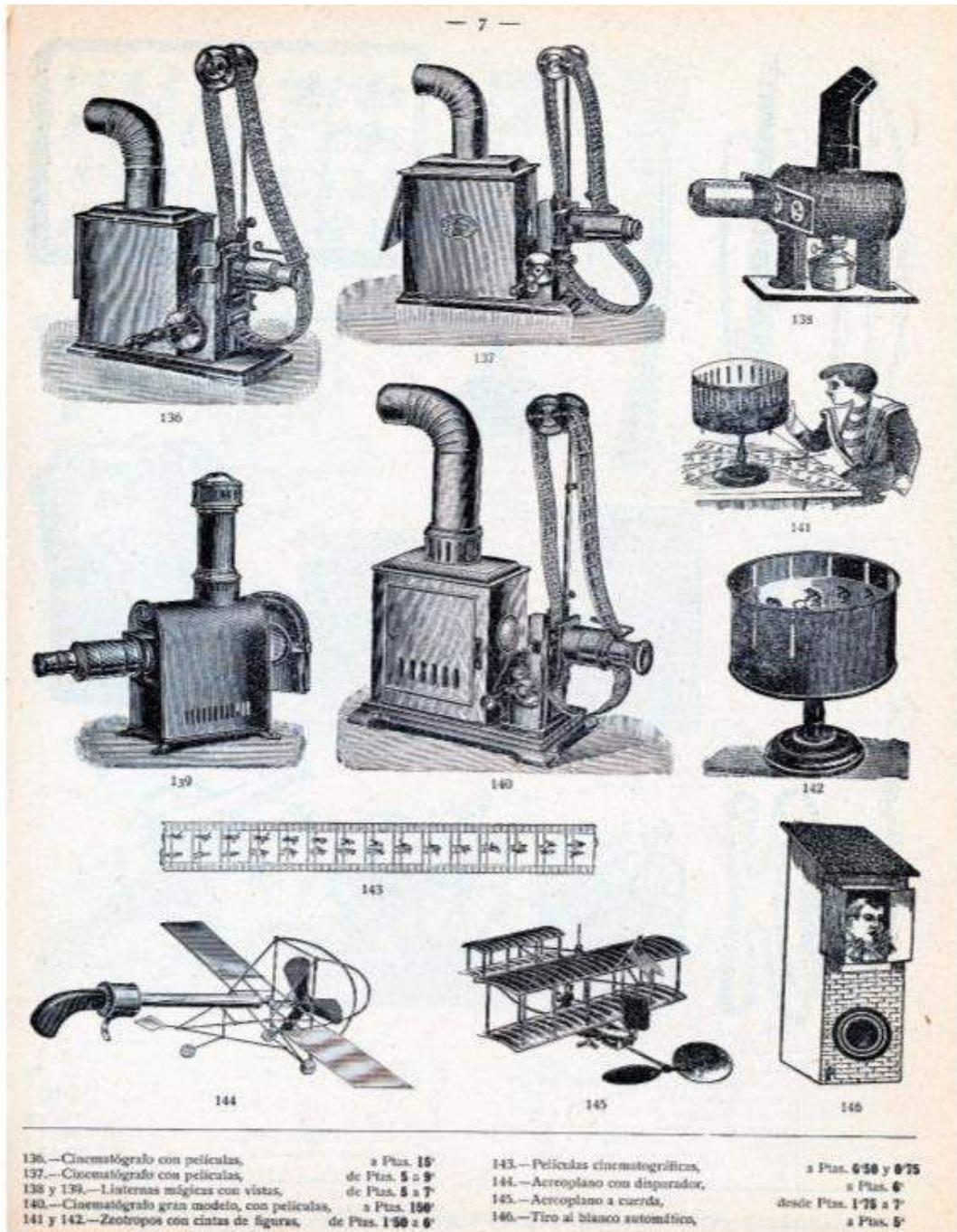
⁴³¹ *El Pla de Bages*, número 7.761 del divendres 14 de març de 1931, p. 3. (ACBG).

Durant tots aquests anys van aconseguir un disseny de cartrons de fotografies que accentuava encara més la seva pròpia personalitat (figura 10), que va perdurar durant tota les dècades de 1920 i 1930 per la majoria de fotografies, excepte les de primera comunió que era encara més elaborat i de disseny més d'acord amb els cànons de l'època (figura 11), arribant a fer dissenys amb tapa on la fotografia quedava dintre com un llibret. Aquests dissenys són els que van perdurar fins a la guerra civil.

A principis de la dècada de 1930 va començar a fer retrats en color. Les feia amb l'únic procediment existent aleshores que eren les plaques de vidre amb emulsió autochrome que van ser les utilitzades fins que l'any 1935 apareixen els negatius Kodachrome (figura 12). L'any 1933 al celebrar els 25 anys de la "Revista Ilustrada Jorba"⁴³² es va fer publicar un reportatge de totes les botigues que havia tingut la Casa Jorba i entre elles hi ha una fotografia de l'interior de l'estudi fotogràfic del carrer del Born que tenien amb en Manuel Villaplana i Garcia (figura 13).

A l'esclat de la guerra civil el dia 18 de juliol de 1936 l'activitat va començar a decaure i l'activitat de l'estudi també devia anar baixant i no es va recuperar fins l'any 1939 o 1940. El dia 9 d'octubre de 1936 es declara la col·lectivització dels Magatzems Jorba, i la família no la va recuperar fins l'any 1939. Aquell any però l'estudi fotogràfic ja quedà en mans de Manuel Villaplana.

⁴³² *Revista Ilustrada Jorba*, número 285 del juny de 1933, p. 363. (AJVMP).

136.—Cinematógrafo con películas,	a Ptas. 15'	143.—Películas cinematográficas,	a Ptas. 6'50 y 8'75
137.—Cinematógrafo con películas,	de Ptas. 5 a 9'	144.—Aeroplano con disparador,	a Ptas. 6'
138 y 139.—Linternas mágicas con vistas,	de Ptas. 5 a 7'	145.—Aeroplano a cuerda,	desde Ptas. 1'75 a 7'
140.—Cinematógrafo gran modelo, con películas,	a Ptas. 150'	146.—Tiro al blanco automático,	a Ptas. 5'
141 y 142.—Zeotropos con cintas de figuras,	de Ptas. 1'50 a 6'		

Figura 1.- Catàleg dels Magatzems Jorba editat pels Reis Mags de 1912 en que no hi havia anunciat res de fotografia però sí petites màquines domèstiques de fer cinema amb les seves pel·lícules, a més de zoòtrops. (AJVMP).

EL PLA DE BAGES

Magatzems **Jorba**

MANRESA. -- BARCELONA, CALL, 13 i 15

Pera **SETMANA SANTA** **i Primera Comunió**

grandió assortit de tota classe de gèneros apropiats a aquestes festes en Sèderia, Llaneria i Cotons, en negre, blanc i colors novetat. Mantellines, Polles i Mantons blanda i imitació, Cèfir, vela, Corones, Devocionaris, Rosaris, Guants, etc., etc.

Rebudes novetats per a Primavera i Istiu

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA

(Muralla del Carme, 18)

Aparells de primer ordre per a retratar de dia i de nit

Magnífics retrats i ampliacions; parells exactes

Fotografia de Primera Comunió sobre elegants relleus, amb regal de una magnífica ampliació o un artístic carnet recordatori.

Complet assortit d'aparats fotogràfics i material garantit per a tota classe de fotografies.

Secció especial d'objectes per a regal. Selecte assortit

PREUS BARATISSIMS

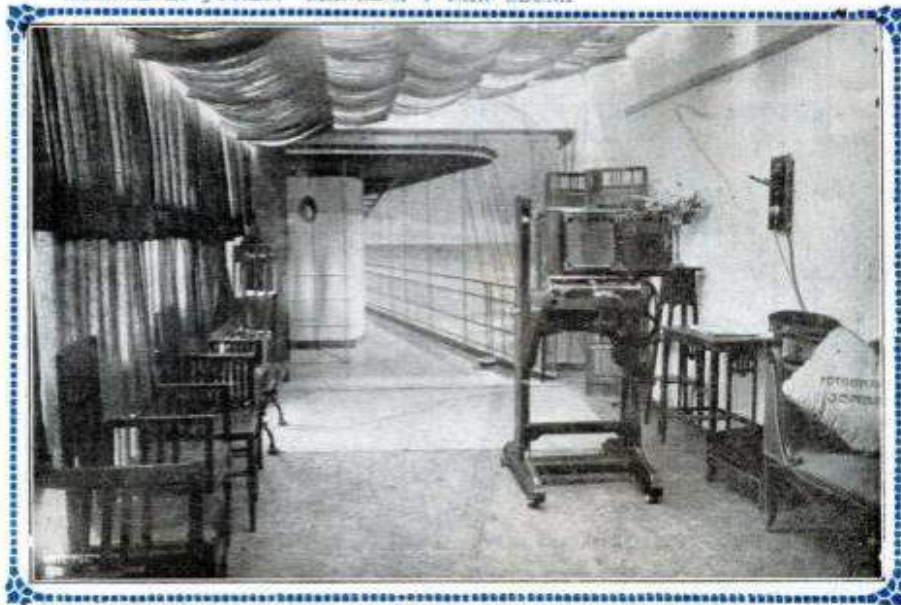
Figura 2.- Anunci aparegut a al diari "El Pla de Bages" del dia 17 de març de 1914 anunciant que es fan retrats de dia i de nit, al mateix lloc també es ven tot tipus de material fotogràfic. (AJVMP).

CASA DE MANRESA. Secciones de Relojería, Joyería y Material fotográfico (v. parc.) Piso 2

Figures 3 i 4.- A sobre la secció de fotografia dels Magatzems Jorba situada a la segona planta de l'edifici de la casa Davant, situada entre els carrers del Born i Nou. Aquesta secció estava conjuntament amb la de rellotgeria i amb la joieria. A sota l'estudi fotogràfic situat a la quarta planta del mateix edifici i que per més comoditat s'hi podia accedir en ascensor, que era el primer que s'havia instal·lat a Manresa. Les fotografies es van publicar al programa d'actes de la Festa Major de 1917 que els magatzems havien editat. (AJVMP).

ALMACENES JORBA—MANRESA Y BARCELONA

CASA DE MANRESA. Detalle de la Galería fotográfica. Piso 4.º

Figura 5.- Retrat realitzat als estudis fotogràfics Jorba entre 1913 i 1915 aprofitant que l'estudi compartia local amb la secció de mobles, algunes fotografies es feien utilitzant els mobles exposats com elements complementaris i no calia decoració de fons. El revers dels primers retrats es feien amb el típic paper fotogràfic de postal social. (AJVMP).

Figura 6.- Fotografia realitzada pels Estudis Jorba l'any 1920 de la instal·lació de creusotatge de la raó social "Samsot i Golorons" precursora de la de "Alter, S.A." situada al carrer del Bruc. Va ser editada com a postal comercial i l'anagrama de l'estudi es situava a la dreta inferior repussada. (AJVMP)

Figura 7.- Fotografia realitzada per la Fotografia Jorba, que en aquesta cas es va fer amb la denominació de "FOT-ART JORBA" de l'acte de lliurament dels premis dels jocs florals organitzats per Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria de Manresa i Comarca el dia 30 d'agost al Teatre Conservatori sota la presidència de Carme Karr essent la reina Pepita Jorba. (AJVMP).

Figura 8.- Retrat d'un infant sobre un coixí i sense cap més element complementari. El retrat és enganxat en un cartró on el revers torna a tenir personalitat, que li ve donat per un disseny modernista que serà propi dels estudis Jorba-Villaplana, continuant, però, amb el revelat com una postal social per trametre a familiar i amics. (AJVMP).

Figura 9,. Anunci insert al diari "El Pla de Bages" del dia 14 de març de 1930, anunciant la venda d'aparells fotogràfics plegables per tots els públics. (ABCG).

Figura 10.- Revers típic del disseny de l'estudi fotogràfic dels Magatzems Jorba amb associació amb Manel Villaplana. Aquest disseny va perdurar durant una etapa d'almenys vint anys fins a la guerra civil. (AJVMP).

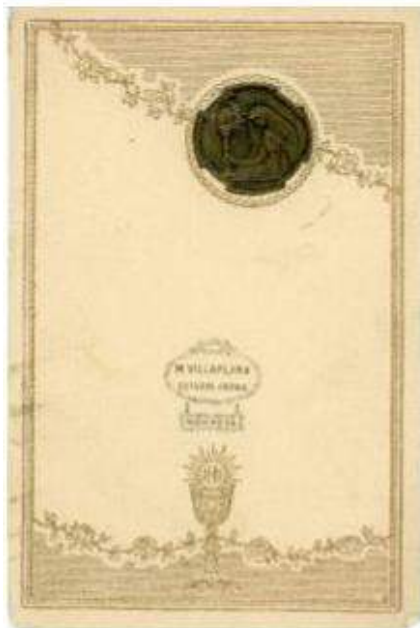

Figura 11.- Fotografia de primera comunió d'un jove realitzada per en Manuel Villaplana als Estudis Jorba als inicis de la dècada de 1930. La fotografia és enganxada en una espècie de llibret sofisticat on té una coberta com un llibret o carnet. A la portada un dibuix al·lusiu a l'efemèride gravat i una placa metàl·lica incrustada al·lusiva a l'efemèride. A l'interior el paper de seda és substituït per un paper fi amb gravat. (AJVMP)

Figura 12.- Fotografia a color realitzada per Manuel Villaplana als Estudis Jorba l'any 1931. La fotografia va ser realitzada amb placa de vidre autochrome i deu ser una de les primeres fotografies en color realitzada a la ciutat per aquest procediment, que era molt millor que la tricromia. (AJVMP).

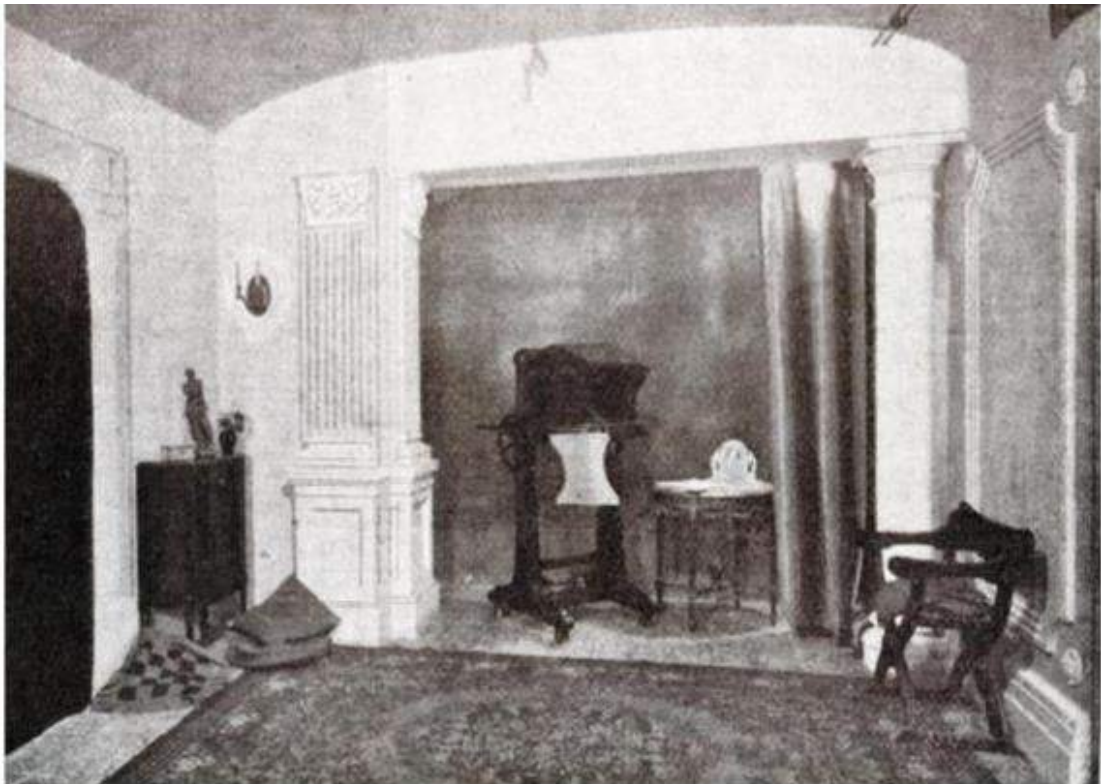

Figura 13.- Vista de l'interior de l'estudi fotogràfic dels Magatzems Jorba tenia amb el fotògraf Manuel Villaplana i Garcia al carrer del Born, a la mateixa adreça on és actualment. La fotografia es va publicar a la Revista Ilustrada Jorba del mes de juny de 1933. Al mig es pot veure la màquina de retratar. (AJVMP).

FOTOGRAFIA “LA ESPAÑOLA”

D'aquest estudi només sabem que es trobava situat a la Plaça del Carme número 20, l'any 1919.

FOTOGRAFIA SOL Y VIVES

L'any 1910 tenim a la plaça dels Drets, sobre el Cinema Moderno, l'estudi fotogràfic d'Esteve Laymon i poc després, possiblement aquell mateix any o bé el següent hi trobem un nou estudi fotogràfic. De ben segur que els dos no van coexistir; quan el d'Esteve Laymon deuria tancar es va obrir el nou estudi. Aquest estudi es denominava "**TALLERES DE FOTOGRAFIA SOL Y VIVES**". Es poden confondre perquè els dos estudis tenien adreces diferents però estaven en el mateix local. Un anava com a Plaça dels Drets número 3 i l'altre com a Carrer Sant Andreu número 7, 2n pis. El carrer Sant Andreu número 7 corresponia a l'adreça del Cinema Moderno.

Aquest estudi deuria obrir a principis de l'any 1911 i s'hi feien retrats que ja es revelaven directament sobre paper fotogràfic preimprès (figura 1). El paper utilitzat és un paper que únicament el va treballar aquest estudi. És un paper o, més ben dit, un cartró de color verdós que té les mateixes característiques que les postals socials tan populars aquells anys. Aquest estudi va romandre en aquesta adreça molt poc temps, perquè el dia 10 de novembre de 1911 hi ha instal·lat un nou fotògraf que és en Josep Obradors i Ponsa.

Figura 1.- Retrat d'una jove fet per l'estudi fotogràfic "**Sol y Vives**" l'any 1910. El retrat és revelat en postal social i el retratat està situat davant un decorat pintat. (AJVMP).

FREIXA I MONLLEÓ -FREYXE-, BAPTISTA

El dia 1 de setembre de 1881 apareix un anunci a la premsa manresana en que s'anuncia que el fotògraf B. Freyxe (figura 1) s'estableix al carrer del Born, número 9, 4t pis. Aquesta adreça coincideix amb l'adreça de l'estudi que en Benet Cabanes tenia abans de morir i del qual, a la seva mort, el 4 d'abril de 1875, se'n fa càrrec el fotògraf barceloní Agustí Capmany amb la raó social **FOTOGRAFIA BARCELONESA**. Tenim constància que en Agustí Capmany va treballar en aquest estudi fins l'any 1881 i a partir d'aquesta data desapareix de la ciutat.

Aquest fotògraf B. Freyxe ha de ser el fotògraf reusenc Baptista Freixa i Monlleó. Havia nascut a Reus l'any 1849 i es va instal·lar amb un estudi fotogràfic a la Plaça de la Constitució l'any 1849 amb la denominació de **FOTOGRAFIA REUSENSE**. L'any 1860 deixa aquest estudi i es trasllada al carrer de Singles número 1 on hi treballa fins l'any 1911.

Sembla versemblant que aquest fotògraf arribés a una negociació amb la família de Benet Cabanes per continuar treballant a l'estudi, fent el traspàs amb el fotògraf Agustí Capmany. La data del dia 1 de setembre concorda perfectament amb el fet que Agustí Capmany el deixi aquell mateix any, segurament durant el primer trimestre.

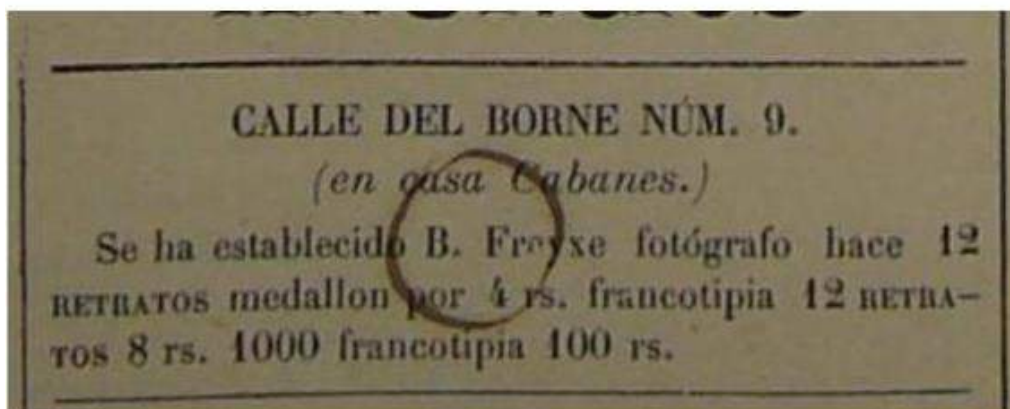

Figura 1.- Anunci aparegut al periòdic *La Montaña*, Periódico federal, número 71 del diumenge 11 de setembre de 1881 en que s'anuncia que el fotògraf reusenc Baptista Freixa i Monlleó s'encarrega de l'estudi fotogràfic que havia estat de Benet Cabanes. En el mateix anunci diu que s'estableix a la Casa Cabanes del carrer del Born número 9, que és una referència explícita de que era el mateix estudi. (ACBG).

FUSTERO

En Fustero era un fotògraf del qual no en tenim cap més referència que cap a l'any 1930 va fer, al menys, tres fotografies de la ciutat. Son d'una qualitat baixa i els enquadraments tampoc no son gaire artístics (figura 1). Sabem que de Rubí va fer unes fotografies l'any 1923, i no hi ha més referències d'aquest fotògraf.

Figura 1.- Fotografia realitzada cap l'any 1930 per un fotògraf que la única referència és que es diu Fustero. La fotografia ens mostra la plaça de l'Om amb dues parades de mercat. La vista és presa des del final del carrer Sant Miquel. A l'esquerra, en primer terme, la botiga de queviures de Josep Tort, on abans hi havia hagut la Papereria de Conrad Subirà. (AJVMP).

GALOBART i SANMARTÍ, JOAN

Joan Galobart i Sanmartí va obrir a principis del segle XX una confiteria on també venia queviures, fabricava i venia xocolata i, també, era una drogueria. La botiga estava situada al carrer Sant Miquel número 30. Al vendre productes de drogueria també venia productes químics per a la fotografia. Per donar a conèixer aquesta particularitat, a finals del mes d'agost de 1913, just abans de la Festa Major, posa un anunci al "**Diario de Avisos**" comunicant que disposava de tot un assortit d'aparells fotogràfics i de complements de les millors marques comprades a París⁴³³.

En Joan Galobart va continuar posant aquest anunci durant tot el mes de setembre de 1913. Va tenir la botiga oberta fins a l'any 1930.

Figura 1.- Anunci que Joan Galobart va posar al "Diario de Avisos" just abans de la Festa Major de 1913 per vendre tot tipus d'aparells i complements fotogràfics que havia fet portar de París. (ACBG).

⁴³³ *Diario de Avisos*, número 5244 del divendres 29 d'agost de 1913, p. 3. (ACBG).

GAMISANS i VILAPLANA, LLORENÇ

Llorenç Gamisans i Vilaplana neix a la Colònia Vidal de Puig-reig el dia 17 de setembre de 1908, fill de Ramon Gamisans i Playà, i de Joana Vilaplana i Azuar⁴³⁴. Als nou anys els seus pares es traslladen a Sant Joan de Vilatorrada. Llorenç Gamisans estudia a Sant Joan i després a Manresa. Al finalitzar el batxillerat va estudiar comerç.

Als 15 anys, l'any 1923, entra a treballar als Magatzems Jorba. A la secció de detall que aleshores era a la Plaça Sant Domènec. Dos anys abans hi havia entrat en Miquel Ausió. Entraran ràpidament en contacte perquè tots dos eren gran afeccionats a la fotografia.

A en Llorenç Gamisans la fotografia li va agradar des de força petit perquè segons explica als 10 anys, en un viatge a Barcelona, li van comprar una màquina de fotografiar per 30 pessetes i des d'aleshores s'hi va afeccionar, i Antoni Sardà li ensenyava la tècnica. Als Magatzems Jorba es troba amb en Miquel Ausió que també li agradava la fotografia. Tots dos es posen d'acord per dedicar-se a la fotografia de manera professional, però a hores fora de la feina als magatzems. Aquesta associació va donar un gran resultat per la gran quantitat i qualitat de les fotografies realitzades de la ciutat, en tots els seus aspectes; socials, d'esdeveniments, culturals, esportius, etc. Per tan eren dos fotògrafs afeccionats que treballaven com a professionals a fora d'hores de la seva feina principal.

Amb aquest motiu i amb la finalitat de poder vendre la seva producció van crear la raó comercial "RGA", que significa Reportatges Gràfics Ausió". La raó social va durar fins l'any 1954 en què van deixar de fer fotografies i es va dissoldre l'associació d'ells dos. Per poder revelar les fotografies i fer els treballs de retoc de les mateixes calia disposar d'un laboratori fotogràfic. El van establir al seu pis del carrer del Born número 23, sobre "El Barato" dels Magatzems Jorba. Feien fotografies per encàrrec i també dels esdeveniments de la ciutat que després enviaven a les revistes i diaris per a la publicació. Les seves fotografies es publicaven a diaris i revistes de Barcelona com "La Vanguardia", "El Dia Gráfico", "La Hormiga de Oro"; de Madrid el diari gràfic "Ahora" i la revista "Estampa"; i de Manresa els diaris "El Pla de Bages", "El Dia", "Pàtria", "Seny", i "Manresa". Per tal de no tenir problemes professionals es va inscriure a la Federació de la Premsa Catalano Balear⁴³⁵.

També es van dedicar a la producció de postals panoràmiques. Abans de la guerra civil espanyola, és a dir entre 1923 i 1936 van editar sis col·leccions de postals, i després entre 1939 i 1954 un total de setze sèries entre postals i vistes de la ciutat. Les sèries realitzades abans de l'any 1936 eren de gran qualitat tant fotogràfica com d'edició, amb una revelats molt acurats. Normalment les llegendes les editaven en català, castellà i esperanto (figura 1). Aquestes sèrie arribaven a tenir unes 20 postals. També van començar a editar tires en acordió de 10 postals enganxades com a record de la ciutat i que venien en les llibreries i centres de subscripció (figura 2).

L'any 1931 al canviar de pis en Miquel Ausió, també canvien la situació del laboratori fotogràfic i de l'arxiu dels negatiu que els traslladen a l'adreça del nou pis, a la Muralla de Sant Domènec número 22, 2n pis, al costat del garatge Sport. Aquí hi romanen fins a l'esclat

⁴³⁴ *La república. (1931-1936)*, Història Gràfica de Manresa, volum I, Joaquim Aloy i Bosch, i Jordi Sardans i Farràs, Edicions Parcir, Manresa, 1990, p. 339. (AJVMP).

⁴³⁵ Aquesta entitat acollia als professionals de la premsa i va ser fundada l'any 1923 per iniciativa de l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona i va estar en actiu fins l'any 1934. Tenia uns serveis assistencials, celebrava anualment un congrés i editava un butlletí.

de la guerra civil, l'any 1936, en què decideixen, per motius de seguretat, traslladar-lo al pis on vivia en Llorenç Gamisans, al carrer de la Canal número 26.

En aquesta primera etapa van fer reportatges de tots els esdeveniments que hi havia a la ciutat. Podem destacar el reportatge dels actes celebrats durant la Festa Major de 1931 en que hi va haver la primera exhibició de castells a la ciutat a càrrec dels Xiquets de Valls, o la tómbola que es va organitzar per la Fira de Sant Andreu per recollir fons per la Comissió d'Assistència Pública de l'Ajuntament (figura 3). Els esdeveniments esportius també quedaven coberts amb els seus reportatges com ara l'equip amateur "Salé" al camp d'esports del Pujolet; o bé els atletes participants a la cursa atlètica el dia de la inauguració del camp d'esports de la Bonavista del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, o bé el primer equip femení, creat l'any 1930, de bàsquet del Centre d'Esports Manresa que va jugar el dia 12 d'abril contra el Club de Sants al camp d'esports del Pujolet.

Altres tipus de fotografies eren les de caire més íntim, com la que va fer dels amics d'en Ramon Boixeda i Griñó que el dia 24 d'agost de 1934 els va convidar a la inauguració de la remodelació de la llibreria; i també la del dia 21 d'abril de 1935 en que es va fer la primera sessió radiofònica infantil a Ràdio Manresa i als nen participants en Joan Jorba i Rius els va regalar una mona de pasqua i al fons es pot veure una gran mona que és la maqueta del nou edifici dels Magatzems Jorba de la cantonada de la Muralla amb el carrer Nou. En aquesta etapa les fotografies editades com a postals les venien al centre de subscripcions "Vilalta" de Josep Vilalta i Sala, primer al número 4 i després del 1 de novembre de 1931 es trasllada al número 8.

Mentrestant en Llorenç Gamisans continuava treballant als Magatzems Jorba, però el dia 18 de juliol de 1936 esclata la guerra civil i persones vinculades amb el moviment polític d'aleshores els hi aconsellen que no continuïn fent fotografies, per la qual cosa durant la guerra civil no van prendre cap tipus d'imatge. Al finalitzar la guerra l'any 1939 el fan encarregat de la secció de major i tornen a fer reportatges de la vida de la ciutat. L'ambient de Manresa, però, no donava gaire de si i l'ambient de post-guerra era realment depriment. En aquesta fotografia que van fer es veu un grup de noies a la plaça Major (figura 4). En aquesta etapa van continuar editant postals que eren de menor qualitat d'edició i les imatges també són menys engrescadores (figura 5). Les imatges de les postals d'aquesta època ens mostren una ciutat grisa i trista, comparada amb la dels anys de pre-guerra.

Quan l'any 1954 en Miquel Ausió decideix retirar-se, li ven el fons fotogràfic a Llorenç Gamisans que el va conservar. Aquesta decisió no va ser cap sorpresa per en Llorenç Gamisans, doncs ell ja editava sèries de postals des de l'any 1944 independent de la raó comercial de "RGA". En total va editar nou col·leccions de postals totes en blanc i negre excepte una que ja la fer en el nou format de la dècada de 1950. Aquesta sèrie la va editar l'any 1956 quan en va fer dues, una en blanc i negre i una altre il·luminada a mà (figura 6). Durant aquells anys va continuar fent fotografies d'esdeveniments com la que va fer de la desfilada pel Domund amb la finalitat de recollir fons per les missions catòliques (figura 7). En aquesta segona etapa les fotografies editades com a postals les venien a la Llibreria Rubiralta d'Albert Rubiralta i Grañó del carrer del Born número 24.

En Llorenç Gamisans es va jubilar dels Magatzems Jorba a l'edat de 68 anys i va morir a Manresa el 27 de setembre de 1989 als 81 anys d'edat. El seu fons fotogràfic compost per uns 50.000 negatius va ser donat a l'Arxiu de la ciutat.

Figura 1.- Fotografia del Passeig Pere III editada com a postal de color sèpia de RGA de l'any 1934. Al fons a la dreta s'hi troba el tendal del "Cafè Centre d'Esports" i a l'esquerra el quiosc del mig que aleshores regentava en Miquel Bonsfills i Garriga, conjuntament amb Josep Pequerul i Esquerra. (AJVMP).

Figura 2.- Vista de la cruïlla del Passeig Pere III amb el carrer Guimerà editada com a vista en l'acordió que va editar la raó comercial RGA l'any 1935 en un acordió de 10 vistes. A la fotografia es pot veure la botiga d'en Marià Padró on venien pintures i subministraments industrials i domèstics. (AJVMP).

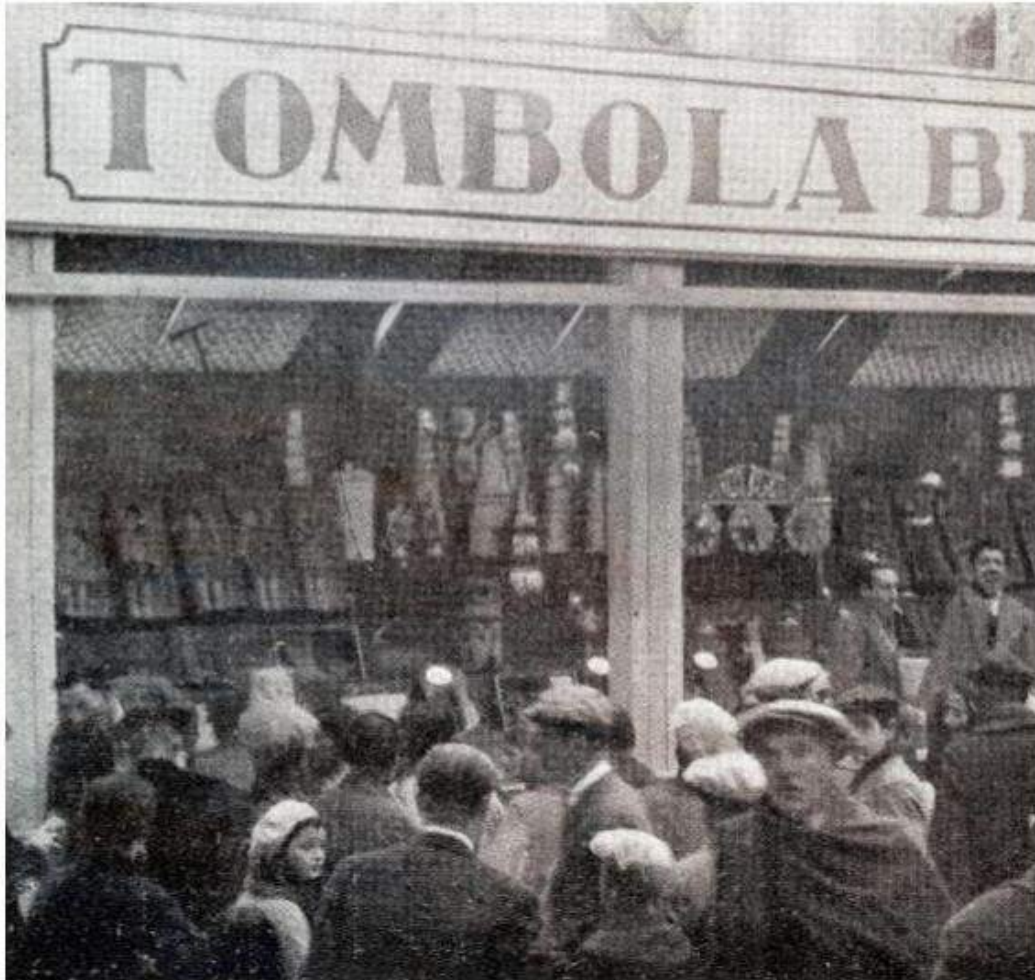

Figura 3.- Fotografia realitzada per en Llorenç Gamisans de la tómbola benèfica que s'instal·là a la plaça Sant Domènec el dissabte 28 de novembre de 1931 per recollir fons per la Comissió d'Assistència Pública. Aquesta entitat tenia l'objectiu d'intentar erradicar la mendicitat a la ciutat i va crear tot una infraestructura per ajudar als més necessitats. La fotografia es va publicar a la revista "La Hormiga de Oro" del dia 3 de desembre de 1931. (AJVMP)

Figura 4.- Fotografia d'un grup de noies passejant per la plaça Major entre 1940 i 1945 editada com a postal social. Passada la guerra civil la vida tornava poc a poc a una certa normalitat molt limitada. Darrera es pot veure la perruqueria de Maria Rosa Seller que va estar oberta fins l'any 1945. (AJVMP).

Figura 5.- Vista fotogràfica presa des del campanar de la Basílica de Santa Maria de la Seu i editada com a postal l'any 1943. La ciutat apareix grisa i uniforme. La uniformitat li dona la pèrdua dels edificis emblemàtics existents abans de la guerra civil i que durant aquesta van ser enrunats, com les esglésies de Sant Pere Màrtir i sobretot la de la Mare de Déu del Carme. (AJVMP).

Figura 6.- La Muralla de Sant Domènec l'any 1956 presa per en Llorenç Gamisans després de la separació d'en Miquel Ausió. La fotografia és presidida pel Restaurat Miami que havia obert l'any anterior de la mà d'en Jaume Seoane i Ferrer. La fotografia la va editar com una postal de la sèrie editada l'any 1956. (AJVMP).

Figura 7.- Fotografia presa per en Llorenç Gamisans l'any 1956 durant la cavalcada per la recollida de fons per les missions que organitzava l'església catòlica, passant per davant de la Caixa de Pensions i del Restaurant Perdiu. (AJVMP).

GARRIGA I COLL, ANTONI

L'any 1904 el matrimoni format per en Joaquim Martí i Manuela Garriga obren al carrer Sobrerroca número 5 una botiga de material elèctric, parallamps i d'instal·lacions elèctriques. Aquells anys eren anys de forta expansió de les instal·lacions elèctriques tant a nivell domèstic com a nivell comercial i industrial ja que les instal·lacions elèctriques van començar a la ciutat l'any 1891, encara no feia ni 13 anys que havien començat i feia molt poc que començaven a generalitzar-se. La botiga de material elèctric s'amplia amb la venda de material electro-òptic amb la denominació Garriga-Martí. L'any 1909 s'hi incorpora el cosí d'ella, en Antoni Garriga i Coll, que a l'any 1911 en queda com a únic propietari.

El gener de 1910 insereix un primer anunci a la revista "**El Comarcano**"⁴³⁶ que editava el seu veí comercial en Marià Gras i Fígols propietari dels Magatzems Gras de la plaça Major cantonada carrer Sant Miquel (figura 1). En aquesta anunci encara no hi havia cap referència a aparells relacionats amb la fotografia. Un any després el gener de 1911 modifica l'anunci que insereix a la revista "**El Comarcano**"⁴³⁷ i ja hi ha una referència a un aparell d'estereoscòpia, el que indicaria que a partir del gener de 1911 amplia el seu catàleg a productes del món de la fotografia (figura 2).

Les coses anaven prou bé perquè el dia 1 d'octubre de 1917 en Antoni Garriga obria una altra botiga a la Plana de l'Om número 7, als baixos de la casa Centó, que és la que es va enderrocar l'any 1966 per obrir el carrer Alfons XII. La mateixa setmana insereix una publicitat al diari "**El Pla de Bages**"⁴³⁸ per comunicar aquesta obertura (figura 3). Antoni Garriga i Coll era un gran entusiasta de la tecnologia de tal manera que ràpidament va ampliar el catàleg de productes amb aparells de fotografia i projectors de pel·lícules. També venia fotografies estereoscòpiques i pel·lícules. Va ser un precursor en els aparells de ràdio. Va construir el primer aparell receptor radiofònic de la ciutat i va muntar una sala d'audició per a radioaficionats⁴³⁹. També va ser un precursor de la creació de Ràdio Manresa l'any 1923 en què, en un principi, només podia rebre emissions radiofòniques i no va ser fins el dia 29 de gener de 1926 en què en va emetre.

L'any 1936 tanca la botiga de la Plana de l'Om i passada la guerra civil incorpora al negoci als seus fills Pere, Maria i Francesc Garriga i Hornosa. El dia 1 de febrer de 1975 mor Antoni Garriga i Coll, i la propietat de la botiga queda en mans del seu net Antoni Garriga i Prat⁴⁴⁰. L'any 1996 passa a mans del seu fill, Antoni Garriga i Giral, que n'és l'actual propietari.

⁴³⁶ **El Comarcano**, any I, número 13 d'abril de 1910, p. 54. (AJVMP).

⁴³⁷ **El Comarcano**, any II, número 13 de gener de 1911, contracoberta. (AJVMP).

⁴³⁸ **El Pla de Bages**, número 3.894 del dissabte 6 d'octubre de 1917, p. 1. (ACBG).

⁴³⁹ **Elèctrica Garriga celebra cent anys de llum**, Roger Hernández, a Regió-7, del dissabte 14 de febrer de 2004, p. 34. (AJVMP).

⁴⁴⁰ Antoni Garriga i Prat va morir el dia 2 de febrer de 2020 als 87 anys d'edat.

MARTÍ Y GARRIGA

ÓPTICA

Anteojos larga Vista de todas clases y dimensiones.

Especialidad en Lentes, Anteojos con gomas de Oro, Doble, Niquel y Acero. Cristales de roca y del Brasil. Se componen toda clase de anteojos con receta Médica. Se cambian cristales y se hacen todas las composturas. Gran surtido de cristales de multiplicar como de toda clase de sección de Óptica. Provetas y Alcoholímetros de todas clases para el examen de alcoholes y vinos. Gemelos para Campo, Teatro, Marina y Prismáticos. Imanes de gran potencia y pequeños. Piedra de Imán.

REPRESENTANTES
de la Lámpara

WETZENCHOUSE

OSALINE

Económica 75 por 100. Luz muy clara. La más perfeccionada. Funciona en todas posiciones. La más robusta e inrompible. Duración 1000 a 2000 horas. Se hacen toda clase de instalaciones para luz eléctrica. Material eléctrico de todas clases. Se colocan timbres y pararrayos.

PRECIOS MUY ECONÓMICOS

SOBRERROCA, 5-MANRESA

Representantes del Gramophon

El Gramophon es la mejor máquina parlante y la más perfeccionada. Nuevos aparatos. Los Discos de la compañía Francesa son los más perfeccionados. Nuevos Discos. Se venden toda clase de aparatos y accesorios. Se hacen todas sus composiciones. Fabricación de Placas esmaltadas y timbres de goma para la Industria y Comercio. Es la casa que lo proporciona con más solidez y baratura. Agujas Gramophon. Se dan Audiciones.

EL COMARCANO

Sobrerroca, núm. 5
MANRESA

Figura 1.- Anunci que l'Elèctrica Garriga va inserir el mes d'abril de 1910 a la revista "El Comarcano" anunciant el catàleg de productes que comercialitzava. Aleshores encara no n'hi havia cap relacionat amb la fotografia. (AJVMP).

MARTÍ y GARRIGA

SOBRERROCA. 5

"EL COMARCANO"
lo recomienda a Vos

Figura 2.- Anunci inserit el gener de 1911 per Elèctrica Martí-Garriga on ja s'hi troba entre els productes comercialitzats un estereoscopi per visionar fotografies en 3D. Es va publicar a la revista "El Comarcano". (AJVMP).

Sastreria, camiseria

PREU FIXO • CASA FUNDADA

GUERRA AL CARBÓ Escola Industri
i Agrícola

A benefici del públic sols
per alguns dies

Lots de aparells elèctrics per a
calefacció i cuina

LOT núm. 1

- Una estufa elèctrica.
- Una arca elèctrica.
- Una fregida elèctrica.
- Una fregida elèctrica.
- Una fregida elèctrica.
- Una fregida elèctrica.

LOT núm. 2

- Una arca elèctrica.
- Una fregida elèctrica.
- Una fregida elèctrica.
- Una fregida elèctrica.

LOT núm. 3

- Una placa elèctrica.
- Una fregida elèctrica.
- Una fregida elèctrica.

LOT núm. 4

- Una placa elèctrica.
- Una fregida elèctrica.
- Una fregida elèctrica.

Material cull per a calefacció i cuina

<ul style="list-style-type: none"> Grates elèctriques a 30 pasades Fregides elèctriques a 8 Fregides elèctriques a 21 Cuques de fons a 10 	<ul style="list-style-type: none"> Grates, cribrats, Marroques, coladors, coladors, coladors, coladors, coladors, coladors, coladors, coladors, coladors, coladors
---	---

Làmperes metàl·liques Telsidó a 250 pesetes

Antón Garriga

Plaça del Oim, 7, i Sobrerroca, 5

Teléfono, 182. MANHESA

Kéfir, Joghurt i Suco Dos senyors, desfilen

de fiatura
SPORTANTÍSSIMI
perdonem i Ajudem de pre
si llista de cotó.

Figura 3.- Anunci inserit al diari "El Pla de Bages" del dia 6 d'octubre de 1917 en que fa una oferta especial d'electrodomèstics i aparells elèctrics per a la llar al haver obert aquella setmana la nova botiga a la Plana de l'Om número 7, als baixos de la Casa Centó, que es va enderrocar per obrir el carrer Alfons XII. (ABCG).

GASPAR i SERRA, JOSEP

Va néixer a Manresa l'any 1892 fill d'un comerciant d'una botiga de sabateria. Al cap de poc la família es va traslladar a Barcelona, on ell comença els estudis a la Salle. Acabats els estudis entra a treballar com a comptable al casa Gaumont que es dedicava a la comercialització d'aparells de fotografia i de cinema, al mateix temps que també era productora i distribuïdora de pel·lícules propietat de Léon Gaumont amb seu central a París. En Josep Gaspar va anar a fer una estada formativa a París on es va formar com operador i va veure les funcions dels directors de pel·lícules el que el va dirigir cap a la seva vocació cinematogràfica i fotogràfica.

Als 15 anys, el 1907, va fer la primera pel·lícula titulada "La fiesta de sardanas en el parque Güell". A partir d'aquell any Josep Gaspar no va parar de fer pel·lícules, però l'any 1909 arrel de la Setmana Tràgica va fer una sèrie de curtmetratges titulats "Sucesos de Barcelona" que li van donar reconeixement internacional. A Rússia, per exemple, n'hi van envair més de cent còpies. L'any següent va anar a Portugal a filmar els moments culminants del cop d'estat que va significar la revolució del 5 d'octubre i que va donar lloc a la primera república portuguesa amb gran risc per la seva vida.

En paral·lel es dedicava al fotoperiodisme i les seves fotografies apareixien a les revistes com "Mundo Gráfico", "Stadium", "Imatges", "Aire Libre", etc.; però la seva vocació real era el cinema que no va parar mai d'exercir, de tal manera que és considerat, conjuntament, amb Fructuós Gelabert els pioners del cinema català. L'any 1919 va fer unes fotografies aèries de Barcelona, que van fer que entre 1920 i 1933 fos el fotògraf oficial de l'aeròdrom Canudas al Prat de Llobregat. Aquest aeròdrom l'havia promociat en Josep Canudas i Busquets⁴⁴¹ que era el pilot dels vols aeris en què Josep Gaspar feia les fotografies aèries i és considerat el pioner d'aquesta especialitat de fotografia al nostre país.

L'any 1926 filma "Gent i paisatges de Catalunya". Aquell any el dia 23 d'agost aterra, a Manresa, al camp dels Barrets l'avió pilotat per en Josep Canudas acompanyat d'en Josep Gaspar. L'endemà per la tarda tornen a Barcelona però abans en Josep Gaspar fa el primer reportatge aeri de Manresa⁴⁴². Després estava previst que el dia 30 d'agost, per la Festa Major, es celebrés un festival aeri, amb la denominació de "Diada de l'Aeronàutica"⁴⁴³ però per una avaria a l'avió el va retardar fins el dia 5 de setembre en què l'avió pilotat per en Josep Canudas torna a aterrar al camp dels Barrets. El festival aeri finalment es va celebrar el dia 6 de setembre.

Les fotografies preses el 23 d'agost per en Josep Gaspar es van ampliar en 24 vistes aèries de gran format que es van exposar al local de l'Associació de la Premsa de Manresa i Comarca, entre el dimecres dia 2 de setembre⁴⁴⁴ fins el diumenge 6 de setembre⁴⁴⁵ en que es celebra la "Diada de l'Aeronàutica"⁴⁴⁶. Aquesta exposició va causar gran impacte als manresans, doncs

⁴⁴¹ Josep Canudas i Busquets va néixer a Barcelona el 29 de setembre de 1894. Va ser pilot i pioner de l'aviació a Catalunya. Va obtenir el primer títol atorgat per l'Escola catalana d'Aviació. També era periodista esportiu. L'any 1915 va ser cofundador de l'Aeroclub de Catalunya i el 1922 fundà la Societat Aeròdrom Canudas. L'any 1933 la Generalitat el nomena cap dels serveis d'aeronàutica. Al final de la guerra civil s'exilia a França i després als Estats Units; per anar finalment a Suïssa on va morir l'any 1975.

⁴⁴² *El Pla de Bages*, número 12.050 del dimarts 24 d'agost de 1926, p. 1. (ABCG).

⁴⁴³ *El Pla de Bages*, número 12.035 del divendres 6 d'agost de 1926, p. 1. (ABCG).

⁴⁴⁴ *El Pla de Bages*, número 12.056 del dimecres 2 de setembre de 1926, p. 3. (ABCG).

⁴⁴⁵ *El Pla de Bages*, número 12.058 del dissabte 4 de setembre de 1926, p. 1. (ABCG).

⁴⁴⁶ *El Pla de Bages*, número 12.060 del dimarts 7 de setembre de 1926, p. 3. (ABCG).

era la primera vegada que veien la seva ciutat des de l'aire. D'aquestes vistes aèries en Josep Gaspar en va editar una col·lecció de postals (figura 1). L'impacte d'aquestes vistes va ser tan gran que dotze d'aquestes fotografies es van utilitzar per fer el calendari de l'any 1927 de la Sastreria Valls de Francesc Valls i Parera que estava al carrer del Born número 15 amb la finalitat d'obsequiar el seus clients.

Com es veu en el revers d'aquestes postals, en Josep Gaspar tenia l'estudi fotogràfic al Passatge Domingo número 3 de Barcelona. Aquest passatge es troba entre els carrers Mallorca i València al costat del Passeig de Gràcia, un lloc ben cèntric per tenir-hi l'estudi. Josep Gaspar va tornar a volar sobre Manresa sis anys més tard.

La tarda del dimarts dia 6 de març de 1934 un avió va volar per sobre la ciutat de Manresa. A l'avió hi anaven el pilot, en Castañondo, i el fotògraf Josep Gaspar. L'objectiu era tornar a fer una sèrie de fotografies aèries de la ciutat per presentar-les a l'exposició de fotografies que estava organitzant el grup "Falziots" de l'entitat "Palestra"⁴⁴⁷ amb col·laboració amb l'Aero Club de Catalunya⁴⁴⁸. Aquesta no va ser la darrera vegada que Josep Gaspar feia fotografies aèries de la ciutat.

El diumenge 3 de maig de 1936⁴⁴⁹ un avió de l'Aero Club de Catalunya amb en Josep Gaspar fa noves vistes aèries de Manresa seguin l'encàrrec fet del Foment de Turisme⁴⁵⁰ de la ciutat. L'objectiu d'aquesta entitat, que tenia com objectiu incentivar i promocionar el turisme a la ciutat, era editar una col·lecció de postals amb 16 vistes aèries que es posaria a la venda el mes de juny de 1936. Amb la passada feta el diumenge 3 de maig no n'hi va haver-hi prou vistes i el dijous dia 21 de maig i el diumenge dia 24 del mateix mes un altre avió de l'Aero Taxi de Barcelona amb en Josep Gaspar va fer varies passades per sobre Manresa per completar la sèrie de vistes. Finalment la col·lecció de postals van posar-se a la venda el mes de juliol de 1936. La sèrie de postals són espectaculars i les vistes són un fidel reflex de la ciutat d'aquells anys just abans que esclatés la guerra civil espanyola (figures 2 i 3).

Des de l'any 1933 es dedica quasi exclusivament al cinema, excepte per aquestes fotografies aèries que li agradava molt fer-les. Si durant els primers anys era l'operador de les pel·lícules, després en va ser el director. L'any 1949 es trasllada a Montevideo contractat per Pau Lluís Torrents i Roig que també era fotògraf i que va emigrar a Amèrica. Al cap de quatre anys marxa cap a l'Argentina i obre uns estudis fotogràfics. Poc temps després va patir un accident que el deixà molt malmès i sense poder treballar. Amb aquesta situació torna a Barcelona on va morir el dia 12 de gener de 1970 a l'edat de 78 anys.

⁴⁴⁷ **Palestra** va ser una entitat catalanista fundada l'any 1930 per Josep Maria Baptista i Roca que tenia com objectius l'educació i el patriotisme, mitjançant campanyes d'acció social i cultural. A Manresa es presenta públicament el dia 15 de març de 1932 i el dia 24 de març s'inaugura el local social amb la presència de Pompeu Fabra, que era a l'edifici de la Cooperativa Obrera Manresana al carrer dels Infants cantonada carrer Bonsuccés.

⁴⁴⁸ **El Pla de Bages**, número 50 del dimarts 6 de març de 1934, p. 3; i *El Dia*, número 1.265 del dimarts 6 de març de 1934, p. 2. (ABCG).

⁴⁴⁹ **El Pla de Bages**, número 96 del dissabte 2 de maig de 1936, p. 3. (ABCG).

⁴⁵⁰ **El Foment de Turisme de Manresa** era una entitat municipal per a la promoció del turisme a la ciutat. En una reunió celebrada a l'Ajuntament el dia 5 de febrer es decideix crear aquesta entitat, que es crea el dia 4 de març i es constitueix oficialment el diumenge dia 29 d'abril.

Figura 1.- Vista aèria de la ciutat presa per en Josep Gaspar la tarda del dia 23 d'agost de 1926 i editada en postal. Al centre la Carretera de Vic, a l'esquerra en primer terme el teulat i el campanar de l'església de Sant Pere Màrtir, a mig terme l'edifici del col·legi de Nostra Senyora de Montserrat dels lassal'lians; a la dreta en primer pla la caserna del Carme i darrera l'edifici de l'Anònima i al fons l'edifici de Casa Caritat. (AJVMP).

Figura 2.- Vista aèria captada pel fotògraf Josep Gaspar en el vol que va fer el mes de maig de 1936. La vista ens mostra la Plaça de Sant Domènec des de migjorn on s'aprecia l'Hotel de "Sant Domingo" l'edifici de la Caixa de Pensions. D'aquestes vistes en va fer una col·lecció de postals el mes de juliol de 1936. (AJVMP).

Figura 3.- Vista de la mateixa Plaça de Sant Domènec des de s del nord on s'aprecia l'edifici de l'església de Sant Pere Martir, Ca la Bruessa, la Casa Davant on hi havia els Magatzems Jorba i la parada de taxis en font. (AJVMP).

GOMIS i LLUCH, LLORENÇ

En Llorenç Gomis i Lluch era el germà del president del “Billar Club Manresa”, en Pere Gomis i Lluch⁴⁵¹. En Llorenç era afeccionat a la fotografia i sabem que va estar en actiu durant la dècada de 1910, almenys entre 1912 i 1915. Feia reportatges i fotografia d'esdeveniment.

El dia 15 de novembre de 1912 el batalló de caçadors de Reus aquarterat a la caserna del Carme va fer unes maniobres a Sallent i en Llorenç Gomis en va fer tot un reportatge que es va publicar a la revista “Mundo Gráfico”⁴⁵² (figures 1 i 2).

Després sabem per la premsa que el dilluns 7 de juny va fer un reportatge que va editar en postals sobre el concurs de pendons celebrat dintre dels actes de l'enramada del barri de Sant Miquel i de la plaça Major amb la participació de 16 pendons⁴⁵³. En una de les fotografies que va fer, d'aquesta enramada, es veu els concursants baixant per la Baixada de la Seu (figura 3).

Una altre esdeveniment que va cobrir va ser la visita del nunci del Papa, el cardenal Ragonessi, el dia 8 de juliol del mateix any. En aquesta ocasió també en va fer un reportatge que va editar en postals⁴⁵⁴. La darrera de la que en tenim notícia va ser l'incendi del diumenge 19 de setembre de 1915 a les 17:45' d'un forn de la bòvila de Josep Golsa situada al Pujolet darrera de la tanca perimetral del Catalònia Park. En aquest cas els efectes van ser molt lleus i només va cremar la feixina del forn i una part important de la tanca. En Llorenç Gomis també en va fer un reportatge en el que es veuen les atraccions i la gent que hi havia al Catalònia Park⁴⁵⁵.

⁴⁵¹ *La república (1931-1936)*, volum II, Història gràfica de Manresa, Joaquim Aloy, i Jordi Sardans, Edicions Parcir, Manresa, 1991, p. 409. (AJVMP).

⁴⁵² *Mundo Gráfico*, any II, número 57 del 27 de novembre de 1912, p. 14. (AJVMP).

⁴⁵³ *El Pla de Bages*, número 3.308 del dilluns 7 de juny de 1915, p. 3; i número 3.311 del dijous 10 de juny de 1915. (ACBG).

⁴⁵⁴ *El Pla de Bages*, número 3.334 del divendres 9 de juliol de 1915, p. 2. (ACBG).

⁴⁵⁵ *El Pla de Bages*, número 3.393 del dilluns 20 de setembre de 1915, p. 3. (ACBG).

Figura 1.- Comandaments del batalló de caçadors de Reus aquarterats a la Caserna del Carme durant les maniobres efectuades el dia 15 de novembre de 1912 a Sallent sota les ordres del tinent coronel Lopez de Ochoa. Fotografia presa per en Llorenç Gomis i publicades a la revista "Nuevo Mundo" del 27 de novembre de 1912. (AJVMP).

Figura 2.- Desenvolupament de les maniobres militars del batalló de Reus de la Caserna del Carme el dia 15 de novembre segons fotografia captada pel fotògraf manresà afeccionat Llorenç Gomis i Lluch i publicada a la revista "Nuevo Mundo" el dia 27 de novembre de 1912. (AJVMP).

Figura 3.- Concurs de pendons celebrat durant l'enramada del Barri de la plaça Major, carrers Sant Miquel, Santa Llúcia i Sobrerroca el dilluns 7 de juny de 1915, segon imatge presa per Llorenç Gomis. (ACBG).

GUIXÀ i ARMENGOL, JOSEP

Josep Guixà i Armengol neix a Manlleu l'any 1857. Deixa la seva vil·la nadiua i ve a Manresa, on el 15 d'agost de 1907 traspasa la botiga de queviures i ultramarins que Jaume Argerich tenia al carrer del Born número 7, cantonada amb el carrer d'Urgell. Aquesta botiga se la coneixia popularment com a "Casa Sostres" perquè l'havia fundat em Jaume Sostre i Pons el 25 de febrer de 1872.

La seva passió, però, era la fotografia que va exercir des del primer moment. A la botiga també venia tot tipus de material relacionat amb la fotografia i tot el necessari pel procés de revelat. La primera notícia com a fotògraf apareix al "**Diario de Avisos**" del 4 de novembre de 1908 quan es comenta que va fer una sèrie de fotografies del pas del rei Alfons XII per Manresa i que aquestes fotografies les havia exposat a l'aparador de la seva botiga de queviures⁴⁵⁶.

Així ho especifica en dos anuncis que va inserir una a la revista "**El Comarcano**" que editaven els Magatzems Gras de la plaça Major en que deia: "**En ella podran hallar cuanto con este ramo se pueda referir, así como fotografías y postales de los últimos acontecimientos ó fiestas notables de esta Ciudad, como son los Aplechs católicos, Fiesta Mayor, etc.**"⁴⁵⁷, i l'altre a la revista "**La Justicia**"⁴⁵⁸ l'any 1912 (figura 1). També especifica en aquesta anunci que "**la misma casa se encarga de sacar fotografías de establecimientos y todas las que se le encomienden al aire libre, de fachadas, etc.**". En Josep Guixà era de fortes conviccions catòliques i feia un seguiment especial de tots els esdeveniments relacionats amb la religió. Ens ha arribat una fotografia d'ell que es va publicar a la revista "**El Comarcano**"⁴⁵⁹ de 1910 (figura 2).

En Josep Guixà no tenia cap estudi fotogràfic i totes les fotografies les feia bé a l'aire lliure, bé a la casa del que l'encarregava. Va ser el fotògraf de vistes panoràmiques d'encàrrec per excel·lència i el primer gran fotoperiodista de la ciutat que recollia moltes de les activitats que es celebraven. Durant els anys en què es va dedicar a la seva passió, va treballar per diaris i revistes de fora de la ciutat com: "La Actualidad", "Ilustració Catalana", "Nuevo Mundo", "Hormiga de Oro", "Revista Lectura Dominical", "Ilustración Católica", etc. També va fer retrats i fotografia panoràmica i monumental per l'edició de postals.

El retrat el va treballar els primers anys i després el va anar deixant de fer per centrar-se més en la resta de tipus de fotografia. El retrats el feia a casa del mateix retratat i utilitzava com a fons una paret del domicili amb els elements del mobiliari de casa seva. Utilitzava els formats més grans com el de "promenade" (figura 3), en aquest retrat realitzat entre 1907 i 1910 on ressaltava la figura del retratat i desdibuixava el fons que com es pot veure no és un decorat pintat, si no un fons real. Posteriorment, entre 1910 i 1912, va anar deixant d'utilitzar els formats convencionals i es passà al format de targeta postal revelada directament sobre paper fotogràfic (figura 4). En aquesta cas també es pot veure que la tauleta on es recolza el nen de primera comunió és una tauleta de nit de casa seva. Els retrats que va fer posteriorment i que enganxava en un cartró, eren cada vegada més decorats i amb més

⁴⁵⁶ **Diario de Avisos**, número 3823 del dimecres 4 de noviembre de 1908, p. 3. (ACBG).

⁴⁵⁷ **El Comarcano, Revista mensual il·lustrada, literaria y artística de gran interès para todas las familias; dedicada, con especialidad, a modes y novedades**, número 9 de setembre de 1910, p. 16. (AJVMP).

⁴⁵⁸ "**La Justicia**", periòdico local independiente politico-administrativo, número 1 de gener de 1912, coberta. (AJVMP).

⁴⁵⁹ **Ibidem**, número 10 d'octubre de 1910, p. 38. (AJVMP).

elements decoratius, fins al punt que era tan ric el cartró que el mateix retratat quedava en un segon pla.

A més dels retrats va fer panoràmiques i fotografies d'esdeveniments. Aquestes últimes tenien tres orígens, la primera eren els encàrrecs de les revistes esmentades anteriorment, la segona eren els encàrrecs que rebia directament dels interessats i la tercera les que ell feia sense encàrrecs i que venia a la botiga. Els primers reflecteixen els esdeveniments que es van produir a la ciutat durant els quasi divuit anys en que va prendre les imatges del que succeïa a Manresa. De les festes que es celebraven a la ciutat en cobria una gran part. Havia fet fotografies de les festes de Sant Ignasi del carrer Sobrerroca, de la primera comunió dels nens de la ciutat que aleshores es feia unificada a la Basílica de la Seu amb la presència del bisbe, diferents actes de la Festa Major de diferents anys especialment la de l'any 1912 quan l'empresa "Cooperativa Manresana d'Energia Elèctrica" va finançar la construcció de la font màgica a la cruïlla del Passeig amb el carrer Guimerà, la festa catequística, l'aplec anual al santuari de la Salut de Viladordis (figura 5), la festa de l'arbre, etc.

Va fer els reportatges dels esdeveniments puntuals que es van produir durant aquells anys com l'aplec tradicionalista de l'any 1908, el centenari de les batalles del Bruc el mateix any; l'homenatge al dramaturg Àngel Guimerà i el canvi de nom del carrer Pas de Cardona per Carrer Àngel Guimerà, els fets de la setmana tràgica (figura 6), el funeral de l'alcalde Pere Armengou, o la celebració del III centenari de la fundació de la Casa d'Orfes (figura 7) que es celebra al pati dels Infants l'any 1909. L'any 1910 va fer els reportatges de la cavalcada dels Reis Mags dels Magatzems Jorba (figura 8), la visita del nunci, el míting celebrat contra les escoles laiques (figura 9), l'esfondrament d'una casa a la Muralla amb un mort i set ferits. L'any 1911 en va fer de la Festa del Peix (figura 10), la cavalcada per recollir diners per les famílies dels pescadors negats de Badalona amb els temporals, el míting del vinyaters de Catalunya, l'incendi del taller mecànic de Joan Bargay al carrer Circumval·lació (figura 11), les actuacions de gimnàstica rítmica dels infant de l'Orfeó Manresà, els partit de futbol del Manresa Foot-ball Club; i l'any 1912 en va fer de la visita de la infanta Isabel, la inauguració del "Tiro Nacional", la tronada infantil de la Festa Major celebrada al Passeig de Pere III de la que en van sortir joguines (figura 12), etc.

El anys següents va seguir fent el seguiment de quasi be tots els esdeveniments de la ciutat. Així l'any 1913 en va fer de la festa d'ampliació de Casa Caritat, la festa del 50è aniversari de l'arribada a la ciutat de les germanetes dels Pobres, el trasllat de les despulles del general carlí Rafael Tristany (figura 13), etc.; el nadal del pobre, el centenari del restabliment de la companyia de Jesús, la inauguració de la carretera de Manresa a Basella de l'any 1914; la visita del nou nunci a la ciutat i el descobriment de les sepultures romanes al puig Cardener, etc. l'any 1915; la visita de l'Orfeó de Sabadell; la inauguració de la nova sala d'hospitalització de l'hospital, la visita del nou bisbe de Vic a la ciutat, etc. l'any 1916; la nevada de l'any 1917, etc. i així fins el darrer dia.

Aquell any 1913 en Pere Jorba i Vall va donar un gran impuls a la secció de fotografia dels Magatzems Jorba i en Josep Guixà hi va col·laborar en el disseny i muntatge. Van realitzar un projecte molt novedós que permetia fer fotografies diürnes i nocturnes amb varis decorats. També era una secció on es venien tot tipus d'aparells fotogràfics i de material per la fotografia⁴⁶⁰.

De les fotografies que Josep Guixà feia per encàrrec cal destacar les fotografies comercials que ja a la segona dècada del segle XX es van començar a realitzar. Dos exemples d'ell van ser la postal que li va encarregar en Francesc Sanfeliu quan va inaugurar la botiga de cotxes i

⁴⁶⁰ *Diario de Avisos*, número 5308 del dissabte 15 de noviembre de 1913, p. 1 i 2. (ACBG).

motos que va obrir el dia 17 de juny de 1916 al Passeig Pere III número 10, cantonada amb el carrer Canonge Mulet; i la que va fer per en Lluís Puig, l'any 1912, que venia màquines de cosir al carrer de les Piques (figura 14). Un altre encàrrec comercial va ser fotografiar els edificis que havia construït en Cristòfol Botinas per fer-ne una col·lecció de postals per donar com element publicitari (figura 15).

La seva iconografia cartòfila va ser prou àmplia per fer les fotografies de postals de Badalona entre els anys 1907 i 1910⁴⁶¹; i les de Navarcles entre els mateixos anys⁴⁶². Aquesta és una col·lecció de gran qualitat que va editar Joan Camprubí i Mercader formada per 10 postals. Manresa no en va quedar al marge de la seva màquina de retratar les diferents vistes de la ciutat que van servir per fer totes les 9 sèries de postals de la ciutat que l'editor barceloní Josep Thomas i Bigas propietari de la Fototípia Thomas. Les sèries de postals tenien entre 20 i 43 postals per sèrie i van ser editades entre els anys 1912 i 1928. Per fer una postal en Josep Guixà feia vàries fotografies que enviava a la fototípia i es feien les proves per veure quina era la més idònia per cada postal (figura 16). Els clixés que feia per en Josep Thomas quedaven en propietat de la fototípia i al menys en va fer en dues ocasions diferents, una l'any 1912 (figura 17), i l'any 1920 (figura 18).

També copsava la vida social dels manresans, bé per encàrrecs, bé per iniciativa pròpia. Exemples són la fotografia realitzada entre els anys 1907 i 1910 del personal de la fàbrica de Manganell de la raó social "P. Jorba é Hijos" (figura 19), bé la dels participants al primer curs de química que va organitzar la "Cambra Agrícola Oficial del Pla de Bages" (figura 20), bé la dels balls de l'Esbart Manresà a la plaça Major de Santpedor del segon diumenge del mes de juny, que era la Festa Major (figura 21), o simplement copsar el vermut d'un grup al quiosc de Canaletes al Passeig Pere III entre 1920 i 1924 (figura 22).

L'any 1924 el "Centre Excursionista Montserrat" organitzava el "III Concurs Fotogràfic" i en Josep Guixà va donar el premi del lot número 17, consistent en un trípode i un disparador automàtic que va guanyar en Isidre Puntí amb el lema "Espiga"⁴⁶³.

Josep Guixà va morir el dia 13 de desembre de 1925 als 68 anys d'edat, quedant la botiga a les mans de la seva vídua, fins que el dia 25 de maig de 1933 la va traspasar a Josep Casarramona i Puigneró.

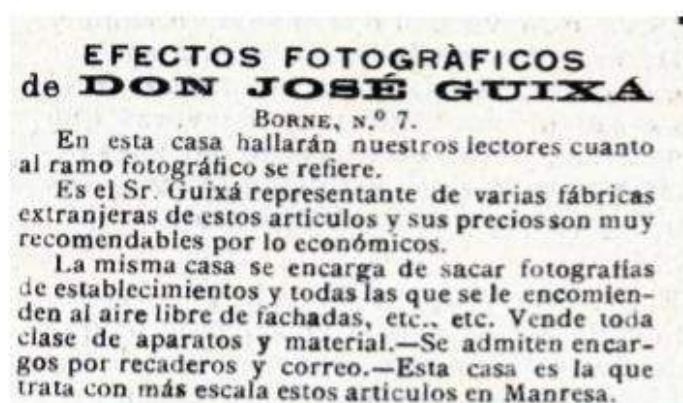

Figura 1.- Anunci de Josep Guixà aparegut el setembre de 1910 a la revista "El Comarcano" anunciant la venda de material fotogràfic al mateix moment que oferia els serveis de fotògraf per fe vistes, que no pas retrats. (AJVMP).

⁴⁶¹ Martí Ferreras, *metge de Badalona i soci íntim de l'Acadèmia medico-pràctica de Barcelona*, Àngel Manuel Hernández Cardona, a la revista digital d'història i patrimoni de Badalona, Museu de Badalona, número 5, Badalona, 2020, p. 93 a 108.

⁴⁶² *Postals de Navarcles (1900-1936)*, Maria Gudayol, Quaderns de Navarcles, número 21, Ajuntament de Navarcles, Navarcles, 2015, p. 40. (Document digital).

⁴⁶³ *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*, número 10 de gener de 1924, p. 2; i número 12 de març de 1924, p. 37. (ACBG).

Figura 2.- Fotografia de Josep Guixà publicada a la revista dels Magatzems Gras de la plaça major titulada "El Comarcano" en el número d'octubre de 1910 com a persona protectora d'aquesta publicació. (AJVMP).

Figura 3.- Retrat fet per en Josep Guixà entre els anys 1907 i 1910 en el format "promenade" de 10,4 x 16,6 cm. Ell no feia massa retrats i quan els feia, al no tenir estudi fotogràfic, el feia a casa del retratat. Aquí es pot apreciar com el fons no és cap decorat pintat si no una paret de pis decorada tal com es feia en aquells anys on les sanefes tenen una tercera dimensió. I la peanya de recolzament era també de la retratada. També podem apreciar com els cartrons on s'enganxaven les fotografies anaven evolucionant i es feien amb més textures i decoracions. (AJVMP).

Figura 4.- Retrat d'un nen de primera comunió fet entre els anys 1910 i 1912 per en Josep Guixà en el format de targeta postal fet a casa del mateix nen. El peu de l'editor és repussat sobre la mateixa fotografia. (AJVMP).

Figura 5.- Aplec catòlic celebrat la tarda del diumenge dia 28 d'agost de 1910 al Santuari de la Verge de la Salut a Viladordis amb l'arribada de gent de tota la comarca. Fotografia que va prendre en Josep Guixà i es va publicar a la revista "Hormiga de Oro" del 3 de setembre de 1909. Eren aquestes les primeres fotografies de gran grups de persones en llocs oberts. (AJVMP).

Figura 6.- Fotografia presa per en Josep Guixà el dia 20 de maig de 1909 durant l'acte d'homenatge a Àngel Guimerà en que se li va donar el nom de carrer Guimerà al carrer del Pas de Cardona que es va publicar a la revista "Nuevo Mundo" del 1 de juliol de 1909. (AJVMP).

Figura 7.- Josep Guixà va fer aquesta fotografia el dia 6 de juny durant l'acte de celebració del III Centenari de la Fundació de la Casa d'Infants Orfes de Manresa al pati del nou edifici construït a la cantonada de la carretera de Vic amb el carrer Infants amb la presència del bisbe de Vic i de les autoritats municipals. Aquesta fotografia es va publicar a la revista "La Hormiga de Oro" del dia 19 de juny de 1909. (AJVMP).

Figura 8.- La cavalcada de l'any 1910 que va ser la primera que els Magatzems Jorba van organitzar amb tot un recorregut i amb una participació massiva de personatges. La fotografia presa per en Josep Guixà a l'arribada per la Carretera de Vic poc després d'haver-se format. La fotografia va ser publicada a la revista "La Actualidad" del dia 11 de gener de 1910. (AJVMP).

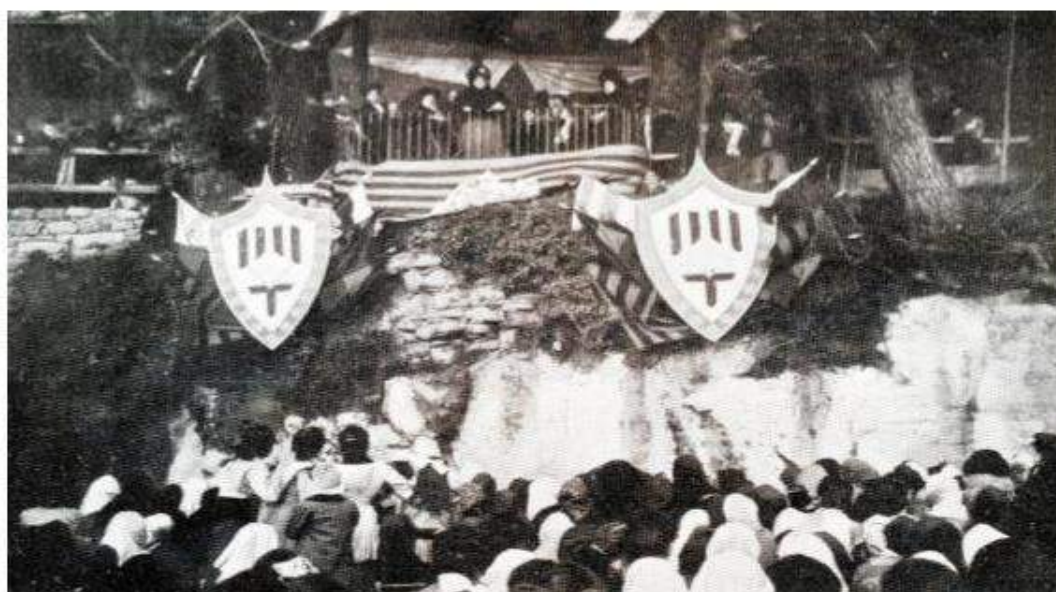

Figura 9.- Fotografia realitzada per en Josep Guixà el dia 13 de febrer de 1910 durant el míting celebrat al Esbarjo del patronat Obrer, al costat de la Cova, en contra de les escoles laiques en el moment que feia el parlament Vicenta March, mare d'en Leonci Soler i March que moriria poc després. Va ser publicada a la revista "Nuevo Mundo" del 24 de febrer de 1910. (AJVMP).

Figura 10.- Acte del llançament de peixos al riu Cardener fet el dia 23 de maig de 1911 pels escolars de la ciutat dintre dels actes de la Festa del Peix. El llançament es va fer a la platja de la fàbrica de Cal Fabrés o de les Roques de Sant Pau. La fotografia de Josep Guixà va ser publicada a la revista "Il·lustració Catalana" del dia 4 de juny de 1911. (AJVMP).

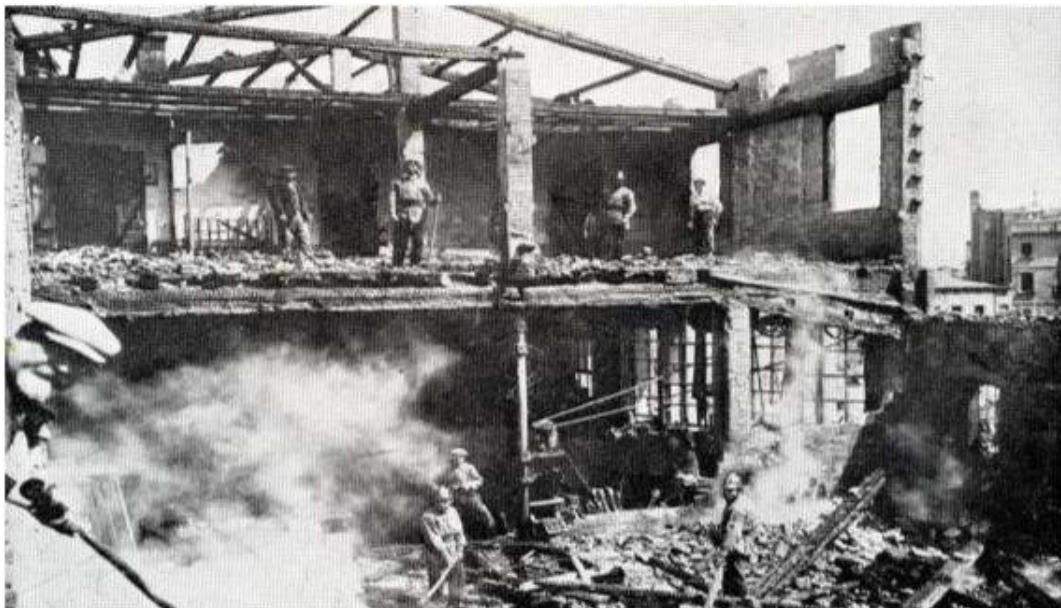

Figura 11.- Fotografia feta per en Josep Guixà el dia 14 d'abril després de l'incendi patit durant la nit pel taller mecànic i serradora de Joan Bargay situat al carrer Circumval·lació. La fotografia va ser publicada a la revista "La Actualidad" del dia 18 d'abril de 1911. (AJVMP).

Figura 12.- Tronada infantil celebrada per la Festa Major de l'any 1912 al Passeig Pere III i de la que en sortien joguines. Imatge captada per Josep Guixà i publicada com a postal d'esdeveniment i a la revista "La Hormiga de Oro" del 7 de setembre de 1912. (AJVMP).

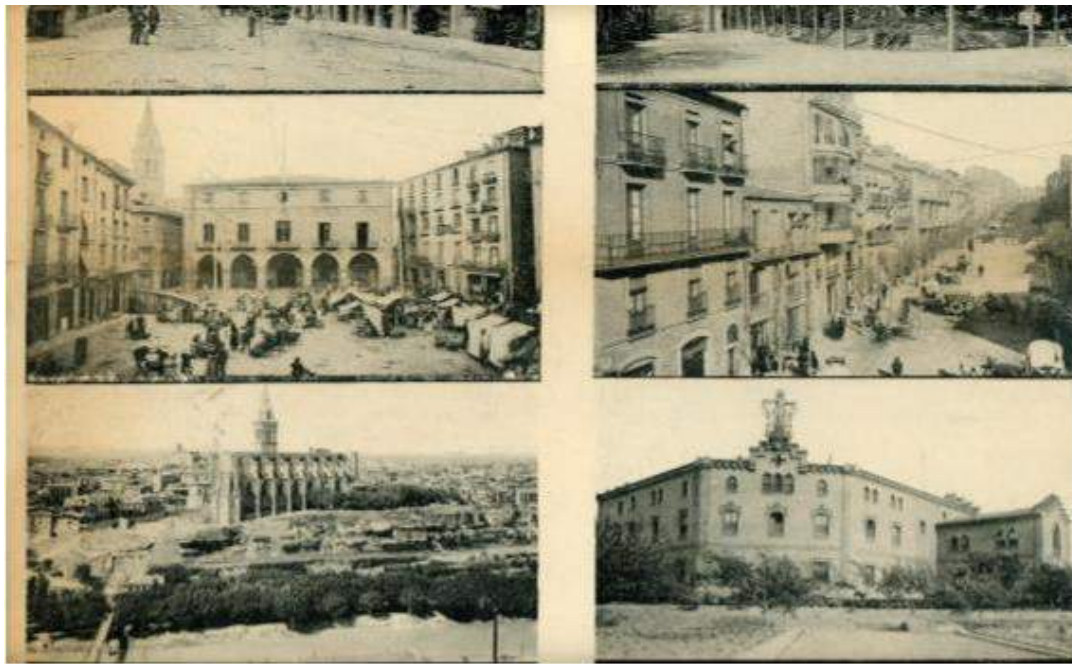
Figura 13.- Vehicle funerari que el diumenge 27 d'abril transportava les despulles del general carlí Rafael Tristany després de la seva mort a Londres cap a Ardèvol per rebre sepultura. A la fotografia captada per Josep Guixà es veu el seguiment que va tenir a Manresa el seu record al pas per la plaça de Fius i Palà. La fotografia es va publicar a la revista "La Actualidad" del dia 3 de maig de 1913. (AJVMP).

Figura 14.- Carrossa que va participar a la cavalcada dels Reis Mags el dia 5 de gener de 1912 representant a la casa d'en Lluís Puig que era el representant de les màquines de cosir "Singer" a la ciutat. Tenia la botiga al carrer de les Piques i la fotografia presa al final de la Carretera de Cardona per Josep Guixà la va editar com a postal que venia al seu establiment de queviures. (AJVMP).

Figura 15.- Nou edifici construït pel mestre d'obres i constructor Cristòfol Botinas de l'escola "Bonavista" inaugura l'any 1913 situat a la cantonada de la Carretera del Pont de Vilomara i del carrer Mossèn Cinto Verdaguer, que al finalitzar la guerra civil se li va canviar el nom pel del jesuïta manresà "Pare Algué". La fotografia presa per Josep Guixà (les seves inicials de J.G.) va ser editada per Cristòfol Botinas dintre de la col·lecció de 7 postals de les obres que havia fet a la ciutat. (AJVMP).

Manresa
2707 Manresa - 26
5 Göttinger
3. März 1915

Figures 16 i 17.- A dalt i a l'esquerra proves fetes per la casa editorial "Thomas" de Josep Thomas de Barcelona per una reedició de la sèrie de postals editada aquell any 1925 formada per 43 postals i quines fotografies havia fet en Josep Guixà poc abans. A baix postal editada per la Casa Thomas l'any 1912 la que va ser la primera sèrie de postals de la ciutat. (AJVMP).

Figura 18.- Postal editada l'any 1925 de la nova sèrie de postals de la Casa Thomas en la que es pot veure la diferència amb l'anterior vista editada l'any 1912. La fotografia també havia estat presa per en Josep Guixà i es pot apreciar que aquesta imatge coincideix amb la de la prova anteriorment mostrada. En aquest cas la Carretera de Vic tenia més brogit i era una de les zones d'expansió de la ciutat, sobretot des del punt de vista comercial. (AJVMP).

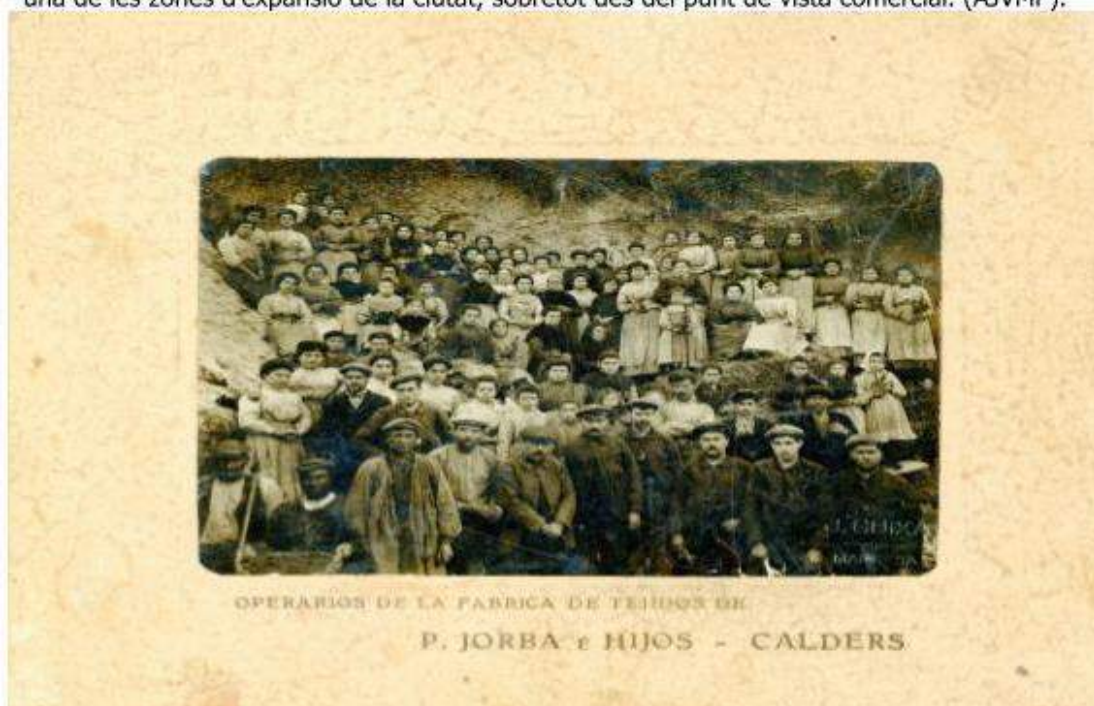

Figura 19.- Fotografia presa entre 1907 i 1910 per en Josep Guixà dels treballadors de la Fàbrica tèxtil de Manganell a Navarcles de la raó social "P. Jorba é Hijos, S.A." que en Pere Jorba i Gassó havia construït i posat en funcionament l'any 1896. (AJVMP).

Figura 20.- Fotografia presa per en Josep Guixà l'any 1909 dels participants al primer curs de química aplicat a l'agricultura que va organitzar la Cambra Agrícola del Pla de Bages". Al centre l'enginyer Jaume Raventós que va donar el curs i el tercer per l'esquerra assegut el president de l'entitat en Quirino Vila-Masana i Raurich del mas de "Can Massana" de Rajadell. (AJVMP).

Figura 21.- L'Esbart Manresà de Dansaires ballant a la plaça de Santpedor durant els actes de la Festa Major. L'esbart havia estat fundat el 28 d'octubre de 1908 pel farmacèutic de la Plana, Josep Esteve i Seguí. Aleshores l'esbart estava format per vuit parelles que en aquesta fotografia d'en Josep Guixà es poden veure. La fotografia va ser publicada a la revista "La Actualidad" del dia 17 de maig de 1909. (AJVMP).

GUIXÀ, FRANCESC

Francesc Guixà va ser el fotògraf de l'estudi fotogràfic dels Magatzems Jorba en la primera etapa. L'estudi obre el diumenge 13 de desembre de 1913 a la Muralla del Carme número 18. En començar tenia un fotògraf que provenia de l'estranger. No tenim notícies que fos en Francesc Guixà. Si no ho era, al cop de poc ell ja agafà les regnes de l'estudi i l'any 1915 feia fotografies de fotoreportatges mentre estava treballant a l'estudi.

La primera notícia que en tenim es que durant les obres de construcció de la nova porxada de ponent de la Basílica de la Seu, al fer l'enderroc de l'antiga façana, el dia 16 de maig de 1915, es descobreixen unes sepultures romanes del tipus "tegulae". Al continuar els treballs se'n troben dues més el dia 22 de maig i tres més el dia 26. El mateix dia 22 de maig en Francesc Guixà fa les fotografies d'aquestes dues noves sepultures trobades⁴⁶⁴. En va fer un reportatge de 6 clixés de vidre que van quedar en poder de mossèn Josep Guitart. La fotografia de la primera sepultura es va fer servir per il·lustrar el treball de Josep Guitart titulat "Ressenya de la troballa de sepultures antigues a Manresa"⁴⁶⁵ i també es va publicar a la revista "**La Hormiga de Oro**"⁴⁶⁶ (figura 1).

Pocs dies després, el dilluns dia 28 de juny de 1915, vigília de Sant Pere, i festa onomàstica del fundador dels Magatzems Jorba, en Pere Jorba i Gassó, es va cremar al bell mig de la plaça un gran barret en una performance muntada per celebrar la seva onomàstica. La plaça estava curulla de gent i a quarts de deu de la nit es va cremar l'immens barret. El diari "**El Pla de Bages**"⁴⁶⁷ ho comentava de la següent manera: "**Durant l'incendi, la música tocava, el públic aplaudia, i en el moment en que les flamarades pujaven a mes de cent metres d'alsada, l'intel·ligent fotògraf don Francisco Guixà, va treure fotografies del espectacle que resultava ben fantàstic i animat!**".

Posteriorment no hem trobat cap més notícia d'aquest fotògraf, ni a Manresa, ni fora de la ciutat.

⁴⁶⁴ **El Pla de Bages**, número 3.3321 del dimarts 22 de juny de 1915, p. 3. (ACBG).

⁴⁶⁵ **Ressenya de la troballa de sepultures antigues a Manresa**, Josep Guitart, Impremta i enquadernacions de Sant Josep, Manresa, 1916, p. 18. (AJVMP).

⁴⁶⁶ **La Hormiga de Oro**, any XXXII, número 83 del 5 de juny de 1915, p. 359. (AJVMP).

⁴⁶⁷ **El Pla de Bages**, número 3.326 del dimecres 30 de juny de 1915, p. 2. (ACBG).

Figura 1.- Fotografia realitzada pel fotògraf Francesc Guixà el dia 22 de maig de 1915 de la primera sepultura romana trobada en els treballs d'enderrocament de l'antiga façana de la Basílica de la Seu. (AJVMP).

IMPRESA DEL COMERCIO

Lluís Fàbregas i Prat neix a Manresa l'any 1857 fill del galoner Simó Fàbregas i Fabregó, i de Antònia Prat i Miquel que vivien al carrer Pedregar número 1. De ben jove abans dels 17 anys entra en una impremta de la ciutat i aprèn l'ofici d'impressor.

Quan té 29 anys obre una impremta al carrer del Cós número 5, era l'any 1886, per fer tot tipus de treballs d'impremta comercial. Dos anys més tard, el 1888, el trasllada a la plaça Gispert, número 5, on actualment hi ha la seu del Cercle Artístic. En aquest indret hi roman durant un període de cinc anys i el dia 1 de maig de 1893 torna a traslladar la impremta, aquesta vegada a la Baixada dels Jueus número 10, a mig camí entre els carrers Bastardes i la plaça Major. D'aquesta manera s'anava acostant més al centre neuràlgic de la ciutat, que encara era la plaça Major. En aquesta adreça a partir del dia 1 de gener de 1895 treballa amb el nom comercial de "**IMPRESA POPULAR**". A finals d'any afegeix a aquest nom comercial el de "**TIPOGRAFIA BURÉS i Cia**", i fa un canvi total al seu plantejament.

Traspasa el local de la Baixada dels Jueus a un altre impressor que comença la seva vida professional, en Josep Boixeda i Medina que continua treballant amb el nom de "**TIPOGRAFIA BURÉS i Cia**" i també utilitza el de "**IMPRESA BOIXEDA**", i en Lluís Fàbregas trasllada la "**IMPRESA POPULAR**" al carrer Urgell número 3 creant una nova raó social denominada "**ESTABLECIMIENTO TIPOGRÁFICO DEL COMERCIO**" i també s'instal·la molt a prop, a la plaça Clavé número 2, on actualment hi ha la farmàcia, amb una llibreria i botiga d'objectes d'escriptori.

La impremta resta oberta al carrer Urgell fins l'any 1898 que la traspasa a la societat "**IMPRESA VIÑALS GERMANS**" i la seva impremta la reuneix al mateix local de la plaça Clavé. Cap a l'any 1902, a més de tenir-hi la impremta, dona nom a la botiga de llibreria amb el nom de "**IMPRESA DEL COMERCIO**" i continua venent tot tipus de material d'escriptori. En aquesta nova etapa hi afegeix la venda de paper fotogràfic per revelar. Aquesta decisió li ve per l'increment de persones afeccionades a la fotografia que indica l'existència d'un comerç d'aquest tipus de productes. També posa a la venda paper de revelat preimprès per ser utilitzat com a postal fotogràfica.

La botiga i la impremta roman en activitat, fent tot tipus d'impressions, fins l'any 1916 en què Lluís Fàbregas cessa amb 59 anys d'edat; i el local passa a ser el centre de subscripcions d'en Josep Farreras i Barri.

JOARITZI i LASARTE, MIQUEL

Miquel Joaritz i neix a Girona l'any 1844 i estudia enginyeria industrial. Conreà la fotografia, mig com afeccionat i mig com a professional. L'any 1876 s'ajunta amb Josep Thomas i Bigas, Joan Serra i Pausas, i Heribert Mariezcurrena i Corrons, i funden la "**Sociedad Heliogràfica Espanyola**" dedicada als treballs d'impressió i de gravat, introduint a Espanya la tècnica de la fototípia. Van imprimir la primera fotografia en una revista l'any 1881. La revista era "**Blanco i Negro**". Al separar-se de Josep Thomas, en Miquel Joaritz i Heribert Mariezcurrena continuen amb la raó social que estava situada al carrer Consell de Cent número 259 de Barcelona.

Miquel Joaritz va ser també el primer que va introduir la tècnica d'impressió d'imatges de la zincografia, tècnica que utilitzava per gravar planxes de zinc. Amb la creació de la societat esmentada, tenien un estudi fotogràfic, i Miquel Joaritz realitza retrats d'estudi. Amb els anys va anar abandonant la fotografia d'estudi i es dedica a la fotografia panoràmica i al fotoperiodisme. Aquestes fotografies es publicaven a revistes amb els reportatges d'imatges que feia i que després gravava en les planxes que utilitzarien les impremtes per editar les revistes i el llibres.

De Manresa en tenim una mostra de les més típiques. És la vista del pont vell, la fàbrica del mateix nom i la Cova de Sant Ignasi. La va realitzar entre 1907 i 1910. L'Edició es realitzada en fotogratat en trama de color sèpia (figura 1).

Una curiositat és que el seu germà petit, Adolf Joaritz i Lasarte, que es va dedicar a la política, a més de ser escriptor, va ser diputat a Corts per la circumscripció de Manresa l'any 1869 des de les files republicanes federalistes. En Adolf Joaritz i el "Xic de les Barraquetes"⁴⁶⁸ amenacen entrar a Manresa i els militars processen alguns membres del consistori per confabulació amb ells i nomenen un nou consistori.

⁴⁶⁸ El "Xic de les Barraquetes" era el martorellenc Joan Martí i Torres que va treballar activament per poder arribar a la revolució de Setembre de 1868 a la vila de Gràcia. Quan es van dissoldre per la força les Corts que tenien majoria republicana, ell va organitzar una forta resistència contra el poder de Madrid i va defensar la legitimitat republicana.

Figura 1.- Vista clàssica del Pont vell la fàbrica tèxtil del mateix nom, la Cova de Sant Ignasi i al fons a l'esquerra la xemeneia de la fàbrica tèxtils de "L'Aranya". La fotografia va ser editada com a postal per en Miquel Joaritz entre els anys 1907 i 1910. (AJVMP).

JORBA i VALL, PERE

Pere Jorba i Vall neix a Manresa l'any 1896 fill de Joan Jorba i Rius, i de Rosa Vall Sanllehí i net de Pere Jorba i Gassó, i de Teresa Rius i Vilaseca pel cantó patern. Es va casar amb Maria del Roser Gomis i Abadal i van tenir un fill, Lluís Jorba i Gomis⁴⁶⁹.

Com la resta de família Jorba, des de ben petit es va forjar amb el negoci de la família: els Magatzems Jorba. De jove i per aprendre les tècniques de venda, el seu pare el va fer anar amunt i avall, amb trens, cotxes de línia, etc., recorrent pobles i ciutats coneixent la manera de vendre i tenir psicologia per a aquesta tasca i va anar passant pel diferents llocs dels magatzems com un treballador més.

A part de la feina que ja era prou absorbent, la seva afecció va ser la fotografia que va exercir des de ben jove. L'any 1916 el bisbe de Vic, Francisco Muñoz Izquierdo, va venir Manresa per visitar les obres de la façana de ponent de la Basílica de la Seu el dia 22 de novembre. L'acompanyaven l'alcalde de la ciutat Josep Coll i Roca, en Leonci Soler i March, dos preveres de la Seu, Josep Servitje, i Lavern, i en Joan Jorba i Rius. En aquesta visita també els va acompanyar en Pere Jorba i Vall, que hi anà acompanyant al seu pare i va fer la fotografia de record de l'esdeveniment. Aquesta fotografia la va fer quan tenia 20 any i es va publicar a la revista catòlica "La Hormiga de Oro"⁴⁷⁰ (figura 1).

L'afecció per la fotografia el portava a fer fotografies familiars, però també fotoreportatges que després es publicaven a les revistes de l'època, com la "Il·lustració Catalana" i "La Hormiga de Oro". La dècada de 1910 va ser l'època en que més es va dedicar, en el seu temps lliure, a fer de fotoperiodista. Va fer reportatges com la fotografia del quadre que els Jorba van encarregar a Francesc Cuixart de la nova entrada a la ciutat per la part de l'estació del nord l'any 1913 i que ells promocionaven de manera molt entusiasta perquè permetia que els forasters poguessin anar directament i còmodament cap als seu magatzems (figura 2), o bé sobre com es trobava l'institut amb les obres inacabades l'any 1916 (figura 3), o bé el concert dels orfeons comarcals celebrat el dia 2 de setembre de 1917 a la plaça Major, o bé l'esfondrament del mur de contenció del parc de la Seu a conseqüència de la nevada del dia 6 de febrer de 1917, etc.

La guerra civil espanyola va ser un cop prou dur a tota la família Jorba. El dia 2 d'octubre de 1936 es van col·lectivitzar els Magatzems Jorba i en van perdre el control al quedar-ne desposseïts. Tot aquest daltabaix deuria ser una causa prou impactant perquè en Joan Jorba i Rius morís l'any 1938.

Fins després de l'acabament de la guerra la família no tornaria a recuperar-ne la propietat i el control. Al fer-ho, l'any 1939, li va tocar portar el pes de la nova etapa a en Pere Jorba i Vall. Es trobà amb uns magatzems sense productes per vendre, unes fàbriques sense matèria primera per produir, i una taller sense poder construir, ni fabricar cap producte. També es va trobar amb una situació complicada derivada del testament del seu pare, entre ell, la seva germana i el seu cunyat. Amb tacte i bona voluntat van poder refer la situació i amb tenacitat i esforç van poder continuar amb la marxa de les raons socials que tenien⁴⁷¹.

⁴⁶⁹ *Història de la ciutat de Manresa. 1900-1950*, 3 volums, Caixa de Manresa, 1991. (AJVMP).

⁴⁷⁰ *La Hormiga de Oro*, número 49 del 2 de desembre de 1916, p. 723. (AJVMP).

⁴⁷¹ *Joan Jorba i Rius 1869-1938, Vida i anècdotes d'un innovador del comerç manresà*, Josep Camprubí i Plans, Llibreria Sobrerroca, Manresa, 1988, p. 211. (AJVMP).

El seu pare havia pogut construir la primera fase de l'edifici dels Magatzems Jorba de Manresa, que era la part del carrer Nou. Ell va continuar amb les dues fases més; la de la cantonada que s'acabarà l'any 1943 i la tercera fase de la Muralla del Carme que s'acabarà l'any 1945. Durant aquests anys i els següent en Pere Jorba i Vall, va ser capaç de fer que els Magatzems Jorba tornessin a passar per un període de prosperitat i de creixement que durés dues dècades. Va morir l'any 1964 amb 68 anys d'edat.

Figura 1.- Fotografia realitzada per en Pere Jorba i Vall el dia 22 de novembre durant la visita del bisbe de Vic que el va acompanyar el seu pare Joan Jorba i Rius (5), els altres eren: (1) el bisbe Francisco Muñoz Izquierdo, (2) el diputat Leonci Soler i March, (3) el prevere de la Seu Josep Servitje, (4) l'alcalde Josep Coll i Roca i (6) el també prevere de la Seu nomenat Lavern. La fotografia va ser publicada a la revista "La Hormiga de Oro. Ilustración Católica" el dia 2 de desembre de 1916. (AJVMP).

CONCEPCIÓ D'UNA ENTRADA A MANRESA, PER L' ARTISTA D. FRANCISCO CUIXART. (Clixé Jorba)

Figura 2.- Fotografia realitzada per Pere Jorba del quadre de Francesc Cuixart de la nova entrada des de l'estació del nord projectada. La nova entrada portaria directament a través de la plaça de la Reforma, del carrer Alfons XII i del carrer del Born fins els Magatzems Jorba directament. (Fotografia publicada com a publicitat pels Magatzem Jorba al programa d'actes de la Festa Major de 1913. (AJVMP).

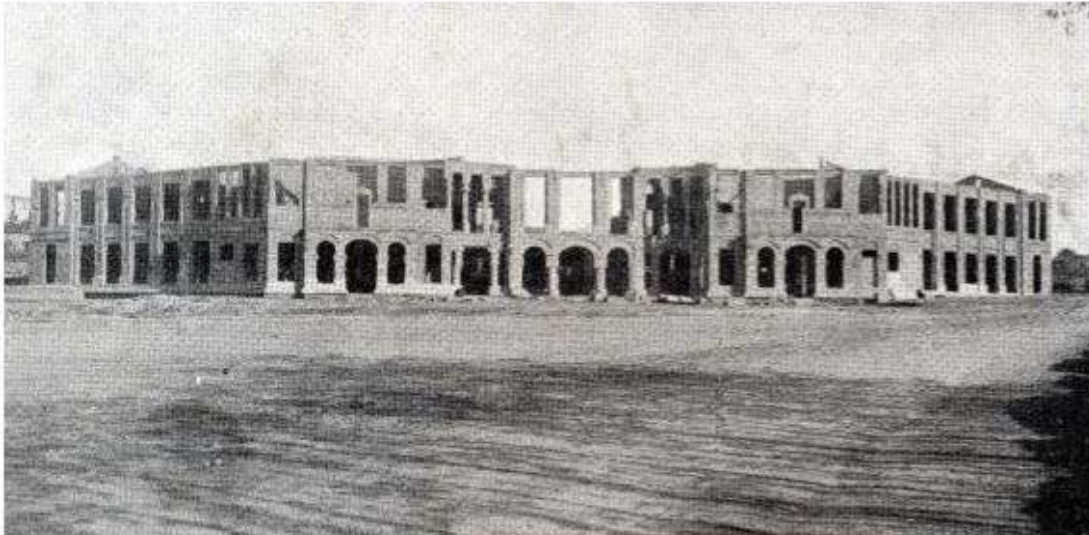

Figura 3.- Estat en què es trobava l'edifici que havia de ser el Grup Escolar o l'Institut de batxillerat Lluís de Peguera l'any 1916 després de l'aturada de les obres de construcció per manca de finançament. La fotografia la va fer en Pere Jorba i va ser publicada a la revista "Il·lustració Catalana" del dia 19 de novembre de 1916. (AJVMP).

LAYMON i MAJÓ, ESTEVE

Esteve Laymon i Majó havia nascut l'any 1840 a Manresa, fill dels manresans Josep Laymon i de Magdalena Majó que vivien al carrer del Remei i ell era llaurador. Ell era el segon de quatre germans i el seu pare va morir jove deixant vídua i fills. Al morir la seva muller la filla Magdalena, germana de l'Esteve, va entrar a la Casa dels Infants Orfes del carrer Puigterrà de Dalt -antiga institució que va ser substituïda pels Infants de la Carretera de Vic-.

Al padró de 1849 tenia 9 anys i en els padrons de 1857, 1867 i 1875 no apareix empadronat a la ciutat. Deuria marxar de Manresa i es va fer fotògraf, possiblement en algun estudi d'algun fotògraf reconegut de Barcelona. Quan ja va conèixer l'ofici va tornar per obrir el seu estudi fotogràfic a la ciutat on va néixer. Al padró de l'any 1875 hi ha un pagès de nom Esteve Laymon i Majó que era solter i tenia una edat de 37 anys. Tots els seus avantpassats eren manresans de família pagesa.

El dia 29 d'agost de 1909, per la Festa Major, als 69 anys d'edat obre un estudi fotogràfic al Passeig Pere III número 37, 2n pis. L'estudi era a sobre el local que havia estat el Cinematògraf Modern. El diari **El Pla de Bages** publica una nòtula sobre la inauguració d'aquest estudi⁴⁷². Esteve Laymon va tenir l'estudi al Passeig fins el dia 1 de maig de 1910. En aquesta data es trasllada a la plaça dels Drets, a sobre el Cinematògraf Modern que s'hi havia traslladat el desembre de 1906 des del Passeig Pere III.

El mes d'abril de 1910 fa una exposició de les noves tècniques fotogràfiques acompanyades de quadres de varis pintors manresans⁴⁷³. La darrera notícia que tenim d'ell es una altra nòtula del diari en la que esmenta que: "Ahir a les cinc de la tarda a la carretera de Collmanresa el practicant oficial de la Creu Roja efectuà operacions de curació, de les que el fotògraf senyor Laymon en va treure varies fotografies"⁴⁷⁴, i posteriorment a finals del mes d'octubre de 1910 s'exposa una fotografia realitzada per ell⁴⁷⁵. Aquesta és la darrera notícia que tenim com a fotògraf. Esteve Laymon i Majó va morir el 30 de març de 1915, als 75 anys d'edat, al seu domicili del carrer Sant Andreu 7, 2n pis, on hi tenia també l'estudi⁴⁷⁶.

⁴⁷² **El Pla de Bages**, número 1.608 del dissabte d'agost de 1909, p. 3; i número 1.610 del dimecres 1 de setembre de 1909, p. 3. (ACBG).

⁴⁷³ **El Pla de Bages**, número 1.801 del dilluns d'abril de 1910, p. 3. (ACBG).

⁴⁷⁴ **El Pla de Bages**, número 1.822 del dissabte 21 de maig de 1910, p. 2. (ACBG).

⁴⁷⁵ **Diario de Avisos**, número 4.409 del dilluns 31 d'octubre de 1910, p. 3. (ACBG).

⁴⁷⁶ **Diario de Avisos**, número 5.708 del dimarts 30 de març de 1915, p. 3. (ACBG).

LLADÓ i TORRENTS, MARIÀ

Marià Lladó neix a Manresa el 24 de març de 1911, fill d'en Manel Lladó que era l'encarregat dels dipòsits vells de l'aigua potable, conegut popularment com el Manel de l'aigua-, i de Madrona Torrents. Marià era un jove inquiet i home d'esperit que es decantà per l'excursionisme i per la fotografia. Es va fer soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages i anava a fer excursions amb la càmera de fotografies penjada al coll.

En aquesta primera etapa va ser un fotògraf afeccionat que participava a concursos i exposicions presentant els seus treballs relacionats amb els paisatges i la muntanya. Entra varis guardons va guanyar una medalla al "1r Concurs de Fotografia de Muntanya" organitzat l'any 1933 pel Centre Excursionista de la Comarca de Bages⁴⁷⁷ amb el lema "Pirenenques". Posteriorment l'any 1934 és elegit secretari de la secció d'arqueologia, arts i fotografia del centre⁴⁷⁸. Aquesta funció li és reelegida els anys següents 1935⁴⁷⁹ i 1936⁴⁸⁰.

Passada la guerra civil va transformar l'afecció a la fotografia en una professió i obre un estudi fotogràfic al carrer Nou número 1, 1r pis, cantonada amb la Plana de l'Om. Es convertí en un fotoperiodista acreditat que tant treballava els esdeveniments, com la fotografia d'encàrrec, l'edició de postals i el retrat d'estudi. A l'estudi també hi tenia un laboratori de revelat (figura 1) i va comptar amb l'ajut de la seva muller Conxita. Amb els seus coneixements de fotografia va ensenyar a altres que després van ser fotògrafs com en Manolo Sanchez Manjon.

Amb la seva experiència i el bagatge aconseguit amb totes les distincions que havia aplegat en concursos fotogràfics, va participar com a jurat en concursos com el "3r Concurs Nacional d'Art fotogràfic" celebrat per la Festa de La Llum l'any 1948 i organitzat pel mateix Centre Excursionista.

Com editor de postals va editar dues postals de la Cova la dècada de 1940 (figura 2), i dues més l'any 1967 en color òfset. Entre els seus reportatges cal citar les festes que es celebraven anualment a la ciutat com la de Sant Cristòfol (figura 3) i els relacionats amb el Club Natació Manresa (figura 4), les relacionades amb l'Orfeó Manresà i el fet del "2n Congrés Internacional Esperant" que es va celebrar a la Cova entre els dies 28 de maig i 2 de juny de 1952 que va editar com una sèrie de postals, i el del "1r Centenari de la Fundació Cots" de la Casa de Caritat que va aplegar en un àlbum de fotografies de l'esdeveniment realitzat entre el 14 i el 16 de novembre de 1959 (figura 5).

Va morir a Manresa el dia 27 de novembre de 1996 als 85 anys d'edat. El seu arxiu fotogràfic que aplega els negatius entre 1947 i 1964 va ser donat a l'Arxiu Comarcal i és una valuosa font per conèixer la vida de la ciutat d'aquells anys.

⁴⁷⁷ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 163 de l'agost de 1933, p. 73. (AJVMP).

⁴⁷⁸ *Íbidem*, número 168 del març de 1934, p. 134. (AJVMP).

⁴⁷⁹ *Íbidem*, número 177 de febrer de 1935, p. 242. (AJVMP).

⁴⁸⁰ *Íbidem*, número 185 de gener-febrer de 1936, p. 12. (AJVMP).

Figura 1.- Sobre bossa en què el fotògraf Marià Lladó entregava les fotografies d'encàrrec als seus clients. Eren esponsoritzades per la casa de paper fotogràfic "Infonal" -Industria Fotográfica Nacional. (AJVMP)

Figura 2.- Fotografia de la Coveta que el fotògraf Marià Lladó va editar en format postal a finals de la dècada de 1940. (AJVMP).

Figura 3.- Autobús de la raó social Galtanegra propietat de la família Guitart, que feia la línia de Manresa a Cardona i Solsona, el dia de la desfilada de la benedicció dels vehicles per la festa de Sant Cristòfol de l'any 1952. Fotografia presa per Marià Lladó. (AJVMP).

Figura 4.- Fotografia de Marià Lladó poc abans de la inauguració, que es va celebrar el dia 18 de juny de 1955, de la piscina coberta de 25 metres de llarg. Al mig el vas de la piscina encara per enrajolar i la coberta per tancar interiorment. (AJVMP).

Figura 5.- Descobriment de la placa que el dia 15 de novembre de 1959 en commemoració del centenari de la creació de la Fundació Cots responsable de la Casa de Caritat, dintre del actes celebrat per aquesta efemèride. La fotografia de Marià Lladó va ser inclosa a l'àlbum que es va confeccionar amb les fotografies d'aquest acte. (AJVMP).

LLIMONA I PUIGSUBIRÀ, JOSEP

Josep Llimona neix a Manresa l'any 1879 fill de Llorenç Llimona i Comerma escultor de Barcelona que vivia a Manresa i d'Àngels Puigsubirà i Casas de Calders que vivien al carrer Bastardes. Professionalment es dedicà a la interpretació i a la música. Estudia al Conservatori de Barcelona. L'any 1899, amb vint anys, sabem per la premsa que va actuar el diumenge 21 de gener en una obra benèfica a benefici de la Creu Roja de Manresa per ajudar als repatriats manresans de les colònies americanes amb una obra titulada "Per una solfa". L'obra es va interpretar al teatre "Salon Calau" que estava situat on actualment hi ha l'Ateneu Obrer Manresà, al carrer de les Piques cantonada carrer de les Bastardes⁴⁸¹. En aquesta ressenya es comenta que en Josep Llimona feia ja alguns anys que es dedicava al teatre afeccionat i que aquell any ja era un actor que podia treballar en qualsevol teatre i representant qualsevol obra.

La seva passió va ser cantar teatre líric en català. Tenia veu de baríton i participà l'any 1926 a l'estrena de la sarsuela de "Cançó d'amor i de guerra", i quatre anys més tard la sarsuela "La legió d'honor". Altres obres que interpretà van ser "Marieta de l'ull viu", "La Taverna d'en Mallol"⁴⁸², i "Tempesta esvaïda". Actuà en diverses gires per les Filipines i Amèrica del Sud. La darrera vegada que actuà a la ciutat va ser l'estiu de 1933. Va morir l'any 1937.

A la seva joventut i mentre la música no li permetia viure'n d'ella, va obrir un estudi de fotografia al carrer del Born, número 34. Era el desembre de 1901 segons una nòtula apareguda al "**Diario de Manresa**" en què es comunica que properament obrirà un estudi de fotografia⁴⁸³. La segona notícia que en tenim apareix al "**Diario de Avisos**" el dia 18 de gener de 1902⁴⁸⁴ en el que insereix un anunci del nou estudi fotogràfic (figura 1). Aquest anunci va aparèixer fins el dia 7 de febrer de 1902⁴⁸⁵. El fet que no inserís més anuncis no volia dir que ja havia deixat de treballar, si no que va continuar fins possiblement l'any 1904 perquè l'estudi deuria estar situat als baixos i el dia 28 d'agost de 1904 en Baldomer Riu i Francesc d'Assís Cirera obren la farmàcia en aquest local.

Els seus retrats son de formats ja més grans i molt treballats en la posada en escena; però amb els fons difuminats i son presentats dintre d'unes formes alambinades.

Aquest fet d'abandonar el conreu de la fotografia queda palès perquè l'any 1908 es desplaça a sudamèrica (Xile, Argentina, etc.) on actua a Valparaiso, Buenos Aires, etc. Per tornar a Manresa a finals de l'any. L'any 1909 el trobem actuant com a baríton al teatre del "Centro de la Unión Comercial é Industrial Manresano" just abans de tornar a viatjar, el divendres 5 de febrer cap a l'Argentina⁴⁸⁶, el que ens indicaria que ja tenia establerta una fructífera carrera de cantant que feia temps que la portava a terme⁴⁸⁷; i el diumenge 22 de febrer de 1931 canta la sarsuela titulada "El Pastor del Cadí" amb lletra del periodista Lluís Mas i música de Felip Vilaró, director del cor de l'Ateneu Obrer Manresà al Teatre Nou de

⁴⁸¹ **Diario de Avisos de Manresa**, número 936 del dilluns 22 de gener de 1899, p. 2. (ACBG).

⁴⁸² **Història gràfica de Manresa. La Guerra civil (1936-1939)**, volum II, Joaquim Aloy, Ramon Fons, i Pere Gasol, Edicions Parcir, Manresa, 1993, p. 437. (AJVMP).

⁴⁸³ **Diario de Avisos de Manresa**, número 1.785 del divendres 6 de desembre de 1901, p. 2. (ACBG).

⁴⁸⁴ **Diario de Avisos de Manresa**, número 1.818 del dissabte 18 de gener de 1902, p. 2. (ACBG).

⁴⁸⁵ **Diario de Avisos de Manresa**, número 1.835 del divendres 7 de febrer de 1902, p. 2. (ACBG).

⁴⁸⁶ **Diario de Avisos**, número 3897 del dimecres 3 de febrer de 1909, p. 2; i número 3893 del dijous 4 de febrer de 1909, p. 2. (ACBG).

⁴⁸⁷ **Diario de Avisos**, número 3583 del dilluns 13 de gener de 1908, p. 1. (ACBG).

Barcelona⁴⁸⁸. Amb els anys alternava la funció de cantant amb la de director d'orquestra. Va morir molt jove a Barcelona, on residia, l'any 1937 als 58 anys d'edat.

Figura 1.- Anunci que en Josep Llimona va inserir al Diario de Avisos de Manresa el dissabte 18 de gener de 1902 per anunciar que havia obert un estudi fotogràfic al carrer del Born número 34. (ACBG).

⁴⁸⁸ *Diario de Avisos*, número 10.399 del dijous 26 de febrer de 1931, p. 2. (ACBG).

MARSAL i COCA, JOSEP

En Josep Marsal i Coca neix a Capellades l'any 1837. Es casa cap als 20 anys amb la berguedana Maria Badia quatre anys més jove, filla de la manresana Celdònia Badia. Trobem aquesta família a Cardona on hi arriben a principis de 1862 quan ell tenia 25 anys i el dia 1 de febrer de 1862 obre una botiga de joguines i quincalleria, que el mateix moment es el seu taller com a pintor de cases i de retaules, situada a la Plaça Mercat número 7. Allí tenen els dos fills grans⁴⁸⁹, i hi romanen durant dos anys. El dia 12 de desembre es donen de baixa segons el registre d'altres i baixes de contribucions industrials⁴⁹⁰ i es traslladen cap a Manresa, on apareixen al gener de l'any 1864. A Manresa en Josep Marsal estableix un taller d'escultura⁴⁹¹ a la Baixada de la Seu número 6. L'adreça familiar la tenen al carrer Santa Llúcia número 3, i a Manresa tenen dues filles més⁴⁹².

Ben aviat li arriben els encàrrecs i ja el trobem el novembre de l'any 1865 treballant en un crucifix i en dues figures, una de Sant Antoni i una altre de Santa Llúcia per l'església parroquial de Guardiola⁴⁹³. L'any següent, 1866, el mes de febrer, rep l'encàrrec conjuntament amb l'escultor de Barcelona, Lluís Rigalt i Farriols, i amb el fuster Francesc Noguera i Gravalosa⁴⁹⁴ per construir un nou retaule neogòtic per l'altar major de la Basílica de la Seu que l'han de tenir finalitzat per la setmana santa de 1867⁴⁹⁵. Aquell mateix any el setembre exposa a l'aparador del seu taller un grups escultòric que representa una parella de joves entregant-se una nota⁴⁹⁶. El dia 8 de desembre de 1866 per la festa de la Puríssima s'inaugura el nou altar de la Puríssima de l'església de Sant Miquel quina obra va fer el paleta Alcañiz i la part escultòrica en Josep Marsal i Coca⁴⁹⁷.

L'any següent, el dia 1 d'abril de 1867 té un trasbals familiar perquè mor la seva muller Maria Badia després d'una llarga malaltia⁴⁹⁸, deixant els quatre fills. Les noies que eren les més petites, la Francesca i la Carme amb dos i un any d'edat. Malgrat aquest fet en Josep Marsal acaba el retaule de l'altar major de la Seu tal com havien acordat l'any anterior, i els dies 18 i 19 d'abril, dijous i divendres sant es va poder contemplar amb tota la seva grandiositat⁴⁹⁹.

Com molt pintors, en Francesc d'Assís Armengou i Guitart va voler obrir un estudi de fotografia com a complement dels seus treballs pictòrics, seguint els passos dels germans Cabanes. Amb aquest objectiu s'associa amb Josep Marsal i creen la raó comercial "**FOTOGRAFIA ARTÍSTICA**" i el 15 de setembre de 1867 es traspassen l'estudi fotogràfic que, segurament amb poca fortuna, havia obert el mes d'abril a la ciutat el fotògraf barceloní Fernando Bolderin amb la denominació de "**FOTOGRAFIA DEL LICEO**". L'estudi estava situat

⁴⁸⁹ Els dos fills grans son en Serafí i en Rossend Marsal i Badia, nascuts els anys 1862 i 1863.

⁴⁹⁰ *Registro de todas las altas y bajas que se han presentado en el presente año de 1857 a 18 (AHC, I.3.3.1.4)*. Llibre d'altres i baixes de la contribució industrial. Per tota la informació sobre Cardona agraeixo l'estimable col·laboració del Dr. Andreu Galera i Pedrosa director de l'Arxiu Històric de Cardona per a totes les dades facilitades.

⁴⁹¹ *La Exposición Manresana de 1901. Notas para la historia industrial, mercantil y agrícola de Manresa*, Maurici Fius i Palà, Imprenta de Viuda é Hijos de Abadal, Calle de Cardona, 19, bajos, Manresa, 19082, p. 29

⁴⁹² Les dues filles son Francesca i Carme Marsal i Badia nascudes els anys 1865 i 1866.

⁴⁹³ *La Crónica de Manresa*, número 2, del diumenge 5 de novembre de 1865, p. 4. (ACBG)

⁴⁹⁴ Francesc Noguera i Gravalosa tenia el taller de fusteria al carrer Talamanca número 7.

⁴⁹⁵ *El Manresano*, número 316 del diumenge 10 de febrer de 1886, p. 2. (ACBG).

⁴⁹⁶ *El Manresano*, número 323 del diumenge 2 de setembre de 1866, p. 3. (ACBG).

⁴⁹⁷ *El Manresano*, número 336 del diumenge 2 de desembre de 1866, p. 3. (ACBG).

⁴⁹⁸ *El Manresano*, número 354 del diumenge 7 d'abril de 1867, p. 2. (ACBG).

⁴⁹⁹ *El Manresano*, número 356 del diumenge 21 d'abril de 1867, p. 3. (ACBG).

a la Casa Fàbregas de la Plaça Major, número 20, 3r pis⁵⁰⁰. Aquests dos nou socis fotògrafs feia poc que es dedicaven a la fotografia i únicament treballaven el retrat amb el format de “carte-de-visite” (figura 1). Aprofitant l'estudi que s'havien traspassat també continuaven amb la venda d'aparells i material fotogràfic⁵⁰¹.

Aquesta associació no va durar gaire i abans de final d'any es separen. En Josep Marsal deixa el món de la fotografia i continua amb els seus treballs d'escultura, mentre que Francesc d'Assís Armengou trasllada l'estudi fotogràfic al seu pis del carrer Sobrerroca, i deixen l'estudi de la Plaça Major.

Després de la mort de Maria Badia, en Josep Marsal es casa novament i ho fa amb la manresana Lluïsa Arselaguet, tres anys més gran que ell. Al padró de 1875 trobem a la Família Marsal-Arselaguet formada per la parella i tres fills, en Serafí, en Rossend i la Carme Marsal i Badia. Qui no hi és, és la filla gran Francesca que tenia un any més que la Carme. Aleshores en Josep Marsal tenia 36 anys i la seva muller 39.

Després de la curta aventura com a fotògraf, va continuar amb els treballs d'escultura i l'any 1880 dissenya el barret amb plomes del gegant de la ciutat que aquell any es van restaurar i es van canviar el vestits⁵⁰². L'any 1881 tanca el taller que tenia a la Baixada de la Seu i amb el seu fill obre el dia 1 d'agost un nou taller al carrer Serarols número 2, 1r pis⁵⁰³.

Les coses no li deuriem anar gens malament perquè a finals de 1882 dona el quart premi del Certament Literari que organitzen conjuntament el “Círculo Artístico Industrial Manresano”, el “Casino Cerès”, el “Casino Artesano”, i el “Círculo de la Confianza” (figura 2). El premi consisteix en una figura de terra cuita representant un català i era per la millor composició en català o bé per alguna glossa dels fets gloriosos de Catalunya. Això ens indicaria que en Josep Marsal confraternitzava amb el moviment existent aquells anys de recuperació del catalanisme polític i cultural⁵⁰⁴.

L'any 1883 tenim notícia que esculpia dues escultura, una de Sant Josep i una altre de Sant Ignasi⁵⁰⁵. Posteriorment la “*Ilustración Católica*” es feia ressò de dues escultures més que havia esculpit: una era un crucifix per a l'església parroquial de Sant Fruitós i l'altre un Jesús orant per a l'església parroquial d'Artés⁵⁰⁶.

⁵⁰⁰ *El periòdic El Manresano que es va fer ressò de la notícia esmentava que: “El conocido escultor D. José Marsal y el reputado pintor D. Francisco de Asis Armengol, ventajosamente conocidos por sus felices producciones, acaban de establecer en esta Ciudad con el titulo de Fotografía Artística, un buen montado taller fotográfico, habiendo sacado algunos retratos que verdaderamente les honran, mucho mas si se atiende al poco tiempo que se dedicant a este nuevo arte.”. El Manresano, número 377 del diumenge 15 de setembre de 1867, p. 2. (ACBG).*

⁵⁰¹ *La Exposición Manresana de 1901. Notas para la historia industrial, mercantil y agrícola de Manresa*, Maurici Fius i Palà, Imprenta de Viuda é Hijos de Abadal, Calle de Cardona, 19, bajos, Manresa, 19082, p. 29

⁵⁰² Durant el mes d'agost, de cara a la Festa Major, es restauren els gegants i se'ls hi canvien els vestits d'estil moresc per uns d'estil barroc tot canviant'els-hi l'estructura de fusta a càrrec de l'artesà Joan Vila i Massana. El gegant deixa la capa àrab amb caputxa i porta una capa vermella i va tocat d'un barret amb ploma segons disseny de Josep Marsal i fabricat pel barretaire manresà Antoni Robeda, el vestit de la geganta ha estat confeccionat per Francesc Seguí d'Esteve. *Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Butlletí*, N 30, 3r Trimestre 2006, p 9 a 11 (AJVMP). *El Semanario de Manresa*, número 187 del diumenge 5 de setembre de 1880, p. 3. (ACBG).

⁵⁰³ *El Semanario de Manresa*, número 234, diumenge 31.07.1881, p. 4. (ACBG).

⁵⁰⁴ El president del casino Cerès, en Josep Martrús, un home de lletres, va impulsar conjuntament amb altres tres institucions de la ciutat com el *Círculo Artístico Industrial Manresano*, el *Casino Artesano*, i el *Círculo de la Confianza*, uns jocs florals sota la denominació de Certamen Literari. L'entrega de premis es va fer el dia 3 de desembre de 1882, primer dia de la fira de Sant Andreu, al Teatre Conservatori i els premis entregats, a part dels donats per aquestes institucions, també hi havia el del mateix teatre Conservatori i el del Centre Català. Aquest certament de caire laic era per contrarestar un altre certament literari que organitzava per aquestes dates la Confraria dels Sant Màrtirs de caràcter més religiós.

⁵⁰⁵ *El Criterio Manresano*, número 6, del diumenge 4 de març de 1883, p 5. (ACBG).

⁵⁰⁶ *La Ilustración Católica*, numero 29 del 15 d'octubre de 1887, Madrid, p. 344.

Figura 1.- "Carte-de-visite" realitzada l'any 1867 per l'estudi fotogràfic de Josep Marsal i Francesc d'Assís Armengou. Les cartolines on s'enganxaven les fotografies no estaven encara gravades de manera exclusiva per a cada estudi, si no que eren genèriques i la personalització es feia amb segells de goma.

Figura 2.-Jocs florals o certament literari que a finals de 1882 van celebrar el "Círculo Artístico Industrial Manresano", el "Casino Cerès", el "Casino Artesano", i el "Círculo de la Confianza", on el quart premi va ser la donació d'una figura de terra cuita d'en Josep Marsal a la millor composició escrita en català, en vers o en prosa, però que glossés algun fet gloriós català. (AJVMP).

MARTÍ i PUIG, MAURICI

Maurici Martí era un afeccionat a la fotografia i soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. El butlletí del CECB de l'abril de 1925 publica una fotografia seva durant una excursió a Sant Miquel del Fai⁵⁰⁷ (figura 1). Amb la fusió dels centres excursionistes de la ciutat, "Centre de Cultura", "Grup Avenç de l'excursionisme", "Grup Montcau" i el "Grup Montserrat" excepte el "Centre Excursionista Montserrat" que va continuar amb el seu camí independent, acordada el dia 19 d'abril de 1925 sota el paraigües del Centre Excursionista de la Comarca de Bages en Maurici Martí és nomenat vocal de la nova etapa⁵⁰⁸. En aquesta etapa també va ser nomenat president de la nova secció d'excursionisme⁵⁰⁹. El 17 de gener de 1925 és elegit per ser vocal de la junta directiva del centre⁵¹⁰ i el 17 de gener de 1926 és elegit per ser president de la secció del foment de l'excursionisme del centre⁵¹¹.

Figura 1.- Fotografia presa pel fotògraf afeccionat i soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages Maurici Martí l'any 1925 en una excursió i publicada al butlletí del centre l'abril de 1925. (AJVMP).

⁵⁰⁷ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 88 d'abril de 1925, p. 72. (AJVMP).

⁵⁰⁸ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 89 del juny de 1925, p. 78. (AJVMP).

⁵⁰⁹ *Íbidem*, número 90 del juliol de 1925, p. 99. (AJVMP).

⁵¹⁰ *Íbidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 185. (AJVMP).

⁵¹¹ *Íbidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 185. (AJVMP).

MAS i GINESTÀ, ADOLF

Adolf Mas neix a Solsona el 27 de setembre de 1860. Fill d'una família benestant de dotze fills relacionada amb el món jurídic. En Adolf era el setè germà i va estudiar Dret a Barcelona, però la seva passió era la fotografia a la qual s'hi dedicà en cos i ànima.

El seus inicis, però, van ser treballant com a procurador, tant a Solsona, com a Barcelona; fins que finalment cap a l'any 1896 deixa la feina de procurador i obre un estudi fotogràfic i cap a l'any 1901 era el director de la casa de material fotogràfic "Helius". L'Any 1905 era el director de la raó social "Etablissements Mass. Éditions photographiques d'art. Edicion de postales al por mayor"⁵¹². Posteriorment obre una raó comercial per dedicar-se també a la comercialització de material relacionat amb la fotografia amb el seu propi nom. Alternava aquesta feina amb la de fotoreporter el que li va permetre relacionar-se amb el món cultural d'aquells anys i endinsar-se en el modernisme. Aquest interès el va portar a conèixer i interessar-se pel món medieval, per l'art, l'arquitectura i l'arqueologia. Amb aquest interès es vincula amb l'Institut d'Estudis Catalans i amb Puig i Cadafalch creen l'any 1909 l'Inventari Iconogràfic de Catalunya, que va ser la base del conegut Arxiu Mas de fotografia que li servia també com a mitjà de vida i amb els anys aplegà més de 100.000 clixés de vidre que a l'any 1941 van ser adquirits per Teresa Amatller i actualment es conserven a l'Institut Amatller d'Art Hispànic al Passeig de Gràcia que ella va crear.

L'arxiu era la base de la raó social "Ampliaciones y Reproducciones Mas" que els explotava comercialment. Els comercialitzava com a imatges per les editorials, premsa, revistes, etc.

La primera relació amb la ciutat va ser l'any 1903 quan va fer, al menys, dues fotografies de Manresa, una era la del pont vell⁵¹³ (figura 1), i la segona la de la palanca de ferro de l'estació del nord (figura 2). La segona relació amb la ciutat va ser cap a l'any 1906 quan es publica el llibre de Josep Falp i Plana titulat "Lo geni català", llibre on es recullen onze poemes amb un recorregut per Manresa, Súrria, Cardona, Clariana, Solsona, etc. i va il·lustrat amb fotografies d'Adolf Mas entre elles de Manresa. La tercera relació va ser deguda a la riuada del 12 d'octubre de 1907 quan es va desplaçar per un fotoreportatge dels estralls causats. Les fotografies realitzades van ser emprades per publicar, conjuntament amb la d'altres fotògrafs dos reportatges a la revista "Il·lustració Catalana"⁵¹⁴. Una fotografia seva d'aquesta visita també va il·lustrar un article escrit per Joan Bardina i publicat al Butlletí del Centre Excursionista del Bages⁵¹⁵, que se'n va fer ressò la premsa⁵¹⁶.

Dos anys més tard, el dia 9 de maig de 1909 dona una conferència al Centre Excursionista de la Comarca de Bages titulada "Conferencia sobre fotografia" que parlava sobre el seu invent de les plaques "antihalo" que son causats pel reflex de la llum sobre les partícules argèntiques de la solució del clixé. També va presentar una sèrie de vistes de la comarca del seu arxiu personal⁵¹⁷. La conferència va tenir tant d'èxit que la premsa en va fer un resum⁵¹⁸.

⁵¹² **Barcelona 1900-1917**. Els reportatges d'Adolf Mas. Blanca Giribet, Viena Edicions, Barcelona 2014, p. 165. (AJVMP).

⁵¹³ **La Fotografia Práctica**, any XI, número 119 del maig de 1903. (BC).

⁵¹⁴ **Il·lustració Catalana**, any V, número 229 del 20 d'octubre de 1907; número 231 del 3 de novembre de 1907. (AJVMP).

⁵¹⁵ **Centre Excursionista del Bages, Butlletí** número 14 d'octubre de 1907, p. 246 a 251. (AJVMP).

⁵¹⁶ **El Pla de Bages**, número 1.81 del dimecres 13 de novembre de 1907, p. 3 (ACBG).

⁵¹⁷ **Centre Excursionista del Bages, Butlletí**, número 33 de juny-juliol de 1909, p. 225 a 226. (AJVMP).

⁵¹⁸ **El Pla de Bages**, número 1.518, del dijous 6 de maig de 1909, p. 2; i número 1.522 del dimarts 11 de maig de 1909, p. 2. (ACBG).

Va continuar fent fotografies per tot el país i de Manresa en va fer una des del balcó de Sant Pau l'any 1914 (figura 3). Adolf Mas va treballar fins el dia de la seva mort que va succeir el dia 12 de gener de 1936.

Figura 1.- Vista del Pont Vell captada l'any 1903 per Adolf Mas en el que deuria ser el seu primer viatge fotogràfic a Manresa i publicada a la revista "La fotografia pràctica" aquell mateix any. (BC).

Figura 2.- Fotografia presa l'any 1903 per Adolf Mas de la palanca de ferro que comunicava l'estació del nord amb el carrer de les Piques per anar cap a la Plana i la resta de la ciutat. La fotografia es va publicar a la revista "La fotografia pràctica". (AJVMP).

Figura 3.- Vista oriental de Manresa des del balcó de Sant Pau presa per Adolf Mas l'any 1914. La carretera de Manresa a Esparreguera feia poc que s'havia acabat de construir menjant-se l'arc més petit del pont vell. Com que aleshores hi havia poc trànsit era un magnífic lloc per anar-hi a passejar. El riu Cardener portava molt poca aigua i la que baixava era aprofitada pels canals industrials com el que aquí veiem de la fàbrica tèxtil del pont vell. (AJVMP).

MASANA i CARLES, ENRIC

Enric Masana era fill d'Enric Masana i Serra que tenia un negoci de pianos a la carretera de Cardona número 64, 1r pis. També era músic i compositor. El seu avi Josep Masana també tenia un negoci de pianos i d'òrgans de cilindre a la mateixa carretera de Cardona però al número 49. La seva mare era en Maria Carles. L'any 1924 el seu pare va traslladar el negoci de pianos al carrer Guimerà número 1-3, quan es va construir el nou edifici de la Caixa de Pensions. Posteriorment el va traslladar al carrer del Born número 13 i va ampliar la botiga amb la fotografia. Venia aparells de fotografia i feia el revelat dels negatius.

Enric Masana i Serra va morir el 8 de setembre de 1927 i la seva vídua, Maria Carles, es va fer càrrec del negoci. El seu fill Enric de seguida la va ajudar i va començar a interessar-se per la fotografia. Aquells anys es va afeccionar també a l'excursionisme i als esports (figura 1). Va entrar com a soci al Centre Excursionista Montserrat on va unir les dues afeccions, la de la muntanya i l'esquí amb la de la fotografia.

Es presentava al concursos de fotografia que aquestes entitats organitzaven i a la convocatòria que va fer el Club Muntanyenc Manresà l'any 1934 del "2n Concurs Manresà de Fotografies de Muntanya" hi va guanyar el cinquè premi⁵¹⁹.

Passada la guerra civil continuava participant a les activitats del centre i l'any 1945 va formar part de l'equip d'esquí de fons, juntament amb Pere Rota, Joan Espinalt i Pere Aliet, que va representar Catalunya als campionats d'Espanya a l'especialitat de relleus⁵²⁰. En aquells anys es va fer càrrec de la botiga de fotografia i poc anys després va obrir una segona botiga al mateix carrer del Born número 12, al davant de la de fotografia, on hi venia electrodomèstics i música. Aquesta botiga li va traspasar en Joan Playà que també es dedicava a la fotografia i a la música amb la denominació de "La Mecànica". L'any 1980 va decidir tancar les dues botigues i retirar-se.

⁵¹⁹ *Butlletí del Club Muntanyenc Manresà*, número 3 del març de 1934, p. 26. (ACBG).

⁵²⁰ *Història de Manresa (1900-1950)*, volum III, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1992, p. 475. (AJVMP).

Fecha del encargo		Para recoger	Núm.
Sr. <i>Serra</i>			Negatives
Sra.			Chasis
Srta.			Cámara

Cantidad	Tamaño	OBJETO	Precio	Pesetas
		Piomas reveladas		
		Películas reveladas		
		Filmpacks reveladas		
		Copias sobre papel		
		Copias sobre postal		
		Ampliaciones		
		Ampliac. montadas		
		Reproducciones		
		Reforzar		
		Rebajar		

40 = 2

CASA MASANA
Material Fotogràfic - Laboratori per
aficionats - Cinematografia amateur
Born, n.º 13 - Telèfon 1959
MANRESA

Figura 1.- Sobre d'entrega dels clixés revelats pels clients i de les fotografies amb petits grandàries revelades en paper fotogràfic que Enric Masana i Carles entregava als clients a mitjans de la dècada de 1930. A la coberta es pot apreciar la unió de les seves dues passions, la fotografia i l'esport. La imatge és d'un partit de rugbi. Era la primera vegada que a Manresa hi havia alguna referència a aquest esport. (AJVMP).

MASANA i SERRA, ENRIC

Enric Masana i Serra neix a Callús el dia 20 de juny de 1880. De jove va venir a viure a Manresa. Era músic i compositor. L'any 1900 forma part de la cobla-orquestra "La Ampurdanesa"⁵²¹. El seu germà Enric, que n'era el director, i també ell eren les ànimes d'aquesta orquestra i per això l'anomenaven l'orquestra dels "Massanes" o bé orquestra "Massanes". Enric Massana tocava el fiscorn i també componia sardanes, valsos, ballables caramelles, etc.

Vivia a la carretera de Cardona número 64, 1r pis on tenia també un negoci de venda i lloguer de pianos. El 15 d'octubre de 1924 el trasllada i l'obre en un carrer més cèntric de la ciutat. Es trasllada als baixos del carrer Guimerà número 1-3, l'edifici de la Caixa de Pensions que fa cantonada amb la Muralla. Allà s'hi va estar pocs anys fins que l'any 1925 es trasllada al carrer del Born número 13. Al carrer del Born, a part de la venda i lloguer de pianos es va dedicar també a la fotografia. Venien aparells de fotografiar i també es van dedicar a fer reportatges per encàrrec, al revelat de negatius i a l'edició de postals. Enric Masana també va obrir un altre negoci. Era un magatzem de material de construcció al carrer Magnet número 25 quasi bé tocant a la carretera de Cardona.

S'havia casat amb Maria Carles i van tenir tres fills: Carme, Enric i Robert. Malauradament al cap de poc va morir. El dia 8 de setembre de 1927 moria als 47 anys d'edat. Deixava el negoci a la seva vídua Maria Carles que el va continuar fins a passar el testimoni al seu fill Enric Masana i Carles. També va continuar amb el magatzem de materials de construcció, al menys, fins a l'inici de la guerra civil.

Els no eren fotògrafs i per tant necessitaven fotògrafs que fessin els encàrrecs rebuts i fessin les vistes que després editarien com a postals. Qui primer els va ajudar en aquesta tasca va ser el fotògraf barcelonès Joan Vert i Vila. Aquesta col·laboració comença l'any 1927 i va durar fins l'any 1932, en què Joan Vert s'instal·la pel seu compte com a fotògraf. Malgrat que tingués el seu propi estudi va continuar col·laborant amb Maria Carles fins passada la guerra civil. Després Maria Carles acorda que li col·labori el fotògraf Manolo Sánchez Manjón que col·laborava amb en M. Grifé i Santasusana al seu estudi del carrer Nou. Aleshores el responsable era en Ramon Torrades, que després obriria la botiga de venda d'aparells fotogràfics i cinema de "Cine Foto" al carrer Guimerà.

Encara que Maria Carles s'ajudés de fotògrafs externs, Enric Masana i Carles havia fet alguna fotografia. Era soci del Centre Excursionista Montserrat i presentava les seves fotografies als concursos que es feien. L'any 1933 va guanyar el 5è premi del 2n Concurs de fotografia de muntanya organitzat pel Club Muntanyenc Manresà⁵²².

D'aquest període podem destacar les fotografies fetes entre 1932 i 1936 del Carnestoltes, anomenat Esteve Patxoca, en la seva rua particular⁵²³ pels carrers de la ciutat anunciant la seva proclamació al vespre al Teatre Conservatori (figura 1). Les fotografies que les revelava normalment amb un format petit de 8,7 x 6,5 cm. Les entregava dintre d'un llibret. A la portada hi havia dibuixat dos excursionistes perquè aquests eren els grans viatgers d'aquells

⁵²¹ *La cavalcada de Reis dels Magatzems Jorba i altres festes de Reia a la Manresa del primer terç del segle XX*, Joan M. Serra i sala, Revista Dovella, Centre d'Estudis del Bages, número 121, tardor 2017, p. 43 a 50; i *La Covadonga Catalana*, any I, número 2 del 23 de febrer de 1901, p. 8. (AJVMP).

⁵²² *El Dia*, número 1.116 del dijous 7 de setembre de 1933, p. 4 (ACBG).

⁵²³ El personatge de Carnestoltes anava sobre un camió de la marca FARGO. Aquesta marca havia esta creada per l'americana CHRYSLER que els va fabricar entre 1928 i 1930. L'any 1930 va tancar la producció perquè no van tenir èxit.

anys i el que feien els reportatges fotogràfics dels seus viatges i excursions (figura 2). També es van encarregar de fer el reportatge del seguiment del seguici fúnebre del dia 7 de març de 1936 dels 7 morts causats per l'explosió del dia abans de la caldera de vapor del blanqueig de Jaume Carreras, als Dolors (figura 3).

L'any 1933 va editar la primera col·lecció de postals de la ciutat. Estava formada per 24 postals alguna de les quals indicava que la vista fotogràfica era d'en Joan Vert, com la número 3, la de la plaça Espanya i l'Institut (figura 4). Després de la guerra civil, l'any 1939, van editar una segona col·lecció de 6 postals en què ja s'apreciava la ciutat després de guerra (figura 5)

Després de la guerra civil, Enric Masana i Carles, que era un bon esportista, continuava practicant l'esquí amb el Centre Excursionista Montserrat i va formar part de l'equip de relleus d'esquí de fons que va quedar campió de Catalunya varis anys seguits en la dècada de 1940 i l'any 1945 va ser l'equip que va representar a Catalunya als campionats d'Espanya⁵²⁴.

En Manolo Sánchez Manjón hi restà col·laborant uns quatre o cinc anys fins que també s'independitza i lloga l'estudi que tenia Paquita Òrrit a la plaça Major. Al marxar ell, Enric Masana i Carles, va col·laborar amb Joan Antoni Garcia i Joan Blancafort que al cap d'una anys també van marxar per obrir l'estudi de fotografia "Foto Tècnica" a la carretera de Cardona. Quant ells van marxar en Manolo Sánchez va tornar a col·laborar-hi durant un altre període de temps⁵²⁵. A la dècada de 1960 també van obrir un laboratori fotogràfic a Barcelona, a la Rambla de Catalunya número 11, principal (figura 6). La fotografia d'Enric Masana va esdevenir una escola d'aprenentatge de molts dels fotògrafs manresans que després de la transició marcaran el ritme de la fotografia professional de la ciutat. Cap a principis de la dècada de 1970 van obrir una segona botiga al carrer del Born número 12 on hi van concentrar la part de música i d'electrodomèstics. Aquesta nova botiga era el traspàs de "La Mecànica" de Joan Playà que ja es dedicava també a la fotografia i a la música. Les dues botigues van restar obertes fins al dia 1 de desembre de 1980 en que tancà definitivament. La part de música la van concentrar a la botiga que tenien oberta al carrer Casanovas número 4 amb la denominació de "Sibelius".

⁵²⁴ **Història de la ciutat de Manresa (1900-1950), volum III**, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1991, p. 475. (AJVMP).

⁵²⁵ **La Transició (1975-1983), volum I**. Història gràfica de Manresa, Àngels Fusté, Jordi Grané, i Jordi Sardans, Edicions Parcir, Manresa, 1995, P. 33. (AJVMP).

Figura 1.- Fotografia de la Casa Masana realitzada entre 1932 i 1936 a Sa Majestat Carnestoltes, que aquell any es deia Esteve Patxoca, fent la seva particular rua motoritzada pels carrers de la ciutat. Aquí el trobem passant per la carretera de Vic amb un automòbil de la marca FARGO, nou per l'ocasió i sense matrícula, acompanyats de la seva comparsa tots amb antifaç. (AJVMP)

Figura 2.- Petit àlbum de 9,4 x 12,1 cm. en què la Casa Masana entregava les fotografies revelades. A la portada uns excursionistes com a reclam publicitari perquè aquells anys es considerava que ells eren els que feien les excursions i viatges i per tant necessitaven revelar els seus negatius. (AJVMP).

Figura 3.- Seguici funerari del dia 7 de març de 1936 on es van conduir 7 cadàvers al cementiri després que el dia anterior explotés la caldera de vapor del blanqueig dels Dolors de Jaume Carreras. La fotografia va ser realitzada per la Casa Masana. Aquí estava passant per la Muralla del Carme arribant a la plaça Sant Domènec. (AJVMP).

Figura 4.- Postal editada per la Casa Masana l'any 1933. La vista panoràmica del grup escolar o institut la va fer el fotògraf Joan Vert i Vila. Era la postal número 3 d'una sèrie de 20. Al fons es pot veure la barriada del Poble Nou encara molt poc poblada. (AJVMP).

Figura 5.- Postal editada per la Casa Masana l'any 1939 amb fotografia de Joan Vert i Vila de la nova plaça Sant Domènec, que va quedar després de l'enderroc de l'església de Sant Pere Màrtir i dels edificis existents al seu redós. Després de la guerra civil, l'any 1939, els mitjans eren escassos i per això s'havia reulat molt en la qualitat de les edicions de postals. (AJVMP).

Figura 6.- Tapa dels negatius de cel·luloide de la dècada de 1960 on hi a les dues adreces dels laboratoris fotogràfics que tenien: un al carrer del Born 12 de Manresa i l'altre a la Rambla Catalunya, 7 de Barcelona. (AJVMP).

MAURI i AULET, AMADEU

Amadeu Mauri va néixer a Palamós cap a l'any 1862. Primer es va dedicar a firaire i després a taper. Cap a finals del segle XIX va instal·lar un estudi fotogràfic al carrer de Les Voltes número 22 de La Bisbal i l'any 1899 editava la primera sèrie de postals amb les fotografies que impressionava. Les edicions les feia en fototípia, que en aquells primers anys no donaven una resolució gaire ben detallada. A més de editar vistes de tot Catalunya també feia de retratista d'estudi.

L'any 1900 deixa La Bisbal i es trasllada a Sant Feliu de Guíxols on obre un estudi amb la denominació de "**FOTOGRAFIA MODERNA**" al Passeig dels Guíxols número 9. Al poc d'instal·lar-se a Sant Feliu edita un àlbum de 24 vistes de Sant Feliu, i continua dedicant-se al retrat. L'any 1902 edita les 6 postals de Manresa de la sèrie general de Catalunya que té al voltant d'unes 400 postals. Mentrestant deixa Sant Feliu de Guíxols i se'n va a Girona. Allí obre l'estudi fotogràfic al carrer de l'Argenteria número 13. Al cap de poc, però deixa el carrer de l'Argenteria i es trasllada a la Plaça del Gra número 2 -actualment Avinguda Sant Francesc-.

La sèrie de sis postals de Manresa va des del número 248 fins al 253. Les vistes son una suma d'indrets emblemàtics de la ciutat i dels edificis monumentals més importants, com és la de l'intercanviador del ferrocarril entre les estacions de Manresa-Riu i la del Nord, amb la Basílica de la Seu al fons (figura 1). Amadeu Mauri va començar a introduir formes diferents a les vistes de les postals, sanefes i decoracions modernistes que fan de la seva extensa col·lecció un veritable recull de petites obres d'art tipogràfiques.

L'any 1904 el seu fill, també fotògraf, instal·la un estudi fotogràfic a Sant Feliu de Guíxols i l'any 1906 Amadeu Mauri torna a canviar i se'n va a Olot⁵²⁶. Obre un nou estudi fotogràfic al carrer Fontanella número 8 i el seu fill abandona Sant Feliu i se'n va a Ripoll. Al cap de poc obre una sucursal a Puigcerdà. Un altre fill seu, en Colom, també es va dedicar a la fotografia i va obrir un estudi a Buenos Aires, des d'on trobem Amadeu Mauri participant a l'Exposició Internacional del Centenari celebrada a Buenos Aires l'any 1910⁵²⁷. Al cap d'uns anys va morir i la seva vídua Ildefonsa Radó i Torrent es va fer càrrec de l'estudi on encara hi era l'any 1936.

⁵²⁶ *Fotografia Moderna. Amadeu Mauri*, Ajuntament i Diputació de Girona, Col·lecció: Girona en imatges, núm 6, Girona 1987, p. 141. (AJVMP).

⁵²⁷ *Els primers fotògrafs de les comarques gironines. L'herència del gravat. Amadeu Mauri i Aulet, fotògraf i editor*. Maria Àngels Suquet i Fontana, Revista de Girona, número 304, Girona 2017, p. 62 a 65.

Figura 1.- Vista de l'intercanviador ferroviari entre els estacions de Manresa-Riu i la del Nord, amb la Basílica de la Seu al fons, la fàbrica de Cal Cots i el convent de les monges de l'ensenyança del carrer Campanes. La fotografia va se presa per Amadeu Mauri l'any 1902 i editada com a postal dintre de la sèrie general. (AJVMP).

MAYOR, RAFAEL

Rafael Mayor era un jove fotògraf que treballava l'any 1892 a l'estudi fotogràfic de la plaça Major número 17 que havia estat de Jaume Monràs i que havia mort el 12 d'abril de 1890. Aquest fotògraf el deuria llogar un temps després i segons la nota apareguda a la revista las "Il·lustració Catalana" l'estudi fotogràfic era on ell treballava. La nòtula apareguda és dintre del context d'una ressenya que fa L. Garcia del Real explicant un viatge que fa a Manresa i a Berga esmenta que: "**Així vaig agrair al senyor Mayor, lo jove fotografo, successor de Monràs, que m'ensenyés un escollit mostruari d'ellas (dich de sos retratos), perquè com acudexen a retratarse al seu taller, lo mateix las de Manresa, que las dels entorns, ha reunit una col·lecció de tipus molt bonics. Ente ells n'hi ha de tots, senyores, pageses y obreres, alguns ab trajos riquíssims. De modo que casi no li deixan temps a aquest estimable artista pera dedicarse a continuar la especialitat d'en Monràs, los monuments y'ls paysatges**"⁵²⁸.

Aquell mateix any 1892 la premsa ens especifica que el mes de juliol de 1892 es va casar amb la manresana Maria Casulleras⁵²⁹. Això ens indica que aquest fotògraf Rafael Mayor treballava a l'antic estudi de Jaume Monràs fent bàsicament retrats. Malgrat això també feia alguna fotografia d'exterior panoràmica i dues d'elles es van publicar en aquesta revista acompanyant el text esmentat anteriorment. Una és l'edifici del Palau de la Baixada de la Seu, i l'altre es una panoràmica des de Collmanresa (figura 1). Les fotografia d'aquest fotògraf eren la base perquè el dibuixant J. Subietas i Lleopart fes els gravats que es publiquen a la revista.

Aquest jove fotògraf sabem que encara hi treballava l'any 1893⁵³⁰ però no deuria restar massa temps més treballant a l'estudi d'en Jaume Monràs perquè el dia 21 d'abril de 1895 el fotògraf barcelonès Antoni Esplugas i Puig es feia càrrec d'aquesta estudi.

⁵²⁸ *Il·lustració Catalana*, any XIII, número 200 del 30 de desembre de 1892, p. 372 i 382. (AJVMP).

⁵²⁹ *La Voz Manresana*, número 212 del dissabte 23 de juliol de 1892, p. 3. (ACBG).

⁵³⁰ *El Vigia Manresano*, número 95 del dissabte 1 d el juliol de 18903, p. 2. (ACBG).

Figura 1.- Vista panoràmica des de Collmanresa realitzada pel fotògraf Mayor l'any 1892 i publicada com a gravat del dibuixant J. Subietas i Lleopart a la revista "Il·lustració Catalana" del 31 de desembre de 1892. A la vista es veu el gasòmetre o fàbrica de gas ciutat, al darrera la fàbrica dels Panyos i mes enllà el cementiri i el pont nou. La resta encara estava tot per urbanitzar. (AJVMP).

MEIFRÉN I VERDAGUER, JOSEP

Josep Meifrén i Verdaguer era cirurgià dentista i havia obert la consulta el dia 13 de novembre de 1905 a la Fonda del Centre, al carrer del Born número 8 durant el temps en què cercava un lloc adient per instal·lar la consulta. Aquell lloc adient el va trobar a la Plaça del Carme número 20, 1r pis on hi trasllada la consulta el 15 de desembre d'aquell mateix any. Al cap d'un temps d'haver obert la consulta a Manresa va inserir un anunci a la premsa (figura 1) oferint el seus serveis⁵³¹.

En aquesta adreça hi va restar pocs anys i cap a principis de la dècada de 1910 es trasllada a un pis de la casa que feia xamfrà del carrer del Born amb la plaça Sant Domènec a redós de l'església de Sant Pere Màrtir, fins que el 13 de maig de 1918 es trasllada a una altra ubicació al carrer Sobrerroca 34, 1r pis. A la casa on havia nascut el que fou alcalde, en Manuel Oms i de Prat. En aquesta adreça hi estarà sis anys fins que a l'any 1924 es trasllada als baixos de l'edifici del costat, al número 36. El darrer trasllat de la consulta va ser el dia 15 de maig de 1928 quan es trasllada al segon pis del número 5 de la Plaça Major, on ho va restar al menys fins l'any 1946.

De jove es va afeccionar a la fotografia i feia algun reportatge que es publicava a les revistes. D'ell tenim una fotografia feta a principis de 1916 un dia que va anar a Igualada i va retratar la Rambla de Sant Ferran on vivia un amic seu. Aquesta fotografia, que va revelar com una postal, la va enviar al seu amic. (figura 2). El mes de juny de 1936 guanya la medalla de mèrit al "1è Saló de Fotografia" organitzat pel "Cercle Artístic de Manresa"⁵³² i donada per la Joieria Busquets⁵³³.

Figura 1.- Anunci que en Josep Meifrén va inserir al diari El Pla de Bages el dia 13 de febrer de 1906 comunicant la situació del seu consultori i de les patologies i teràpies que portava a terme. (ACBG).

⁵³¹ *El Pla de Bages*, número 566 del dimarts 13 de febrer de 1906, p. 1. (ACBG).

⁵³² *El Pla de Bages*, número 140 del dissabte 27 de juny de 1936, p. 4. (ACBG)

⁵³³ *La Vanguardia*, del dimecres 1 de juliol de 1936, p. 7. (Hemeroteca La Vanguardia).

Figura 2.- Fotografia realitzada per en Josep Meifrén el dia 8 de febrer de 1911 de la casa on vivien uns amics seus a la Rambla de Sant Ferrer d'Igualada. El revelat el va fer sobre paper fotogràfic de postal i els hi va trametre. (AJVMP).

MERLETTI QUAGLIA, ALESSANDRO

Alessandro Merletti (figura 1) neix a Torí l'any 1860 en el sí d'una família del sector tèxtil i de molt jove migra a Buenos Aires on treballa de fotògraf especialitzat en ferrotips. L'any 1880 arriba a Barcelona i s'estableix com a rellotger, però un robatori a la seva botiga el fa deixar aquest ofici i retorna al seu món professional de fotògraf. Va ser un dels iniciadors, conjuntament amb Josep Brangulí, Frederic Ballell, Pere Català, etc., del fotoperiodisme català.

Comença a treballar l'any 1889 i les seves fotografies recullen la vida del país en els diferents aspectes deixant testimoni fotogràfic dels principals esdeveniments polítics, socials, esportius, culturals i espectacles. Va treballar per les revistes "La Hormiga de Oro", "El Dia Gráfico", "La Esfera", "Blanco y Negro" de Madrid, "Caras y Caretas" de Buenos Aires, "L'Illustration Française" de Paris, "L'Illustrazione Italiana" de Roma i els diaris "Diario de Barcelona", "La Vanguardia" i "El Noticiero Universal" de Barcelona, el "Daily Mirror" de Londres.

L'any 1903 té el seu fill Camil Merletti Carriba qui també treballaria com a fotoperiodista, col·laborant amb el seu pare fins que aquest es va retirar professionalment. Treballava comercialment amb la denominació de **FOTOGRAFIA MERLETTI** o **A. MERLETTI**, amb estudi al carrer Tapioles número 42 bis, molt a prop del Paral·lel, a Barcelona (figura 4).

A Manresa va venir els dies posteriors a la riuada del dia 12 d'octubre de 1907 per fer un fotoreportatge dels estralls causats. Les fotografies es van publicar a la revista "Nuevo Mundo"⁵³⁴ on n'hi va publicar cinc en un reportatge dels més complerts sobre aquesta desgràcia. Entre aquestes les dels estralls patits per la fàbrica de Cal Cots (figura 2), i les de la fàbrica tèxtil de Cal Fabrés o de les Roques de Sant Pau (figura 3).

Posteriorment va tornar a Manresa per fotografiar altres esdeveniments. La segona vegada que va venir va ser el dia de la candelera, el dia 2 de febrer, de 1909 per la inauguració de la línia d'autoòmnibus a Manresa a Solsona per la nova empresa "Hispano Manresana de Viajeros, S.A."

La popularitat i renom com a fotoperiodista se'l va guanyar l'any 1910 quan, malgrat les prohibicions, va fer un seguiment fotogràfic del judici contra el pedagog i lliurepensador anarquista en Francesc Ferrer i Guàrdia creador de l'Escola Moderna a qui es va acusar de ser el principal instigador dels fets de la Setmana Tràgica de l'any 1909 amb el veredicte de culpabilitat i el compliment de la pena d'afusellament al castell de Montjuïc. Les fotografies les va fer amb una petita càmera que portava amagada i malgrat la poca llum existent. Aquestes fotografies es van publicar en diaris estrangers.

Encara l'any 1912 va tornar per fer el reportatge de la visita d'en Francesc Cambó a la ciutat per assistir al míting celebrat el dia 8 d'abril de 1912 al Teatre Conservatori i a la inauguració del nou estatge social de la Lliga Regionalista al Passeig Pere III (figura 5).

L'any 1915 el seu fill Camil el comença a ajudar com a fotoperiodista i des d'aquell any col·laboraran tots dos en aquesta dedicació professional. Van treballant fins que arriba la guerra civil espanyola i amb el nom que tenien no van tenir cap dificultat per continuar treballant a Barcelona.

⁵³⁴ *Nuevo Mundo*, any XIV, número 720, del 24 d'octubre de 1907. (AJVMP).

El divendres 22 d'agost de 1922 va tornar a Manresa per fer el reportatge de l'atemptat que va patir el sindicalista cenetista Àngel Pestaña quan anava a fer un míting al Teatre Conservatori (figura 6), i finalment la darrera vegada que en tenim constància va ser el dia 25 de maig de 1929 quan el rei Alfons XIII va visitar la ciutat per fer la imposició de les medalles de capità general a les banderes de la Puríssima i la dels Cossos Sants que van participar a les batalles del Bruc (figura 7).

Durant la guerra, però, no signaven cap fotografia per no tenir represàlies i fins l'any 1938 no van ser detinguts. La detenció va durar solament unes quantes setmanes, acusats de ser partidaris de Primo de Rivera, però la seva popularitat va fer que els alliberessin. Després d'aquest fet en Alessandro Merletti va deixar que les fotografies les fes el seu fill Camil i no va tornar a prendre més la càmera fotogràfica. Va morir a Barcelona el mes d'agost de 1943 amb 83 anys d'edat⁵³⁵.

Figura 1.- Alessandro Merletti Quaglia en un moment de fer una fotografia amb la càmera fotogràfica que normalment utilitzava en els fotoreportatges a l'exterior. (Arxiu Històric Fotogràfic de l'Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya -IFEC-, article de Pep Parer).

⁵³⁵ *La Vanguardia*, del 11 d'agost de 1943, p. 6. (Hemeroteca La Vanguardia).

Figures 2 i 3.- A dalt, vista de com va quedar la fàbrica de Cal Cots després de la riuada del dia 12 d'octubre de 1907. A sota, els estralls causats a l'interior de la fàbrica tèxtil de les Roques de Sant Pau o de Cal Fabrès. Les dues fotografies van ser preses pel fotoperiodista Alessandro Merletti i publicades a la revista "Nuevo Mundo" del dia 24 d'octubre de 1907. (AJVMP).

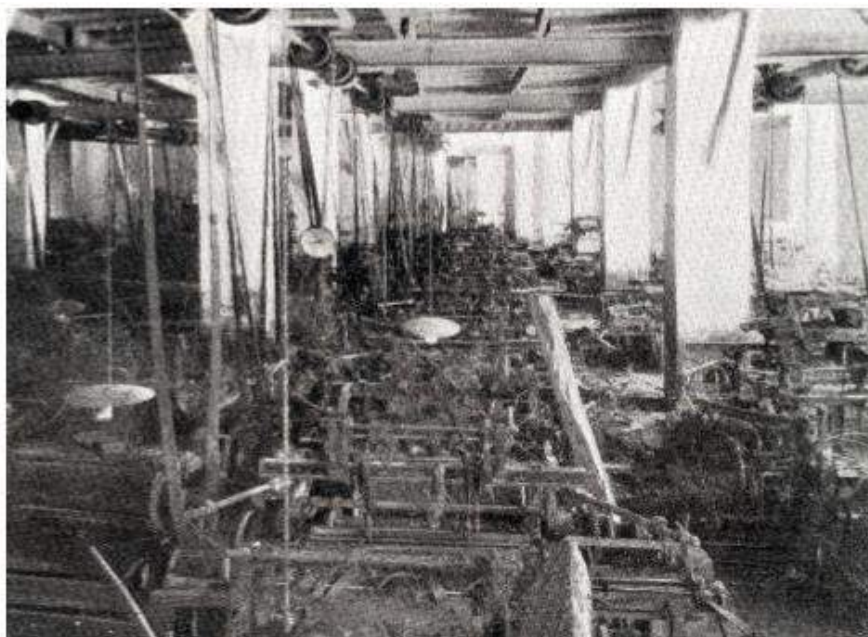

Figura 4.- Edifici on Alessandro Merletti havia tingut el seu estudi, al carrer Tapioles número 42 bis, al barri del Poble Sec de Barcelona a tocar del paral·lel. (AJVMP).

Figura 5.- Francesc Cambó, amb el bastó, sortint del miting celebrat el dia 8 d'abril de 1912 al Teatre Conservatori organitzat per la Lliga Regionalista el dia de la inauguració del nou edifici de l'entitat situat al passeig Pere III. La fotografia va ser presa per Alessandro Merletti a la Plaça Sant Domènec i publicada a la revista "Nuevo Mundo" el dia 18 d'abril de 1912, (AJVMP).

Figura 6.- El carrer de la Via de Sant Ignasi cruïlla amb el carrer Cantarell on el dia 22 d'agost de 1922 a la tarda el sindicalista cenetista va patir un atemptat que el deixa ferit i ha d'ingressar a l'Hospital de Sant Andreu. La fotografia la va prendre en Alessandro Merletti i es va publicar a la revista "Mundo Gráfico" del dia 6 de setembre de 1922. (AJVMP).

Figura 7.- Missa de campanya celebrada el dissabte 25 de maig de 1929 celebrada pel bisbe de Vic davant del Grup Escolar amb la presència del rei Alfons XIII previ a l'acte d'imposició de les insígnies de capità general a les banderes de la Puríssima i dels Cossos Sants que van participar a les batalles del Bruc. La fotografia d'Alessandro Merletti i publicada a la revista "La Hormiga de Oro" del dia 30 de maig de 1929. (AJVMP).

MIGLIORA, LLUÍS – FOTOGRAFIA EL PROGRESO – SALVIMAR

A una casa anomenada Torre Salvia del barri de Les Farreres, vivia a finals del segle XIX i principis del XX un fotògraf nomenat Lluís Migliora que es dedicava a la fotografia per encàrrec, però sense tenir estudi fotogràfic. Treballava sota la denominació de **FOTOGRAFIA DEL PROGRESO** i també utilitzava la relació de **SALVIMAR – CRA DE IGUALADA – ARRABAL FARRERAS – TORRE SALVIA – TEL 3517 – MANRESA**.

Es té constància de fotografies que havia fet entre 1897 i 1904. Treballava per encàrrec de Magí Alcañiz⁵³⁶ i li feia algunes de les fotografies estereoscòpiques que ell editava (figura 1). Fonamentalment feia fotografia de gran format amb aparells de fotografia portàtils.

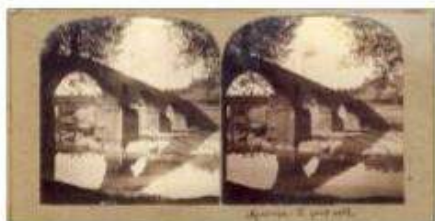

Figura 1.- Fotografia estereoscòpica realitzada pel fotògraf Lluís Migliora del Pont vell. Per l'arcada central es pot observar l'ermita de la Guia tal com era abans del seu trasllat per deixar espai per la construcció de la segona via del ferrocarril del nord l'any 1921. (AJVMP).

⁵³⁶ Magí Alcañiz i Giralt era el propietari d'una botiga d'electricitat, lampisteria, òptica i fotografia denominada "La Eléctrica" situada al carrer Sant Miquel número 6 -actualment correspon al número 8- que va tancar el 28 de juny de 1904.

Figura 2.- Fotografia realitzada per Lluís Migliora entre els anys 1901 i 1904 d'una vista del Pont Vell, de la Basílica de la Seu, de la fàbrica tèxtil del Pont Vell i del canal de la mateixa fàbrica., amb el passeig del Riu al costat on s'hi pot veure una figura humana asseguda al mur del canal. La fàbrica del Pont Vell aleshores era explotada per la raó social "Gallifa, Vidal i Cia" des de l'any 1899. (AJVMP).

MONRÀS I MAS, JAUME

Jaume Monràs i Mas neix el dia 15 de gener de 1843. Es va educar en un ambient liberal i de molt jove tenia interès per aplicar les idees demòcrates seguint els ideals del general Prim. Va pensar que la millor manera de fer-ho seria combatre el conservadorisme i amb aquesta finalitat ingressa en la carrera militar, a la força naval. Durant la seva estada en la marina va arribar a guanyar una creu de condecoració pels seus serveis.

El dia 18 de setembre de 1868 el general Juan Bautista Topete, d'acord amb els progressistes Pràxedes Mateo Sagasta, Martín Ruiz Zorrilla, i el general reusenc Joan Prim, entre d'altres van portar a terme el que van acordar en el pacte d'Ostende el dia 16 d'agost de 1866⁵³⁷. En Jaume Monràs estava embarcat en un vaixell que participa en la revolta republicana i progressista de Cádiz i enarborava la bandera de la llibertat⁵³⁸, que aconsegueix l'abdicació de la reina Isabel II i l'inici del nou període democràtic.

Amb aquesta acció va ser conseqüent amb els seus plantejaments ideològics, dels qual no va abdicar mai; i durant tota la seva vida va continuar defensant el republicanisme demòcrata, al que, amb els anys hi sumà el catalanisme. Però després de la revolta, la vida militar no l'emplenava suficientment i busca una nova alternativa vital. Aquesta nova manera d'expressar la seva vitalitat la va trobar en la fotografia acompanyada del conreu de la literatura i sobretot col·laborant en algunes publicacions periòdiques que defensessin la seva ideologia republicana.

Al cap d'una anys, el 1876, Jaume Monràs estiueja a Berga i ja es dedica a la fotografia. Es dedica a la fotografia panoràmica i fotografia Berga i les seves rodalies⁵³⁹. Fruit d'aquesta estada a Berga publica aquell mateix estiu un àlbum de fotografies titulat "Recuerdos de Berga" amb 15 fotografies i que es venia a 6 rals. Aquell any també publicitava la realització de retrats d'estudi. Al finalitzar l'estiu retorna a Barcelona.

L'any següent, 1877, torna a passar l'estiu a Berga i en una nota a la premsa esmenta que continuarà la galeria fotogràfica de vistes que va iniciar l'any anterior i que es brindava a fer retrats de qui vulgues. Això ens porta a considerar que Jaume Monràs tenia un equip fotogràfic que li permetia establir una espècie d'estudi fotogràfic portàtil que el desplaçava els estius i el podia disposar en el lloc on s'hostatjava.

En el món de la literatura que conreava en privat, publica el desembre d'aquell any una poesia romàntica a l'estil dels poetes romàntics castellans. Els temes eren el clàssics de la literatura romàntica: l'amor i la mort. Les poesies eren encara escrites en castellà que dominava molt bé⁵⁴⁰. Segons Josep Noguera, autor de l'article sobre les seves estades a Berga, manifesta que ell mateix no estava content amb la seva poesia que considerava que era de poca qualitat i ell mateix així ho expressava: "Así pues no escribo más, Aunque quiera el mundo entero, Confieso que soy un cero, y firmo Jaime Monrás".

⁵³⁷ Aquest pacte entre les forces progressistes tenia com objectiu acabar amb el regnat d'Isabel II i establir un procés constituent per canvia la constitució existent i dirigir-la cap a una constitució progressista i, liberal.

⁵³⁸ *Semanario de Manresa*, número 563 del diumenge 27 d'abril de 1890, p. 1. (ACBG).

⁵³⁹ "Jaume Monràs i Mas, promotor fotogràfic", Josep Noguera i Canal, a la revista *L'Erol*, número 32, Àmbit de Recerques del Berguedà, 1990, p. 46 i 48.

⁵⁴⁰ "Jaume Monràs i Mas, promotor fotogràfic", Josep Noguera i Canal, a la revista *L'Erol*, número 32, Àmbit de Recerques del Berguedà, 1990, p. 46 i 47.

Malgrat aquesta pròpia opinió, va continuar conreant la poesia i l'any següent es passa al català i escriu textos en aquest idioma. Aquest canvi d'idioma el fa palès en un escrit publicat a Berga el dia 17 de febrer de 1878 amb el títol "Avant catalanistes", en el que fa un abrandat text defensant la terra i la història del país, demanat que els catalans tornin a fer el que havien fet en temps passats. Aquell any va tornar a estiuejar a Berga, on hi va arribar a mitjans del mes d'agost. Com feia ja habitualment, durant els tres darrers anys, cap a mitjans de setembre deixava Berga i tornava a Barcelona.

Aquell any, però, al deixar Berga no retorna a Barcelona, si no que al passar per Manresa, hi fa aturada per quedar-s'hi. Aquest fet demostraria que ell ja tenia pensat, en tornar d'estiuejar a Berga, en establir-se a Manresa per dedicar-se professionalment, tot l'any, a la fotografia. Així quan arriba el mes de setembre de 1878 s'estableix en un nou estudi situat en un pis de la plaça Major, número 17. En aquesta ubicació i per fer-se una clientela suficient per poder viure de la fotografia insereix un anunci el mes de maig a la premsa de la ciutat (figura 1). Segurament deuria estar en un primer pis i va buscar un millor emplaçament per disposar de llum natural per la qual cosa posteriorment es trasllada al tercer pis del número 30 del carrer Nou, on actualment hi ha l'edifici dels antics Magatzems Jorba. Era un pis alt per tenir bona il·luminació i fer els retrats amb la màxima qualitat. Els retrats que feia, en el format "carte-de-visite" els enganxava en cartrons de màxima qualitat impresos a Viena pel gravador Bernhard Wachtl que tenia un nom reconegut internacionalment com a impressor i litògraf (figura 2).

En Jaume Monràs es va anar fent un nom a la ciutat per la finesa dels seus treballs fotogràfics. També col·laborava en revistes de fora de la ciutat, enviant-hi fotografies que després es passarien a gravat i s'editarien en les respectives revistes. El podem considerar el primer fotoperiodista manresà. El periòdic "**Semanario de Manresa**"⁵⁴¹ esmenta el dia 1 de juny de 1879 que la revista "**La Ilustración Española**"⁵⁴² del 22 de maig d'aquell any publica una litografia d'una campana fotografiada per en Jaume Monràs. Aquesta campana que data del segle XV es va trobar en una torre particular i va ser traslladada al campanar de l'església de Castellfollit de Riubregòs, però la campana es va esberlar i la van portar a la foneria que Joan Mestres i Padròs tenia al carrer Sobrerroca número 30 per refondre-la, però mentrestant va ser exposada a l'aparador. En Jaume Monràs li va interessar fer aquesta fotografia per l'estima que tenia a tot els objectes antics i històrics, i per revitalitzar i donar a conèixer la història de Catalunya (figura 3). En aquest número també publica una litografia, còpia d'una fotografia d'ell mateix, del pi de les tres branques.

La seva col·laboració amb aquesta revista no s'acaba amb aquest número i el 8 d'agost del mateix any publica una nova litografia sobre diversos aspectes de la fàbrica de pólvora "La Manresana" de Manresa, tret d'unes fotografies que Jaume Monràs havia fet i els hi havia tramès per la seva publicació⁵⁴³ (figura 4).

En Jaume Monràs va fer ràpidament amistats amb molts manresans de tal manera que era tingut en compte amb moltes situacions que requerien una fotografia. Un cas d'aquest estil va ser el mes de maig de l'any següent, 1880, quan una dona té un part d'una criatura normal, però després va donar a llum a una criatura més petita sense cap, ni braços, ni cames amb un torç que feia un pam de llargària. El facultatiu li va fer el corresponent

⁵⁴¹ **Semanario de Manresa**, número 121 del diumenge 1 de juny de 1879, p. 3. (ACBG).

⁵⁴² **La Ilustración Española y Americana**, any XXIII, número XIX del 22 de maig de 1879, p. 331 i 340. (BNE).

⁵⁴³ **La Ilustración Española y Americana**, any XXIII, número XXIII del 8 d'agost de 1879, p. 75 i 85. (BNE).

examen mèdic dictaminant que no era cap criatura i li va demanar a Jaume Monràs que li fes una fotografia⁵⁴⁴.

Les relacions amb les institucions de la ciutat tampoc no li eren desfavorables i com se les va saber guanyar va aconseguir amb els jesuïtes editar l'estiu d'aquell any, com a cloenda dels curs acadèmic, un àlbum mostrant les interioritats de la institució del Col·legi de Sant Ignasi. L'àlbum de fotografies es va editar amb una gran qualitat i les fotografies son un reflex de la seva depurada tècnica fotogràfica (figura 5). D'aquesta publicació se'n va fer ressò la premsa de la ciutat i el dia 18 de juliol comenta: **“Para muchos de nuestros lectores no es desconocido este señor (Jaume Monràs): muchos habran admirado las bellísimas fotografías que de algun tiempo a esta parte ha venido incesantemente publicando. Vallfogona de Riucorp, Berga, Montserrat, Solsona, Tarrega, Bellpuig, y otras muchas poblaciones han sido campo de sus estudios. El Sr Monras es un verdadero artista. No se ha contentado con poseer hasta la perfeccion su especialidad; sino que comprendiendo el poderoso auxiliar que debian prestarle la Historia, y muy en particular la Arqueologia, en sus excursiones, que bien podemos llamar científicas, ha hecho serios estudios, y hoy, además de ser excelente fotógrafo, es un erudito historiador, y un pacientísimo y entendido arqueólogo”**⁵⁴⁵.

Abans d'acabar l'any el periòdic el **“Semnario de Manresa”** comenta que ha fet un reportatge sobre el Monestir de Santa Maria de l'Estany i dels objectes de valor històric que conté aquest monestir⁵⁴⁶.

L'any següent 1881 va ser un any d'intensa activitat de fotoreportatges entre les que cal destacar el reportatge del claustre del convent dels franciscans de Bellpuig quins gravats es van publicar a la revista **“La Il·lustració Catalana, periòdich desenal, artistich, literari y científich”**⁵⁴⁷; i una fotografia de la imatge de Nostra Senyora del Claustre de Solsona⁵⁴⁸ durant el mes de febrer. El mes de març aquesta mateixa revista li publica dos gravat basats en dues fotografies de Santa Maria de l'Estany, una del claustre⁵⁴⁹ i una altra que és una vista general de la localitat⁵⁵⁰.

L'abril d'aquell mateix any, 1881, Jaume Monràs edita un àlbum de fotografies de vistes de la ciutat titulat **“Álbum de vistas de Manresa”** del que desgraciadament no se n'ha conservat cap. Aquest treball va merèixer els elogis de la premsa d'aquells anys manifestant que : **“...nos es excusada hacer el merecido elogio de las vistas que componen el Album, que no dudamos procuraran adquirir cuantas personas amantes de lo bello y de nuestras glorias, deseen tenir un perpetuo recuerdo de los hermosos panorames de nuestra Ciudad y de los monumentos que ella encierra...”**⁵⁵¹.

⁵⁴⁴ **Semanario de Manresa**, número 173 del diumenge 30 de maig de 1880, p. 3. (ACBG).

⁵⁴⁵ **Semanario de Manresa**, número 180 del diumenge 18 de juliol de 1880, p. 2. (ACBG).

⁵⁴⁶ **Semanario de Manresa**, número 201 del diumenge 12 de desembre de 1880, p. 3. (ACBG).

⁵⁴⁷ **La Il·lustració Catalana, periòdich desenal, artistich, literari y científich**, número 22 del 10 de febrer de 1881, Barcelona, p. 172. (BNE).

⁵⁴⁸ **La Il·lustració Catalana, periòdich desenal, artistich, literari y científich**, número 24 del 28 de febrer de 1881, Barcelona, p. 1. (BNE).

⁵⁴⁹ **La Il·lustració Catalana, periòdich desenal, artistich, literari y científich**, número 25 del 19 de març de 1881, Barcelona, p. 1. (BNE).

⁵⁵⁰ **La Il·lustració Catalana, periòdich desenal, artistich, literari y científich**, número 27 del 30 de març de 1881, Barcelona, p. 209. (BNE).

⁵⁵¹ **Semanario de Manresa**, número 217 del diumenge 3 d'abril de 1881, p. 3. (ACBG).

El mes de juny la revista “*La Il·lustració Catalana*” publica un altre gravat basat en una fotografia d’ell del claustre romànic de la Basílica de la Seu⁵⁵² (figura 6); i cap a finals d’any la premsa es fa ressò que en Jaume Monràs ha fet una fotografia de la creu del Tort, una altre de la casa de la Culla amb la creu de terme, i que intenta prendre una fotografia de l’altar major de la Basílica de la Seu⁵⁵³.

Per la Festa Major de l’any següent, 1882, es commemora el 490è aniversari del trasllat des de Santpedor de les relíquies dels Cossos Sants, patrons de la ciutat. Amb aquest motiu s’inaugura el dimarts dia 29 d’agost a la tarda una exposició retrospectiva d’objectes d’art de la ciutat que es celebra en les estances de la Casa de la Vila, i que va restar oberta durant tots els dies de l’esmentada festa. Aquest fet, de per si, no tindria més importància en relació a Jaume Monràs si no fos que un manresà que signa amb les inicials H. M. escriu una carta al director del diari “*La Publicidad*” de Barcelona manifestant que el fotògraf farà un reportatge fotogràfic d’aquesta exposició d’art⁵⁵⁴.

Jaume Monràs, a més de la fotografia, continua amb les excursions científiques d’història pel territori català i està en contacte amb l’entitat “Associació d’Excursions Catalana” de Barcelona⁵⁵⁵. Una d’aquestes excursions es va realitzar els dies 5, 6 i 7 de gener de 1883 a Manresa i al monestir de Sant Benet de Bages⁵⁵⁶ i en Jaume Monràs va ser l’encarregat de fer-ne la memòria corresponent que es va publicar en el butlletí dels mesos de juliol i agost de l’any 1883⁵⁵⁷. Quan Jaume Monràs signa, ho fa com a secretari accidental de la delegació d’aquesta entitat a Manresa⁵⁵⁸. En aquesta memòria hi acompanya un gravat de la vista de Manresa des del balcó de Sant Pau que s’havia publicat a l’obra: “**España: obra pintoresca en láminas ya sacades con el daguerrotipo, ya dibujadas del natural ya grabadas en acero y en boj. Cataluña**” de Lluís Rigalt editada a Barcelona per la Impremta de Joan Roger y publicada entre 1842 i 1846.

Amb l’interès per fer fotografies d’elements històrics l’octubre d’aquell any 1883 fa una fotografia amb la tècnica de l’albúmina de l’altar major de l’església de Sant Pere Màrtir o Sant Domènec durant les festes de Nostra Senyora del Roser que es celebra el dia 7 d’octubre. Durant aquells anys va continuar dedicant-se a la fotografia d’estudi i a viatjar pel país i fruit d’aquests viatges és la fotografia del pont de Sallent.

L’any 1886 va ser un any important en la vida de Jaume Monràs. Va continuar amb els treballs de fotografia i inicia la seva vida periodística. Fruit del primer, va ser la fotografia que va fer de la campana per la nova església de Valldaura beneïda el dia 2 de juliol (figura 7). Fruit de la segona va ser que des de el dia 24 de gener va col·laborar com a redactor del periòdic, sense tendència política, “*El Comercial e Industrial Manresano*”⁵⁵⁹ que era el portaveu de l’entitat “Centro de la Unión Comercial e Industrial de Manresa”⁵⁶⁰ que

⁵⁵² *La Il·lustració Catalana, periòdich desenal, artístich, literari y científich*, número 34 del 10 de juny de 1881, Barcelona, p. 272. (BNE).

⁵⁵³ *Semanario de Manresa*, número 255 del diumenge 25 de desembre de 1881, p. 3. (ACBG).

⁵⁵⁴ *La Publicidad*, número 1642 del divendres 25 d’agost de 1882, p. 2. (Hemeroteca digitalitzada ARCA).

⁵⁵⁵ Aquesta entitat s’havia fundat l’any 1878 en separar-se un grup de soci de l’Associació Catalanista d’Excursions Científiques i que l’any 1890 es tornaren a rejunjar. Aquesta associació tenia la seu social al carrer Gegants número 4, 1r pis, de Barcelona i publicava un butlletí on s’hi recollien les seves activitats.

⁵⁵⁶ *La Vanguardia*, número 96 del dimecres 28 de febrer de 1883, p. 6. (Hemeroteca digital de La Vanguardia).

⁵⁵⁷ *Butlletí Mensual de la Associació d’Excursions Catalana*, any V, números 58 i 59, juliol-agost 1883, p. 128 a 135. (AJVMP).

⁵⁵⁸ Un altre soci manresà d’aquesta entitat n’era el liberal Josep Martrús i Malagelada, i el delegat a Manresa era en Leonci Soler i March, i en Oleguer Miró.

⁵⁵⁹ *El Comercial e Industrial Manresano*. Revista setmanal, científica, comercial e industrial de avisos y noticias. Apareix el 24 de gener de 1886 i desapareix amb el número 35 del 25 de setembre de 1887.

⁵⁶⁰ El “*Centro de la Unión Comercial e Industrial de Manresa*” va ser fundat el dia 8 de març de 1883 amb seu social al carrer

defensava els interessos dels seus afiliats sense cap orientació política. Aquesta col·laboració arriba fins el mes d'octubre de 1887 en què per desavinences amb el "Centro Comercial é Industrial Manresano" es funda un nou periòdic portaveu d'aquest centre que és "**El Renacimiento**". En Jaume Monràs continua col·laborant amb aquest periòdic que apareix el 2 d'octubre de 1887 i desapareix el 17 de gener de 1888. A més de col·laborar-hi, insereix un anunci a tots els exemplars publicats del seu estudi de fotografia.

A part de les col·laboracions periodístiques continuava conreant la poesia. El diumenge dia 17 de desembre de 1886 es representa al teatre Conservatori l'obra dramàtica titulada "La Fornarina" escrita per Francisco Luis de Retes y Francisco Pérez Echevarria. Aquesta representació va ser per la companyia teatral de Miquel Pigrau i la premsa en feia el comentari següent: "**Al final del drama, el Sr. Pigrau, dió las gracias al público manresano, leyendo dos poesias dedicadas al objeto, debidas a la pluma del Sr. Monràs...y del poeta manresano Sr. Fius y Palà, siendo recibidas con grandes aplausos por todo el auditorio que se presentaran a escena los dos autores citados.**"⁵⁶¹.

Mentrestant continuava treballant a l'estudi que temia al carrer Nou número 30, 3r pis (figura 8) i que el publicitava sovint en la nova revista "**Centro Comercial é Industrial Manresano**". El febrer de 1897 decideix tornar a l'antiga adreça de la Plaça Major número 17, 4t pis, on hi munta un nou estudi fotogràfic. Aquesta comunicació la publica també a la revista "**Centro Comercial é Industrial Manresano**" on col·laborava⁵⁶² (figura 9).

Al finalitzar la col·laboració al periòdic "**El Renacimiento**", inicia a finals de 1888 una nova etapa de col·laboració com a redactor del periòdic republicà federal "**La Montaña**" i en aquesta etapa és quan presenta públicament la seva ideologia republicana federal en contra dels possibilistes. El seu primer article signat data del mes de maig i es un comentari contra l'ajuntament conservador de la ciutat, tot demanant-li que reti comptes de la seva gestió⁵⁶³.

Amb aquest tema escriu alguns articles més per defensar la posició republicana federal i atacar els conservadors⁵⁶⁴. Altres articles polítics son, per exemple, el que es titula "Protestamos" i ataca el possibilistes per la seva desídia en la política honrada, segons el seu punt de vista⁵⁶⁵. Un altre grup d'articles versava sobre la moralitat a la política que per ell era un dels principis de la participació en els afers públics⁵⁶⁶.

També s'ocupava d'altres temes, però sempre donant la visió republicana i en contra de la ideologia conservadora; com quan parla de l'aniversari de la presa de la Bastilla⁵⁶⁷, o bé per criticar l'obra de teatre titulada "L'incendi de Manresa"⁵⁶⁸ escrita per Maurici Fius i Palà que era republicà possibilista i que a més va ser promocionada per l'ajuntament conservador de

Nou número 30, 2n pis. Era una entitat per al foment i l'esbarjo que agombolava els comerciants i els industrials de la ciutat.

⁵⁶¹ **La Montaña, Periódico federal**, número 349, del diumenge 25 de desembre de 1886, p. 3. (ACBG).

⁵⁶² "**El Comercial é Industrial Manresano**" número 6 del diumenge 27 de febrer de 1887, p. 7. (ACBG).

⁵⁶³ **La Montaña, Periódico federal**, número 493 del diumenge 23 de desembre de 1888, p. 1; número 497 del diumenge 20 de gener de 1889, p. 1. (ACBG).

⁵⁶⁴ Articles sobre aquest tema publicat a **La Montaña, Periódico federal**, número 514 del diumenge 19 de maig de 1889, p. 1; número 517 del diumenge 9 de juny de 1889, p. 1 i 2; número 518 del diumenge 16 de juny de 1889, p. 1; número 524 del diumenge 28 de juliol de 1889, p. 1; número 533 del diumenge 29 de setembre de 1889, p. 1; número 534 del diumenge 6 d'octubre de 1889, p. 2; número 535 del diumenge 13 d'octubre de 1889, p. 1; i número 536 del diumenge 20 d'octubre de 1889, p. 1. (ACBG).

⁵⁶⁵ **La Montaña, Periódico federal**, número 485, del diumenge 28 de d'octubre de 1888, p. 1. (ACBG).

⁵⁶⁶ **La Montaña, Periódico federal**, número 492 del diumenge 16 de desembre de 1888, p. 1; número 505 del diumenge 17 de març de 1889, p. 1 i 2; número 506 del diumenge 24 de març de 1889, p. 1; número 511 del diumenge 28 d'abril de 1889, p. 1. (ACBG).

⁵⁶⁷ **La Montaña, Periódico federal**, número 522, del diumenge 14 de juliol de 1889, p. 1. (ACBG).

⁵⁶⁸ **La Montaña, Periódico federal**, número 526, del diumenge 11 d'agost de 1889, p. 2. (ACBG).

la ciutat. El drama es va representar la nit de 4 d'agost de 1889 al teatre Conservatori, i es va publicar l'any següent en una edició pagada pel consistori. També va opinar sobre la peregrinació que anualment es feia al Santuari de Joncadella pels sectors més conservadors de la comarca⁵⁶⁹. Malgrat que majoritàriament escrivia sobre política o de fets relacionats amb la manera de fer dels sectors més conservadors i integristes de la ciutat, també va escriure a l'estiu un article sobre les excursions de l'estiu i el “dolce far niente” com ell li agradava que fos el món de l'excursionisme⁵⁷⁰.

En aquesta etapa i a finals de 1889 es va implicar molt en els seus articles defensant la candidatura republicana per les eleccions municipals celebrades el desembre; o també sobre les eleccions a diputats a Corts⁵⁷¹.

Ell també va ser l'encarregat de glossar el desè aniversari del periòdic republicà “**La Montaña**”, el que demostraria que encara que no hi hagués estat col·laborador directe des dels seus inicis, si que hi estaria lligat i havia seguit de molt a prop tota la singladura de la publicació⁵⁷².

Els seus articles, que anaven signats amb les inicials “D.E.F.”⁵⁷³ obrien totes les edicions de finals de novembre i principis de desembre.⁵⁷⁴ Les inicials “D.E.F.” significaven: Decididos, Enérgicos y Fuertes; segons ell mateix explica als lectors a principis de juny de 1889⁵⁷⁵, especificant que sempre defensarà la veritat.

En Jaume Monràs com a artesà fotògraf i comerciant estava adherit al “Centro de la Unión Comercial é Industrial de Manresa” i a la mort del seu antic president en Jaume Padrós en fa una glossa que llegeix a la mateixa entitat el dia 29 de desembre de 1889 i és reproduïda íntegrament pel periòdic “**La Montaña**”⁵⁷⁶.

En Jaume Monràs i Mas mor el dia 12 d'abril de 1890 a l'edat de 47 anys per un atac cerebral i el periòdic “**La Montaña**” se'n fa ressò publicant un gravat d'una fotografia seva (figura 10). Després de la seva mort la seva vídua continua al front de l'estudi fotogràfic i el dia 18 de maig de 1890 insereix un anunci a la premsa en què publicita que es continuen fent fotografies, i es continuen venent àlbums de vistes, es fan fotografies panoràmiques de la ciutat i de la resta de Catalunya⁵⁷⁷. Segurament continua venent el fons que havia anat produint el seu marit. El darrer anunci d'aquest estudi fotogràfic apareix el dia 1 de juny de 1890⁵⁷⁸. L'estudi va ser traspassat al fotògraf Rafael Mayor⁵⁷⁹, que era el seu cunyat, que hi va treballar durant un cert temps, al menys des de l'any 1892 fins que la seva vídua l'any 1895 el va llogar al fotògraf barceloní Antoni Esplugas i Puig.

⁵⁶⁹ *La Montaña, Periódico federal*, número 538, del diumenge 3 de novembre de 1889, p.1 i 2. (ACBG).

⁵⁷⁰ *La Montaña, Periódico federal*, número 521, del diumenge 7 de juliol de 1889, p. 2. (ACBG).

⁵⁷¹ *La Montaña, Periódico federal*, número 513, del diumenge 12 de maig de 1889, p. 1. (ACBG).

⁵⁷² *La Montaña, Periódico federal*, número 512, del diumenge 52 de maig de 1889, p. 1. (ACBG).

⁵⁷³ *La Montaña, Periódico federal*, número 564, del diumenge 13 d'abril de 1890, p. 2. (ACBG).

⁵⁷⁴ Article titulat “Ya es hora! a *La Montaña, Periódico federal*, número 540 del diumenge 17 de novembre de 1889, p. 1 “Algo es algo” a *La Montaña, Periódico federal*, número 541 del diumenge 24 de novembre de 1889, p. 1; article titulat “Ganaremos” a *La Montaña, Periódico federal*, número 543 del diumenge 8 de desembre de 1889, p. 1. (ACBG).

⁵⁷⁵ *La Montaña, Periódico federal*, número 516, del diumenge 2 de juny de 1889, p. 1. (ACBG).

⁵⁷⁶ *La Montaña, Periódico federal*, número 549, del diumenge 19 de gener de 1890, p. 1 i 2. (ACBG).

⁵⁷⁷ *La Montaña, Periódico federal*, número 566, del diumenge 18 de maig de 1890, p. 3. (ACBG).

⁵⁷⁸ *La Montaña, Periódico federal*, número 568, del diumenge 1 de juny de 1890, p. 3. (ACBG).

⁵⁷⁹ *Setmanari Català*, número 17 del dijous 25 d'abril de 1895, p. 271. (ACBG)

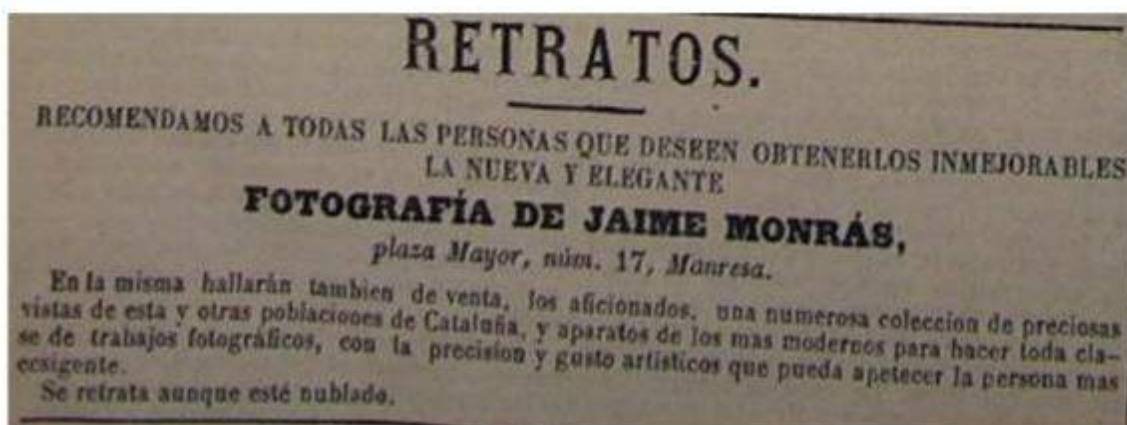

Figura 1.- Publicitat que el fotògraf Jaume Monràs va inserir al periòdic "Semanario de Manresa" del diumenge 25 de maig de 1879, on comentava que a més de fer fotografia d'estudi, disposava de fotografies d'altres poblacions de Catalunya, i també venia aparells de fotografia pels afeccionats manresans. Com a curiositat esmentava que també podia fer retrats en dies ennuvolats i sense sol. (ACBG).

Figura 2.- Revers dels primera cartrons que va tenir el fotògraf Jaume Monràs i Mas quan instal·la l'any 1878 l'estudi al carrer Nou número 30, on actualment hi ha l'edifici dels antics Magatzems Jorba. Aquests cartrons els havia encarregat al litògraf i gravador vienès Bernhard Wachtl que era el més reconegut a nivell internacional. Els següents cartrons amb adreça a la Plaça Major ja els va fer imprimir al litògraf Ramon Carreras que aleshores tenia el taller al carrer Sobrerroca. (AJVMP)

Figura 3.- Gravat publicat a la revista "La Ilustración Española y Americana" del 22 de maig de 1879 realitzat en base a una fotografia de Jaume Monràs. A l'esquerra la campana trobada a Castellfollit de Riubgregòs i traslladada a la foneria manresana de Joan Mestres i Padrós per refondre-la i tornar-la a l'església d'aquella localitat. A la dreta el pi de les tres branques, element que estimava molt pel que li representava i que també era basat en una altre fotografia seva. (AJVMP).

Figura 4.- Litografia publicada a la revista "La Ilustración Española y Americana" del 8 d'agost de 1879. Aquest gravat va ser realitzat en base a un reportatge fotogràfic fet per Jaume Monràs en aquesta instal·lació manresana de producció de pólvora, on es mostren els diferents passos del procés productiu. (AJVMP).

Figura 5.- Fotografia que forma part de l'àlbum que Jaume Monràs va editar a l'estiu de 1880 amb l'acord de l'ordre religiosa dels jesuïtes perquè els alumnes interns se'n podessin emportar un record del Col·legi de Sant Ignasi on estaven estudiant. L'àlbum editat amb una gran qualitat de materials, incorpora 17 fotografies. Les fotografies son excepcionals, perquè ens mostren el dia a dia d'aquest col·legi manresà considerat aleshores com el millor del país. En aquesta fotografia veiem els alumnes a la classe de gimnàstica que es feia al pati del col·legi amb unes instal·lacions adients a aquesta pràctica. (AJVMP).

Figura 6.- Gravat litogràfic publicat a la revista "*La Il·lustració Catalana*" el dia 10 de juny de 1881, basada en una altra fotografia de Jaume Monràs del claustre romànic de la Basílica de la Seu. (AJVMP).

Figura 7.- Fotografia de la campana que s'instal·la a la nova església de Valldaura beneïda el dia 2 de juliol de 1887 i que Jaume Monràs va fotografiar abans de ser penjada al campanar. (AJVMP).

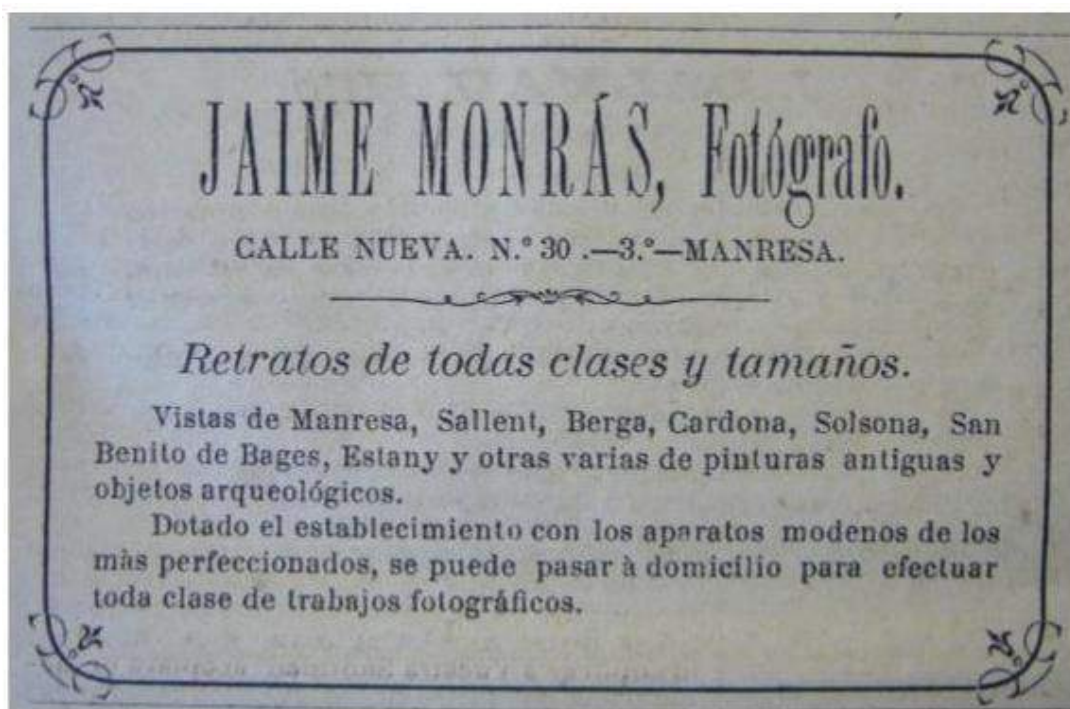

Figura 8.- Anunci publicat per en Jaume Monràs el gener de 1886 a la revista "*El Comercial é Industrial Manresano*" oferint el seu estudi de fotografia del carrer Nou on hi va estar fins el mes de febrer de 1887. (ACBG).

Figura 9.- Anunci dels trasllat de l'estudi fotogràfic de Jaume Monràs del carrer Nou a la Plaça Major, número 17, 4t pis el mes de febrer de 1887, publicat a la revista "*El Comercial é Industrial Manresano*" de febrer de 1887. Els inicis de fotògraf a Manresa ja havia estat en aquesta adreça encara que per poc temps. (ACBG).

Figura 10.- Gravat amb el bust del fotògraf Jaume Monràs i Mas publicat al periòdic manresà "**La Montaña**" número 56 del diumenge 27 d'abril de 1890, p. 1, amb motiu de la seva mort. Aquesta deferència era perquè era un col·laborador de la publicació molt ben considerat per tota la redacció. (ACBG).

MUMBRÚ, SANTIAGO i JOAQUIM

Santiago Mumbrú i Vila va néixer l'any 1896 a Barcelona i era el propietari de la raó social "Huecograbado Mumbrú" amb taller al carrer Abdó Terrades, números 1 al 9, al barri de Gràcia de Barcelona. Aquesta taller va treballar sobretot entre els anys 1920 i la guerra civil espanyola. Editava postals, col·leccions de cromos, fulletons, opuscles, llibres, periòdics, revistes, etc. Tenia relació amb un altre taller d'impressió, que era el "Huecograbado Rieusset". El seu fill Joaquim Mumbrú i Muns també ajudava al pare Santiago i era qui regentava el taller d'impressió. Santiago Mumbrú va morir a Barcelona el 13 d'agost de 1951 als 55 anys d'edat. El seu fill, Joaquim, que va néixer l'any 1929 va morir el 16 de novembre de 2006 a l'edat de 77 anys.

De Manresa va editar cinc col·leccions de postals amb vistes fotogràfiques centrades en Sant Ignasi. Tres d'elles van ser editades l'any 1923 i dues l'any 1924. De les primeres una era de 12 postals (figura 1) i les altres dues de 24 postals cada una. Totes aquestes col·leccions anaven en cobertes de colors diferents. De les dues col·leccions editades l'any 1924, una era de 24 postals i l'altre de 26 (figura 2). Totes elles giraven al voltant del complex religiós de la Cova i dels edificis i indrets de la ciutat relacionats amb Sant Ignasi.

Figura 1.- Vista panoràmica de la Basílica de la Seu i del riu Cardener, des del camí de la Cova, editada com una postal l'any 1923 per la raó social "Huecograbado Mumbrú" de Barcelona en una col·lecció de 12 vistes. (AJVMP).

Figura 2.- Vista de l'entrada, vestíbul o avantsala de la Coveta, on hi havia a les parets els vitralls dels germans Mauméjean i els relleus de bronze de l'escultor i jesuïta Martí Coronas instal·lats entre 1915 i 1918. (AJVMP).

MUNS, H. de O.

Per fotografiar els estralls causats per la riuada del 12 d'octubre de 1907, un dels fotoperiodistes que van fer fotografies va ser un tal H. de O. Muns, que les va publicar a la revista "La Hormiga de Oro. Ilustración Católica"⁵⁸⁰. Aquest fotògraf va venir a Manresa per fer-ne un reportatge fotogràfic i 10 fotografies es van publicar. Entre les fotografies preses hi ha la de l'estat en que quedà una màquina de tren dels ferrocarrils catalans a l'estació de Manresa-Riu (figura 1).

Figura 1.- Fotografia realitzada per en H. de O. Muns el dia 15 d'octubre de 1907 de tal com va quedar la via del tren i una màquina de tren dels ferrocarrils catalans a l'estació de Manresa-Riu com a conseqüència de l'aigua de la riuada del dia 12. La fotografia es va publicar a la revista "La Hormiga de Oro" del dia 26 d'octubre de 1907. (AJVMP).

⁵⁸⁰ *La Hormiga de Oro. Ilustración Católica*, any XXIV, número 43 del 26 d'octubre de 1907, p. 679 a 684. (AJVMP).

MUÑOZ DE BAENA, JAIME

Per fotografiar els estralls causats per la riuada del 12 d'octubre de 1907, un dels fotoperiodistes que van fer fotografies va ser en Jaime Muñoz de Baena, que la va publicar a la revista "Ilustración Española y Americana"⁵⁸¹. Aquest fotògraf va venir a Manresa el dia 20 d'octubre acompanyant el rei Alfons XIII quan va venir a la ciutat per veure personalment els estralls causats per la riuada. Entre les fotografies preses hi ha la de l'estat es que quedà el gasòmetre totalment enfonsat per la implosió que va patir (figura 1).

Figura 1.- Esta en quedà el gasòmetre per la implosió que va patir com a conseqüència de la riuada del dia 12 d'octubre de 1907. La fotografia va ser presa per aquest fotògraf el diumenge 20 d'octubre en que acompanyà al rei Alfons XIII en la visita que va fer a Manresa per veure els estralls causats. La fotografia es va publicar a la revista "La Ilustración Española y Americana" del dia 30 d'octubre de 1907. (AJVMP).

⁵⁸¹ *La Ilustración Española y Americana*, any LI, número 40 del 30 d'octubre de 1907, p. 252. (AJVMP).

NAPPER, ROBERT PETERS

Francis Frith va néixer a Chesterfield –Derbyshire-, Anglaterra el 31 d'octubre de l'any 1822 en el si d'una família cuàquera. Va anar a l'escola quàquera de Birmingham entre els anys de 1828 a 1838 on es va iniciar en el comerç de coberts.

La seva afició per la fotografia l'empeny a deixar aquesta ocupació per anar a Liverpool, on obre l'any 1850 un estudi fotogràfic denominat "Fritz&Hayward" que porta simultàniament amb la propietat d'una botiga de queviures i després també amb una impremta. Al cap d'un temps, l'any 1855, la seva passió per la fotografia li fa vendre la impremta i la botiga de queviures per dedicar-s'hi plenament.

Aquest interès per la pràctica de la fotografia el va portar a ser un dels membres fundadors, l'any 1853, de la "Societat Fotogràfica de Liverpool". Poc temps després fa varis viatges per recollir fotografies d'indrets diferents del seu país. Aquest període l'inicia l'any 1856 amb un primer viatge a Egipte. Després el segueixen tres viatges més, tornant a Egipte, però també anant a Palestina, al Sinaí, Núbia i Etiòpia fins el 1860 en que torna definitivament a Anglaterra. Les fotografies realitzades durant aquests viatges son publicades per varies editorials. Les seves fotografies van ser editades per les editorials "James S. Virtud" i "William Mackenzie" de Londres entre 1858 i 1865; així com també pels estereògrafs "Negretti&Zambra" i "Agnews" de Londres l'any 1862⁵⁸².

Totes les fotografies van ser realitzades amb la tècnica del col·lodió humit. El seu mèrit va ser aconseguir que aquesta tècnica de via humida fos compatible amb les temperatures càlides i els ambient polsosos d'aquells indrets.

Vist l'èxit de les seves fotografies decideix, l'any 1859, crear la seva pròpia empresa de distribució de fotografies i d'imatges estereoscòpiques que denomina "Reigate" amb seu a Surrey. Un any després es casa amb Mary Ann Rosling, germana del primer tresorer de la societat fotogràfica.

Per anar augmentant el seu fons d'imatges l'empresa "Reigate" fa fotografies arreu del mon, que les fan ell mateix i d'altres fotògrafs que per encàrrec d'ell es desplacen a Escandinàvia, Suïssa, Japó, Xina i la India, sense oblidar el seu país nadiu. Francis Frith tenia un desig: que mitjançant l'empresa que havia fundat fotografiar totes les ciutats, pobles i indrets de la seva Anglaterra nadiua. L'empresa era colossal però la va realitzar durant el darrer terç del segle XIX i va aconseguir disposar d'una recopilació impressionant de fotografies de tot Anglaterra. Aquest fabulós arxiu era el més ampli d'imatges del país del darrer terç del segle XIX.

Amb aquest arxiu fotogràfic es va dedicar a l'edició d'àlbums de vistes fotogràfiques, molt de moda durant la segona meitat del segle XIX, i de targetes postals aconseguint, en un període molt curt de menys de dos anys, que més de 2.000 botigues d'Anglaterra les venguessin.

Francis Frith va morir a la casa que tenia a Cannes -sud de França- el dia 25 de febrer de 1898 a l'edat de 76 anys⁵⁸³. Després de la seva mort amb els anys la raó social va canviar de nom passant a denominar-se "Francis Frith&Co" que va estar en mans de la família fins que

⁵⁸² "Aquesta terra romàntica: Robert Napper Francis Frith-Company i el Victoria and Albert Museum" de Martin Barnes, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona 2007, p. 27. (AJVMP)

⁵⁸³ "*Biografia de Francis Frith*" de Douglas Nickel, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona 2007, p. 22. (AJVMP)

l'any 1968 va ser venuda. Després de la venda encara va estar en actiu dos anys més fins que l'any 1970 va tancar les portes definitivament.

Una part de totes les vistes fotogràfiques i moltes d'altres atribuïdes a ell, no van ser realitzades directament per ell perquè era impossible. Francis Frith comprava fons de fotografies i col·laborava amb molts fotògrafs que li feien fotografies o bé d'altres que tenia contractats i que enviava a fer viatges arreu del món amb encàrrecs concrets. Un d'aquest casos va ser el del fotògraf Robert Peters Napper que el va enviar a fer un reportatge fotogràfic a la península ibèrica entre els anys 1862 i 1863. En aquest viatge va fer fotografies de ciutats portugueses, espanyoles i catalanes, com Barcelona, Manresa, Lleida, Tarragona, etc.

Robert Peters Napper era un fotògraf gal·lès que havia nascut a Newport –Monmouthshire– a Gal·les l'any 1819⁵⁸⁴, on va morir el 31 d'octubre de 1867⁵⁸⁵. A la seva maduresa va entrar a treballar a la casa editora de fotografies, imatges i postals “Francis Frith & Co” i va ser enviat a la península ibèrica a fer un reportatge de les principals ciutats i monuments existents. Va arribar a la península possiblement a la primavera o estiu de 1861⁵⁸⁶ per Gibraltar⁵⁸⁷ i es va dirigir a Sevilla⁵⁸⁸. El viatge va durar fins a finals de 1863. A principis de l'any 1864 quan va retornar a Anglaterra, va trencar la seva relació amb Francis Frith⁵⁸⁹. Això passava abans del mes de maig d'aquell any⁵⁹⁰.

Per fer aquest viatge fotogràfic va sortir d'Anglaterra per arribar a Gibraltar. De la cronologia del catàleg de Francis Frith, segons Lee Fontanella, es pot fer el recorregut que va fer per Ibèria perquè cal suposar que l'ordre de catalogació és l'ordre cronològic. Deuria sortir de Gibraltar per començar el seu viatge per la península ibèrica dirigint-se a Sevilla i va tenir una atenció especial a Andalusia. Va continuar per Granada, Gibraltar, Màlaga, Loja, novament Granada i Sevilla. Després va anar cap al centre de la península, on va visitar Aranjuez, Madrid, Toledo, Àvila, Valladolid i Burgos. D'aquí va venir a Catalunya, començant per Tarragona, després va anar a Barcelona, Manresa i Lleida. De Lleida va anar a Saragossa, Logronyo i Miranda d'Ebre. La seva última etapa per la península el va portar a Portugal, on comença per visitar Lisboa. Després es va dirigir al Castell de Penha, per anar-se'n cap al nord i arribar a Porto i Coïmbra i finalment a Batalha per tornar a Lisboa on deuria agafar el vaixell per tornar a Londres. Com a resultat d'aquest viatge, la casa editora “Francis Frith & Co” va editar un llibre de vistes fotogràfiques del viatge titulat “Views in Andalusia”, del que es van arribar a fer dues edicions. Napper va ser un dels pioners dels viatges fotogràfics.

D'aquest viatge va fer, aproximadament, entre 160 i 185 fotografies⁵⁹¹, de les quals cinc son de Manresa. Les cinc vistes de la ciutat van ser realitzades el juliol de l'any 1863. Totes les fotografies son còpies sobre paper a l'albúmina dels clixés de vidre realitzats amb la tècnica del col·lodió humit. Malgrat que han arribat les còpies en paper, no s'ha conservat cap del clixés impressionats l'any 1863.

⁵⁸⁴ “Robert P. Napper: España en la Frith's Series” de Teresa G. Ballesteros i Juan A. Fernández Rivero, “Col·lecció de Fernandez Rivero de fotografía antigua” i “Fondo Fotográfico de la Universidad de Navarra”.

⁵⁸⁵ Referenciat d'Alan Griffiths a la seva pàgina electrònica: “*Luminous Lint for Connoisseurs of Fine Photography*”.

⁵⁸⁶ “*Documents, romanç i refuginostàlgic*” de Lee Fontella, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona 2007, p. 37. (AJVMP)

⁵⁸⁷ “*Robert P. Napper*”, de Luis Ramón Marín i Trino Garriga Rodas, publicat al diari “El Periódico”

⁵⁸⁸ “*Els fotògrafsviatgers*” de David Balsells al llibre: “*Napper i Frith. Un viatge fotogràfic per la ibèria del segle XIX*”, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona 2007, p. 15. (AJVMP)

⁵⁸⁹ Segons data d'un escrit de R. Napper dirigit al duc de Montpensier datada al dia 20 de maig de 1864 esmentava que ja “no tinc res a veure amb Frith de Reigate”, a “*Documents, romanç i refuginostàlgic*” de Lee Fontella, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona 2007, p. 33. (AJVMP)

⁵⁹⁰ Ibidem, p. 37 i 38. (AJVMP)

⁵⁹¹ Ibidem p. 47. (AJVMP)

Aquesta tècnica apareguda l'any 1851 a Anglaterra⁵⁹² permetia fer fotografies amb una gran nitidesa en comparació amb les fetes pel mètode del daguerrotip⁵⁹³. El temps necessari també era molt inferior, al voltant dels 2 segons. Aleshores es va començar a parlar de la fotografia instantània.

Amb la datació de les seves fotografies de Manresa que es van fer durant la segona quinzena de juliol, m'inclino a pensar que en Robert Napper el mes de setembre de 1863 encara estava a Catalunya i possiblement estaria ja a Lleida, darrera etapa del seu viatge a Catalunya. El retorn a Anglaterra deuria ser a la primavera de 1864, segurament cap el mes febrer o març, doncs, si el supòsit es correcte, encara va tenir sis mesos per fer la part del viatge per Saragossa, Logronyo i Miranda d'Ebre, per anar després a fer el recorregut portuguès.

⁵⁹² Frederick Scott Archer va utilitzar el col·lodió humit descobert l'any 1845 pel suís Christian Frédéric Scönbeincom a cotó pólvora.

⁵⁹³ La durada de l'exposició d'un daguerrotip estava al voltant dels 20 minuts. La primera fotografia realitzada l'any 1838 per en Daguerre del "Boulevard du Temple" va necessitar entre 5 i 40 minuts i el primer daguerrotip realitzat al nostre país, el dels porxos d'en Xifré de Barcelona, en va necessitar 22.

OBRADORS I BOIXADERA

La raó social “Obradors i Boixadera” era un taller d’impressió situat a la Plaça Major de Sabadell que imprimia revistes, opuscles, fulletons, etc. Els socis d’aquesta raó social eren Josep Obradors i Pascual i Josep Boixadera i Ponsa.

Josep Obradors i Pascual era un sabadellenc que va néixer l’any 1871. Treballa d’impressor i l’any 1896 va a viure a la plaça Major número 25 i en el mateix domicili munta una impremta i un taller de reproducció litogràfica, on imprimeix tot tipus de material.

Josep Boixadera i Ponsa va néixer a Benavent de la Conca, poblet del municipi d’Isona al Pallars Jussà, el dia 19 de maig de 1878 en el si d’una família pagesa. Als deu anys se li mor el pare, i la mare amb tres criatures petites es veu obligada a emigrar per mantenir-se. Primer migra a Manresa i després a Barcelona on les dues germanes d’en Josep treballen en el servi domèstic. En Josep es queda a Benavent amb els seus oncles i fa de pastor. Amb 12 anys decideix migrar a Barcelona en busca d’alguna nova oportunitat⁵⁹⁴. Arriba a Barcelona i s’instal·la a Gràcia, on entra com aprenent en un estudi fotogràfic. Mentrestant es casa amb Neus Mauri de la Pobla de Segur i en aquesta feina hi està fins l’any 1907 en què tenen un fill i decideixen traslladar-se a Sabadell on el seu cunyat treballa de barber. Viuen al carrer Montserrat i s’estableix pel seu compte i munta un estudi fotogràfic.

L’any 1910 decideix associar-se amb en Josep Obradors i creen la raó social “**Obradors i Boixadera**”, que seran les inicials que utilitzaran “**O.B.**”. Aquesta societat és dissolt al cap d’un any i en Josep Obradors continua amb la seva impremta imprimint tot tipus de material. En Josep Boixadera s’instal·la pel seu compte i es dedica exclusivament a l’edició de postals. Aquell any 1911 abans de separar-se editen una sèrie de postals de Manresa. L’edició és una edició molt ben aconseguida realitzada en còpies fotogràfiques. La col·lecció consta de 37 postals amb vistes panoràmiques realitzades per en Josep Boixadera amb una gran tècnica (figura 1).

Al separar-se, en Josep Boixadera volta per tota la península per fer vistes panoràmiques que després edita com postals al seu taller de Sabadell, al mateix temps que fa de fotoperiodista per a diverses revistes i periòdics. En el anys següents va perfeccionant la seva tècnica fotogràfica i de realització de postals, el que fa que viatgi algunes vegades a Alemanya per estar al corrent de les darreres novetats en aquest camp i poder-les implementar en el seu taller. L’any 1915 abandona Sabadell i s’instal·la novament a Barcelona fins que un trasbals familiar, la mort de la seva filla per una aturada cardíaca, fa que es traslladi a Reus, on morirà l’any 1938 sota l’efecte de les bombes de l’aviació feixista del dia 26 de març.

Quan treballava pel seu compte comença editant les postals amb les inicials “**BP**”, després es passa a les inicials “**JP**” i després com a “**J.B.**”. En la seva etapa de Reus torna a editar fotografies de Manresa. Era l’any 1921 i ho fa en dues tires de 10 vistes panoràmiques en acordió de petita grandària i que signa com a **J. Boixadera**, però a les fotografies ho indica amb les inicials “**JB**” (figura 2). La tira és la típica tira de fotografies que es compren com a record de la visita a la localitat. És interessant veure les vistes perquè n’hi ha d’inèdites fins aquell moment com és el carrer del Bruc, l’església de Sant Josep del Poble Nou, l’escorxador del camí de Joncadella, etc. Posteriorment entre 1928 i 1930 col·labora, fent les fotografies de la sèrie de 20 postals que “Editorial Fotogràfica” edita de la ciutat.

⁵⁹⁴ **Josep Boixadera autor de les primeres postals de SMMonjos**, Josep Arasa i Ferrer, Històries del Penedès, 2020. (text digital)

Figura 1.- La plaça d'Urgell, que era com s'anomenava abans del dia 1 de setembre de 1918. A la fotografia es veu la mainada mirant amb molta expectació la càmera del fotògraf. Al fons hi tenim a l'esquerra la barberia "Salon", al seu costat la llauneria de Cal Valls, la Llibreria i Impremta del "Comercio", i a la dreta la Farmàcia de Josep Balagué i Vallés. La fotografia va ser editada com a postal fotogràfica l'any 1909 per Josep Obradors i Pascual amb una fotografia de Josep Boixadera i Ponsa. (AJVMP).

Figura 2.- Vistes de Manresa editades l'any 1921 per en Josep Boixadera i Ponsa amb una tira de 10 fotografies de petit format de 8,8 x 6,0 cm. Va ser una novetat a la ciutat començar a fer tirades amb aquest format que es podien portar a la butxaca o al moneder sense fer nosa. En les fotografies d'aquestes tires s'hi incloïen les vistes més clàssiques de la ciutat. (AJVMP).

OBRADORS i PONSÀ, JOSEP

Josep Obradors i Ponsà instal·la un estudi fotogràfic al carrer Sant Andreu, número 7, 2n pis, al costat del cinema “Moderno” el mes d’octubre de 1911. Per tal de donar-se a conèixer insereix un anunci al diari “*El Pla de Bages*”⁵⁹⁵. El nou estudi fotogràfic anava amb la denominació de “**FOTOGRAFIA MODERNA**” (figura 1). El seu estudi era el mateix que a principis d’any havia obert amb la denominació de “**TALLERES DE FOTOGRAFIA SOL Y VIVES**” i que en Josep Obradors s’havia traspassat. L’estudi de “**Sol y Vives**” anava amb l’adreça de plaça dels Drets número 3, al costat, del Cinema “Moderno”; i l’estudi d’en Josep Obradors al carrer Sant Andreu número 7, 2n pis, que era també el número del Cinema “Moderno”; però en realitat era el mateix indret.

Es dedicava a la fotografia d’estudi i feia els retrats amb uns fons de decoració pintats i també emprava elements de mobiliari complementari. Les fotografies dels retrats les enganxava en uns cartrons molt més evolucionats que tenien uns formats que no seguien cap de les mesures convencionals. La fotografia dels soldats de la caserna del Carme eren un exemple d’aquesta nova llibertat que s’estava introduint (figura 2). El cartrons van perdre definitivament els gravats dels reversos i tota la publicitat i les referències estaven a l’anvers i així al veure el retrat ja es tenia tota la informació sobre l’estudi que l’havia fet.

Una altre faceta d’en Josep Obradors va ser la de fotoperiodista. Les seves fotografies es publicaven a revistes com “La Hormiga de Oro”, i la “Il·lustració Catalana”. Va fer un reportatge sobre la Festa Major de 1912 que es va publicar a la primera d’aquestes dues revistes⁵⁹⁶ (figura 3). La vista, que també es va editar en postal, és de la font màgica que la nova raó social d’energia elèctrica havia finançat a la cruïlla del Passeig amb el carrer Guimerà, davant de la fàbrica Lluvià. Aquesta nova empresa subministradora d’energia era la “Cooperativa Manresana de Energia Eléctrica” que venia l’energia fabricada per “Energia Eléctrica de Catalunya” -E.E.C.- i tenia la seu social al carrer Guimerà número 12.

Aquell mateix any amb totes les fotografies que havia fet dels actes celebrats per la Festa Major va editar una sèrie de 12 postals entre les que hi ha la vista

del partit de futbol que tradicionalment es jugava el dia 30 d’agost a la tarda (figura 4). Va continuar fent de fotoperiodista i el mes de març de 1916 va acompanyar a l’equip de futbol del “Manresa Futbol Club” al viatge que va fer a Mallorca per jugar contra el “Veloz Sport Balear” el dia 26 de març. D’aquest partit en va fer un reportatge que es va publicar a la revista “La Il·lustració Catalana” (figura 5)⁵⁹⁷.

Aquesta és la darrera notícia que tenim sobre aquest fotògraf. Poc bans d’això el 15 de març de 1915 en aquest estudi hi apareix un nou fotògraf: Josep Fornés i Oliveras i que li deuria haver traspassat mentre ell continuava col·laborant com a fotoperiodista i fent algun treball que li encarregaven.

⁵⁹⁵ *El Pla de Bages*, número 2255 del divendres 10 de novembre de 1911, p. 3. (ACBG).

⁵⁹⁶ *La Hormiga de Oro*, any XXIX, número 36 del 6 de setembre de 1912. P. 571. (AJVMP).

⁵⁹⁷ *Il·lustració Catalana*, any XIV, número 670 del 9 d’abril de 1916, p. 210. (AJVMP).

Fotografia Moderna
 — DE —
Josèp Obradors
 Instalada al carrer de Sant Andreu, núm. 7, pis 2.ón, al costat del «Cine Modern», MANRESA.
 Se fan els treballs ab tota puntualitat y economia.
 Els bitllets kilomètrics s' entreguen al acte.
 Aquesta casa montada ab inmillorables condicions pera tota classe de *retratos, ampliacions y reproduccions*. Compta ab aparatos els mes adelantats y coneguts fins a la fetxa. Abans de retratarvos visiteu la casa y os convencereu de tot axó.
 Carrer de Sant Andreu, núm. 7, pis 2.ón, al costat del «Cine Modern».

Establiment d' Art...

Figura 1.- Anunci insertat al diari "El Pla de Bages" del dia 10 de novembre de 1911 en el que comunica l'obertura del nou estudi fotogràfic al carrer Sant Andreu, al costa del cinema "Moderno" que treballa amb la denominació de "**FOTOGRAFIA MODERNA**" i és propietat del fotògraf Josep Obradors i Ponsa. (ACBG).

Figura 2.- Retrat d'un soldat de la Caserna del Carme realitzat pel fotògraf Josep Obradors entre 1911 i 1916. El format era totalment nou amb una dimensions de 8,0 x 16,8 cm. El revers ja no portava cap gravat, ni llegenda i tot es concentrava a l'anvers. (AJVMP).

Figures 3 i 4.- A sobre imatge de la font màgica que la nova empres comercialitzadora d'energia elèctrica establerta a Manresa, anomenada "Cooperativa Manresana de Energia Eléctrica" va construir a la cruïlla del Passeig amb el carrer Guimerà -l'actual plaça de Crist Rei-, davant de la fàbrica Lluvià per la Festa Major de 1912. Aquesta fotografia es va publicar en la revista gràfica "La Hormiga de Oro" i també en una postal. A baix una imatge del partit de futbol que tradicionalment es jugava el dia 30 d'Agost entre el "Catalònia Sport Club" i el "F.C. Universitari Barcelona" al seu camp situat al costat del grup Escolar de la plaça Espanya. Aquesta fotografia es va editar en una postal d'una col·lecció de 12 que en Josep Obradors va editar sobre els actes de la Festa Major d'aquell any. (AJVMP).

Figura 5.- Fotografia d'en Josep Obradors dels equips de futbol al velòdrom de Tirador que el dia 26 de març de 1916 van jugar un partit a Mallorca. Un era el "VelozSpor Balear" i l'altre el "Manresa Futbol Club" amb l'equipament tradicional a ratlles vermelles i format per Gros, Homs, Vila, Dallés, Martí, Serra, Ferrer, Allak, Señal, A. Llobet, i M. Llobet que els manresans van guanyar per 6 gols a 5. La fotografia es va publicar a la revista "Il·lustració Catalana" del dia 9 d'abril de 1916. (AJVMP).

OLIVERÓ i TORRENS, CLIMENT

Clement Oliveró i Torrens neix a Barcelona el dia 28 de gener de 1870. Tenia una impremta, tipografia i llibreria que degut a l'obertura de la Via Laietana va haver de traslladar. La impremta i tipografia la va traslladar al carrer Sant Pere més Alt número 45; i la llibreria al carrer Sant Pere més Baix número 37. A la botiga de llibreria venia llibres, paper de tot tipus, llibres ratllats, joguines, etc. A la impremta imprimia qualsevol encàrrec i sobretot editava llibres i llibres ratllats.

També era un gran afeccionat a la fotografia i editava postals de tot el país. Per això ho recorria tot i feia moltes fotografies que després editava com a col·leccions de postals numerades de les diferents ciutats i pobles. Les edicions de postals portaven les seves inicials C.O., i en altres casos les tres inicials de C.O.T.

La primera sèrie de postals sobre Manresa la va editar el mes d'octubre de 1907 presentant els efectes de la riuada del dia 12 d'octubre. La col·lecció consta de 9 postals en còpia fotogràfica, degut a la immediatesa en què havia de fer l'edició i no podia esperar a disposar de les planxes per editar-les en fototípia com sempre feia. Les fotografies d'aquestes postals son espectaculars i entre elles destaca la número 1 dels estralls produïts a la Fàbrica tèxtil de Cal Cots (figura 1). La segona sèrie de Manresa la va editar pocs mesos després, durant el primer semestre de 1908: 28 postals editades en fototípia i de gran qualitat (figura 2); cal ressaltar la vista del salt dels gossos. Aquesta sèrie deuria tenir molt d'èxit perquè un any més tard n'edita una altre de 40 postals també en fototípia amb vistes de gran qualitat d'enfocament. Algunes d'elles és molt coneguda com la sortida de la fàbrica tèxtil dels Bertrand i Serra abans de construir l'ampliació i que coneixem com a "Fàbrica nova" (figura 3).

Posteriorment els clixés fotogràfics que li van servir per fer aquesta darrera col·lecció de postals, els va deixar a l'editor i impressor valencià d'origen francès André Fabert que l'any 1913 edita una col·lecció de postals en les que a l'anvers hi ha C.O.T. i al revers "André Fabert editor fotógrafo, Valencia".

Les fotografies de Clement Oliveró estan sempre preses amb la gent pel carrer en actitud normal, sempre plenes de gent. La qualitat de les seves fotografies és realment molt bona i la impressió en fototípia de gran qualitat. Va continuar treballant fins la seva mort el dia 8 de desembre de 1938, amb 68 anys, però no en va fer cap més de la ciutat.

⁵⁹⁸ *La Vanguardia*, el dijous 8 de desembre de 1938, p. 2. (Hemeroteca digital).

Figura 1.- Fotografia presa per en Climent Oliveró de com va quedar la Fàbrica de Cal Cots després de la riuada del dia 12 d'octubre de 1907. Aquesta vista va ser editada com una postal de la col·lecció que va llançar el mateix mes d'octubre. Les vistes d'aquesta col·lecció son preses amb unes perspectives que permeten veure amb tota claredat els estralls causats i per la nitidesa de l'edició que és realitzada en còpia fotogràfica directament. (AJVMP).

Figura 2.- El “Salt dels gossos” l’any 1908. Aquest salt d’aigua estava situat al torrent de Sant Ignasi a l’altura del carrer Galzerà Andreu abans de cobrir el torrent. La fotografia va ser editada per Climent Oliveró en fototípi en una edició de postals. Era un fotògraf que sempre prenia les imatges amb persones perquè volia que les fotografies tinguessin vida. (AJVMP).

Figura 3.- Fotografia presa per Climent Oliveró de la sortida dels treballadores de la fàbrica tèxtil de Bertrand i Serra l'any 1909 abans de construir l'ampliació de l'any 1916 tal com es veu en aquesta fotografia. La fotografia va ser editada en una col·lecció de postals aquell mateix any amb la tècnica de la fototípia. (AJVMP).

PADRÓS, F.

La revista la “Ilustración Católica. Hormiga de Oro” del dia 27 de juny de 1908 publica una fotografia del fotògraf afeccionat F. Padrós (figura 1). D’aquest fotògraf no hem pogut trobar cap més referència però se suposa que era manresà pel tipus de fotografia que va fer, com era la primera comunió de tres nenes a l’església de les monges Reparadores.

Figura 1.- Fotografia del fotògraf afeccionat F. Padrós publicada a la revista la “Ilustración Católica. La Hormiga de Oro” del dia 27 de juny de 1908 de la primera comunió de tres nenes d’ètnia gitana, amb corones de flors, a la capella de les monges Reparadores situada al convent del carrer de Mossèn Cinto Verdaguer tocant a la plaça Cots. (AJVMP)

PARERA I SAURINA, MIQUEL

Miquel Parera i Saurina arquitecte barcelonès que juntament amb Francesc Rogent i Pedrosa⁵⁹⁹ van fundar l'editorial "Parera i Cia" i es van dedicar a editar llibres d'arquitectura, d'obres d'art, d'arts de la construcció, etc. També era fotògraf afeccionat i moltes de les fotografies que publicaven eren realitzades per ell mateix. Els llibres eren fonamentalment visuals amb reproduccions fotogràfiques realitzades amb fototípia de gran qualitat.

Van publicar molts llibres entre els que cal destacar: "España artística, arqueològica, monumental". Aquesta edició la van realitzar a partir de 1893 amb quaderns mensuals i un dels de l'any 1897 va ser el "Álbum de arquitectura moderna de Barcelona" que l'any 1911 el va editar amb francès amb 70 planxes en fototípia. Una altre va ser "Artes antiguas y modernas: colección de reproducciones de los objetos artísticos más notables en todas sus manifestaciones" que eren 25 quaderns editats l'any 1893; o bé "Álbum enciclopédico de artes Antiguas y modernas" en dos volums l'any 1897, o bé "Álbum de Montserrat" de l'any 1898.

Una altre obra monumental va ser " Materiales y documentos del arte español", que va editar en 10 volums, des de 1901 fins 1910. En total hi van incloure 1056 làmines de les qual 33 en color. En aquesta obra hi van incloure vàries làmines amb fotografies preses per ell mateix i amb fototípies impreses per en Miquel Joaritz.

En el volum número 4 de l'any 1904 va incloure una imatge de la reixa del presbiteri del convent de les monges reparadores obra de l'arquitecte Jeroni Granell⁶⁰⁰. En el volum número 5 es van incloure vuit fotografies d'objectes de Manresa; dos eren sepulcres del claustre de la Basílica de la Seu⁶⁰¹ (figura 1); una altra va ser una clau de volta de l'antiga basílica de Santa Maria que es conservava al Museu municipal⁶⁰²; i la darrera van ser quatre fotografies de quatre mènsules de sarcòfags procedents de l'antic convent dels dominics que es trobaven també al Museu municipal⁶⁰³; i finalment al volum número 6 es va incloure una fotografia d'un crist romànic procedent de l'antic altar de la Santíssima Trinitat existent al Museu de la Seu⁶⁰⁴ (figura 2). Aquestes fotografies, amb altres de les diferents esglésies de la ciutat com de la Seu, de les Reparadores, etc. i de diferents monuments de la ciutat van ser preses entre mitjans de gener i abril de 1900⁶⁰⁵.

A l'edició francesa d'aquesta obra s'hi va incloure una fotografia d'un capitell d'una columna existent a l'edifici del pavelló-cafè del jardí situat a la cantonada dels carrers de les Piques i Bastardes, antic Ateneu Obrer Manresà, que havia estat el local del Casino Euterpe, el cafè del Petit Doré i la Societat Ocellaire La Imperial obra de l'arquitecte Ignasi Oms i Ponsa, construït l'any 1898 per Marià Vallés⁶⁰⁶.

L'any 1901 en motiu de l'Exposició Manresana de 1901 va presentar una sèrie de fotografies que va regalar a l'Ajuntament, segons crònica de La Vanguardia del dia 28 de setembre de

⁵⁹⁹ Francesc Rogent i Pedrosa era fill de l'arquitecte Elies Rogent i el va ajudar en les obres de restauració de la porta del monestir de Ripoll.

⁶⁰⁰ *Materiales y documentos de arte español*, volum IV. Barcelona, 1904, làmina número 53, segle XIX, artecontemporáneo 13. (AJVMP).

⁶⁰¹ *Materiales y documentos de arte español*, volum V. Barcelona, 1905, làmina número 12, segle XIV, artegótico 16. (AJVMP).

⁶⁰² *Materiales y documentos de arte español*, volum V. Barcelona, 1905, làmina número 24, segle XIV, artegótico 1. (AJVMP).

⁶⁰³ *Materiales y documentos de arte español*, volum V. Barcelona, 1905, làmina número 63, segle XIV, artegótico 1. (AJVMP).

⁶⁰⁴ *Materiales y documentos de arte español*, volum VI. Barcelona, 1906, làmina número 12, segle XIV, arterománico 2. (AJVMP).

⁶⁰⁵ *El Noticiero Manresano* número 88 del dijous 19 de gener de 1900, p. 1; i número 155 del dimarts 10 d'abril de 1900, p. 1.

(ACBG).

⁶⁰⁶ *Matériaux et documents d'art espagnol*, VIIe année, IIeme série, XIXeme siècle, art moderne 3. Planche n° 64. (AJVMP).

1901⁶⁰⁷ que havia realitzat durant la visita a Manresa realitzada a mitjans del mes de gener de 1900.

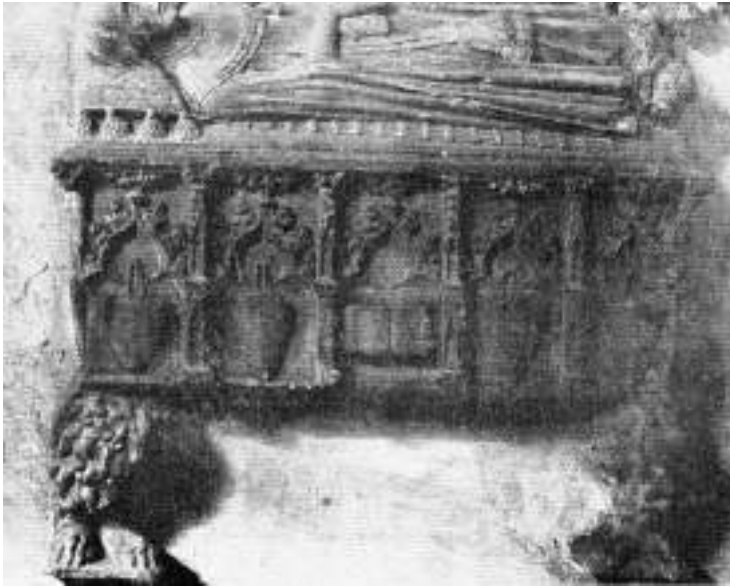

Figura 1.- Fotografia realitzada per en Miquel Parera realitzada l'any 1900 del sepulcre d'una dama del llinatge dels Calders existent a la Basílica de la Seu i publicat al volum V de l'obra titulada "Materiales y documentos del arte español". (AJVMP).

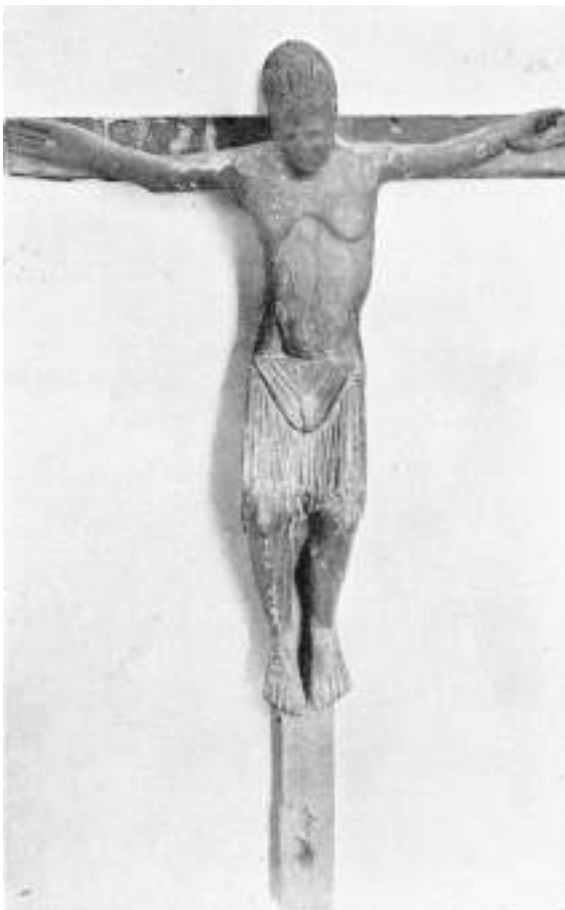

Figura 2.- Fotografia presa l'any 1903 o 1904 per Miquel Parera del crist romànic existent al Museu de la Basílica de la Seu procedent de l'antic altar de la Santíssima Trinitat i publicat al volum V de l'obra titulada "Materiales y documentos del arte español". (AJVMP).

⁶⁰⁷ *La Vanguardia*, número 6842 del dissabte 28 de setembre de 191, p. 5. (Hemeroteca digitalitzada)

PETIT, ANTONI

Antoni Petit era un afeccionat a la fotografia que revelava les fotografies de vistes de la ciutat amb paper fotogràfic preimprès i que aleshores les utilitzava com a postals i les trametia a la seva família i amics. Aquestes postals eren posteriors a 1905 perquè el revers és dividit en dues zones; una pel text epistolar i l'altre per les dades del destinatari. Podrien estar datades entre 1906 i 1910 (figura 1).

Figura 1.- Vista fotogràfica realitzada per Antoni Petit i revelada com a postal social i que va trametre a un cosí. La vista es presa entre 1906 i 1910 des del Parc de la Seu enfocant cap a la Cova de Sant Ignasi i el revelat era fet amb una màscara per donar-li aquesta forma tan ben definida i tan treballada. (AJVMP).

PICAS i VILA, RAMON

El dia 16 de desembre de 1932 en Ramon Picas i Vila demana permís per instal·lar un motor al seu taller de fotogravat situat a la Muralla número 75, o bé 33 de la de Sant Francesc, 1r pis, 2a porta⁶⁰⁸. Aquesta és la única notícia que tenim d'aquest taller.

⁶⁰⁸*El Dia*, número 899 del dissabte 17 de desembre de 1932, p. 3. (ACBG).

PLA i MARCH, JOSEP

Josep Pla era soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. L'afecció a l'excursionisme el va fer afeccionar-se a la fotografia. Però al cap d'uns anys deixa el Centre se'n va anar al "Centre de Cultura" amb en Lluís Belmonte. L'any 1925 va tornar al Centre Excursionista al fusionar-se tots el centres excursionistes de la ciutat a excepció del "Centre Excursionista Montserrat"⁶⁰⁹.

Aquell any en Josep Pla va guanyar el quart premi del concurs de fotografia de l'any 1925 organitzat pel mateix Centre Excursionista⁶¹⁰ (figura 1) i les fotografies premiades es van publicar al butlletí. El 17 de gener de 1926 és elegit adjunt al president de la secció d'atletisme del centre⁶¹¹. Aquell mateix any fa una fotografia a Lluís Belmonte campió de la IV Volta Atlètica a Manresa que es publica al butlletí del centre⁶¹². Posteriorment també li van publicar dues fotografies d'excursió al butlletí del mes de juliol de 1927⁶¹³. L'any 1928 és nomenat responsable de la sots-secció d'atletisme del centre⁶¹⁴.

Josep Pla després de ser el responsable de la secció d'atletisme va ser el gran impulsor de l'atletisme a Manresa. Passada la guerra civil es celebra una assemblea dels atletes de la ciutat perquè no existia cap club atlètic i decideixen crear-ne un. En Josep Pla és l'encarregat de redactar els estatuts i el dia 10 d'octubre de 1955 es funda el Club Atlètic Manresa. Ell també va ser el que va iniciar el projecte de la pista d'atletisme del Congost quan el Centre d'Esports Manresa va pujar a 3a divisió i va tenir de plantar gespa al seu camp del Pujolet.

⁶⁰⁹ *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950), Volum III*, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1992, p. 475. (AJVMP).

⁶¹⁰ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 95 de desembre de 1925, p. 154. (AJVMP).

⁶¹¹ *Ibidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 185. (AJVMP).

⁶¹² *Ibidem*, número 101 del juliol de 1926, p. 254. (AJVMP).

⁶¹³ *Ibidem*, número 112 del juliol de 1927, p. 74. (AJVMP).

⁶¹⁴ *Ibidem*, número 119 de l'abril de 1928, p. 173. (AJVMP).

Figura 1.- Fotografia realitzada per Josep Pla l'any 1925 que va guanyar el quart premi del concurs de fotografia de l'entitat. La fotografia es va publicar al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, del desembre de 1925. (AJVMP).

PONTÍ, FRANCESC DE PAULA

Va ser un fotògraf afeccionat manresà que va guanyar el primer premi del 3r concurs de fotografia de muntanya celebrat l'any 1934 pel Club Muntanyenc Manresà⁶¹⁵. Era membre de l'entitat barcelonesa de fotografia "Agrupació fotogràfica de Catalunya" amb seu al carrer del Duc número 14 de Barcelona. Col·laborava al Butlletí del Club amb fotografies que també presentava als concursos de fotografia que organitzava l'entitat com la que va presentar al III Concurs on va guanyar el primer premi amb el lema "Pàtria" i que es va publicar l'any 1934⁶¹⁶ (figura 1). També es va presentar al IV Concurs de Fotografia de Muntanya celebrat a l'agost de 1935 i va guanyar el segon premi⁶¹⁷.

Figura 1.- Una de les tres fotografies que va guanyar el primer premi del III Concurs de fotografia de Muntanya organitzat per Centre Excursionista de la Comarca de Bages i el Club Muntanyenc Manresà l'any 1934 amb el lema "Pàtria". La fotografia va ser publicada al butlletí dels mesos d'octubre-novembre-desembre de 1934. (AJVMP).

⁶¹⁵ *Butlletí del Club Muntanyenc Manresà*, número 6 del octubre-novembre-desembre de 1934, p. 64. (AJVMP).

⁶¹⁶ *Ibidem*, p. 69. (AJVMP).

⁶¹⁷ *Butlletí del Club Muntanyenc Manresà*, número 10 d'octubre-novembre-desembre de 1935, p. 118. (ACBG).

PORTABELLA D'ARGULLOL, JOAQUIM

Joaquim Francesc Portabella i Argullol va néixer a Manresa l'any 1866. El seu pare Baltasar Portabella i Peix es va casar amb Camila d'Argullol i Serra. Van tenir sis fills d'aquest matrimoni. Joaquim era el gran dels sis germans i vivien al carrer Sobrerroca número 42, 1r pis. El pare, Baltasar era propietari i fabricant de galons i teixits i Joaquim es va casar amb Carme Melanie Espinalt i Padró l'any 1893. Vivia entre Manresa i Barcelona per atendre els interessos familiars dels negocis industrials aquí i els de Barcelona, entre els que cal destacar la part d'accions de la fàbrica de Fabra i Coats, de la que eren accionistes. El matrimoni, però, va traslladar el seu domicili a Barcelona.

Una de les seves afeccions era la fotografia que conreava prenent sobretot vistes familiars i de la ciutat. Era una persona socialment activa ben relacionada amb la Lliga Regionalista i amb el Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Com tota aquella generació, ell també era molt aferrat a les tradicions i entre les que anualment es celebrava de manera molt especial era l'aniversari de les batalles del Bruc el primer o segon diumenge de juny. L'any 1890 es va celebrar el diumenge 1 de juny i d'aquesta diada en va fer vàries fotografies. Una era el saló d'actes de la Lliga Regional (figura 1) preparat per l'ocasió i l'altre era l'edifici de la Casa de la Vila també guarnit per aquesta festa d'aniversari (figura 2).

Joaquim Francesc Portabella i d'Argullol va morir el 13 de novembre de 1896 a l'edat de 30 anys⁶¹⁸. Al morir la seva muller Carme Melanie Espinalt i Padró va tornar a Manresa amb el seu fill en Baltasar Portabella i Espinalt que heretaria l'afecció del pare per la fotografia.

⁶¹⁸*Diario de Avisos de Manresa*, número 264 del diumenge 15 de novembre de 1896, p. 2. (ACBG).

Figura 1.- Saló d'actes de la Lliga Regional preparat per celebrar el dia 1 de juny de 1890 l'aniversari de les batalles del Bruc. Aquells anys i per la generació que representava Joaquim Portabella aquesta festa, pel seu manresanisme, era una de les més importants de l'any.

Figura 2.- Aspecte que tenia l'edifici municipal guarnit per les festes d'aniversari de les batalles del Bruc que es va celebrar el diumenge dia 1 de juny de 1890. (AJVMP)

PORTABELLA i ESPINALT, BALTASAR

Baltasar Portabella i Espinalt (figura 1) neix a Barcelona el dia 31 de maig de 1895 fill de Joaquim Francesc Portabella i d'Argullol, fabricant tèxtil, i de Carme Melanie Espinalt i Padró. El seu pare mor el dia 13 de novembre de 1896 i la seva mare retorna a Manresa, vivint al carrer de Sobrerroca on vivia la resta de la família Portabella.

A principis de la dècada de 1910 Baltasar Portabella va a estudiar farmàcia a Barcelona i al finalitzar torna a Manresa, i es casa el 5 d'octubre de 1918 amb Maria Dolors Oliveras i Serra. El matrimoni va a viure a la Carretera de Vic 22, actualment número 18 al costat dels Infants. L'any 1928 compren a Baldomer Riu la raó social "Ortopedia y Cirugia, S.A." conjuntament amb el seu sogre Ramon Oliveras de Boneu, que regentava la farmàcia de la Plaça Major, dedicada a la fabricació d'apòsits clínics i de majorista de material hospitalari i farmacèutic al carrer Flors de maig número 6. Igual com el seu pare li agradava la fotografia que va començar a conrear de molt jove i que exercia sempre que la feina li permetia (figura 2).

Feia fotografia familiar però també fotografia panoràmica i alguna d'esdeveniment (figura 3), moltes d'elles des del mateix domicili familiar (figura 4). L'any 1947 va ampliar el negoci de material hospitalari amb una merceria i perfumeria als baixos de la casa familiar i ell mateix feia les colònies i la majoria dels productes de perfumeria. Baltasar Portabella va morir el 7 de gener de 1963 als 67 anys d'edat dies després de la gran nevada de la matinada del 25 de desembre anterior. La merceria i la perfumeria es van tancar després de la seva mort, el 15 de juliol de 1964, i la raó social "Ortopedia y Cirugia, S.A." va continuar funcionant.

Figura 1.- Baltasar Portabella i Espinalt a la seva joventut abans de la guerra civil. (AJVMP).

Figura 2.- Arribada a la carretera de Vic de la primera etapa de la 2a Volta Ciclista a Catalunya el dia 6 d'abril de 1912 amb un recorregut de 127 km amb sortida de Barcelona. La volta era de tres etapes. L'endemà van sortir de Manresa per anar a Lleida i el tercer dia fina a Barcelona. La fotografia va ser presa per Baltasar Portabella que vivia al costat de la meta d'arribada. (AJVMP).

Figura 3.- Vista nevada de Puigterrà presa per Baltasar Portabella el matí del 23 de novembre de 1923 després que comencés a nevar a les 7 del matí. Davant es pot veure l'edifici on anys més tard hi haurà la residència sacerdotal de Manresa i l'escola de formació social "Torràs i Bages". (AJVMP).

Figura 4.- Pavimentació del carrer Flors de Maig, aleshores anomenat Arcs, l'any 1929 després d'haver-hi construït el clavegueram. Fotografia presa per Baltasar Portabella. (AJVMP).

PUNTÍ, ISIDRE

Isidre Puntí era afeccionat a l'excursionisme i membre del Centre Excursionista Montserrat. Entre els mesos d'abril de 1923 i febrer de 1926 va ser el director del butlletí d'aquesta entitat⁶¹⁹. L'excursionisme el va portar a afeccionar-se a la fotografia, i sobretot al patrimoni pairal: a les masies i els pobles.

La primera referència que tenim d'ell com a fotògraf és de la Festa Major de 1921. La Joventut Nacionalista organitza una exposició de fotografies sobre paisatges i sobre monestirs com el de Poblet i Sant Benet de Bages, i d'altres temàtiques de fotografia que permetien presentar-ne, tal com va fer, sobre temes diversos com eren Tàrrrega o el carrer dels Arcs, actualment Flors de Maig de Manresa⁶²⁰. D'aquell any també disposem d'una postal fotogràfica enviada a un amic d'una vista nevada del Passeig del Riu amb el Pont Vell resultat de la nevada que va caure durant la nit de 25 i la matinada del dia 26 de desembre deixant un gruix considerable de neu (figura 2). La imatge va ser captada a primera hora del matí doncs a mig matí es va posar a ploure amb intensitat de tal manera que va fondre la neu i va provocar que a primera hora de la tarda el nivell del riu Cardener pugés uns tres metres.

L'any següent, 1922, va exposar a l'aparador de la botiga de maquinària industrial i de material elèctric de la raó social "Morera, Planas i Cia" del carrer del Born número 11 una sèrie de fotografies que va fer mentre era a Algesires. Les fotografies reflectien la vida quotidiana dels soldats manresans del batalló de caçadors de Reus, que normalment s'aquartermava a la caserna del Carme, però que en aquelles dates estava desplaçat a aquella localitat andalusa⁶²¹.

L'any 1923 publica la primera fotografia que el Butlletí del "Centre Excursionista Montserrat" va publicar. Era una fotografia del Pla d'Anyella⁶²² i acompanyava l'editorial de la fundació del butlletí. La següent es va publicar en el número del mes de juny i era una vista Font Romeu⁶²³ (figura 1). Aquell any 1923 el "Centre Excursionista Montserrat" constitueix la secció de fotografia on Isidre Puntí formava part de la junta directiva que organitzava els concursos de fotografia de l'entitat⁶²⁴. Cada vegada s'anava introduint més al centre i a la remodelació de la junta directiva realitzada el 15 de desembre de 1922 és elegit per ocupar la plaça de bibliotecari⁶²⁵, al mateix moment que continuava essent vocal de la secció de fotografia sota la presidència, d'un altre fotògraf, en Manuel Villaplana i Garcia.

L'any 1924 aquesta entitat organitza el 3r Concurs de Fotografia per la Festa de la Llum, i Isidre Puntí hi presenta una col·lecció de fotografies paisatgístiques⁶²⁶ que guanya el premi del grup 17 amb el lema "Espiga" i rep el premi donat pel fotògraf Josep Guixà⁶²⁷. També tenim constància que a l'arxiu de Centre Excursionista de Catalunya hi ha una col·lecció de nou fotografies sobre el Berguedà i una sobre el poble de Casarill a la Val d'Aran feta entre 1920 i 1927.

⁶¹⁹ *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950)*, volum III, Fundació Caixa de Manresa, Manresa, 1991, p. 475. (AJVMP).

⁶²⁰ *El Pla de Bages*, número 10.941 del dimecres 14 de setembre de 1921, p. 2. (ACBG).

⁶²¹ *El Pla de Bages*, número 11.043 del dimecres 18 de gener de 1922, p. 3. (ACBG).

⁶²² *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*, número 1 de l'abril de 1923, p. 3. (ACBG)

⁶²³ *Ibidem*, número 3 del juny de 1923, p. 3. (ACBG).

⁶²⁴ *Ibidem*, número 8 del novembre de 1923, p. 99. (ACBG).

⁶²⁵ *Ibidem*, número 14 del maig de 1924, p. 15 i 16. (ACBG).

⁶²⁶ *Butlletí del Centre Excursionista Avant*, número 8 del març de 1924, p. 2 i 3. (AJVMP).

⁶²⁷ *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*, número 12 de març de 1924, p. 37. (ACBG)

Figura 1.- Fotografia d'Isidre Puntí editada al Butlletí del Centre Excursionista Montserrat número 3 de juny de 1923. La fotografia era de les primeres que editava aquest butlletí i era de Font Romeu. (ABCG).

Figura 2.- Fotografia editada com a posta per Isidre Puntí de la nevada caiguda la nit del 25 i la matinada del 26 de desembre de 1921 abans no plogué molt fort aquell matí i no s'emportés la neu i el nivell del riu cardener no pugés uns tres metres sobre el seu nivell normal. (AJVMP)

QUINTANA i CASAJUANA, ASSUMPCIÓ

D'Assumpció Quintana i Casajuana només sabem que el dia 20 de gener de 1917 va presentar la sol·licitud a l'Ajuntament per donar-se d'alta de contribució industrial com a fotògraf, però no tenim coneixement ni de si tenia estudi fotogràfic, ni on el tenia. Tampoc ens ha arribat cap fotografia seva.

QUIROGA, ANTONIO M.

Antonio M. Quiroga va ser un fotògraf que va tenir una visió de la fotografia itinerant i franquiciada. L'estudi principal estaria situat a Gijón; al carrer Corrida, 37, on tenia la seu la seva raó social que utilitzava directament i amb els seus franquiciats. Aquesta raó social es denominava "**SOCIEDAD ELECTRO-FOTOGRAFICA**"⁶²⁸. Aquest estudi segurament el deuria obrir a mitjans de la dècada de 1870 i va romandre obert possiblement fins l'any 1905. Aquesta data vindria corroborada perquè Antonio M. Quiroga era maçó i pertanyia a la lògia "Amigos de la Naturaleza y la Humanidad" que tenia la seu en aquesta ciutat i figura en la lògia fins aquell any. L'any 1898 publica un anunci a la premsa de Gijon en que esmenta que té una sucursal a Ourense, carrer Progreso número 63⁶²⁹.

Les dates dels estudis franquiciats són força confoses, però semblaria que després d'obrir l'estudi de Gijón i amb base en aquest estudi es dedicava a la fotografia itinerant. Durant els seus viatges, on creia que es podia, establia un estudi franquiciat mitjançant la col·laboració d'un fotògraf local. En els casos en què això no podia ser, es limitava a fer una estada limitada en el temps i marxava cap una altra localitat. Així el setembre de 1878 el trobem a Manresa, sense cap adreça concreta, però amb una notícia que apareix a la premsa de la ciutat citant-lo com a fotògraf manresà⁶³⁰. (figura 1). Manresa va ser la ciutat més allunyada del seu estudi base on consta que va treballar.

Posteriorment el trobem l'any 1879 a Oviedo, al carrer Las Dueñas número 2. Aquí actua amb la raó social de "**SOCIEDAD ELECTRO-FOTOGRAFICA**" però amb un representant que és un fotògraf local de nom Bernardo Ruiz⁶³¹. L'any 1880 es té constància que és a Lleida, on molt probablement hi té relació fins l'any 1882, però sense cap adreça coneguda, perquè molt possiblement ho feia com a fotògraf itinerant⁶³².

Posteriorment les dades confirmades actualment ens porta a que l'any següent, 1883 el trobem en un estudi al carrer Rivera número 11 a Bilbao, on hi treballà, al menys, fins l'any 1887 amb una altra raó social denominada "**Quiroga y Pliego**". La següent etapa seria la franquícia oberta a La Coruña l'any 1889 sota la tercera raó social en què va treballar "**Quiroga y Cia**" que també acostumava a utilitzar-la i on hi va treballar directament. L'any següent, 1890, el tenim treballant a Lugo amb la denominació de "**SOCIEDAD ELECTRO-FOTOGRAFICA**" però amb un fotògraf franquiciat de nom Carlos Fuentes i amb adreça al carrer Progreso número 23.

Tres anys més tard, el 1893, es troba a Madrid on té un altre estudi franquiciat amb el fotògraf Fernando de la Macorra amb estudi al carrer Fuencarral número 7. Durant l'etapa madrilenya va pertànyer a la lògia maçònica "Progreso" on hi resta fins ben bé l'any 1909, el que probablement ens indicaria que l'estudi de Madrid estaria funcionant fins aquell any.

Després d'aquesta etapa al centre de la península encara el trobem treballant l'any 1898 als estudis que havia franquiciat a León i Ourense. També es va expansionar fins El Ferrol amb estudi al carrer Cantón de Molinos número 9 sota la tutela del fotògraf Julio Peinado, després substituït pel fotògraf Justino Laverdure provinent de l'estudi de Gijón⁶³³.

⁶²⁸ *Masoneria en Asturias*, Victor Guerra Garcia, (text digital).

⁶²⁹ Periòdic "*Nueva Época*" de Ourense, abril 1898.

⁶³⁰ *El Semanario de Manresa*, número 84 del diumenge 15 de setembre de 1878, p. 3. (ACBG).

⁶³¹ Base de dades de fotògrafs digitals "*CLIFFORD*" de l'Associació Cultural Fotoconnexió.

⁶³² Catàleg de l'exposició celebrada a Lleida l'any 1998 titulada "*Fotògrafs a Lleida des dels inicis fins als anys 50*", Miquel Carreras i Xavier Goñi, Edicions de la Universitat de Lleida, 1998. (AJVMP).

⁶³³ "*Ourense no tempo*", Rafael Salgado, text digital, 2012.

La itinerància que tenia Antonio M. Quiroga li permetia estar en molts llocs, però li requeria anar amunt i avall i sembla que va idear un cotxe artístic que era un vagó de ferrocarril adaptat com a estudi fotogràfic mòbil i que, segons sembla, també podia anar pels camins canviant-li les rodes. Aquest estudi li hauria permès anar recorrent totes les ciutat com a fotògraf itinerant de manera còmode perquè no calia muntar i desmuntar l'estudi fotogràfic cada vegada que es desplaçava.

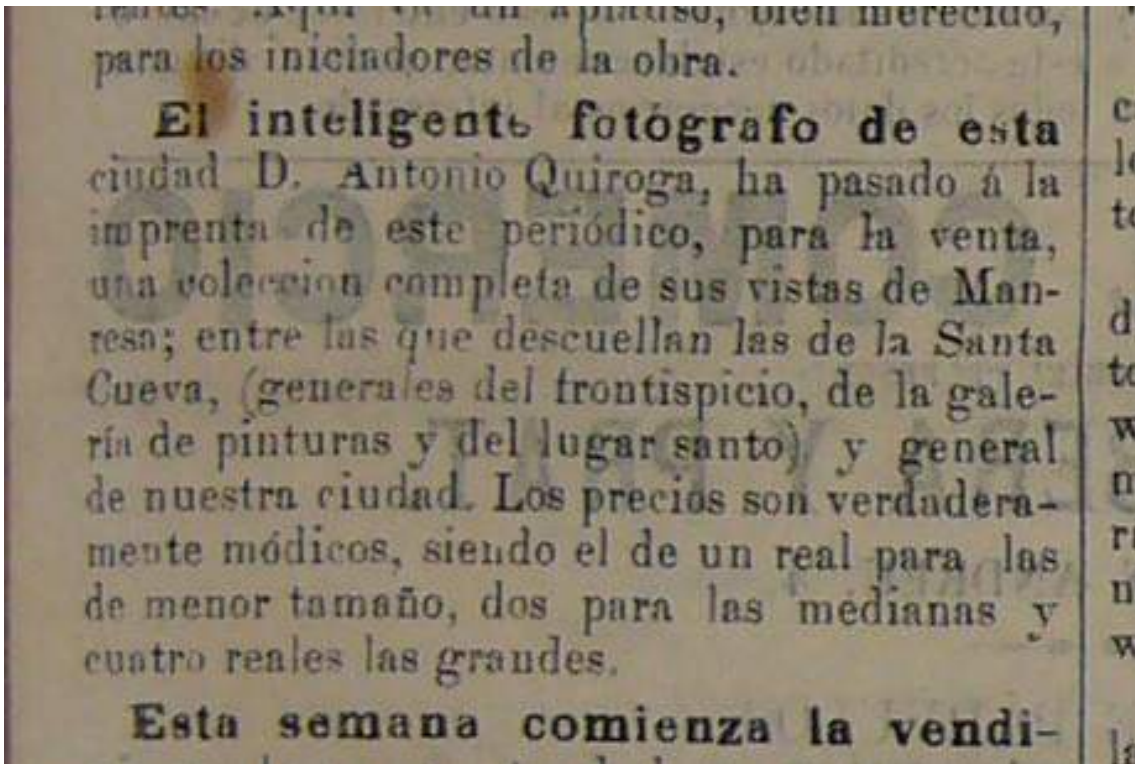

Figura 1.- Anunci aparegut al periòdic "**Semanario de Manresa**" el diumenge 15 de setembre de 1878 anunciant que el fotògraf Antonio Quiroga havia editat una col·lecció de fotografies amb vistes de la ciutat de format diferent a preus assequibles i que es venien a la impremta Torrella i Vives al carrer Arbonés número 15 que era on s'imprimia el periòdic. (ACBG).

RAFAT i CALSINA, SIMÓ

A finals del segle XIX i principis del XX hi havia al capdamunt del carrer Sant Miquel, tocant a la Plaça Major, concretament a l'edifici que fa cantonada amb la Baixada de la Seu una botiga de queviures i drogueria denominada "La Colonial" propietat d'en Simó Rafat i Calsina.

Simó Rafat va néixer l'any 1855 a Castellbell⁶³⁴ i estava casat amb Teresa Roca i Planell. Van tenir dos fills, en Salvador i l'Àngela. De molt jove, Simó, va venir a Manresa i va entrar com a dependent d'una botiga, però amb 25 anys obre la botiga de queviures i drogueria que amb els anys guanyà fama i parròquia. A l'obrir la botiga també se la coneixia com la "Botiga Nova". En aquesta botiga hi venia tot tipus de productes habituals d'una adrogueria i d'una botiga de queviures, que aleshores era molt típic tenir aquests dos sectors en un de sol (figura 1), segon l'anunci que va inserir a la guia de Manresa de l'any 1882⁶³⁵.

Cap a la meitat d'aquesta dècada en Simó Rafat s'afecciona a la fotografia i aleshores a la mateixa botiga de venda de productes d'adrogueria i queviures també es dedica a la venda d'aparells fotogràfics, plaques fotogràfiques i de tota mena de productes químics per a la fotografia.

Al cap de poc va entrar a la política de la mà dels liberals i és elegit regidor a les eleccions municipals del maig de 1887 pel districte 3r, militant com a republicà federal⁶³⁶ on va arribar a presidir el Comitè Republicà Federal de la ciutat. El dia 1 de juliol es constituïa el nou consistori i en Simó Rafat va formar part de tres comissions: la d'instrucció pública, la d'hisenda, i la de l'escorxador⁶³⁷, sota l'alcaldia fusionista de Josep Fàbrega i Solà.

A les eleccions del 8 de desembre de 1889 es renova la meitat del consistori. En Simó Rafat continua en aquest consistori presidit novament pel fusionista Josep Fàbregas. El dimarts 8 de febrer de 1890 es constitueix el nou ajuntament i en Simó Rafat forma part de les comissions de bagatges i de bombers⁶³⁸.

El dia 1 de gener de 1902 torna aprendre possessió com a regidor del consistori pel període bianual de 1902 a 1903 i l'any 1902 sota l'alcaldia del republicà Maurici Fius i Palà, se li encarrega a Simó Rafat com a regidor dirigir la comissió per proposar l'eliminació de l'impost sobre els consums⁶³⁹. Aleshores es recaptava anualment la quantitat de 364.609,20 pessetes i es volia mirar la possibilitat de repartir de manera equitativa aquest import entre les famílies de la ciutat però no va ser possible arribar a cap acord, malgrat que era una promesa electoral⁶⁴⁰.

En Simó Rafat va ser un dels impulsors del "Centre de la Unió Comercial é Industrial Manresà" en quina junta directiva s'hi incorporà en diverses ocasions.

L'any 1905 s'organitza a la ciutat el primer concurs de fotografia dintre dels actes de la Festa Major. La comissió organitzadora publica un butlletí mensual per anar comunicant els avenços en l'organització del concurs i exposició. Al número 3 del butlletí corresponent al

⁶³⁴ *Diario de Manresa* número 3897 del dimecres 3 de febrer de 1909, p. 2. (ACBG).

⁶³⁵ " *Guia de Manresa*" Fiestas y anuncios por la administración de la Cofradía de los Santos Mártirespatronos de la Ciudad, Imp. De Domingo Vives y Vda. De Torrella, Manresa, 1882, p. 160. (AJVMP).

⁶³⁶ *La Montaña*, número 408 del diumenge 10 d'abril de 1887, p. 3. (ACBG).

⁶³⁷ *La Verdad*, número 106 del diumenge 9 de juliol de 1887, p. 5 (221). (ACBG).

⁶³⁸ *La Montaña*, número 553 del diumenge 16 de febrer de 1890, p. 2. (ACBG).

⁶³⁹ L'impost sobre el consum es cobrava en els burots a les entrades de la ciutat per cada producte procedent de l'exterior -com ara la carn fresca, l'aviram, la fruita, els ous, l'oli, el vi, etc.- i cada producte tenia establert un impost que cobrava directament la municipalitat. En cap cas aquest import podia sobrepassar el 25% del valor del producte.

⁶⁴⁰ *Història de la ciutat de Manresa. 1900-1950*", Varis autors, Volum I, Manresa 1991, p. 266. (AJVMP).

dia 1 d'abril de 1905⁶⁴¹ s'inclou un anunci de la venda de material i aparells fotogràfics per part de Simó Rafat (figura 2).

A la matinada del diumenge dia 31 de gener de 1909 mor en Simó Rafat i Calsina a l'edat de 54 anys. La botiga quedà en mans de la seva vídua, Teresa Roca i Planell, i del seu fill Salvadó que van continuar amb la venda de material fotogràfic, fins que al cap de pocs anys la botiga va ser venuda a Lluís Prunés i Sató, que serà alcalde de la ciutat entre altres càrrecs polítics.

Figura 1.- Anunci de la botiga de drogueria i queviures de Simó Rafat i Calsina situada al carrer Sant Miquel, número 2, aparegut a la "**Guia de Manresa**" publicada l'any 1882, quan encara no venia material fotogràfic. (AJVMP).

Figura 2.- Anunci de la botiga de drogueria i queviures de Simó Rafat i Calsina denominada "**La Colonial**" on també hi venia, degut a la seva afecció a la fotografia, material químic per a la impressió de negatius i pel revelat, plaques fotogràfiques i aparells de fotografia. Aquest anunci es va publicar al **Butlletí Mensual del Concurs y Esposició Regional de Fotografia**, Festa Major de Manresa de 1905, any I, número 3, 1 abril de 1905, p. 41. (ACBG).

⁶⁴¹ "**Butlletí Mensual del Concurs y Esposició Regional de Fotografia**" Festa Major de Manresa de 1905, any I, número 3, 1 Abril 1905, p. 41. (AJVMP).

REVERTER, RAMON

Ramon Reverter era fill de Ramon Reverter i Sala propietari de la fàbrica de galetes “La Polar” i soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. L’afecció a l’excursionisme el va fer afeccionar-se a la fotografia.

El dia 22 de maig de 1925 és nomenat vocal de la secció de fotografia del Centre Excursionista⁶⁴². Al cap d’un mes, el dia 27 de gener de 1924 va ser elegit pel càrrec de vice-secretari.⁶⁴³ Al butlletí del Centre d’agost de 1925 es publica una fotografia seva del Monestir de Sant Cugat⁶⁴⁴, fotografia que va fer a la primera sortida fotogràfica que va fer amb el centre (figura 1). Ramon Reverter va guanyar el primer premi del concurs de fotografia de l’any 1925 organitzat pel mateix Centre Excursionista⁶⁴⁵. El 17 de gener de 1926 és elegit secretari de la secció d’arqueologia i arts -fotografia- del centre⁶⁴⁶, càrrec que renova l’any 1928⁶⁴⁷.

En motiu del 7è centenari de la mort de sant Francesc el butlletí del Centre Excursionista⁶⁴⁸ publica un número l’any 1927 on glossa aquesta efemèride i s’hi inclouen vuit fotografies relatives als edificis dels caputxins i de les caputxines a la ciutat. En Ramon Reverter en va fer tres d’elles (figura 2). El dia 19 de gener de 1930 és elegit tresorer del centre⁶⁴⁹. Aquell any es celebra el 25è aniversari de la fundació i es fa una excursió commemorativa al castell de Balsareny en recordança de la que es va fer l’any 1905 per fundar l’entitat. Ell fa una fotografia que es publiquen al butlletí⁶⁵⁰. El 18 de gener de 1931 és elegit tresorer de la junta directiva de l’entitat⁶⁵¹, càrrec que renova l’any 1933⁶⁵².

⁶⁴² *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 89 de juny de 1925, p. 80. (AJVMP).

⁶⁴³ *Ibidem*, número 84 d’abril de 1924, p. 22. (AJVMP).

⁶⁴⁴ *Ibidem*, número 88 de l’abril de 1925, p. 72. (AJVMP).

⁶⁴⁵ *Ibidem*, número 95 de desembre de 1925, p. 154. (AJVMP).

⁶⁴⁶ *Ibidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 185 i 186. (AJVMP).

⁶⁴⁷ *Ibidem*, número 119 de l’abril de 1928, p. 173. (AJVMP).

⁶⁴⁸ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 110 del maig de 1927, p. 185 i 186. (AJVMP).

⁶⁴⁹ *Ibidem*, número 136 del març de 1930, p. 26. (AJVMP).

⁶⁵⁰ *Ibidem*, número 141 de 15 de novembre de 1930, p. 96 i 97. (AJVMP).

⁶⁵¹ *Ibidem*, número 142 de 15 de gener-març de 1931, p. 147. (AJVMP).

⁶⁵² *Ibidem*, número 159 del febrer de 1933, p. 16. (AJVMP).

Figura 1.- Fotografia realitzada per Ramon Reverter l'any 1925 durant un excursió fotogràfica al Monestir de Sant Cugat. La fotografia es va publicar al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, del agost de 1925. (AJVMP).

Figura 2.- Fotografia presa per Ramon Reverter de l'església de Sant Bartomeu i a la dreta la presó de la demarcació de la ciutat. La fotografia es va publicar al butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages del maig de 1927 dedicat als caputxins. Com es pot veure el fotogravat és fet la Casa Thomas de Barcelona. (AJVMP).

ROCA i PLA, LLUÍS

Lluís Roca i Pla neix l'any 1833 a Manresa, fill de l'impressor Pau Roca i Pujol, i de Caterina Pla. Pau Roca i Pujol era fill d'en Pau Roca i de Maria Pujol i March. En Pau Roca, pare, era sabater a la Plaça Major número 26 i el seu fill, Pau Roca i Pujol, que havia après l'ofici d'impressor a Berga, s'havia establert abans de 1823 al mateix local de la Plaça Major, que aleshores s'anomenava Plaça de la Constitució com a impressor. L'any 1824 Pau Roca i Pujol que aleshores tenia 29 anys, i amb la mort del seu pare que tenia 70 anys, trasllada l'obrador d'impremta al carrer Sant Miquel número 19, on funda la Impremta i Llibreria Roca. El local que ocupa era on hi havia la confiteria d'Antoni Llobet i Sanmartí. Durant aquests anys també ocupa el número 40 del carrer Sant Miquel on hi deuria tenir una part de la impremta.

L'any 1854 en Pau Roca i Pujol compra la impremta que Martí Trullàs fill tenia al número 7 del mateix carrer Sant Miquel i unifica els dos locals en aquest. És en aquest moment quan trasllada la impremta i la llibreria a aquest local. Al local que ocupava al número 19 s'hi instal·la la sastreteria de Francesc Tatjer i Sanmartí. El dia 5 de novembre de 1866 traspasa el negoci d'impremta i llibreria al seu fill Lluís Roca i Pla. Aquest local es deuria fer petit i l'any 1868 compra l'edifici del número 15, actualment el número 19, on trasllada novament la llibreria i la impremta del mateix carrer Sant Miquel, on actualment encara es troba.

En Lluís Roca era una persona inquieta i que apostava per les novetats tecnològiques i veia que li mancava un taller de litografia on preparar les imatges per incorporar-les a les impressions que editava. També va incrementar la venda de llibres amb edicions que no eren realitzades per ell, amb la qual cosa va esdevenir la gran llibreria de la ciutat, encara que tenia un gran biaix ideològic, doncs únicament editava i venia edicions que no anessin en contra del catolicisme d'aquells anys. Va continuar amb l'edició de goigs, de publicacions periòdiques, fulletons, llibres, etc. Els darrers anys que la impremta pertanyia al seu pare les edicions impreses portaven el peu d'impremta en que es deia: "**Impremta de Pau Roca à càrrech de Ll. Roca**". Quan en Lluís Roca se'n fa càrrec ja incorpora el seu peu d'impremta (figura 1).

Partidari com era dels avenços tècnics no podia deixar d'interessar-se per la fotografia en les dues vessants. La vessant de l'afecionat i la del professional. Les fotografies que feia li servien per il·lustrar les edicions que imprimia; i va ser un dels primers a utilitzar-la amb aquesta finalitat. Aquesta afecció la comença a conrear a finals de la dècada de 1870, en aquells anys en què es fa càrrec de la impremta del seu pare.

Es casa amb Josepa Fàbregas i Torrens i al cens de 1867 ja tenien tres fills, la Dolors que aleshores tenia 5 anys, en Lluís que tenia 3 anys, i la Caterina amb 2 anys. Posteriorment l'any 1870 van tenir en Josep, l'any 1872 l'Agnès i l'any 1875 en Pau. Amb ells hi vivia el seu germà Antoni que era prevere.

Com que la impremta tenia molta dedicació i requeria d'espai va traslladar-la al carrer Hospital número 18. Un altre impressor de la ciutat, en Josep Trullàs i Roca, que era el continuador de la impremta i litografia Trullàs, era cosí d'en Lluís Roca i Pla i volia deixar l'ofici. A Lluís Roca al cap de catorze anys d'haver-se fet càrrec de la impremta, el febrer de 1880, se li presenta la oportunitat de comprar la maquinària de la litografia del seu cosí Josep Trullàs i Roca⁶⁵³ situada al carrer Sobrerroca número 7. A partir d'aquell moment s'anunciava com a Llibreria, Impremta i Litografia de Lluís Roca, el que li va permetre fer un gran salt en l'edició impresa.

⁶⁵³ *Semanario de Manresa* número 157 del diumenge 8 de febrer de 1880, p. 4. (ACBG).

L'any 1896 té l'oportunitat de apropar el taller d'impremta i de litografia a prop de la botiga i l'any 1896 la trasllada al número 11 del mateix carrer de Sant Miquel. Entre la rebotiga de la llibreria i aquest nou local pot portar a terme tota l'edició que realitzava. Cada any editava a finals d'any l'almanac per l'any següent i en el de l'any 1896 anunciava que venia fototípies i fotografies⁶⁵⁴ (figura 2) i en el de l'any 1897 anuncia el trasllat del taller del carrer Hospital al carrer Sant Miquel⁶⁵⁵.

Amb les fotografies realitzades fins a finals de segle XIX Lluís Roca es llança a fer varies edicions amb la incorporació de les vistes dels seu fons i publica un àlbum de vistes de la ciutat l'any 1901 amb el títol de "Album de Manresa" (figura 3) format per 43 fotografies de vistes i monuments de Manresa (figura 4), amb un resum històric de la ciutat. Aquest àlbum tenia dues finalitats, primer explicar les dates dels fets més importants dels esdeveniments per Manresa i presentar les imatges de la ciutat. L'àlbum estava imprès amb la tècnica del fotogravat en trama sobre paper couché i valia 2 pessetes. Les fotografies incloses en aquest àlbum també les va utilitzar per editar el mateix any 1901 una sèrie de 24 postals en fotogravat de color blau que era la primera sèrie de Manresa impresa en català (figura 5), i que va presentar a l'Exposició Manresana d'aquell any⁶⁵⁶.

El dia 7 de febrer de 1904 mort en Lluís Roca a l'edat de 70 anys. La seva vídua Josepa Fàbregas va continuar amb aquestes edicions. L'any 1906 va editar una sèrie de postals de la ciutat en dues modalitats, una en blanc i negre i una altra amb les mateixes postals però il·luminades a mà. Posteriorment l'any 1908 coincidint amb el centenari de les batalles del Bruc, va editar una sèrie de 4 postals amb motius al·lusius a aquest esdeveniment.

El fons de fotografies de Lluís Roca i Pla va passar a Joan Claret i Font⁶⁵⁷ que era membre de la junta directiva del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Aquesta entitat va col·laborar amb els actes de la Festa Major de 1951 organitzant una exposició retrospectiva de fotografies des de l'any 1877 fins l'any 1936. A l'exposició s'hi van mostrar 205 fotografies, la més antiga la del Cor de Sant Josep de 1877, mostrada al capítol 10 -figura 8-, i altres del fons Roca⁶⁵⁸.

⁶⁵⁴ *Almanaque-catálogo para 1896. Imprenta, Litografía y Librería de Luis Roca y Pla. Calle S. Miguel, 15 y Hospital, 18. Manresa*, p. 4. (AJVMP).

⁶⁵⁵ *Almanaque-catálogo para 1897. Imprenta, Litografía y Librería de Luis Roca y Pla. Calle San Miguel, 15 y Hospital, 18. Manresa*, p. 2. (AJVMP).

⁶⁵⁶ *La Vanguardia*, del 28 de setembre de 1901, p. 5. (Hemeroteca digital).

⁶⁵⁷ Joan Claret i Font formava part de la junta directiva de les seccions de fotografia i de cinema del Centre Excursionista de la Comarca de Bages després de la guerra civil espanyola (1936-1939).

⁶⁵⁸ *Circular del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 70 de setembre-octubre de 1951, p. 2 i 3. (AJVMP).

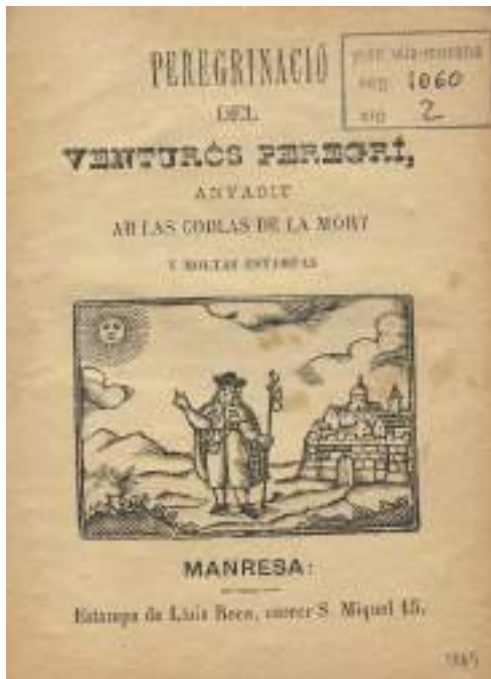

Figura 1.- Edició de l'obreta titulada "Peregrinació del venturós peregrí, anyadit ab las cobles de la mort y moltes estampes" l'any 1869, primer any en què en Lluís Roca i Pla es va fer càrrec de la impremta familiar. Aquest és una de les primeres edicions en què hi ha imprès el seu peu d'impremta. Amb anterioritat el peu d'impremta era: Estampa de Pau Roca à càrrech de LL. Roca. (AJVMP).

Figura 2.- Primera referència sobre la venda de fotografies de la Llibreria, Impremta i Litografia de Lluís Roca editada l'any 1896 a l'almanac que anualment feia pels seus clients amb totes les referències d'articles de la casa i del treballs d'impressió que podien fer. (AJVMP).

Figura 3.- Àlbum de vistes de la ciutat publicat l'any 1901 per Lluís Roca i Pla. L'edició era realitzada en fotogratat en trama i és composta per 43 fotografies i amb una introducció breu de la història de Manresa. (AJVMP).

Figura 4.- Fotografia del final del carrer Sant Miquel tocant a la Plana de l'Om inclosa en l'àlbum editat l'any 1901 i també a les sèries de postals editades entre 1901 i 1906 per en Lluís Roca i Pla. Aquesta fotografia va ser presa sobre 1899 o 1900. (AJVMP).

Figura 5.- Postal de la primera sèrie editada l'any 1901 en fotogravat d'una vista del castell de Santa Isabel situat al cim de Puigterrà i conegut popularment com "El Castell". Va ser la primera edició de postals de Manresa realitzada en català. Aquesta sèrie de postals va ser presentada a l'Exposició Manresana de 1901 que es va celebrar durant la Festa Major. (AJVMP).

ROISIN BESNARD, LUCIEN

Lucien Roisin neix a París l'any 1884 i va començar de molt jove l'activitat fotogràfica, segons sembla al barri de Montmartre on va residir fins l'any 1905. A Montmartre tenia relació amb els germans Lumière que li van vendre la càmera fotogràfica que utilitzava i que després va portar a Barcelona. Lucien Roisin es dedicava a fer retrats d'estudi fins que un dia un fotògraf suís conegut d'ell li va dir que li aniria més bé si es dedicava a l'edició de postals il·lustrades amb les seves fotografies. Així ho va fer i ràpidament va ser conegut per les postals que editava.

Mentrestant a Barcelona Àngel Toldrà i Viazo volia ampliar el negoci de la papereria i com que durant aquells anys el món de la fotografia aplicada a la targeta postal il·lustrada vivia un període esplendorós, va pensar que es podria dedicar a l'edició de postals i es va decantar cap aquest món. Com que ell no coneixia el món de la fotografia li van aconsellar que contractés algun fotògraf professional i que ell fes les edicions. Va contractar amb en Lucien Roisin i van pactar un període de col·laboració que va durar entre 1906 i 1911⁶⁵⁹. Per fer les fotografies anaven tots dos amunt i avall pel país i Àngel Toldrà li indicava quina era la panoràmica que volia. Ho feia ajudat d'un marquet que li donava l'enquadrament que tindria després la postal. Després d'aquesta col·laboració Lucien Roisin s'establí pel seu compte a Barcelona on va obrir un estudi i li feia la competència amb l'edició de postals.

Lucien Roisin (figura 1) obre una botiga al Passeig de Sant Joan que després va traslladar a la Rambla de Santa Mònica número 29 -actual número 4- amb el nom de "La Casa de la Postal" (figura 2), encara que el rètol de la botiga deia "Postales Roisin" i en el tendal en francès "Vues de Barcelone et d'Espagne". Durant aquest període la seva família va restar a França i una bona part va morir a conseqüència de la primera guerra mundial. Malgrat això dos nebots seus, Lucienne i Robert, van venir a viure amb ell a Barcelona. Un d'ells era la seva neboda Lucienne Roisin i Duc que va ser la continuadora de la botiga ala seva mort. Lucienne va néixer l'any 1913 i va morir a Barcelona el 13 d'agost de 2003 a l'edat de 90 anys. Lucien Roisin es va casar amb Ana Sierra Moreno sense tenir descendència.

Va fer una immensa producció de postals, sembla que van passar de 44.000 les vistes panoràmiques editades i a més un fons complementari de més de 33.000 negatius. Per fer aquesta ingent quantitat de fotografies, ell sol no les podia fer, va establir contactes amb fotògrafs locals a qui o bé els hi encarregava les vistes o bé els hi comprava els clixés. Una part important d'aquest fons es troba conservat a l'Arxiu Nacional de Catalunya des de l'any 1997.

En la primera etapa ell i el seu nebot anaven recorrent el país amb la càmera de fotografia penjada al coll. Al cap d'uns anys, però, el seu nebot va deixar la feina de fotògraf. Aleshores la seva neboda regentava la botiga i Lucien continuava fent fotografies.

Moltes de les postals editades es feien en llibrets de 20 postals en dos colors, una de color bistre i una altre de color blau. De Manresa va fer dos llibrets de 20 postals cada un amb els dos colors esmentats (figura 3). Les edicions les va fer simultàniament l'any 1924. Les dues sèries son idèntiques amb la única diferència del color. La primera postal és una vista panoràmica doble de la ciutat des del Collmanresa (figures 4 i 5). Amb les vistes panoràmiques alternava les vistes d'edificis emblemàtics de la ciutat i dels interiors com

⁶⁵⁹ **Terrassa: Territori postal. Les targetes postals terrassenques (1900-1920)**, Rafel Comes i Ezequiel, Ana Fernández Álvarez, i Montse Saludes i Closa. Col·lecció Joan Arnella, número 2, Terrassa, 2009

eren la Cova i la capella del Rapte. De les 20 postals de la sèrie, vuit eren relacionades amb Sant Ignasi, que son un 40 %. Les fotografies d'aquestes postals no sabem si les va fer directament en Lucien Rosin o bé les va encarregar a algun del fotògrafs de la ciutat.

Després de la guerra civil Lucien Roisin es va posar malalt i va morir a Marsella el 16 de febrer de 1943 a l'edat de 58 anys, essent enterrat al cementiri de Montjuïc. Aleshores la botiga va quedar en mans dels seus dos nebots, Lucienne i Robert, que fins i tot van arribar a canviar el nom pel de "Sobrino de L. Roisin". El seu fons era tan immens que va ser un punt de referència per qui volia trobar postals d'arreu.

A l'estar situats a la Rambla de Sant Mònica, l'any 1962 van voler ampliar la botiga amb la venda de records turístics i al canviar l'objecte de la botiga els propietaris del local van aprofitar per rescindir el contracte de lloguer. Davant aquesta situació Lucienne va optar per tancar el negoci i retirar-se.

Figura 1.- Lucien Roisin (1884-1943). Fotògraf parisenc que va venir a Barcelona, on es va establir i es dedicà a la fotografia i a l'edició de postals. Els seus nebots Lucienne i Robert Roisin Duc van continuar el negoci a la seva mort fins l'any 1962.

Figura 2.- La “Casa de la Postal” botiga de Lucien Roisin a la Rambla de Santa Mònica número 29 - actualment número 4-, a tocar del monument a Colon, on venien les postals d'arreu del país. El seu fons de postals va arribar a ser de més de 44.000 i el de clixés del voltant de 33.000 negatius més. La botiga va restar oberta fins l'any 1962 en que al no poder renovar el contracte de lloguer es va veure obligada a tancar.

Figura 3.- Tapes de les dues col·leccions de postals que Lucien Roisin va editar l'any 1924 de la ciutat en dos colors diferents: una de color bistre i una altre de color blau. Cada una de les col·leccions tenia les 20 mateixes postals de la ciutat on la majoria eren relacionades amb espais i edificis de Sant Ignasi. Ja aleshores aquesta era el reclam més potent de Manresa de cara als visitants. (AJVMP).

Figura 4.- Vista del Passeig del Riu editada en color blau com a postal per Lucien Roisin en el llibret de 20 postals anterior. El Passeig encara no estava urbanitzat com ho entenem actualment, però ja era un indret d'esbarjo pels manresans on hi anaven a passejar i a passar l'estona. (AJVMP).

Figura 5.- Vista panoràmica de la ciutat des de Collmanresa l'any 1924. L'edició en aquesta cas és la de color bistre. La vista permet distingir la Basílica de la Seu amb la característica agulla neogòtica del campanar, l'església de Nostra Senyora del Carme, el gasòmetre de gas ciutat, la fàbrica de Cal Carné, la farinera Albareda, etc. (AJVMP).

ROSAL d'ARGULLOL, JOSEP MARIA

Josep Maria Rosal d'Argullol (figures 1 i 2) neix a Manresa l'any 1908 fill de Josep Rosal i Esteve que havia estat alcalde de la ciutat durant la dictadura del general Primo de Rivera entre el 13 d'abril de 1925 i el 9 de juliol de 1928. Durant aquest període va formar part de la junta directiva del "Partido de la Unión Patriótica" que era el partit oficialista de caràcter feixista que donava suport a la dictadura. En Josep Maria Rosal era progressista i catalanista, fet que no encaixava amb la ideologia de la resta de la família.

De molt jove es va aficionar a la fotografia. Als setze anys ja estava fent fotografies i als divuit anys ja era fotoreporter de revistes de la ciutat i de fora. Entre les revistes en que col·laborà, es pot destacar "La Hormiga de Oro", i la "Revista semanal ilustrada Mediterráneo", ambdues de Barcelona. També col·laborà amb el "Diario de Avisos" de Manresa i la revista gràfica setmanal "Veu" de Manresa de l'any 1928.

Es poden marcar dues etapes a la seva vida. La primera entre 1924 i 1940 en que es dedica fonamentalment a la fotografia, malgrat que cada vegada li agradava més el cinema. Anava sempre amb la càmera penjada al coll per copsar qualsevol imatge que cregués interessant. Josep Maria Rosal va saber captar la vida quotidiana de la ciutat durant la dictadura de Primo de Rivera i després durant el període de la república. Moltes de les seves fotografies ens mostren la ciutat d'aquells anys, com la fotografia del carrer Guimerà a principis dels anys 1930 (figura 3).

Amb 20 anys col·labora amb el barcelonès Bartomeu Rovira i el dia 3 de novembre de 1928 inauguren a la Muralla de Sant Francesc número 10, davant del carrer de les Barreres, quasi tocant a la plaça Valldaura, els "Clixés Rovira" dedicat a la fabricació de planxes de fotogravat. El taller va estar en actiu uns quant anys fins abans de la guerra civil. Aquell any va fer la primera col·laboració fotogràfica amb un mitja de comunicació. Va ser amb "La Hormiga de Oro" i va fer unes fotografies de la visita del rei Alfons XIII acompanyat de Leopoldo Pirelli, propietari de la fàbrica de pneumàtics Pirelli i el dictador Primo de Rivera. Era el dia 19 d'octubre de 1926. (figura 4).

Era també un actor actiu de la vida social, esportiva i política de la ciutat, no tan sols durant la dictadura (1923 -1929), si no també de la segona república (1932-1936), del període d'entremig i de la guerra civil (1936-1939). L'any 1928 fa un reportatge sobre un partit de tennis femení al Casino que es publica a la revista "Mediterráneo"⁶⁶⁰ (figura 5).

L'any 1932 es presenta al I Concurs de fotografia de muntanya que organitza el Club Muntanyenc Manresà i guanya el premi de la casa Kodak amb el lema "Primavera"⁶⁶¹. Durant aquests anys de la primera etapa va fer diverses exposicions de fotografies a Manresa, Sitges i Barcelona. La primera exposició es va celebrar a Sitges el dia 24 d'agost de 1934 al "Prado Suburense" amb fotografies de la vil·la de Sitges⁶⁶². Aquestes mateixes fotografies les va exposar a Manresa el 4 d'octubre del mateix any a la Granja Costa situada al carrer del Born, on actualment hi ha el bar i restaurant de "La Vegas"⁶⁶³. El setembre de 1935 es fa una altra exposició de les seves fotografies a l'escola Renaixença sobre els Rasos de Peguera. Aquesta

⁶⁶⁰ *Mediterráneo*, Revista semanal ilustrada, any III, número 78 del 26 de maig de 1928. (AJVMP).

⁶⁶¹ *El Pla de Bages*, número 8.425 del divendres 15 d'abril de 1932, p. 4. (AJVMP)

⁶⁶² *El Pla de Bages*, número 175 del dimecres 22 d'agost de 1934, p. 3; i *Diario de Avisos*, número 11.405 del dimarts 21 d'agost de 1934, p. 2. (AJVMP).

⁶⁶³ *El Pla de Bages*, número 210 del dijous 4 d'octubre de 1934, p. 2. (AJVMP).

exposició s'havia de fer a la Federació de les Comarques Catalanes al Passeig de Gràcia de Barcelona però no es va poder portar a la pràctica⁶⁶⁴.

Mentrestant es casa amb l'actriu i escriptora argentina Nina Martín que va conèixer a Manresa, perquè tots dos es movien en els ambients intel·lectuals de la ciutat. Després de la guerra civil ella li escrivia els guions de les pel·lícules i fins i tot actuava en alguna d'elles.

El mes de juny guanya la medalla de mèrit al "1r Saló de Fotografia" organitzat pel "Cercle Artístic de Manresa"⁶⁶⁵. Quan va començar la guerra civil, l'any 1936, va col·laborar amb Lluís Rubiralta en la salvació del patrimoni artístic de la ciutat i va saber captar moments convulsos i d'autèntic testimoni d'aquella contesa fratricida. Es va moure per Barcelona i com que era un apassionat del patrimoni cultural va recollir la destrucció d'algunes esglésies durant els primers dies dels aldarulls. Entre elles fotografies de les destrosses produïdes a l'església de Betlem, a les Rambles, per l'incendi provocat el mateix juliol, de 1936. Després a Manresa va fer un reportatge sensacional de l'enderrocament dels convents i esglésies de la ciutat captant més de 150 instantànies de tot aquell procés (figura 6). També va col·laborar en l'equip de la Generalitat, entre 1936 i 1939, on hi era en Lluís Rubiralta i Garriga amb la finalitat de salvar el patrimoni artístic català i també el de la ciutat.

Al final de la guerra civil va ser respectat i va poder continuar amb la seva activitat. L'any 1940 comença la segona etapa vital de la seva vida i va deixant la fotografia per concentrar-se en el cinema. Amb aquesta finalitat munta una productora nomenada "Producciones Rosal" mitjançant la qual va produir cinema documental, artístic i científic. Entre la seva producció, llarga i extensa, podem citar el títols següents: *Manresa*⁶⁶⁶-1942-; *Labrando felicidad*-1943-; *Montserrat y su génesis (La Verge Bruna)*-1943-; *Papel de hilo*-1943-curtmetratge pedagògic sobre la fabricació del paper de barba; *Alcoi*-1945-; *La rabia*-1946 que era un curtmetratge científic; *Berga se engalana (La Festa del Corpus "la Patum")*-1948-; *Tarrasa, cuna textil de España*-1949-; *La transplatación de córnea en España*-1949-curtmetratge científic i pedagògic amb el que va aconseguir el 2n premi internacional en l'apartat del film científic en la Biennal de Venècia; *Epilepsia*-1950 que era un curtmetratge científic; *Belleza de Ampurias*-1950-; *Cuando el mar tenga el color de tus ojos*-1951 i 1952- amb la participació de la seva muller Nina Martín; *El arte eucarístico español*-1952-curtmetratge sobre l'exposició d'art del 25è Congrés Eucarístic Internacional celebrat a Barcelona; *Músicas de Montserrat*-1952-; i *Viviendas del Congreso Eucarístico*-1952-. Durant aquests anys, però, no va deixar mai la fotografia i va continuar fent fotografies artístiques. Prova d'això és aquesta magnífica fotografia del fanal existent a la Baixada de la seu feta entre 1945 i 1955 (figura 7).

L'any 1955 deixa la ciutat i marxa a Sant Fé de Bogotà, a Colòmbia. Allà va continuar fent pel·lícules amb la productora que va crear denominada "Producciones Orquídea" amb la que va fer tot tipus de reportatges, documentals, pedagògics, científics, etc. i va ser el fotògraf oficial de Teatre Colón. Va morir allà mateix l'any 1983.

⁶⁶⁴ *El Pla de Bages*, número 199 del dijous 7 de setembre de 1935, p. 3. (AJVMP).

⁶⁶⁵ *El Pla de Bages*, número 140 del dissabte 27 de juny de 1936, p. 4. (ACBG)

⁶⁶⁶ Aquesta curtmetratge es va estrenar al Teatre Kursaal el dia 26 de febrer de 1942.

Figura 1.- Josep Maria Rosal i d'Argullol filmant un curtmetratge després de la guerra civil.

Figura 2.- Autoretrat de Josep Maria Rosal feta a la dècada de 1930 sobre clixé de vidre tal com ell treballava. (ACBG).

Figura 3.- El carrer Guimerà tal com el va captar amb la càmera fotogràfica en Josep Maria Rosal d'Argullol a principis de 1930. La circulació era molt escassa i s'estava construint l'edifici d'habitatges número 15 actualment edifici protegit patrimonialment. (ACBG).

Figura 4.- Fotografia presa per Josep Maria Rosal el dia 19 d'octubre de 1926 durant la visita del rei Alfons XII acompanyat del dictador Primo de Rivera davant de l'edifici del grup escolar. Aquell dia també va venir Leopoldo Pirelli perquè el rei va anar a fer una visita a la fàbrica de pneumàtics Pirelli. Fotografia publicada a la revista "Hormiga de Oro" del 28 d'octubre de 1926. (AJVMP).

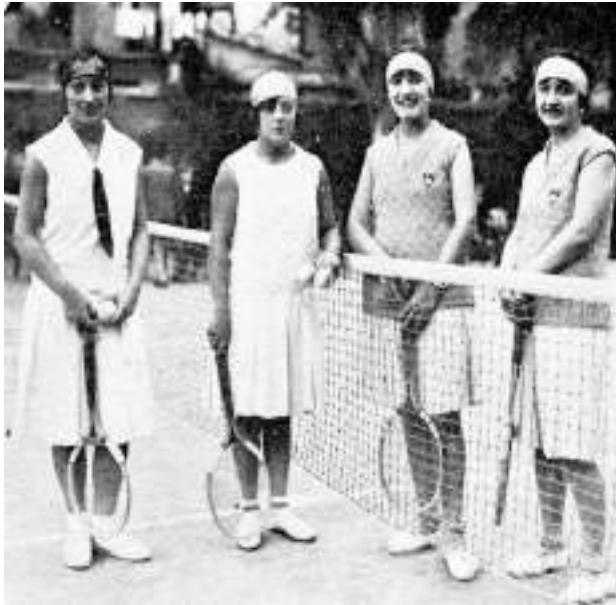

Figura 5.- Fotografia feta per Josep Maria Rosal durant el partit de dobles celebrat el dia 3 de maig de 1928 entre les germanes René i Matilde Demonstrand -les dues de la dreta- representants del "Tennis Club Casino" i les dues representants del "Sabadell Tennis Club" que van guanyar les per 6 a 3 i 6 a 4. Fotografies publicades a la revista "Mediterráneo" del 26 de maig de 1928. (AJVMP).

Figura 6.- L'ernunament de l'església de la Mare de Déu del Carme que s'havia iniciat el mes de setembre de 1936 i l'estat en què es trobava el mes de novembre d'aquell mateix any amb la coberta totalment enderrocada segon una fotografia realitzada per en Josep Maria Rosal d'Argullol. (ACBG).

Figura 7.- Fotografia artística realitzada per Josep Maria Rosal i d'Argullol entre els anys 1945 i 1955 d'un fanal de la Baixada de la Seu amb el campanar de la Basílica al darrera. (AJVMP).

ROSSELLÓ, RAFAEL

En Rafael Rosselló era comandant d'infanteria a la reserva del regiment del Bruc número 95 i residia a la ciutat. La seva afecció era la fotografia que conreava de manera assídua⁶⁶⁷. L'abril de 1897 en Rafel Rosselló exposa una sèrie de fotografies que havia pres a l'aparador de la Llibreria de Conrad Subirà al carrer Sant Miquel. Aquest fet va quedar reflectit a la premsa d'aquell temps. El "***Diario de Manresa y su Comarca***" se'n va fer ressò esmentant que era un fotògraf afeccionat⁶⁶⁸.

El matí del dimarts 25 de gener de 1898 es fa l'acte del jurament de la bandera dels reclutes del batalló de Sant Quintí, aquarterat a la caserna del Carme. Aquest acte solemne es feia anualment a la plaça Major i acollia molta gent. D'aquest acte el comandant a la reserva Rafael Rosselló en va fer unes fotografies⁶⁶⁹. Una d'elles ens ha arribat com a fotografia estereoscòpica (figura 1).

Posteriorment el juliol de 1899 va fer una fotografia d'una sortida del Club Ciclista Manresano al Monestir de Sant Benet de Bages. Aquesta fotografia, que es possiblement a primera presa de ciclistes manresans es va publicar a la revista "Ilustración Artística" del mes d'agost de 1899⁶⁷⁰ (figura 2).

Aquest comandant havia participat anteriorment l'any 1896 amb aquesta graduació militar a la guerra de Cuba⁶⁷¹ i tenia al seu comandament una força de cavalleria.

⁶⁶⁷ *La Ilustración Artística*, Any XVIII, Barcelona número 920 del 14 d'agost de 1899, p. 530.

⁶⁶⁸ *Diario de Manresa y su Comarca*, número 92 del diumenge 25 d'abril de 1897, p. 2. (ACBG).

⁶⁶⁹ *Diario de Avisos de Manresa*, número 622 del dimecres 26 de gener de 1898, p. 2. (ACBG).

⁶⁷⁰ *Ilustración Artística*, número 920 del 14 d'agost de 1899, p. 526.

⁶⁷¹ *La Vanguardia*, número 4.742 del diumenge 19 de juliol de 1896, p. 6. (Hemeroteca digital de La Vanguardia).

Figura 1.-Fotografia estereoscòpica presa pel comandant a la reserva Rosselló el dia 25 de gener de 1989 per l'acte del jurament a la bandera que aleshores es feia a la Plaça Major amb presència dels manresans i familiars dels reclutes. Era un dia festiu i la casa de la vila es guarnia per aquesta ocasió. (AJVMP).

Figura 2.- Fotografia realitzada per en Rafael Rosselló el juliol de 1899 dels membres del “Club Ciclista Manresano” que van anar d’excursió amb bicicleta al monestir de Sant Benet de Bages. La fotografia va ser editada a la revista “Il·lustración Artística” del 14 d’agost de 1899. Segurament és la primera fotografia de ciclistes manresans.

ROVIRA i AMAT, BARTOMEU – CLIXÉS ROVIRA –

El dia 3 de novembre de 1928 s'inaugura a la Muralla de Sant Francesc número 10, davant del carrer de les Barreres, quasi tocant a la plaça Valldaura, els "Clixés Rovira" dedicat a la fabricació de planxes de fotogravat. Primer estava previst que s'instal·lés a la carretera de Vic número 33⁶⁷², però problemes de darrera hora va fer que l'instal·lessin a la Muralla de Sant Francesc número 10 cantonada carrer Era d'en Coma⁶⁷³ (figura 1).

El taller estava format per dues seccions, la de fotografia on es processen les planxes de fotogravat i la d'impressió del fotogravat⁶⁷⁴. El taller va ser constituït per barcelonès Bartomeu Rovira i Amat, i pel manresà Josep Maria Rosal i d'Argullol. Amb la finalitat d'anar-se donant a conèixer van inserir dos tipus d'anuncis a la premsa diària. Un d'ells amb un gravat (figura 2) i un altre només amb text (figura 3). El taller va estar en actiu fins el 16 d'octubre de 1931 per la mort d'en Bartomeu Rovira a l'edat de 45 anys⁶⁷⁵.

Figura 1.- Taller de Fotogravat Rovira, propietat de Bartomeu Rovira i de Josep Maria Rosal d'Argullol, situat a la Muralla de sant Francesc 10 cantonada carrer Era d'en Coma. A dalt a la dreta el taller de fotografia que està situat al primer pis i a baix a la dreta el taller de fotogravat que està situat als baixos. Les fotografies es van publicar a la revista "*Indústria i Comerç*" del quart trimestre de 1928. (AJVMP).

⁶⁷² *El Pla de Bages*, número 7.419 del dimarts 2 d'octubre de 1928, p. 4; i *Diario de Avisos*, número 9691 dels dimarts 2 d'octubre de 1928, p. 3. (ACBG).

⁶⁷³ *Revista Indústria i Comerç*, número 13 del quart trimestre de 1928. (AJVMP).

⁶⁷⁴ *El Pla de Bages*, número 7.446 del dilluns 5 de novembre de 1928, p. 4. (ACBG).

⁶⁷⁵ *Diario de Avisos*, número 10.580 del divendres 16 d'octubre de 1931, p. 3. (ACBG).

Figura 2.- Anunci de “Clixés Rovira” insert al diari “El Pla de Bages” del divendres 21 de juny de 1929. (ACBG).

Figura 3.- Anunci de “Clixés Rovira” posta al diari “El Pla de Bages” del dijous 4 de setembre de 1930. (ACBG).

RUBIRALTA i GARRIGA, LLUÍS

Lluís Rubiralta i Garriga neix a Manresa el dia 21 de juliol de 1902. Treballava d'impressor a la impremta de la seva família, la Impremta Rubiralta al carrer del Born número 24. Abans era Llibreria i Impremta propietat d'Albert Rubiralta i Grañó. La llibreria era al davant i la impremta al darrera del local.

Es va fer soci del "Centre Excursionista Montserrat" des dels primers moments de la seva fundació. El desembre de 1923 el butlletí ja publicava fotografies de les seves excursions⁶⁷⁶. El dia 16 d'octubre de 1920 a les eleccions de la renovació de la junta directiva és elegit vice-president⁶⁷⁷, i que és afirmada a la reunió general celebrada el dia 6 de gener de 1921. Posteriorment el dia 16 d'octubre d'aquell any es renova la junta directiva i en Lluís Rubiralta manté el mateix càrrec. El 4 de gener de 1922 es torna a renovar la junta directiva i passa a ser-ne el secretari⁶⁷⁸. Aquesta càrrec el manté després de la reunió general extraordinària celebrada el dia 20 d'agost de 1922⁶⁷⁹. El 16 d'octubre de 1922 en una reunió general es reforma la junta directiva i Lluís Rubiralta és elegit vice-president, i posteriorment el dia 23 de desembre de 1923 quan es fa l'elecció de la nova junta directiva del Centre és elegit president⁶⁸⁰.

Per millorar professionalment va anar durant dos anys a París per millorar la tècnica de la impressió i conèixer els darrers avenços en aquest sector. La seva passió era l'art i els esports de natura, sobretot l'excursionisme i l'esquí. Aquestes dues passions van fer que col·laborés amb la societat civil en aquests dos ambients. En aquest període va tenir una participació molt activa en la creació i després en el manteniment del Museu Municipal que es va instal·lar a l'edifici del Col·legi de Sant Ignasi. La col·lecció d'objectes antics que tenia el Centre Excursionista Montserrat van ser cedits per muntar aquest museu al voltant del claustre, que s'inaugura el diumenge 28 de maig de 1927 i que es podia visitar els diumenges. Al comprar el Centre un pis al carrer Vilanova número 24 l'any 1933, les col·leccions de geologia, prehistòria, romànic, numismàtica i arqueologia hi són traslladades el 17 d'abril des del claustre del col·legi fins al nou local social.

L'any 1929 és elegit secretari de l'entitat "Amics de l'Art Vell" que va estar en actiu fins l'any 1936 i tenia com a finalitat el salvament del patrimoni artístic de la ciutat i la comarca. El president era Mossèn Valentí Santamaria. L'associació era formada principalment per socis del Centre Excursionista Montserrat que lluitaven per què el patrimoni artístic no caigués en l'oblit i tenia el local social al local del mateix centre. Un dels èxits va ser aconseguir que es restaurés el sepulcre romà de Boades.

L'any 1930 va ser un dels fundadors de l'entitat "Associació de la Música" amb l'objectiu de promocionar-la entre els manresans mitjançant l'organització de concerts, cursos i altres actes musicals. El dia 23 de desembre, una vegada aprovat el reglament s'elegeix la primera junta directiva i Lluís Rubiralta és elegit vocal amb Dídac Baiget com a president.

Per la vessant política, on també era molt actiu, estava afiliat al partit "Acció Catalana" i el 13 d'agost de 1930 és elegit vocal de la comissió de cultura del partit sota la presidència de

⁶⁷⁶ *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*, número 9 del desembre de 1923. (ACBG).

⁶⁷⁷ *Ibidem*, número 13 de l'abril de 1924, p. 8. (ACBG).

⁶⁷⁸ *Ibidem*, número 13 de l'abril de 1924, p. 9. (ACBG).

⁶⁷⁹ *Ibidem*, número 14 del maig de 1924, p. 15. (ACBG).

⁶⁸⁰ *Ibidem*, número 10 del gener de 1924. (ACBG).

Francesc Señal i Farré⁶⁸¹. Per la vessant esportiva el dia 11 d'octubre de 1935 és elegit president de la secció de muntanya del Centre Excursionista Montserrat⁶⁸².

En el món de la fotografia s'hi va iniciar l'abril de 1936, poc abans de l'esclat de la guerra civil i li va venir de la seva passió per l'art. Necessitava i volia retenir les imatges dels objectes d'art que li copsaven. Era un apassionat enamorat del patrimoni artístic, arqueològic i arquitectònic del nostre país i ja ho havia demostrat de molt jove participant en diverses excavacions i visitant esglésies i museus.

A l'esclat de la guerra civil la Generalitat, tenia d'organitzar un servei per salvar el patrimoni artístic del país en front de la febre destructora que corria arreu. El mes d'octubre de 1936 se'l nomena comissari delegat del Museu de Manresa i corresponsal del Servei d'Excavacions i Arqueologia a la ciutat de Manresa i Comarca de Bages, pel seu vincle amb altres institucions com el Museu Arqueològic de Barcelona. L'any 1937 també va ser nomenat delegat de la Secció d'Arxius.

Paral·lelament l'Ajuntament crea un grup per salvar el patrimoni artístic de la ciutat i ell el dirigeix, amb el vist i plau del "Comitè Revolucionari i Antifeixista". Aleshores es llança decididament a salvaguardar el màxim possible del valuós contingut que tenien les esglésies i els monuments saquejats i que s'estaven enderrocant. Va salvaguardar el tresor artístic de la Basílica de la Seu, va fer el desmuntatge i trasllat del claustre del convent de les caputxines i durant l'enderrocament de l'església de Nostra Senyora del Carme va trobar entre l'argamassa de les voltes més d'un centenar de peces de ceràmica manresana del segle XIV. També va rebre autorització per desmuntar el retaule del Sant Esperit de la Seu i a finals de 1936 va estendre la seva activitat a la resta de localitats de la comarca. Posteriorment va anar més enllà i ho va estendre a altres comarques com el Berguedà, Osona, Solsonès, Cerdanya, Anoia, els dos Pallars, Urgell, Noguera i l'Alt Urgell.

Durant aquesta etapa va documentar totes aquestes vicissituds i a Manresa va fer una sèrie de fotografies de l'enderrocament de les esglésies que són un testimoni excepcional dels fets ocorreguts, al mateix moment que reflectia la vida quotidiana dels manresans en aquelles dates. Tot el que va poder salvar durant aquest període ho va amagar a la Cova de Sant Ignasi en un lloc que només tres o quatre persones coneixien. També va escriure una ressenya amb les seves idees de com hauria de ser un Museu de Manresa i del Bages⁶⁸³. El febrer de 1937 s'acordà reunir totes les col·leccions a la Cova per aconseguir aquest objectiu del Museu de la VII Regió, però això no va acabar de fructificar. Per aquesta tasca Lluís Rubiralta va comptar amb l'ajut d'Artur Duocastella, el constructor Jaume Calveras, l'arquitecte municipal Pere Armengou, el regidor Josep Flor de Lis, i del fotògraf Josep Maria Rosal d'Argullol⁶⁸⁴.

Després de la guerra civil, Lluís Rubiralta, no es va sentir reconegut per l'esforç fet en la salvació de les peces artístiques i es sentí marginat; el que va fer que prengués una decisió dràstica que era la d'exiliar-se de la ciutat i anar a viure a Barcelona. Allà va obrir una impremta al carrer de la Boqueria que més endavant va traslladar al carrer de la Freneria amb la denominació de "Gràfiques El Tinell".

Mentrestant el Museu de Manresa estava en una situació de letargia profunda i Lluís Rubiralta es tornà a preocupar per aquest tema i finalment amb l'alcalde Ramon Roqueta va canviar totalment. Es va crear una junta el dia 7 de juliol de 1976 i Lluís Rubiralta va ser

⁶⁸¹ *El Dia*, número 210 del dilluns 18 d'agost de 1930, p. 1. (ACBG).

⁶⁸² *El Pla de Bages*, número 320, dimarts 15 d'octubre de 1935, p. 3. (ACBG).

⁶⁸³ *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950), volum I*, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1991, p. 307. (AJVMP).

⁶⁸⁴ *La guerra civil (1936-1939), volum II*, Història gràfica de Manresa, Joaquim Aloy, Pere Gasol, i Jordi Sardans, Edicions Parcir, Manresa, 1992, p. 371. (AJVMP).

noment com a vocal. El Museu es reobria l'any 1977 amb una certa col·laboració amb ell, però amb el temps va tornar a quedar-ne marginat. Finalment, l'any 1979, l'entitat "Amics de la Seu" li va fer un reconeixement de la tasca feta; però va morir al cap de poc, el dia 8 de novembre de 1980⁶⁸⁵.

Les seves memòries titulades "Dos anys, dos mesos i nou dies, al servei del patrimoni artístic i històric, sense sou ni retribució" van ser publicades al diari Regió-7 del 22 de gener al 10 de setembre de 1981.

⁶⁸⁵ *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950), volum II*, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1991, p. 371. (AJVMP).

RUBIRALTA i OLLER, ANSELM

Anselm Rubiralta va ser un dels que van ser motor del grup que va tirar endavant la iniciativa de crear el “Grup Excursionista Montserrat”. Els membres que van decidir prendre aquesta iniciativa es separen del “Centre Excursionista de la Comarca de Bages” el 4 de gener de 1922 per tenir vida pròpia al marge d’aquesta entitat. A la junta elegida en aquesta data Anselm Rubiralta és elegit per ocupar el càrrec de vocal segon⁶⁸⁶. A la següent junta del centre elegida el 20 d’agost de 1922, és elegit pel càrrec de tresorer⁶⁸⁷. Aquest càrrec el manté a la tercera junta que és elegida el dia 15 de desembre de 1922 i també a la quarta elegida el dia 1 d’abril de 1923⁶⁸⁸. El dia 23 de desembre d’aquell any s’elegeix la renovació de la junta directiva i també renova el càrrec. Posteriorment el 23 de gener de 1924 renova també com a tresorer del Centre amb Lluís Rubiralta com a president⁶⁸⁹. Els anys posteriors va continuar sent membre de la junta directiva del Centre.

Estava ben relacionat amb les entitats de la ciutat i el mes d’abril de 1932 és elegit pel càrrec de tresorer de l’Orfeó Manresà sota la presidència de Ramon Torra i Pujol⁶⁹⁰. En aquelles dècades va tenir una gran activitat en les entitats de la ciutat i l’any 1933 també va col·laborar amb el “Montepio Artesà” on el mes de gener és elegit secretari de la junta directiva presidida per Ignasi Vila i Playà⁶⁹¹. El dimecres 3 de maig d’aquell mateix any és elegit president del “Centre Excursionista Montserrat”⁶⁹².

L’any 1934 quan es renova la junta directiva del “Montepio Artesà” o “Centre Mutual Manresà”, i Anselm Rubiralta continua com a secretari amb la mateixa presidència⁶⁹³; i l’any següent, el 24 de gener de 1935 és elegit president⁶⁹⁴.

Posteriorment després de la guerra civil, l’any 1949 forma part de la junta directiva de la “Cambra de Comerç i Indústria de Manresa” com a vocal pel període de 1949 a 1963. Aquell any al finalitzar el període i renovar la junta directiva és designat com a vocal cooperador i cessa el novembre de 1965⁶⁹⁵.

Anselm Rubiralta com a persona afeccionada a l’excursionisme també es va afeccionar a la fotografia. Prova d’això són les fotografies que el Butlletí del mateix centre inseria com les del novembre i desembre de 1923 (figura 1).

⁶⁸⁶ *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*, número 14 del maig de 1922, p. 15. (ACBG).

⁶⁸⁷ *Ibidem*. (ACBG).

⁶⁸⁸ *Ibidem*. (ACBG).

⁶⁸⁹ *Ibidem*, número 10 de gener de 1924, p. 16. (ACBG).

⁶⁹⁰ *El Dia*, número 701 del dia 26 d’abril de 1932, p. 4 i 5. (ACBG).

⁶⁹¹ *Ibidem*, número 922 del dia 16 de gener de 1933, p. 3. (ACBG).

⁶⁹² *Ibidem*, número 1.017 del dia 11 de maig de 1933, p. 6. (ACBG).

⁶⁹³ *El Pla de Bages*, número 24 del dia 3 de febrer de 1934, p. 3. (ACBG).

⁶⁹⁴ *Ibidem*, número 23 del dia 28 de gener de 1935, p. 3. (ACBG).

⁶⁹⁵ *1906-2006, La Cambra de Comerç i Indústria de Manresa. Cent anys d’impuls econòmic*. Maria Gemma Rúbí i Lluís Viròs, Cambra de Comerç de Manresa, 2006, p. 2008+43. (AJVMP).

Figura 1.- Fotografia d'Anselm Rubiralta publicada al Butlletí del Centre Excursionista Montserrat del mes de novembre de 1923 del riu Valira, afluent del riu Segre. (ABCG).

SADURNÍ

Va ser un fotògraf afeccionat manresà membre del Club Muntanyenc Manresà que es dedicava a la fotografia de muntanya i d'alpinisme. Il·lustrava els articles d'escalades que es publicaven al butlletí l'any 1935⁶⁹⁶, afegint-hi el recorreguts per les vessants dels cims (figura 1).

Figura 1.- Fotografia presa per en Sadurní l'any 1935 del pic de la Portella, a la regió de les Agulles de Montserrat. Les seves fotografies servien per il·lustrar els articles d'alpinisme marcant-hi les rutes per on es pujava al cim. (AJVMP).

⁶⁹⁶Butlletí del Club Muntanyenc Manresà, número 9 de juliol-agost-setembre de 1935, p. 104 i 105. (AJVMP).

SAGRISTÀ i SOLER, MAURICI

Maurici Sagristà i Soler neix a Manresa l'any 1815 fill de Valentí Sagristà, blanquer, i de Teresa Soler. Segon fill d'una família de cinc germans que vivien al carrer Sant Andreu número 26, davant de l'Hospital, segons el padró de l'any 1823. Aleshores en Maurici tenia 8 anys d'edat. L'any 1828, amb 13 anys encara figurava en el cens, però en el següent cens de 1849 ja no hi apareixia, ni hi havia cap membre de la seva família residint a Manresa.

No hi ha cap més notícia d'ell fins l'any 1842, quan tenia 27 anys. El dia 14 de juny apareix al "Diario de Barcelona" una nota en que Maurici Sagristà ofería la realització de daguerrotips en 1 segon, si el dia era clar, i de 5 segons si el dia estava ennuvolat. Tenia l'estudi a la Plaça Palau número 10, a la 2a habitació de casa del Sr Fontanellas⁶⁹⁷.

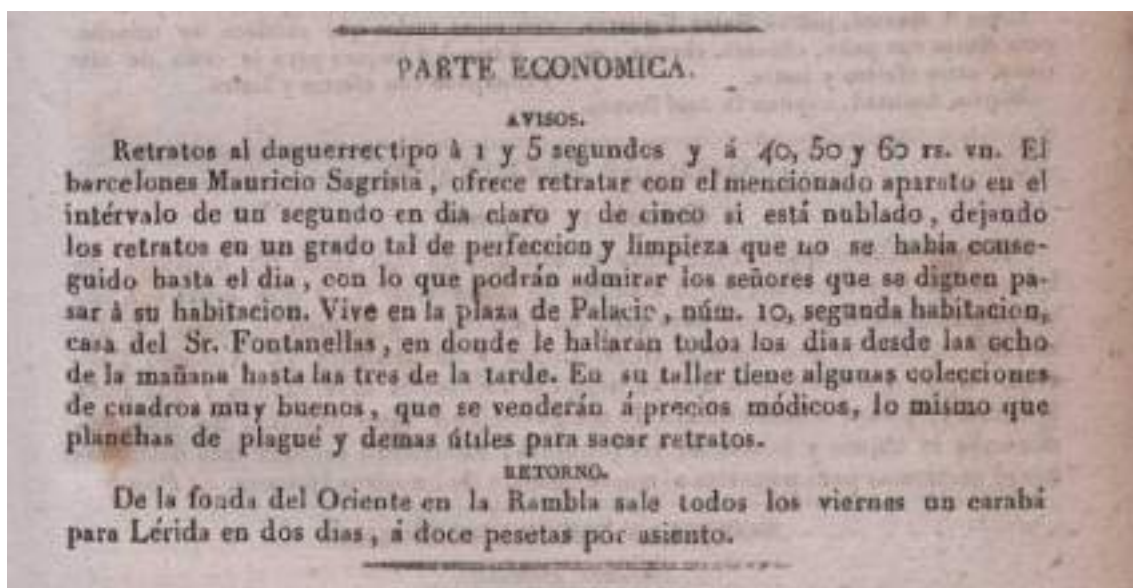
Després de la primera fotografia realitzada a Barcelona el dia 10 de novembre de 1839 s'estableixen a Barcelona dos fotògrafs forans. És l'any 1842, i els dos fotògrafs són en Pierre Sardin i en Georges Washington Halsey. La competència fa que en Halsey marxi de Barcelona i només quedi en Sardin. Però aleshores apareix el dia 17 d'agost d'aquell mateix any una altra nota al "Diario de Barcelona" en que Maurici Sagristà ofereix els seus serveis de fotografia però al número 53 de la Rambla, a tocar del Palau de la Virreina. Posteriorment el 14 de desembre treu un altre anunci a la premsa en que dona publicitat de la nova adreça de l'estudi: la Rambla número 16, principal. El mes de març de l'any següent, 1843, el trobem fent fotografies a Tarragona recollides al llibre: "*Llibre de l'avi Sardà*", tot continuant, però, amb l'activitat de fotògraf a Barcelona.⁶⁹⁸ En aquest llibre es cita a Maurici Sagristà com a manresà⁶⁹⁹.

Doncs si el dia 14 de juny en la nota del "Diario de Barcelona" es presentava com a barcelonès, però segons aquesta notació feta a Tarragona l'any següent ens confirma que era manresà. Tot fa pensar que parlem del mateix Maurici Sagristà que efectivament era nascut a Manresa. A principis de l'any següent, 1844, trasllada novament l'estudi i se'n va al carrer Ferran número 7, 3r pis, on continua amb la seva activitat de fotògraf.

⁶⁹⁷Aquesta nota es va publicar al "*Diario de Barcelona*" de 14 de juny de 1842, pàgina 2291: "*Retratos de daguerrotipo à 1 y 5 segundos y á 40, 50 y 60 rs. vn. El barcelonés Mauricio Sagristá, ofrece retratar con el mencionado aparato en el intervalo de un segundo en dia claro y de cinco si está nublado, dejando los retrato en un grado tal de perfección y limpieza que no se habia conseguido hasta el dia, con lo que podran admirar los señores que se dignen pasar a su habitación. Vive en la plaza de Palacio, núm 10, segunda habitación, casa del Sr. Fontanellas, en donde lo hallaran todos los dias desde las ocho de la mañana hasta las tres de la tarde. En su taller tiene algunas colecciones de cuadros muy buenos, que se venderan á precios módicos, lo mismo que planchas de plagué y demás útiles para sacar retratos*".

⁶⁹⁸ "*Llibre de l'avi Sardà*" avui desaparegut i citat per Enric Olivé, Jordi Piqué i F. Xavier Ricomà en el seu llibre "*Tarragona. La imatge i el temps*", Ajuntament de Tarragona, Tarragona, 1990, p. 12.

⁶⁹⁹ "*Tarragona 12 de mars 1843. Abuy Jph. Anton Sardà y Lluís Sardà se han retratado ab la maquina de Garreotipo su profesor D. Mauricio Sagrista que fou de paso de esta ciudad natural de Manresa y habitante de Barcelona. Hacia pagar 60 rals por cada retrato pero a nosotros por la mutua amistad los hizo de valde cuya operacion les agreimos dandole las gracias*".

Anunci aparegut al "Diario de Barcelona" el dia 14 de juny de 1842 en que el manresà Maurici Sagristà i Soler ofereix als seus serveis com a primer fotògraf daguerreotipista nadiu a Barcelona, a la Plaça Palau número 10, segona habitació, a casa del Sr Fontanellas. Anuncia que les fotografies es faran en 1 o 5 segons de durada segons la llum natural existent.

SANCLIMENT, MÀRIUS

Màrius Sancliment era un pintor manresà realista i també fotògraf⁷⁰⁰. Formava part d'aquells pintors del segle XIX que per captar la realitat i traspasar-la al quadre es van afeccionar a la fotografia. Tenia l'estudi al carrer de les Escodines.

D'ell sabem que va participar a l'exposició de tardor organitzada pel Cercle Artístic de Manresa celebrada entre els dies 9 i 24 d'octubre de 1937 a benefici de l'hospital i de l'assistència social de la ciutat⁷⁰¹. A l'exposició hi van participar 30 artistes amb un total de 129 obres, cinc de les quals eren quadres de Màrius Sancliment. L'exposició es va celebrar al saló d'actes del Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria⁷⁰².

Passada la guerra civil espanyola (1936-1939) va traslladar la residència a Amèrica.

⁷⁰⁰**Art a Manresa. Segles XIX i XX**, Joan Vilaró i Llach, Llibreria Sobrerroca, Manresa, 1983, p. 244. (AJVMP).

⁷⁰¹**El Dia**, número 3.151 del dissabte 9 d'octubre de 1937, p. 1. (AJVMP).

⁷⁰²**La guerra civil (1936-1939)**, volum II, Història gràfica de Manresa, Joaquim Aloy, Ramon Fons, i Pere Gasol, Edicions Parcir, Manresa, 1993, p. 437. (AJVMP).

SANTAMARIA ROCABERT, ANTONI

La única referència que tenim d'en Antoni Santamaria i Rocabert és que era un afeccionat a la fotografia que col·laborava amb el fotògraf professional Enric Òrrit, i que el mes de juny de 1898, van fer una sèrie de fotografies de la custòdia que el bisbe manresà de Terol, en Joan Comes i Vidal va regalar a la ciutat i que va ser depositada a la Basílica de la Seu⁷⁰³.

En Antoni Santamaria viva a Barcelona on es va casar amb Maria Forrellat i Calonge. Va morir el dia 4 de setembre de 1952.

⁷⁰³*Diario de Avisos*, número 736 del dijous 9 de juny de 1898, p. 2. (ACBG).

SARDÀ i SALLÉS, ANTONI

Antoni Sardà i Sallés neix a Manresa l'any 1901⁷⁰⁴. Molt aviat al 16 anys s'afecciona a la fotografia i a partir de 1926 s'hi dedica professionalment. Munta l'estudi fotogràfic a la carretera Cardona número 24, 1r pis, al costat de l'espardenyeria "L'Espardenya Grossa" de Maurici Subirana i Guino que tenia penjades a la façana dues espardenyes una de grossa i a sota una de petita. S'inicia amb la fotografia d'estudi i en retrat, però també accepta encàrrecs sobretot de fotografia comercial i industrial.

A l'obrir l'estudi fotogràfic també va obrir als afeccionats a la fotografia el seu laboratori per fer-li encàrrecs de revelat, còpies i retoc de fotografia, etc. Aquest laboratori tenia la denominació de laboratori "Luminor" (figura 1).

Darrera la fotografia també es va afeccionar al cinema i es va fer soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, per les excursions i també per la secció de fotografia i la de cinema amateur que existien dintre de l'entitat. A l'entrar en el negoci de la fotografia professional entrà també en el negoci de l'edició de postals. Entre 1928 i 1935 va editar una petita col·lecció de 5 postals en blanc i negre de la Cova de Sant Ignasi (figura 2). L'edició és realitzada en còpia fotogràfica i en alguna d'elles la llegenda és escrita a mà sobre el marge inferior. En realitat són tres sèries, una primera amb la llegenda escrita a mà, una segona amb la llegenda en color blau, i una tercera amb la llegenda de color vermell.

Una altre postal que va realitzar va ser d'encàrrec i era una postal comercial de la rellotgeria de Francesc Borràs i Mariscal situada al primer pis del Carrer Nou número 4 (figura 3). La postal és una composició de dues fotografies, una de la botiga i l'altre del taller. Aquesta era una de les especialitzacions d'Antoni Sardà. En aquest àmbit de la fotografia comercial el van portar cap a la fotografia industrial i sobretot la institucional. Va ser el fotògraf "oficial" d'entitats com la Caixa d'Estalvis de Manresa, de les Germanetes del Pobres i més endavant de l'Ordre religiosa de Sant Joan de Déu i per tant del Sanatori de la Culla. D'aquesta dues darreres entitats feia cada any les fotografies dels seus pessebre, com també les d'alguns particulars⁷⁰⁵.

Aprofitava els concursos de fotografia que hi havia a la ciutat per col·laborar-hi. Sabem que en el IV Concurs de Fotografia que el Centre Excursionista de Montserrat, quin veredictes es va acordar el dia 9 de juny de 1929, va donar una premsa metàl·lica per fotografia⁷⁰⁶. En aquests anys també va ensenyar les tècniques fotogràfiques a en Llorenç Gamisans.

Un dels reportatges que va fer per la Caixa d'Estalvis de Manresa va ser l'any 1931 sobre el conjunt de les "Cases Barates" que l'obra social estaven acabant de construir a la cantonada de la carretera del Pont de Vilomara amb el carrer Viladordis (figura 4) segons projecte de l'arquitecte Josep Firmat i Serramalera. La primera pedra d'aquesta cases s'havia col·locat el 7 de novembre de 1926 dins dels actes del "Dia Universal de l'Estalvi" i quina construcció va començar l'any 1931.

Com que les coses li anaven força bé, havia de centralitzar més l'estudi i anar a un carrer més comercial i si podia ser a planta baixa. És quan pren la decisió de canviar-se de situació i el dia 15 d'octubre de 1932 obre l'estudi fotogràfic a la planta baixa, a peu pla de carrer, al

⁷⁰⁴ *Fotografia Sardà*, Lluïsa Font, Comerços històrics de Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 2017. (text digital).

⁷⁰⁵ *150 anys de pessebres i pessebristes a Manresa*, Francesc Villegas i Martínez, Llibreria Sobrerroca S.A., Manresa, 2007, p. 241. (AJVMP).

⁷⁰⁶ *El Pla de Bages*, número 7.540 del divendres 14 de juny de 1929, p. 6. (ACBG).

número 15 (que aleshores era el número 13) del Carrer Guimerà⁷⁰⁷ i organitza una ballada de sardanes. Aquí pot dedicar-se molt més a la fotografia d'estudi i era molt més fàcil que els manresans entressin a fer-se retratar. Mostrem dues fotografies de retrat d'anys diferents per veure quines preferències de gust compartia aleshores la societat manresana (figures 5 i 6).

La seva afecció al cinema amateur el va portar a presentar-se al Primer Concurs de Cinema Amateur que la subsecció corresponent del Centre Excursionista de Catalunya va convocar l'any 1935 on va guanyar el quart premi amb la pel·lícula "Per la Vall d'Ordesa" que es va passar pel públic el dia 21 d'octubre d'aquell any al saló d'actes de l'entitat⁷⁰⁸. El mes de juny de 1936 actua com a jurat del "1r Saló de Fotografia" organitzat pel "Cercle Artístic de Manresa"⁷⁰⁹.

Amb tot això arriba la guerra civil i Antoni Sardà és cridat a files i ha d'anar a lluitar amb l'exèrcit republicà, participant a la batalla de l'Ebre. Acabada la guerra entra al camp de presoners d'Argelès i d'allí salta a Santander. Finalment torna a Manresa cap a l'any 1942 i es reincorpora a l'estudi fotogràfic del carrer Guimerà. Refà la seva vida i torna a ser el fotògraf referent de les entitats de les que ja ho havia estat abans de la guerra civil. L'any 1956 es va cremar l'arxiu dels clixés que tenia a l'estudi perdent-se tots els clixés històric anteriors que tenia. Aquesta pèrdua fa que només quedin les fotografies esparses que queden en poder dels particular de tota aquella època. L'any 1955 el seu fill Llorenç Sardà i Juanola s'incorpora a l'estudi ajudant-lo i poc a poc va anar agafant les rendes de l'estudi, fins que ell amb els anys, el va anar deixant; va morir l'any 1985 a l'edat de 84 anys.

Figura 1.- Publicitat que va inserir Antoni Sardà oferint els treballs de laboratori fotogràfic als participants al concurs fotogràfic comarcal organitzat per Centre Excursionista de la Comarca de Bages durant l'aplec celebrat el dia 6 d'octubre de 1929. L'anunci el va inserir al programa de l'aplec de tardor celebrat a Castellet i les Vives. (AJVMP).

⁷⁰⁷ *Diario de Avisos*, número 10.870 del divendres 14 d'octubre de 1932, p. 3. (ACBG).

⁷⁰⁸ Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, número 184 del desembre de 1935, p. 344. (AJVMP).

⁷⁰⁹ *El Pla de Bages*, número 140 del dissabte 27 de juny de 1936, p. 4. (ACBG)

Figura 2.- Postal editada per Antoni Sardà cap a l'any 1928 amb una vista de la Cova de Sant Ignasi presa des de la carretera de Can Massana sota la Basílica de la Seu. Es pot veure l'empedrat de la carretera. En aquesta fotografia es pot veure el mestratge d'Antoni Sardà amb la càmera fotogràfica. La llegenda és escrita a mà. (AJVMP).

Figura 3.- Postal comercial que Antoni Sardà va fer per encàrrec de la rellotgeria de Francesc Borràs, que ell enviava als seus clients i proveïdors. Es componada per dues fotografies d'interiors. En aquesta cas la postal té dos forats trepanats pel fet d'haver-la arxivat com un document comptable. (AJVMP).

Figura 4.- Vista durant la construcció de les Cases Barates que l'obra social de la Caixa d'Estalvis de Manresa va construir entre els anys 1931 i 1932 a la cantonada de la Carretera del Pont de Vilomara amb el carrer Viladordis. Es pot apreciar que la fotografia es va utilitzar per fer l'enquadrament exacte de cara a inserir-la en algun document de l'època. (AJVMP).

Figura 5.- Retrats d'una família tradicional manresana realitzada per Antoni Sardà l'any 1932 poc després d'obrir el nou estudi al carrer Guimerà. El retrat encara és realitzat amb un decorat pintat darrera dels retratats. Aquesta fotografia es va fer en gran format de 24,0 x 17,9 cm. (AJVMP).

Figura 6.- Retrat d'una parella realitzat per Antoni Sardà el dia 24 de juny de 1935. És un gran contrast la família anterior amb aquesta parella. Això ens mostra les diferències entre nuclis familiar a la ciutat a la dècada de 1930. El retrat, malgrat, que encara tingui un fons de decorat, ja és molt tènue fins que amb els anys acabarà desapareixent totalment. (AJVMP).

SCHOENFELD, CARLOS

Casa Editorial Schoenfeld de Carlos Schoenfeld era una editorial de Barcelona que editava sèries de postals amb les vistes fotogràfiques preses. De Manresa en va fer unes 10 entre els números 79 i 91 de la sèrie general de Catalunya que van ser editades l'any 1901. Son editades en fototípia però de baixa qualitat.

Les imatges ens presenten sobretot vistes generals de la ciutat i edificis que consideraven emblemàtica com l'interior de l'església de la Cova, Casa Caritat, la Cova, el santuari de Joncadella, etc. (figura 1). La sèrie té un interès molt remarcable perquè va editar diverses

Figura 1.- Vista del Pont Vell, de l'ermita de Nostra Senyora de la Guia, i de les fàbriques tèxtils del pont vell i de Cal Fabrés o de les Roques de Sant Pau vist des del Parc de la Seu. La vista la va editar la Casa Editorial Schoenfeld l'any 1901 i del pont vell en deien "Puente Moruno". (AJVMP).

postals amb fotografies de l'Exposició Manresana de 1901 (figura 2).

Figura 2.- Interior del umbracle que el “Gremi d’Agricultors” va bastir per l’Exposició Manresana de 1901 segons projectes de l’arquitecte Alexandre Soler i March. L’exposició es va celebrar als jardins del teatre del “Buen Retiro” al carrer LLusà. Aquesta vista va ser editada per la Casa Editorial Schoenfeld com a postal (JVMP).

SENSADA, ROMÀ

En Romà Sensada vivia al carrer Jorbetes, número 20 i va fer l'any 1907 una fotografia dels estralls causats per la riuada del dia 12 d'octubre a la fàbrica dels Panyos (figura 1).

Era un obrer afeccionat a la fotografia que treballava a la fàbrica esmentada perquè no hi ha cap altre fotografia d'aquells dies de la fàbrica dels Panyos. Va quedar aïllada de la resta que estaven al costat del passeig del Riu o bé de la carretera d'Esparreguera on era més fàcil accedir.

Posteriorment sabem que el gener de 1911 va exposar les seves fotografies als aparadors dels Magatzems Jorba . Allí va exposar una fotografia d'un veí del seu domicili confeccionant cistells de vímet⁷¹⁰.

Figura 1.- Estat en què quedà la sala nova dels telers de la fàbrica dels Panyos després de la riuada del dia 12 d'octubre de 1907. La fotografia va ser presa el dia 20 d'octubre de 1907 per en Romà Sensada per mostrar que l'aigua s'havia endut tot el que havia trobat en aquella sala. (AJVMP).

⁷¹⁰*Diario de Avisos*, número 4467 del dimecres 11 de gener de 1911, p. 2. (ACBG).

SERRA i VIÑAS, JOSEP

Josep Serra i Viñas era un funcionari municipal de l'Ajuntament de Barcelona. Treballava a l'Administració d'impostos i rendes com a fotògraf escrivent i també tenia un estudi fotogràfic a la Ronda Sant Antoni, 30. Es dedicà a la fotografia de manera parcial, no professional sinó perquè els caps de setmana feia excursions i es dedicava al fotoreportatge.

Tenim constància que va treballar des de finals del segle XIX fins ben entrat el XX. L'any 1901 va fer un reportatge gràfic de la ciutat per la revista que s'editava a Barcelona titulada "Pluma y Lápiz"⁷¹¹. El reportatge és un article il·lustrat amb tres imatges. Una perspectiva inèdita de la ciutat presa des del balcó de Sant Pau però amb un enfocament molt més des de Sant Pau on queda davant el barri de les Escodines i Viladordis (figura 1), i dues fotografies de la Basílica de la Seu.

Figura 1.- Vista de la ciutat presa l'any 1901 per en Josep Serra de Barcelona des del balcó de Sant Pau. La vista és presa des de més a prop de Sant Pau, el que li dona una nova perspectiva amb la silueta de l'església de la mare de Déu del Carme a l'esquerra, la Cova de Sant Ignasi també bastant a l'esquerra i el barri de les Escodines en primer terme. La fotografia va ser publicada, amb dues més de la Basílica de la Seu, a la revista "Pluma y Lápiz" número 37 de l'any 1901. (AJVMP).

⁷¹¹ **Pluma y Lápiz**, número 37, Barcelona, p. 434 i 435. Aquesta revista era de gran qualitat d'imatge, sobretot les cobertes que les editava en color. Hi col·laboraven, entre d'altres el fotògraf Pau Audouard i Deglaire. (AJVMP).

SERRAT i OLIVA, LLUÍS

Lluís Serrat de jove es va fer soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages i era membre de la secció de muntanya i de la d'esquí. Practicava l'escalada al massís de Montserrat i va ser del que va fer varis cims per primera vegada a la ciutat.

També es va afeccionar a la fotografia de muntanya i al Primer Saló Manresà de Fotografies de Muntanya organitzat pel Centre l'any 1933 va guanyar la "medalla d'argent" amb el lema "Muntanyenques"⁷¹².

El mes d'agost de 1936 es va crear el Comitè de Conservació d'Edificis públics i Patrimoni Artístic i Cultural sota la presidència de l'alcalde Francesc Marcet i en Lluís Serrat hi representava al Centre Excursionista de la Comarca de Bages. En aquest comitè també hi havia representats el Cercle Artístic, el Centre Excursionista Montserrat, i l'Ateneu Popular⁷¹³. També durant la guerra civil va formar part de la Creu Roja⁷¹⁴.

⁷¹² *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 163 de l'agost de 1933, p. 73. (AJVMP).

⁷¹³ *La guerra civil (1936-1939), volum I, Història Gràfica de Manresa*, Joaquim Aloy, Pere Gasol, i Jordi Sardans, Edicions Parcir, Manresa, 1992, p. 371. (AJVMP).

⁷¹⁴ *La guerra civil (1936-1939), volum II, Història Gràfica de Manresa*, Joaquim Aloy, Ramon Fons, i Pere Gasol, Edicions Parcir, Manresa, 1992, p. 437. (AJVMP).

SERVITJE i GUITART, JOSEP

Josep Servitje va néixer l'any 1865 i es va ordenar sacerdot. També va estudiar i es va llicenciar amb filosofia i lletres. Va arribar a ser prevere de la basílica de la Seu.

L'any 1896 es funda el Col·legi de la Immaculada a la plaça Hospital número 6, 1r pis. Era un col·legi privat catòlic per a la segona ensenyança i havia esta fundat per tres preveres, Esteve Mercadal, com director espiritual, Josep Servitje com a director literari i director del col·legi⁷¹⁵, i Josep Alsina com a secretari. Al cap de poc temps es va fer càrrec del col·legi en Josep Oller.

Josep Servitje va ser un estudiós de la guerra del francès i el 27 de maig de 1901 la Joventut Catòlica en motiu de celebrar el 25è aniversari de la seva fundació organitza un jocs florals. En aquests jocs en Josep Servitje va obtenir un premi de reconeixement per l'obra "Manresa en la guerra de la independència"⁷¹⁶. Les seves posicions en aquest tema el van posar enfrontat a Igualada i defensava aferrissadament la posició preeminent de Manresa.

Josep Servitje era, a més de canonge, beneficiat de la Basílica de la Seu, periodista conservador i integrista alineat amb les tesis catòlic-regionalistes. Va fundar i dirigir el diari integrista "La Veritat" que va aparèixer el dia 29 d'abril de 1901 i va durar fins el 11 de març de 1904.

El 25 de juny de 1902 mossèn Antoni Maria Alcover dona una conferència a l'Ajuntament sobre la confecció del diccionari català-valencià-balear. Després de la conferència es crea una comissió corresponsal a Manresa per ajudar en aquesta gran tasca que estava formada per Oleguer Miró, Agustí Coma, i Josep Servitje⁷¹⁷.

Després va escriure dos llibres sobre aquest tema titulats "Manresa al Bruch"⁷¹⁸ l'any 1903 i "L'héroe del Bruch"⁷¹⁹ l'any 1905. Aquests llibres els cal emmarcar dintre de la polèmica que va mantenir amb la ciutat d'Igualada. També escrivia en periòdics i els seus escrits a vegades eren polèmics pel punt de vista defensat.

Josep Servitje va ser designat el mes de febrer de 1908 per formar part de la comissió que tenia l'encàrrec d'organitzar les festes del centenari de les batalles del Bruc⁷²⁰. Ell també era afeccionat a la fotografia i quan el Centre Excursionista de la Comarca de Bages organitza la primera exposició i concurs de fotografia el 29 de febrer de 1908 en motiu de les festes esmentades hi va presentar varies fotografies relatives a aquesta temàtica. Va guanyar un segon premi a l'apartat de la comarca de Bages amb el títol "Manresa al Bruc"⁷²¹.

L'any 1910 al deixar el maristes el Col·legi de Segona Ensenyament de Sant Ignasi, l'Ajuntament crea el "Col·legi Municipal de Segon Ensenyament" i en Josep Servitje hi donarà classes i arribarà a ser-ne el director (figura 1)⁷²². Mentrestant encara té temps per escriure un obreta de teatre titulada "El Botxí de si mateix" l'any 1912. Va morir l'any 1937.

⁷¹⁵ *La segona ensenyança a Manresa en col·legis i acadèmies de titularitat privada durant l'últim treç del segle XIX*, Ignasi Bajona i Oliveras, a la revista *Dovella*, número 82, hivern 2003, p. 37 i 38. (AJVMP).

⁷¹⁶ *Història de la ciutat de Manresa (1900-1950)*, Volum III, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1992, p. 475. (AJVMP).

⁷¹⁷ *La Covadonga Catalana*, número 72 del 28 de juny de 1902, p. 8. (AJVMP).

⁷¹⁸ *Manresa al Bruch. Vindicació de sa principalitat en la gloriosa jornada del 6 de juny de 1808*, Tipografia Sant Josep, Manresa, 1903, p. 400. (AJVMP).

⁷¹⁹ *Héroe del Bruch y primer comandant general del sometent el Dr Ramon Montañá prevere y canonja de la Seu de Manresa*, Impremta de Sant Josep, Manresa, 1905, p. 103. (AJVMP).

⁷²⁰ *El Pla de Bages*, número 1.153 del dilluns 10 de febrer de 1908, p. 1. (ACBG).

⁷²¹ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, any III, número 22 del 15 de juny de 1908, p. 61. (AJVMP).

⁷²² *L'antic Col·legi de Sant Ignasi de Manresa. Una crònica de les seves vicissituds*, Ignasi Bajona i Oliveras, Centre d'Estudis del

Figura 1.- Els professors del “Col·legi Municipal de Segon Ensenyament” entre els que hi trobem al prevere Josep Servitje, el segon començant per l’esquerra dels que estan drets. (Del llibre: L’antic Col·legi de Sant Ignasi de Manresa, p. 270.).

SOLÀ, JOAN

Al deixar el fotògraf A. Cortada l'estudi del carrer Sobrerroca número 29, 2n pis, l'any 1912, el va traspassar a Joan Solà. Era també un fotògraf barceloní de la vil·la de Gràcia. Tenia l'estudi al carrer Bonavista número 1 que feia cantonada amb els Jardinetes de Gràcia. Entre setmana estava a l'estudi de Barcelona i els caps de setmana es desplaçava a Manresa per treballar en aquest estudi del carrer Sobrerroca.

En aquest estudi, igual que els seus antecessors, es dedicava al retrat, tan individual (figura 1) com de grup (figura 2). Als seus retrats quasi bé sempre apareix una ambientació de fons amb un decorat pintat i també complementat amb algun element de mobiliari. En els grups hi havia la/les persones centrals i principals que les posava assegudes i la resta dretes al seu voltant, fossin infants o adults.

D'aquest fotògraf no coneixem cap tipus de publicitat del seu estudi i es pot suposar que tampoc no hi va restar gaire més temps que un parell d'anys, com a màxim. Després d'ell no hi ha constància que aquest estudi el continués ningú i deuria desaparèixer cap a l'any 1913.

Figura 1.- Retrat fet per en Joan Solà entre 1912 i 1913 al seu estudi manresà del carrer Sobrerroca. El retrat és realitzat com a postal social per poder-la enviar a familiars i coneguts. En aquest cas hi ha un fons de decorat pintat i també un element auxiliar de mobiliari com és la cadira on es recolza la nena vestida amb un dels seus millors vestits de dia de festa i amb un ventall penjat, ja com si fos una senyora. (AJVMP).

Figura 2.- Retrat de grup, realitzat pel fotògraf Joan Solà entre 1912 i 1913. En aquest cas un grup familiar, amb decorat de fons i sense cap més element complementari. El peu de l'editor és enganxat posteriorment al procés del revelat en lletres daurades. El revers es el típic de postal però fet expressament per aquest fotògraf amb les seves dades i un detall interessant: és la primera vegada que hi apareix una referència al que actualment anomenem fotografies format carnet per al quilomètric del ferrocarril del nord. (AJVMP).

SOLDEVILA I SERAROLS, CELDONI

Des de mitjans del segle XIX hi havia a la Plana de l'Om una drogueria que va anar canviant de mans. L'any 1855 obre una drogueria en Josep Espinalt i Villalclara que resta oberta fins l'any 1869. A continuació l'adrogueria passa a mans de Frederic Sanfeliu i es coneix popularment com a "Casa del Senyor Jaume". Amb aquest nom es va con+èixer aquesta drogueria fins ben entrat el segle XX.

Posteriorment a principis de la dècada de 1890 es traspassa a dues persones, Serra i Soldevila que al cap de poc se la queda un dels dos; en Celdoni Soldevila i Serarols que la va mantenir oberta fins la seva mort el 19 d'agost de 1918. Després d'ell la continuïtat la va donar la seva muller, Maria Dolors Rosich i Prat també fins a la seva mort el 17 d'abril de 1935.

La seva filla, Josefina Soldevila i Rosich, se'n va fer càrrec i la va tenir fins l'any 1983 en que tancà definitivament i l'edifici va ser comprat per la Caixa d'Estalvis de Manresa que hi va instal·lar la Sala d'Exposicions "Plana de l'Om", i que actualment és un equipament cultural municipal de la ciutat.

Celdoni Soldevila venia tot tipus de material típic de drogueria i de material químic a la menuda. Dintre d'aquest material hi havia els aparells necessaris pel revelat, papers fotogràfics i els productes necessaris per la confecció de plaques fotogràfiques i de material de revelat, on fotògrafs professionals i afeccionats a la fotografia s'hi subministraven. Alguna vegada de manera molt escadussera inseria un anunci a la premsa, com va ser el cas dels dies 9 i 15 de maig de 1919⁷²³ (figura 3).

⁷²³*El Pla de Bages*, número 10.269 del dijous 15 de maig de 1919, p. 4. (ACBG).

Figura 1.- Fotografia d'autor desconegut de la Plana de l'Om de 1900 on es pot veure al fons la botiga de la "Drogueria del Sr Jaume" on es venia tot tipus de productes químics a la menuda per la confecció de clixés de vidre i del revelat posterior. A la fotografia s'hi pot apreciar l'om que durant tant anys presidí aquesta cèntrica plaça. Es molt interessant veure el rètol pintat al cos d'edifici que sobresurt per sobre de l'edifici de la drogueria i de la confiteria de l'Englantina i que destaquem en detall més avall. (AJVMP).

Figura 2.- Ampliació del cos d'edifici que sobresurt de l'anterior fotografia i que anuncia la realització de fotografies. Aquest anunci corresponia al fotògraf Josep Daura que vivia al número 1 del carrer d'Urgell i aquest cos era la part elevada del edifici on tenia l'estudi de fotografia. (AJVMP).

Antiga Casa Senyor Jaume, Plaça del Olm núm. 6
GRAN REBAIXA DE PREUS EN TOTS ELS ARTICLES
 Unica Casa ben assortida d'objectes fotogràfics, drogues, comestibles i colonials

SECCIO DE FOTOGRAFIA

Plaquas Marca Gullaminot	12 per 12	Plaquas Marca Gullaminot	8 1/2 per 9
" "	10 per 10	" "	4 1/2 per 8
" "	8 per 12	" "	4 1/2 per 10

Papars, postals, cartrolines, de diferents classes i tamanya, revelador, fixador, premses, paniers, llanternes, intermediaris, vinyetes, disparadors, cobetes, copos i probetes crestall graduades, talla-probes en tot tamany.- Esponjes de totes classes
 Articles pels agricultors: Llevors de totes classes, sulfat, etc. etc.

No deixeu de visitar aquesta Casa, Plassa del Olm 6. Telefon 223. - MANRESA

Figura 3.- Anunci publicat al diari El Pla de Bages del 15 de maig de 1909 oferint l'assortiment d'aparells, productes químics necessaris, papers per revelar, etc. per la fotografia. (ACBG)

SOLER i CAMILLO, FREDERIC

Frederic Soler i Camillo va néixer a Sallent on hi va residir tota la vida. Era un folklorista, amant de les tradicions i fervent catòlic. Conreava la literatura i era un bon afeccionat a la fotografia.

L'any 1892 va fer una sèrie de fotografies sobre edificis emblemàtics de Manresa, que es van publicar en tres números de la revista "Il·lustració Catalana"⁷²⁴. Les fotografies eren passades al dibuix i gravades per J. Subietas i Lleopart. Els gravats basats en les seves fotografies van ser 9 vistes: la Seu, la Casa de Caritat, el convent dels caputxins (figura 1), la porta de la Seu, l'hospital, els dipòsits d'aigua (figura 2), el pont nou i el cementiri, el salt dels gossos, i l'hort i la creu del convent dels caputxins.

La seva vessant més literària, històrica i costumista la va plasmar en un llibre titulat "Etimologia del nom de Manresa y costums manresanas"⁷²⁵. Aquest llibre és el fruit d'un treball que va presentar al certament literari que va celebrar la Joventut Catòlica de Manresa el dia 27 de maig de 1901. Posteriorment va guanyar el premi especial del concurs literari que va celebrar la revista "Catalunya artística"⁷²⁶ l'any 1902 amb el treball "Costums de la Terra".

⁷²⁴ *Il·lustració Catalana*, any XIII, número 293 del 30 de setembre de 1892, p. 285; número 296 del 15 d'octubre de 1892, p. 324 i 325; número 298 del 15 de desembre de 1892, p. 360. (AJVMP).

⁷²⁵ *Etimologia del nom de Manresa y costums manresanas*, Frederic Soler y Camillo, Estampa de Lluís Roca y Pla, Manresa, 1901, p. 124. (AJVMP).

⁷²⁶ *Catalunya Artística*, any III, número 108 del 10 de juliol de 1902, p. 455. (ARCA, text digital)

Figura 1.- Gravat dibuixat per en J. Subietas i Lleopart sobre una fotografia realitzada l'any 1892 pel fotògraf sallentí Frederic Soler i Camillo publicada a la revista "Il·lustració Catalana" del 30 de setembre de 1892. El convent dels caputxins estava situat a l'Era de l'Huguet passat Sant Bartomeu construït entre 1882 i 1883 sobre un terreny cedit pel farmacèutic del carrer Sobrerroca en Francesc Miralles i Verdaguer. (AJVMP).

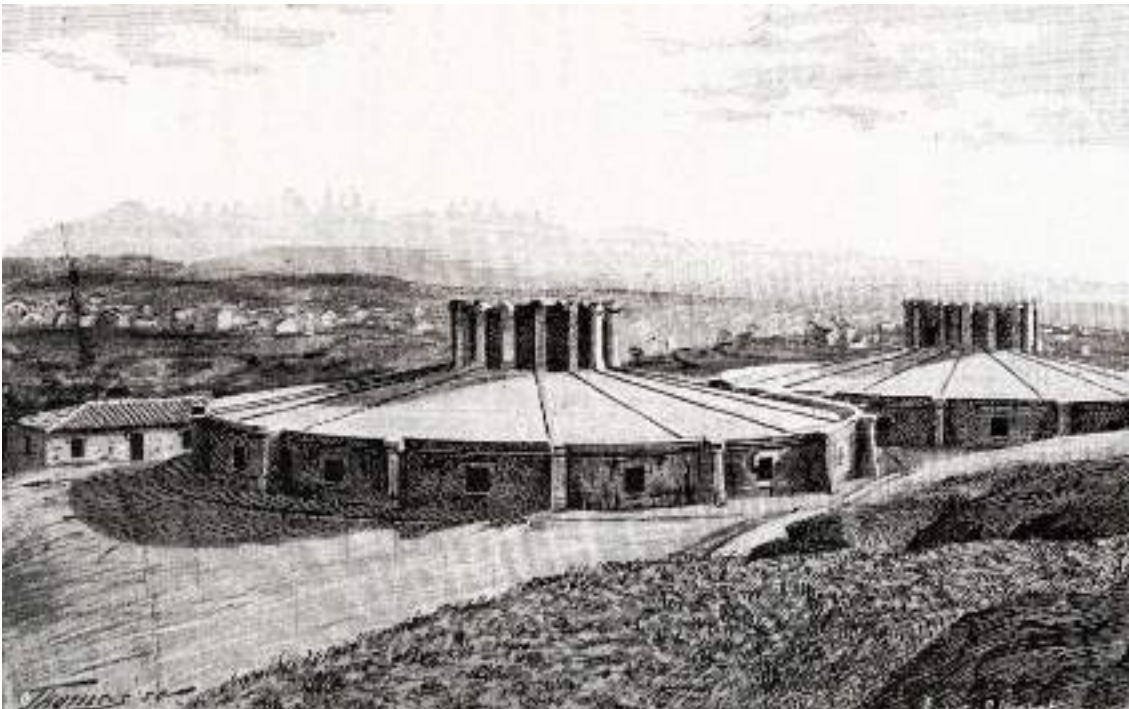

Figura 2.- Gravat dels dipòsits nous d'abastiment d'aigua de boca a la ciutat dibuixats en base a una fotografia realitzada l'any 1892 per en Frederic Soler i Camillo publicada a la revista "Il·lustració Catalana" del 15 d'octubre de 1892. Aquests dipòsits es van construir a la partida dels Ullals al costat de Can Font entre 1884 i 1888 degut a que els existents no donaven prou pressió d'aigua i només a la part antiga de la ciutat. (AJVMP).

SOLER, ANTONI

El fotògraf Antoni Soler va fer unes fotografies de la ciutat en motiu de la peregrinació a la Cova i a Montserrat de gent de tot Catalunya durant els dies 9, 10, i 11 de maig de 1877. Aquestes fotografies, que era un fotoreportatge per la revista “**La ilustración española y americana**” es van fer servir per fer els gravats publicats el dia 22 de maig de 1877⁷²⁷. Van ser un total de sis fotografies: una vista general des del balcó de Sant Pau, una vista del lateral de l’edifici de la Cova, una del Col·legi de Sant Ignasi, una de la Casa de la Culla, una de la façana de l’església de la Cova i una de la Plaça Major. La fotografia del Col·legi de Sant Ignasi encara mostra només dues ales que no tanquen el claustre perquè encara no estava acabat (figures 1 i 2).

Aquest fotògraf tant podia ser un fotògraf afeccionat de la ciutat, però no he trobat cap altre referència d’ell, o bé professional que hagués vingut amb el membres de la peregrinació. Fotògrafs amb aquest nom i que exercien durant aquells anys en tenim varis com els Soler de Barcelona.

Figura 1.- Gravats realitzats en base a les fotografies d’un fotoreportatge fet pel fotògraf Antoni Soler amb sis vistes de la ciutat i publicat a la revista “La Ilustración Española y Americana” del 22 de maig de 1877. Les vistes són una de general de la ciutat des del balcó de Sant Pau, la Cova de Sant Ignasi, la façana de l’església de la Cova, el Col·legi de Sant Ignasi, la Culla, i la Plaça Major. A sota el text del peu del gravat agrandit. (AJVMP).

—4. Vista general de Manresa, tomada desde el balcon de San Pablo.—5. Fachada principal ciudad.—(De fotografías remitidas por D. Antonio Soler.)

⁷²⁷ *La Ilustración española y americana*, any XXI, número XIX del dia 22 de maig de 1877, p. 331 i 337. (BNE).

SOLER, RAMON

Ramon Soler era soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. L'afecció a l'excursionisme el va fer afeccionar-se a la fotografia.

Ramon Soler va guanyar el tercer premi del concurs de fotografia de l'any 1925 organitzat pel mateix Centre Excursionista⁷²⁸ (figura 1) i les fotografies premiades es van publicar al butlletí. El 17 de gener de 1926 és elegit president de la sots-secció d'esports de neu del centre⁷²⁹ i l'any 1928 ho és com secretari de la secció de foment de l'excursionisme⁷³⁰.

Figura 1.- Fotografia realitzada per Ramon Soler l'any 1925 que va guanyar el tercer premi del concurs de l'entitat. La fotografia, realitzada a Joncadella, es va publicar al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, del desembre de 1925. (AJVMP).

⁷²⁸ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 95 de desembre de 1925, p. 154. (AJVMP).

⁷²⁹ *Ibidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 185. (AJVMP).

⁷³⁰ *Ibidem*, número 119 de l'abril de 1928, p. 173. (AJVMP).

SUBIRÀ i TÀPIAS, CONRAD

Conrad Subirà i Tàpias va néixer l'any 1863. Era net d'un pagès manresà del carrer Campdurguell, i fill de l'hostaler Valentí Subirà i Badia, propietari de l'Hostal de la Polla i de Gertrudis Tàpias i Martí⁷³¹ que vivien al carrer Sant Andreu, després al carrer Codinella i més tard es van traslladar al carrer Sant Miquel número 1, 1r pis.

L'Hostal de la Polla va ser comprat pel seu pare, Valentí Subirà conegut popularment com "el vinagreta", a mitjans del segle XIX i el va tenir fins el dia 1 de març de 1858 en què el ven a Antoni Martínez. Estava situat a la Plaça dels Drets on després hi va haver el cinema Modern i el Goya. Estava situat en un indret privilegiat a l'entrada de la ciutat i on confluien els camins de Barcelona i de Vic, dues de les primeres procedències dels forasters.

En Conrad Subirà era un home de profunda religiositat catòlica, molt instruït i de gran coneixements que el van empènyer a obrir sobre l'any 1892 una llibreria al carrer Sant Miquel, número 39 cantonada amb el carrer de les Piques (figura 1). La botiga va restar oberta fins l'any 1912, perquè el dia 15 de setembre de 1912 es traspassa i en Josep Rebordosa hi obre la botiga de queviures "La Vainilla". La seva llibreria era una de les millors de la ciutat, tan pel seu assortiment de materials d'escriptura i de llibres, de material d'oficina, postals i fotografies com es pot veure en la imatge.

En Conrad Subirà era una persona amb molta sensibilitat artística perquè en els seus inicis era pintor⁷³² i els aparadors de la seva botiga es van convertir aviat en una sala d'exposicions i una font inesgotable de presentació d'obres d'artistes novells i consagrats. Hi exposava dibuixos, gravats, fotografies, escultures, pintures, etc. o qualsevol element artístic que podés presentar una novetat i ajudés als artistes a propagar la seva obra. Un d'aquests que hi exposava assíduament era el seu cunyat, el pintor Francesc Morell⁷³³.

Un cas paradigmàtic en va ser l'exposició el mes de setembre de 1897 en que va exposar una fotografia feta mitjançant la nova tecnologia dels raigs X. La premsa ho comentava de la següent manera: "**Hallanse expuestas en el elegante escaparate de la tienda de objetos de escritorio que don Conrado Subirà posee en la calle de San Miguel, varias pruebas de fotografías a través de cuerpos opacos, obtenidas por medio de los renombrados rayos X, con el aparato que con destino al gabinete de física de la "Academia de la Inmaculada", acaba de adquirir el director de dicho establecimiento docente**"⁷³⁴. L'extraordinari del cas, es que encara no feia dos anys del descobriment dels raigs RX per part de Wilhelm Roentgen el dia 8 de novembre de 1895 i que ja fos comprat amb finalitats docents per aquesta acadèmia privada. L'Acadèmia de la Inmaculada era un establiment docent privat que aleshores estava situat a la Plaça del Hospital número 6, 1r pis. El centre docent havia estat fundat pel prevere Pere Servitje i Guitart el 1 de setembre de 1896 i que aquell any, 1897, era regentat per en Josep Oller.

⁷³¹ Gertrudis Tapias i Martí va morir el dia 28 de juliol de 1908 i vivia a la plaça Major número 15, tercer pis. Era també la mare política del pintor Francesc Morell que estava casada amb Anna, la germana de Conrad Subirà. *El Pla de Bages*, número 28 de juliol de 1908, p. 1. (ACBG).

⁷³² Al padró d'habitants de 1886 apareix amb 25 anys amb la professió de pintor i viva a la plaça Major número 2, 2n pis amb la seva mare Gertrudis Tàpias que era vídua. (ACBG).

⁷³³ *La Verdad*, número 597 del dissabte 21 de novembre de 1896, p. 3; *El Pla de Bages*, número 645 del 19 de maig de 1906, p. 3; *El Pla de Bages*, número 1.39 del 24 de setembre de 1907, p. 3; *El Pla de Bages*, número 1060 del 18 d'octubre de 1907, p. 3; *El Pla de Bages*, número 1.112 del 19 de desembre de 1907, p. 2. (ACBG).

⁷³⁴ *Diario de Avisos*, número 508 del dimecres 8 de setembre de 1897, p. 3. (ACBG).

La seva profunda i sincera ideologia catòlica el va fer col·laborar l'any 1887 en la redacció i edició d'un llibret titulat "**Los espiritistas en la Santa Cueva**"⁷³⁵ conjuntament amb en Ramon Ferrer, Domènec Vives, Francesc Torras i Pere N. Calmet. L'obreta es va editar per donar a conèixer els fets que van passar quan un grup d'espiritistes van anar a la Cova de Sant Ignasi i acompanyats per l'ordre religiosa dels jesuïtes, on ells es van dedicar a explicar les seves teories. El llibret acaba dient que els espiritistes eren: "**unos farsantes, unos ignorantes, unos petulantes**".

Una de les seves afeccions era la fotografia, que conreava prenent vistes dels diferents indrets i monuments de la ciutat. Aquesta afecció el va portar a col·laborar en alguna revista com va ser el cas de l'any 1900. La revista era "Alrededor del Mundo" i en els dos exemplars editats els dijous 29 de novembre i 13 de desembre es publica un article titulat "Manresa la Santa" de marcat ideologia catòlica, il·lustrada amb fotografies de Conrad Subirà⁷³⁶ (figura 2). Algunes de les fotografies serviran més endavant per editar una col·lecció de postals.

Aquesta afecció també el va portar a participar en el Concurs Regional Comarcal de fotografia que es va celebrar a Manresa l'any 1905. Ell va ser un dels que van oferir, de manera altruïsta, un premi en aquest concurs⁷³⁷ que era una col·lecció de 10 vistes de la ciutat al tema VII del concurs regional⁷³⁸ amb el tema de postals.

Les vistes que realitzava les venia a la seva llibreria. També va editar una col·lecció de 12 postals en dues etapes, una primera el dia 17 d'agost de 1906 per la Festa Major, i la segona el dia 22 de setembre del mateix any⁷³⁹. La primera part de l'edició la va editar per la Festa Major perquè competís amb la sèrie de postals que Àngel Toldrà Viazo també va treure en aquelles dates. La majoria eren editades en castellà però, al menys, tres d'elles ho van ser en també en català (figures 3 i 4). Després va col·laborar amb en Àngel Toldrà Viazo, editor de postals i fotògraf de Barcelona en l'edició de diverses postals de la ciutat.

La seva afecció a la fotografia anava en paral·lel amb la seva afecció a l'excursionisme, com a moltes persones de la seva generació. Aquest fet el va fer col·laborar en la fundació del Centre Excursionista de la Comarca de Bages el 22 de gener de 1905. Conrad Subirà n'era soci fundador amb el número 80.

Després de tancar la botiga l'any 1912 es casa amb Antònia Burés i Borràs el dia 9 de novembre de 1918⁷⁴⁰. Antònia Burés en aquell moment era la vídua d'en Llogari Torrens i Serra des del dia 20 de desembre de 1915. En Llogari Torrens era un industrial tèxtil propietari de la Casa Torrens que va construir l'any 1905 a la plaça Fius i Palà entre els carrers del Born i de Sant Tomàs, coneguda popularment com a Ca la Buresa, nom provinent del cognom d'ella, però que abans de la defunció d'era coneguda com a Casa Torrens. En Conrad Subirà i Tapias (figura 5) va morir a Manresa el dissabte 2 d'octubre de 1926 a l'edat de 63 anys⁷⁴¹.

⁷³⁵ *Los espiritistas en la Santa Cueva*, Imprenta de SAN JOSÉ, calle de Picas, núm. 8, Manresa, 1887, p. 16. (AJVMP).

⁷³⁶ *Alrededor del Mundo*, Madrid, número 78 del dijous 29 de novembre de 1900, p. 421 a 423; i número 80 del dijous 13 de desembre de 1900, p. 461 a 463. (AJVMP).

⁷³⁷ *Butlletí mensual del concurs y exposició regional de fotografia. Festa Major de Manresa de 1905*, any 1, número 1 del 1 de febrer de 1905, p. 8. (ACBG).

⁷³⁸ *Ibidem*, número 3 del dia 1 d'abril de 1905, p. 35. (ACBG).

⁷³⁹ *El Pla de Bages*, número 744 del dissabte 22 de setembre de 1906, p. 2. (ACBG).

⁷⁴⁰ *Bages Ciutat*, número 3034 del 9 de novembre de 1918, p. 3; i *El Pla de Bages*, número 10.116 del 9 de novembre de 1918, p. 3. (ACBG).

⁷⁴¹ *El Pla de Bages*, número 12.081 del dissabte 2 d'octubre de 1926, p. 1 i 4. (ACBG).

Figura 1.- A l'esquerra en primer pla la botiga del llibreter Conrad Subirà i Tàpias al final del carrer Sant Miquel, al número 39, cantonada amb el carrer de les Piques l'any 1906. Al fons s'hi poden veure tres establiments comercials molt típics d'aquells anys a la Plana de l'Om, eren d'esquerra a dreta la cansaladeria de Ramon Pons, la botiga de roba de Jaume Vidal i la drogueria de Celdoni Soldevila, coneguda popularment com Antigua Casa del Sr Jaume. (AJVMP)

Figura 2.- Fotografia realitzada per en Conrad Subirà i publicada en la revista “Alrededor del Mundo” de Madrid el dijous dia 13 de desembre de 1900. La vista ens mostra l'aiguabarreig del torrent de Sant Ignasi amb el riu Cardener amb el passeig del Riu en primer pla al costat del pont vell. (AJVMP).

Figures 3 i 4.- Vista de la Plaça Major editada per en Conrad Subirà amb fotografies fetes per ell mateix. L'edició realitzada per la Festa Major de l'any 1906 era impresa amb la tècnica de la fototípia que li dona una gran qualitat de la imatge. A l'anvers hi ha la llegenda precedida de les lletres C.S. que corresponen al seu nom, Conrad Subirà, i que es troba imprès al revers de la mateixa. En Conrad Subirà era un gran fotògraf i les seves vistes eren d'una gran puresa visual amb uns enfocament a vegades sorprenents, com la del interior de la Basílica de la Seu. (AJVMP).

Figura 5.- Fotografia d'en Conrad Subirà i Tapias publicada a la revista "**El Comarcano**" número 10 de l'octubre de 1910, p. P. 38,. Aquesta revista era publicada pels Magatzems Gras de Marià Gras de la Plaça Major cantonada Carrer Sant Miquel. En Conrad Subirà era un dels protectors i col·laboradors de l'edició d'aquesta revista. (AJVMP)

THIRIAT, A.

A. Thiriati tenia un impremta a Toulouse que treballava sota la denominació de “Thiriati et Cie” i imprimia, llibres, fulletons, i tot tipus de material. També era fotògraf i a la impremta tenia un taller de fototípiat i de col·lotípiat per editar llibres amb imatges.

Una especialitat seva, a banda dels llibres, eren les postals que editava amb fotografies d'arreu del món. Entre els diferents indrets, en va fer de tota la península i del nostre país. En va fer de Barcelona, Terrassa, Girona, Reus, Sabadell, etc. Ell no viatjava per fer les fotografies, però si que les encarregava i ell en feia l'edició que després distribuïa per a la venda. Deuria establir una sucursal a Barcelona que actuava sota la denominació de **“Fototípiat A. Thiriati y Cia”**.

De Manresa amb fotografies panoràmiques d'un fotògraf desconegut va editar l'any 1910 una subserie de Manresa dintre de la sèrie general de postals del país. Les de Manresa son 18 postals panoràmiques⁷⁴². Les vistes de carrers son esplèndides. Sempre plenes de vida amb la gent fent la seva vida diària (figura 1). A part de la bona qualitat tècnica de la fototípiat tenia uns enfocaments que sortien del fet fins aleshores; el pont de Sant Francesc i l'intercanviador des de la riba del cardener, la del carrer del Born, la façana de l'antiga capella del rapte, les dues imatges del parc de la Seu, etc.

Figura 1.- Postal editada l'any 1910 amb la vista de la carretera de Vic per A. Thiriati de Toulouse. Malgrat no haver-hi quasi be cap automòbil circulant-hi, es pot apreciar el desordre fenomenal existent amb la circulació dels carros pel transport de mercaderies. Aleshores la carretera de Vic era una de les principals artèries de magatzems, destil·leries i altre tipus d'indústries i comerços. (AJVMP).

⁷⁴² Van des de la número 296, *Vista del riu i edifici de los P.P. Jesuïtes de la Santa Cueva*; fins el número 314, *Puerta de la catedral*.

THOMAS i BIGAS, JOSEP

Josep Thomas neix a Barcelona el 22 de febrer de 1852. El seu pare Eudald Tomàs era mestre d'obres. Va estudiar arquitectura, es va casar amb Mercè Corrons i van tenir dos fills.

No va exercir mai d'arquitecte i es dedicà a la impremta i la fotogravació d'imatges. L'any 1876 funda amb el dibuixant Jaume Serra i Pausas, amb Heribert Mariezcurrena i Corrons, i amb Miquel Joaritz i Lasarte la raó comercial "Sociedad Heliográfica Española" dedicada als treballs d'impressió i de gravació que tenia els tallers al carrer Consell de Cent número 259. Tots quatre també eren fotògrafs i introduïren aquell any 1875 la tècnica de la fototípia a casa nostra. Aquesta societat es dissolgué l'any 1879. Els tallers se'ls queden en Miquel Joaritz i Heribert Mariezcurrena que continuen amb el negoci.

Josep Thomas obre l'any 1880 un nou taller a la Gran Via, que després trasllada al carrer Llúria número 144 i que finalment l'any 1895 encarrega a l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner un nou edifici al carrer Mallorca que es coneixerà com la Casa Thomas on traslladaran la impremta que serà una de les més grans d'Europa. En aquest taller treballaven amb totes les tècniques de la impressió, com la colografia, la litografia, la fototípia, el fotogravat, la cromotípia, la tricromia, etc. Entre molt tipus de treballs editava sèries de postals d'arreu. Les fotografies, però, no les feien ells si no que les encarregaven a fotògrafs locals.

En Josep Thomas va morir a Berna l'any 1910 i en Lluís Thomas es va encarregar del negoci. A partir de l'any 1903 i fins l'any 1928 van editar postals de Manresa. En tots els casos, excepte en la primera postal de 1903, les fotografies van ser encarregades al fotògraf manresà Josep Guixà, que figura a les postals amb les inicials "J.G."

La primera vista fotogràfica era una vista de la part meridional de la ciutat (figura 1), i les altres sèries tenien des de 20 fins a 43 postals. Totes presentaven un catàleg de vistes que s'anaven actualitzant però sense canviar els enfocaments (figures 2 i 3). També editava tot tipus de documents, àlbums, etiquetes, embolcalls, etc. Entre altres coses de la ciutat va editar el programa de la Festa Major de l'any 1928. Abans es van fer les proves corresponents al conjunt de fotografies per veure com quedava (figures 4 i 5), perquè era la primera vegada que la portada del programa d'actes oficial era amb fotografia i no amb un dibuix com fins aleshores.

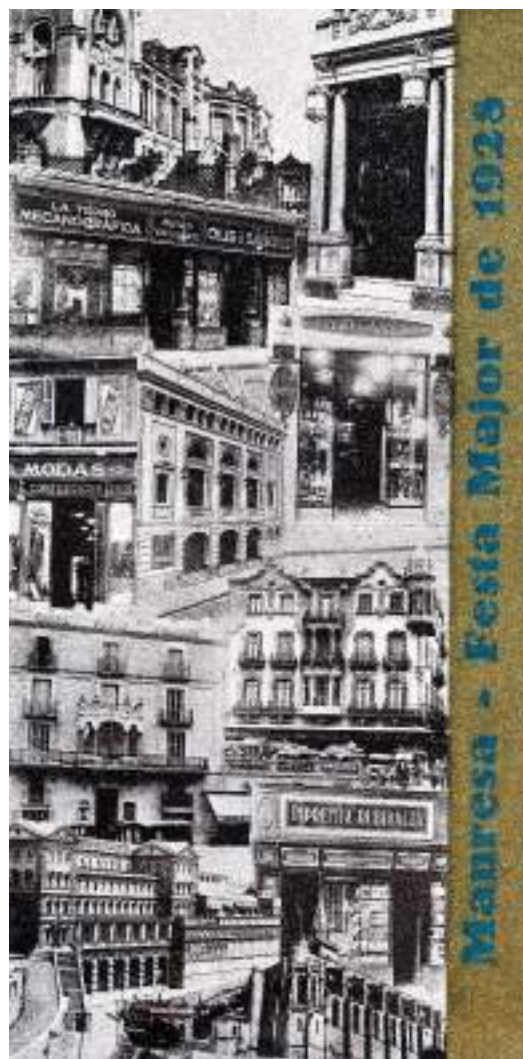
Figura 1.- Vista del puig Cardener amb la Basílica de la Seu amb la Casa de les Ànimes al cim, el riu Cardener, el pont vell, i el Passeig del Riu en una fotografia presa des del camí de la Cova que la Fototípia Thomas va editar l'any 1903. (AJVMP).

Figura 2.- La plaça Valldaura en una fotografia editada com a postal per la Fototípia Thomas l'any 1912 on encara no hi havia l'església de la Mare de Déu de la Mercè construïda l'any 1960, ni la Casa Fornells o Morros construïda l'any 1910 i situada a al cantonada de la Muralla de Sant Domènec amb el carrer d'Urgell. (AJVMP).

Figura 3.- La Font de Neptú, davant del pont nou, segons la fotografia editada com a postal per la Fototípia Thomas l'any 1928. La fotografia de Josep Guixà va ser costumista al prendre la gent que hi havia allí en aquell moment. (AJVMP):

Figures 4 i 5.-A l'esquerra la prova feta per la Fototípia Thomas i a la dreta el programa oficial imprès dels actes de la Festa Major de l'any 1928. La portada és un conjunt de fotografies fetes per en Josep Guixà on a més de vistes de monuments hi ha les fotografies de diverses botigues de la ciutat com els Magatzems Jorba, la Llibreria Rubiralta, l'Hotel de "Sant Domingo", la pastisseria de l'Englantina al carrer Sobrerroca, la drogueria i botiga de queviures de Marià Vall-llosera, la de màquines d'escriure de Lluís Vall-llosera, i la de robes de Pepita Jorba. (AJVMP).

TOLDRÀ i VIAZO, ÀNGEL

Àngel Toldrà i Viazo va nèixer a Barcelona el 17 de maig de 1867 (figura 1). Es va casar amb Antònia Monsó i viva en una torre a sant Gervasi, molt a prop de l'astrònom Josep Comas i Solà, amb qui hi va col·laborar en la realització de fotografies meteorològiques i astronòmiques; perquè a més tots dos compartien l'interès pels instruments científics.

Va estudiar comerç i comptabilitat cosa que el va portar a invertir en borsa. Al seus inicis Àngel Toldrà no tenia cap lligam amb la fotografia. Ell tenia una papereria al carrer Canuda i tenia la representació de papers especials i cromos de la casa belga Biermans. Tenia amistat amb Modest Urgell que era pintor i autor teatral, i com Àngel Toldrà tenia molta sensibilitat artística el va portar a la compra d'antiguitats.

Com que volia ampliar el negoci de la papereria i tenia sensibilitat artística, durant uns anys que estava en increment el món de la fotografia aplicada a la targeta postal il·lustrada que vivia un període esplendorós, i això li va fer pensar que es podria dedicar a l'edició de postals i per tant es va decantar cap aquest món. Com que ell no coneixia el món de la fotografia li van aconsellar que contractés algun fotògraf professional i que ell fes les edicions. Va contractar un fotògraf francès especialitzat en fotografia panoràmica que es deia Lucien Roisin i van pactar un període de col·laboració que va durar entre 1906 i 1911⁷⁴³. Per fer les fotografies anaven tots dos amunt i avall pel país i Àngel Toldrà li indicava quina era la panoràmica que volia. Ho feia ajudat d'un marquet que li donava l'enquadrament que tindria després la postal. Després d'aquesta col·laboració Lucien Roisin s'establí pel seu compte a Barcelona on va obrir un estudi i li feia la competència amb l'edició de postals.

Les edicions de postals D'Àngel Toldrà i Viazo es defineixen per la seva gran qualitat, pel nivell excel·lent que aconseguí en l'art de la fototípia, i es poden definir com d'excel·lència les seves edicions sobretot en les monocromes en blanc i negre, difícilment superables. Les seves postals es reconeixen perquè sempre porten les inicials A.T.V.. Algunes edicions, però, hi va posar com a peu d'editor el seu nom sencer. Feia sèries reduïdes de postals de temes locals o temàtiques particulars; però ell tenia una sèrie general de postals panoràmiques que inclús va arribar a editar un catàleg. Va arribar al nombre de 4577 postals d'arreu. Llocs de tot Catalunya, però també de Mallorca, Navarra, País Basc, etc. La primera part de catàleg són totes de Barcelona que van arribar fins a la número 310. Després va sortir cap altres localitats catalanes i les alternava amb les de Barcelona. De Manresa en va fer subsèries, dintre de la sèrie general segurament amb fotografies de Lucien Roisin. La primera va ser editada durant el primer semestre de 1906 i consta de 18 postals panoràmiques⁷⁴⁴ (figura 2). Aquesta primera subsèrie en va fer dues versions, una versió en català i una altra en castellà. La segona subsèrie consta de 12 postals⁷⁴⁵ i es va editar el primer semestre de 1908 (figura 3) i era editada en català. La tercera subsèrie consta de 10 postals⁷⁴⁶, es va editar per la Festa Major de 1913 i la llegenda va ser impresa en castellà (figura 4). En aquesta darrera subsèrie la "Vista Panoràmica" es una postal doble; i era la primera vegada que s'editava una postal d'aquesta grandària. Aquesta tercera subsèrie va ser editada per la Impremta Boixeda amb

⁷⁴³ **Terrassa: Territori postal. Les targetes postals terrassenques (1900-1920)**, Rafel Comes i Ezequiel, Ana Fernández Álvarez, i Montse Saludes i Closa. Col·lecció Joan Arnella, número 2, Terrassa, 2009

⁷⁴⁴ Van de la número 875, **Vista general desde Santa Catalina**, a la número 887, **Fachada principal de la Santa Cova**.

⁷⁴⁵ Van de la número 2347, **Estació del F.C. del Norte**, a la número 2358, **Carrer de la Muralla del Carme**.

⁷⁴⁶ Van de la número 4202, **Bifurcación de la Carreteras de Barcelona é Igualada**, a la número 4211, **Vista panoràmica**.

autorització d'Àngel Toldrà i és la menys atractiva de les tres, no pas per la qualitat, si no per les vistes panoràmiques editades.

L'any 1906, quan va editar la primera subsèrie de 18 postals, també va editar-ne una de monotemàtica sobre la Cova de Sant Ignasi, amb el títol genèric de "Sant Ignacio en Manresa" formada per 10 postals (figura 5). Va ser el primer que va editar una vista panoràmica triple de la ciutat des del cim de Santa Caterina, que agafava des del congost fins la Basílica de la Seu. La col·laboració amb l'astrònom Josep Comas i Solà va fer que edités sèries de postals astronòmiques. Els clixés fotogràfics i els romanents de les postals els tenia emmagatzemats en males condicions i la humitat els va malmetre. Va tancar la botiga a la dècada de 1950. Va morir el dia 1 d'octubre de 1956 a l'edat de 89 anys.

Figura 1.- Fotografia d'Àngel Toldrà i Viazo, editor de postals molt prolífic i amb una edició neta i contrastada de les imatges pel mètode de la fototípia.

Figura 2.- Vista de la Plana de l'Om i del carrer Sant Miquel editada en una postal en fototípia per Àngel Toldrà i Viazó l'any 1906. Les fotografies de les postals que editava eren un enquadrament de vida quotidiana però que resultava impossible que les persones captades es sostraguessin del fet de fer la fotografia i tots acabaven mirant a la càmera perquè aquest fet era del tot inusual aquells anys i despertava una gran expectació. (AJVMP).

Figura 3.- La Baixada de Sant Marc tal com era l'any 1908 en què Àngel Toldrà va editar aquesta postal mostrant les persones fent la vida quotidiana tot anat i venint per la baixada i pel camí dels corralles. La reproducció de la fotografia és d'una gran qualitat veient-se tots els detalls amb una gran nitidesa. (AJVMP).

Figura 4.- Postal editada l'any 1913 per Àngel Toldrà de la cruïlla de carreteres entrant al pont de Sant Francesc abans de l'ampliació i col·locació de la barana tal com el coneixem actualment, que es va fer l'any 1922. També es pot veure la línia d'enllaç del ferrocarril entre les estacions de Manresa-Riu i la del Nord amb un tren que circula cap a aquesta última. A l'esquerra de l'altre costat del pont hi ha la caseta dels burots on es cobraven els imports de les mercaderies que s'entraven a la ciutat. (AJVMP).

Figura 5.- La capella domèstica o interna de la Cova de Sant Ignasi amb fotografia realitzada l'any 1906 i editada aquell any per Àngel Toldrà i Viazó en una sèrie de postals que va fer exclusivament d'imatges de la Cova per vendre-les allí mateix. (AJVMP).

TORRA i PUJOL, RAMON

Ramon Torra i Pujol neix a La Coromina el dia 28 de maig de 1887 fill de Josep Torra i Paula Pujol⁷⁴⁷. A principis de 1900 arriba a Manresa i fa estudis tèxtils, treballant primer als Magatzems Gras de la plaça Major com a dependent i després entra a treballar a la fàbrica tèxtil de Cal Torra, al carrer del Bruc cantonada carrer del Cós propietat de la raó social “Gallifa, Vila i Cia” on arriba a ser-ne el director l’any 1918.

El dia 6 de juny de 1915 es casa amb Teresa Ferrer i Ferrés de Barcelona. L’any 1918 deixa la feina a la fàbrica i compra la Impremta “Sant Josep” a la vídua de Josep Torrella i Angla, Josepa Martí, i al seu fill Francesc Torrella i Martí. La impremta disposava de dos locals al carrer de Les Piques, els número 8 i 15. En aquesta situació hi resta poc temps i es trasllada per la Festa Major de 1919, el 31 d’agost, al local del carrer Sobrerroca número 25-27, on hi havia estat la Ferreteria Armengou i els Mobles de “La Central” i obren el dia 1 de setembre en aquesta nova adreça.

El dia 17 de març de 1920 Ramon Torra s’associa amb el seu cunyat Ramon Ferrer i Ferrés i constitueixen la raó social “Torra i Ferrer, S. en C”. Aquesta societat va durar poc i el dia 1 de gener de 1926 en Ramon Torra li compra la part al seu cunyat i constitueix una nova raó social denominada “Ramon Torra, S. en C.”. Mentrestant la impremta anava marxant endavant però el dia 16 d’agost de 1933 afegeix la llibreria que havia estat del seu germà Valentí al mateix carrer Sobrerroca número 36 i amplia amb la llibreria i papereria, a més de crear al fons del local una sala d’art denominada com la llibreria “Civtat”.

En aquesta nova situació no hi està gaire temps i l’any 1936 trasllada els dos locals al carrer del Born número 11. La llibreria, papereria i sala d’art a davant i la impremta al darrera de la botiga. Al passar al carrer del Born amplia la llibreria i papereria a la venda d’aparells de fotografia i al revelat de negatius. En motiu del “Dia del Llibre” d’aquell any insereix un anunci al diari “El Pla de Bages” on comunica aquesta ampliació d’objectius (figura 1).

Després de la guerra civil la impremta agafa volada i necessita més espai, pel que l’any 1942 la trasllada al carrer Urgell número 25 on també era el domicili familiar. En Ramon Torra es va posar malalt l’any 1944 i va morir el dia 2 d’abril de 1946. Aleshores el seus fills Albert i Rosalia Torra i Ferrer es fan càrrec del negoci, l’Albert a la impremta i la Rosalia a la llibreria. El 29 d’abril de 1958 es separa la impremta de la llibreria i continuen sent portats pel mateixos Albert i Rosalia.

La impremta a l’any de la separació, 1958, es trasllada al carrer Sant Cristòfol número 19. L’Any 1995 canvia el nom da la raó social i passa a denominar-se Litoplex, que després serà venuda i el nou propietari la va traslladar a Sant Fruitós de Bages. La llibreria va tancar l’any 1975 i la impremta Litoplex va continuar fins l’any 2011 en que tancà.

⁷⁴⁷*Els Torra, una família manresana. De teixidors de vels a impressors i llibreters*, Montserrat Torra i Puigdemívol, Centre d’Estudis del Bages, col·lecció Monogràfics número 31, Manresa, 2020, p. 192. (AJVMP).

Llibreria Ciutat
***** BORN, 11 *****

Per

Dia del Llibre

s'admeten encàrrecs de tota mena
d'obres a servir aquell dia, amb
el descomp'te establert.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA

CAMARAS

ACCESSORIS

PRODUCTES FOTOGRAFICS
de totes les marques

TREBALLS DE LABORATORI

Figura 1.- Anunci aparegut al diari "*El Dia*" del dissabte 11 d'abril de 1936 comunicant que a la nova llibreria "Ciutat" del carrer del Born també es vendran aparells de fotografiar i es revelaran negatius. (ACBG).

TORRAS i FARELL, LLUÍS

Lluís Torras i Farell neix a Manresa l'any 1867 a la casa familiar del carrer Remei de Baix fill del fabricant i comerciant Ignasi Torras i Perramon, i de Margarida Farell de Torres. De ben jove té una ascendència pel dibuix i la pintura i estudia a l'acadèmia que el pintor Francesc Morell té establerta al carrer Sobrerroca número 42. Lluís Torras i Farell es va casar amb Josep Falguera i va tenir dues filles i un fill.

Lluís Torras i Farell es desplaça a Barcelona i estudia amb el pintor Tomàs Moragas que era professor a Llotja des de l'any 1877. Al acabar va muntar una acadèmia particular de dibuix i pintura. Amb ell desenvolupa les seves habilitats i es consagra com a retratista, aquarel·lista i pintor de temàtica religiosa. Treballava sobretot l'oli i l'aquarel·la dels qual ha deixat una gran producció. Es va quedar a viure a Barcelona i va ser un pintor molt apreciat per la qualitat de les seves obres, sobretot pels retrats a l'oli. La primera exposició que va fer van ser uns dibuixos que va exposar a la botiga "Ciudad de Bombay" d'Ignasi Serra al carrer Ferran l'any 1891.

L'any 1896, que ja viva a Barcelona, va formar part del jurat del concurs de trajos infantils celebrat al teatre Principal conjuntament amb el pintor Antoni Esplugas⁷⁴⁸. L'any 1900 la revista "La Il·lustració llevantina"⁷⁴⁹ li publica un dibuix d'Eusebi Güell i Bacigalupi president dels jocs florals d'aquell any (figura 1).

L'any 1901 es presenta a l'Exposició Manresana de 1901 amb diverses obres. Entre elles destaca el retrat del Papa Lleó XIII de grandària natural i fet al pastel. També presentà diverses aquarel·les⁷⁵⁰.

El dibuix i la pintura eren la forma d'expressió més genuïna de Lluís Torras i Farell, però també es va afeccionar a la fotografia com a eina indispensable pels seu quadres i dibuixos. Feia un enquadrament del que volia pintar i retenia la imatge estàtica per després traspasar-la a la seva obra pictòrica. La primera exposició que fa de la seva obra la fa a la Sala Parés del carrer Petritxol l'any 1903⁷⁵¹. L'any 1907 el diari manresà "**El Pla de Bages**" inseria una nòtula en la que deia: "**L'intelligent artista pintor y fotògraf, nostre apreciat compatriota y amic don Lluís Torras Farell, està preparant un preciós quadro ab el nom de Retorn de Muntanya, quin quadro pensa enviar a la pròxima Exposició de Belles Arts de Barcelona**"⁷⁵². Aquí ja se'l qualifica de fotògraf, i en canvi no se li coneix cap obra de fotografia; el que indicaria que la utilitzava com eina auxiliar de la seva obra.

A més de continuar treballant amb la seva obra, l'any 1908 obre una acadèmia de dibuix, pintura i fotografia al carrer Girona número 90, 1r pis 2a porta de Barcelona (figura 2) i per tenir alumnes va inserir un anunci al diari "La Veu de Catalunya"⁷⁵³. En aquest anunci tan ofereix els seus serveis com a pintor i fotògraf com també anuncia que admet alumnes particulars. El diari manresà "**El Pla de Bages**" també es va fer ressò de l'obertura d'aquesta acadèmia⁷⁵⁴.

⁷⁴⁸ **La Publicidad**, número 6.212 del dilluns 10 de febrer de 1896, p. 3 (Hemeroteca digitalitzada d'ARCA)

⁷⁴⁹ **La Il·lustració Llevantina. Revista Artística-literaria de Catalunya, València, Mallorca y Rosselló**, any I, número 7 del 10 de maig de 1900, p. 165. (Hemeroteca digital ARCA).

⁷⁵⁰ **La Exposición Manresana de 1901. Notas para la historia industrial, mercantil y agrícola de Manresa**, Maurici Fius i Palà, Imprenta de Viuda é Hijos de Abadal, Manresa 1902, p. 70. (AJVMP).

⁷⁵¹ **Història de la ciutat de Manresa, 1900-1950**, Volum III, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1991, p. 475. (AJVMP).

⁷⁵² **El Pla de Bages**, número 843 del dimecres 23 de gener de 1907, p. 2. (ABCG).

⁷⁵³ **La Veu de Catalunya**, número 3.445 del dissabte 21 de novembre de 1908, p. (Hemeroteca digital ARCA).

⁷⁵⁴ **El Pla de Bages**, número 1652 del dijous 21 d'octubre de 1909, p. 3. (ABCG).

A Manresa venia de tan en tan i quan podia feia alguna exposició de la seva obra. Així tenim que el diumenge dia 19 d'abril de 1914 inaugura una exposició dels seus quadres a la secció de fotografia dels Magatzems Jorba⁷⁵⁵, i que el dia 1 de gener de 1926 s'inaugura un altre exposició de 24 aquarel·les⁷⁵⁶ seves a l'Associació de la Premsa de Manresa i Comarca⁷⁵⁷. L'any següent fa una altre exposició individual a la Sala Parés el mes de maig amb tan d'èxit que hi va vendre tots els quadres exposats⁷⁵⁸. Amb la seva obra va guanyar premis arreu d'Europa, en llocs com Barcelona, Madrid, Munic, etc.

També va fer retrats per la galeria de benefactors de casa Caritat com el de Prudenci Comellas i Sala. Lluís Torras i Farell va morir a Barcelona el dia 28 de febrer de 1932 a l'edat de 64 anys.

⁷⁵⁵ **Bages-Ciutat**, número 1.294 del divendres 17 d'abril de 1914, p. 2. (ACBG).

⁷⁵⁶ **Ciutat. Ideari d'art i cultura**, any I, número 1 de febrer de 1926, p. 17 i 18. (AJVMP).

⁷⁵⁷ **El Pla de Bages**, número 11.863 del dijous 31 de desembre de 1925, p. 3. (ABCG).

⁷⁵⁸ **La Vanguardia**, del divendres dia 27 de maig de 1927, p. 15. (Hemeroteca La Vanguardia).

(Biblioteca de la Universitat de Barcelona)

ESCH. N.º. 14. EUSEBI GÜELL Y BACIGALUPI

PRESDENT DES JOCIS FLORALS D'EMPUANT.

Figura 1.- Dibuix de Lluís Torres i Farell publicat l'any 1900 a la revista "La Il·lustració Llevantina" del dia 10 de maig de 1900 d'Eusebi Güell i Bacigalupi, comte de Güell, president dels Jocs Florals celebrats a Barcelona.

Figura 2.- Anunci que Lluís Torras i Farell va inserir al diari “La Veu de Catalunya” el dissabte dia 21 de novembre de 1908, donant a conèixer l’acadèmia que havia obert al carrer Girona de Barcelona. (Hemeroteca digital ARCA).

TRAPÉ i BACARDIT, MIQUEL

Miquel Trapé i Bacardit pertanyia a una nissaga d'industrials betaires de la ciutat que tenia la fàbrica de betes al carrer Caritat, als números 15 i 18, entre finals del segle XIX i mitat del XX. Fabricava betes, cintes, i fil de cotó i de fil (figura 1). També es feia el tint i el blanqueig, tot al mateix carrer. Entre els anys 1914 i 1922 també es va fer càrrec de la fàbrica de cintes d'Isidre Dalmau situada al carrer Viladordis, que al final la va integrar a la del carrer Caritat.

En Miquel Trapé era un fotògraf afeccionat que revelava les fotografies en paper fotogràfic de postal per poder-les enviar com a postal social. Era una persona profundament catòlica que de jove havia militat a la “Joventut Catòlica”, on va arribar a ser president. Durant la guerra civil li van confiscar les propietats, la fàbrica va ser col·lectivitzada i ell va marxar de la ciutat⁷⁵⁹. A la seva mort heretà el negoci el seu fill Cristòfol Trapé i Cornet que el va fer anar derivant cap als articles de cautxú i la confecció de roba.

En Miquel Trapé era un gran afeccionat als automòbils i les fotografies recollides mostren aquest aspecte personal. Les fotografies editades com postals portaven el seu segell (figures 2, 3 i 4) i ens mostren els vehicles d'aquells anys amb un interès històric en el món de l'automoció.

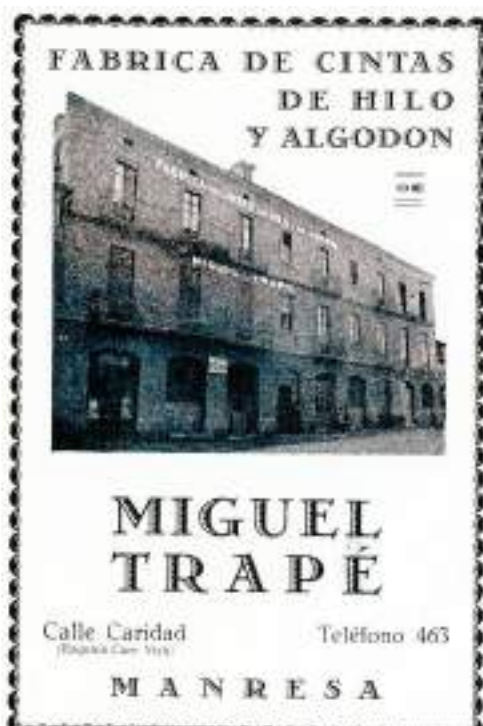

Figura 1.- Publicitat que Miquel Trapé va inserir al llibre titulat “Manresa y su comarca. Sus bellezas, agricultura, industria y comercio” editat per l’Ajuntament de la ciutat l’any 1929. (AJVMP).

⁷⁵⁹ *La guerra civil (1936-1939), volum I*, Història gràfica de Manresa, Joaquim Aloy, Pere Gasol, i Jordi Sardans, Edicions Parcir, Manresa, 199, p. 371. (AJVMP).

Figures 2 i 3.- A dalt sortida amb automòbil l'any 1924 amb la família Rovira. A baix sortida d'un grup de persones a la dècada de 1920 amb un automòbil descapotat tipus autobús amb capacitat per portar fins a 18 persones més el conductor. (AJVMP).

Figura 4.- Viatge a Barcelona a principis de la dècada de 1920 amb un autobús de 24 places, possiblement amb el personal de la fàbrica. Segell que tamponava a les postals que feia amb les seves fotografies. (AJVMP).

TUNEU, JOSEP

Josep Tuneu era un fotògraf afeccionat manresà que feia fotoreportatges. Entre els que coneixem està el reportatge fotogràfic publicat a la revista “Apuntes”. Aquesta revista setmanal va aparèixer a Manresa com una revista cultural el dia 6 de febrer de 1904 i es va deixar de publicar al 21 de gener de 1905. En aquesta revista del dia 23 d’abril de 1904⁷⁶⁰ hi ha un reportatge sobre la visita del rei Alfons XIII a Manresa el dia 15 d’abril i la ciutat va construir tres arcs de triomf per celebrar la visita. Un era a la plaça Major construït per l’Ajuntament, un altre a la Plana de l’Om construït per l’exèrcit i un tercer era al carrer del Born construït pels Magatzems Jorba. En Josep Tuneu va fer dues de les quatre fotografies que es van publicar en aquesta revista, que eren: una titulada “Arco en la Plaza Mayor” i una segona “Arco en la Plaza del Olmo” (figura 1).

Figura 1.- Fotografia realitzada per Josep Tuneu de l’arc de triomf que l’Ajuntament va construir a la Plaça Major en motiu de la visita del rei Alfons XIII el dia 15 d’abril de 1904 i que es va publicar a la revista manresana “Apuntes” del 23 d’abril. (ACBG).

⁷⁶⁰ *Apuntes*, número 15 del 23 d’abril de 1904, p.

VALLÉS i PARERA, JOSEP

Josep Vallés era germà d'en Valentí Vallés que va ser una de les ànimes de la fundació del Grup Excursionista Manresà l'any 1922 que després s'anomenarà Grup Excursionista Montserrat i poc després acabarà sent el Centre Excursionista Montserrat⁷⁶¹ del que en va ser el primer president. Després l'any 1927 introduí a la ciutat l'escoltisme.

En Josep Maria Vallés era afeccionat a la fotografia i es va presentar al concurs-exposició de fotografia que el Centre Excursionista de la Comarca de Bages organitza el 29 de febrer de 1908 en motiu de les festes del centenari de les batalles del Bruc. Hi va presentar diverses fotografies relatives a aquesta temàtica. Va guanyar el premi de mèrit a l'apartat de la comarca de Bages amb el títol "Voler és poder"⁷⁶².

Posteriorment forma part del jurat del "III Concurs fotogràfic" organitzat pel "Centre Excursionista Montserrat" per la Festa de la Llum de 1924, juntament amb el fotògraf Manuel Villaplana⁷⁶³.

⁷⁶¹ *Història de la Ciutat de Manresa (1900-1950)*, Volum III, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1992, p. 475. (AJVMP).

⁷⁶² *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, any III, número 22 del 15 de juny de 1908, p. 61. (AJVMP).

⁷⁶³ *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*, número 12 del març de 1924, p. 37. (ACBG).

VERT i VILA, JOAN

Joan Vert i Vila neix l'any 1909 a Barcelona. Als divuit anys es trasllada a Manresa on comença a treballar a la botiga de fotografia d'Enric Masana, al carrer del Born. En aquest establiment aprèn l'ofici de fotògraf i té accés als millors aparells fotogràfics que hi havia aleshores al mercat. En aquesta feina hi roman set anys i a mesura que va aprenent l'ofici es va encarregant de fer els treballs fotogràfics de la casa. La seva dedicació i professionalitat fan que sigui nomenat cap de laboratori.

Al anar-se especialitzant en les tècniques fotogràfiques va esdevenir fotògraf professional amb especialització pels reportatges i la fotografia d'estudi per encàrrec. Amb el bagatge adquirit a la botiga d'Enric Masana va decidir iniciar-se com a fotògraf independent. Els seus inicis com a fotògraf independent no van ser fàcils i l'any 1932 s'estableix com a professional de cara al públic obrint el primer estudi al Carrer Ginjoler número 10. En una primera etapa compagina les dues activitats.

Entre els diferents treballs portats a terme a "Casa Masana" del carrer del Born, destaca una sèrie de postals de la ciutat editada l'any 1933, amb la marca "Masana" en què en la postal número 3 hi figura com a fotògraf (figura 1). L'any 1939, tot just acabada la guerra, van editar conjuntament una segona sèrie de postals.

L'any 1940 trasllada l'estudi fotogràfic als baixos del carrer Sant Fruitòs, 15 (figura 2); tot continuant amb la col·laboració amb Enric Masana. En aquesta etapa es dedicava als reportatges per encàrrec i a la fotografia d'estudi. Aquesta dedicació professional, en uns anys de depressió econòmica i autarquia, li permetia fer reportatges dels fets que passaven a la ciutat dels anys de la postguerra de la guerra civil (1936-1939). La seva sensibilitat per captar situacions d'aquella època fan que les seves fotografies ens permetin veure una ciutat tal com era: trista i grisa (figura 3).

Una altre especialitat que va conrear va ser la de l'edició fotogràfica comercial i l'edició de postals, que va aprendre quan estava amb l'Enric Masana. Durant els 17 anys en que va mantenir la col·laboració amb la "Casa Masana" va editar postals sota la marca comercial "Masana" i també en va editar directament amb la marca "Vert".

Joan Vert era també músic i va crear una orquestra en la que ell era l'ànima. Era l'Orquestra Rialto on ell a més de ser-ne el representant hi tocava l'acordió i el piano. Aquesta orquestra va estar en actiu durant la dècada de 1940 (figura 4)

L'any 1940 comença l'edició de postals amb la marca "Vert" i fa una primera edició amb els mitjans d'aquella època, i amb fotografies tirades l'any 1935 abans de la guerra civil, per tenir unes imatges exemptes dels desastres produïts pels fets d'aquets període (figura 5). Aquesta activitat la va continuar exercint durant tota la seva vida professional com a complement de la fotografia d'estudi i d'encàrrec. Entre els anys 1944 i 1957 va editar al voltant de 12 sèries de postals de la ciutat. Encara al final de la seva etapa professional, l'any 1966, va iniciar l'edició d'una sèrie de postals en color que després el seu fill va continuar, esdevenint una de les col·leccions de postals més prolífica de les editades a Manresa amb un centenar de vistes.

Durant aquesta etapa va deixar la col·laboració amb Enric Masana i s'independitza definitivament. Continua treballant com a fotògraf amb l'estudi del carrer Ginjoler, ampliant l'edició de postals a tot Catalunya i especialment les de Montserrat.

Allí va romandre per un període de 12 anys, fins l'any 1952, en que buscant un local més cèntric es trasllada a la Muralla del Carme número 4, 1r pis on s'hi instal·la ajudat per la seva muller Dolors Bonvehí Llobet. Com que el local no tenia aparador directe al carrer, va fer construir dos aparadors a banda i banda de l'entrada de l'escala de veïns on posava les fotografies fetes a l'estudi (figura 6). Vuit anys després, l'any 1960, el seu fill Joaquim s'incorpora al negoci de la fotografia i l'ajuda tot aprenent l'ofici.

Durant aquest període va continuar amb l'activitat fotogràfica i amb l'edició de postals de tot Catalunya, introduint la il·luminació a mà de les postals en blanc i negre per dotar-les de color.

A l'any 1974, al fer 65 anys, decideix jubilar-se i deixar la professió de fotògraf en actiu. El seu estudi passa al seu fill únic, en Joaquim Vert i Bonvehí i a la seva muller Maria del Carme Bover Sellarés. Joan Vert i Vila va morir l'any 2004 als 95 anys d'edat.

Figura 1: Fotografia de Joan Vert i Vila editada a la postal número 3 de la sèrie que l'any 1933 la casa de fotografia d'Enric Masana va editar amb unes característiques diferents de les que es feien aquells anys, sobretot pel que fa al marge dret, on hi ha la llegenda i les dades de l'editor i del fotògraf. (AJVMP)

Figura 2: Als baixos d'aquesta casa situada a la carrer Sant Fruitòs número 15, l'any 1940 el fotògraf Joan Vert i Vila hi trasllada el seu laboratori fotogràfic des de la seva primera ubicació al domicili que tenia al carrer Ginjoler. (AJVMP).

Figura 3: Joan Vert va captar aquesta imatge entre els anys 1940 i 1947 d'una parada militar del cos armat de la "guàrdia civil" a la Plaça de l'Institut durant un acte de l'aniversari de l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat. A la part inferior dreta hi ha la referència del fotògraf. (AJVMP).

Figura 4.- Programa de presentació de l'Orquestra Rialto amb els seus set components. Un d'ells, el del mig a sota, amb l'acordió és en Joan Vert i Vila, que també n'era el representant del conjunt musical. Al programa hi apareixen les dues adreces: la de l'estudi fotogràfic del carrer Sant Fruitòs i la de la "Casa Masana" del carrer del Born. (AJVMP)

Figura 5.- Fotografia de la Plana de l'Om presa pel fotògraf Joan Vila l'any 1935 i editada per ell mateix l'any 1940 en la primera sèrie que treia al mercat com editor. Aquesta sèrie va ser realitzada amb molts pocs mitjans. Es pot apreciar la llegenda, escrita a mà sobre el clixé, que apareix sobre la vista fotogràfica al revelar-les en paper fotogràfic directament. (AJVMP).

Figura 6: L'any 1952 el fotògraf Joan Vert canvia la situació del seu laboratori, el trasllada a un indret més cèntric i l'amplia amb un estudi fotogràfic. La nova ubicació escollida es la Muralla del Carme número 4, 1r pis. Al ser un primer pis va instal·lar dos aparadors a banda i banda de l'entrada per donar a conèixer els treballs fotogràfics. La imatge va ser presa el dia de Nadal de l'any 1962 pel seu fill Joaquim Vert, en què la ciutat es va despertar amb un bon gruix de neu. (AJVMP).

VILÀ, J.

J. Vilà era un fotògraf de Barcelona que editava a la dècada de 1930. No es pot confondre amb en Josep Vilà i Prats que era de Lloret de Mar. Aquest darrer es va dedicar a la fotografia i sobretot al retrat. El seu fons es troba conservat a l'arxiu municipal de Lloret i no hi ha cap vista de les postals editades sota el nom de J. Vilà. Les postals editades per l'altre J. Vilà son en una certa quantitat important i per diverses localitats de Catalunya. Si fos la mateixa persona algun clixé correspondria a alguna de les vistes editades en postal. A més el fet de posar-hi Barcelona, indicaria que el nostre J. Vilà és de Barcelona i no de Lloret.

De Manresa va editar tres col·leccions de postals. La primera està formada per 20 vistes fotogràfiques editades durant el primer trimestre de 1931 (figura 1). Aquesta mateixa col·lecció la va editar també en una tira en acordió amb les mateixes vistes i en la mateixa data (figura 2). Les fotografies ens fan fer una visita per la ciutat més clàssica, amb les imatges de carrers més típics i dels edificis monumentals de la ciutat.

La tercera sèrie de postals la va editar entre els anys 1932 i 1934. Les vistes fotogràfiques d'aquesta sèrie son les mateixes que les dues col·leccions anteriors. El número també coincideixen i la única diferència es la tipografia i l'edició (figura 3). En totes les edicions hi ha nous enquadraments i noves vistes de la ciutat. Son remarcables la de la prolongació del Passeig Pere III, la del carrer del Born, la dels porxos de la Casa de la Vila, etc.

Figura 1.- Vista de la prolongació del Passeig Pere III. A l'esquerra es pot veure el que era la Impremta i Llibreria Alcaraz de Bausili, al fons el grup escolar. A la dreta encara tot eren camps de conreu. Aquesta vista era la primera vegada que es fotografiava per editar-la. (AJVMP).

Figura 2.- Els porxos de la Casa de la Vila, amb uns soldats de la caserna del Carme esperant alguna diligència. Al fons la Fonda de Sant Antoni que aleshores la portaven en Josep Brugueras i Prunés, i Trinitat Camprubí. Aquesta vista és de la col·lecció de postals en acordió editada l'any 1931 que és la mateixa que la de la figura 1. (AJVMP).

Figura 3.- Vista des de Santa Caterina de l'estació del nord amb un tren dels que feia el trajecte fins a Barcelona, a la riba esquerra del Cardener els fàbriques de Cal Cots i Les Adoberies, el munt de terra que hi ha al bell mig de la imatge amb els anys serà la plaça de la Reforma, i la palanca de ferro amb el camí que comunicava amb el carrer de les Piques per arribar al centre de la ciutat. Postal editada entre els anys 1932 i 1934 per J. Vilà. (AJVMP).

VILARMAU, JOSEP MARIA

Josep Maria Vilarmau era soci del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. Al butlletí d'abril de 1928 es publiquen unes fotografies seves d'una excursió a Montgrony⁷⁶⁴ (figura 1).

Figura 1.- Fotografia realitzada per Josep Maria Vilarmau l'any 1928 que es va publicar al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, de l'abril de 1928. (AJVMP).

⁷⁶⁴ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 119 de l'abril de 1928, p. 168 a 171. (AJVMP).

VILLAPLANA I GARCIA, MANUEL

Manuel Villaplana i Garcia exercia de fotògraf a Barcelona on havia après l'ofici amb Antonio Fernandez Soriano i Anne TiffonCassan coneguts com a Fotògrafs Napoleon i que va continuar amb els seus tres fills: Alejo Emilio, Napoleó Francisco i Napoleó Fernando. Quan l'estudi de fotogràfic del Magatzems Jorba es van quedar sense fotògraf, després que aquesta funció la deixés de fer en Josep Guixà, van tenir de cercar-ne un. Va ser en Manuel Villaplana i Garcia que va venir a Manresa i es va posar a treballar a l'estudi fotogràfic que havien traslladat des de la Muralla número 18 al quart pis de la Casa Davant a la plaça de Sant Domènec per aprofitar la llum natural quan també havien instal·lat el primer ascensor per arribar-hi còmodament. Era l'any 1917 i l'estudi comença a funcionar com a "**FOTO-STUDIO JORBA**". A partir d'aquest moment als retrats i a les fotografies ja apareixeran els noms de Jorba i Vilaplana de manera conjunta.

Manuel Villaplana feia les fotografies de l'estudi i els encàrrecs que arribaven a l'estudi dels magatzems. Malgrat això ell tenia els seus propis encàrrecs o bé feia les seves pròpies fotografies que editava com a postals i les venia en llocs determinats. La primera fotografia d'ell és una de l'any 1920 que va fer a la Casa Matamala situada a la cantonada dels carrer Martí i Julià i Tres Roures (figura 1). Aquella dècada va continuar fent reportatges que els venia com a postals panoràmiques, d'esdeveniment, etc. com la visita de l'Orfeó Català a Manresa el dia 24 de novembre de 1926 en motiu de l 25è aniversari de la fundació de l'Orfeó Manresà.

Mentrestant es va inscriure al "Centre Excursionista Montserrat" i quan l'entitat constitueix la secció de fotografia el dia 12 d'octubre de 1923 ell forma part de la junta directiva de la secció que és la que organitzava els concursos fotogràfics⁷⁶⁵ i a les eleccions posterior del dia 23 de desembre d'aquell any, Manuel Villaplana, és nomenat president de la secció⁷⁶⁶. També va formar part del jurat del "III Concurs fotogràfic" del Centre organitzat per la Festa de la Llum de l'any 1924⁷⁶⁷. Si durant aquesta etapa l'estudi anava únicament a nom dels Magatzems Jorba després no serà així. El dia 23 d'abril de 1927 la premsa⁷⁶⁸ comunica que aquell vespre s'inaugura oficialment el nou taller de "**FOTO-STUDIO**" que els Magatzems Jorba i el fotògraf Manuel Villaplana i Garcia han establert al carrer del Born número 17, on fins a aquella data els Magatzems Jorba hi tenia l'exposició de novetats. A partir d'aquell moment en Manuel Vilaplana no era ja més el fotògraf de l'estudi si no que eren associats⁷⁶⁹. L'estudi però havia obert el dijous 14 i la inauguració oficial va ser aquest dissabte 23 d'abril. Aquest estudi ja no depenia de la llum natural si no que com diu la ressenya "*...per mitjà de diferents focus, obtenen efectes de llum molt superiors als sentits artístics que ofereix la llum natural*". El nou estudi el portava conjuntament amb la seva muller Encarnació Xarpell.

L'any següent, 1928, s'insereix una publicitat de l'estudi (figura 2) on és imprès amb tipografia més gran el nom de Manuel Villaplana que el dels estudis Jorba; el que indicaria que ell era l'ànima i el responsable de l'estudi. Aquí continua fent retrats però amb una sensibilitat més acusada i on fa millors retrats que en l'etapa anterior degut als millors mitjans que hi havia disponibles. Al retrat de l'infant sobre un coixí no hi ha ni fons de

⁷⁶⁵ *Butlletí del Centre Excursionista Montserrat*, número 8 del novembre de 1923, p. 100. (ACBG).

⁷⁶⁶ *Ibidem*, número 42 del maig de 1924, p. 15. (ACBG).

⁷⁶⁷ *Ibidem*, número 12 del març de 1924, p. 37. (ACBG).

⁷⁶⁸ *El Pla de Bages*, número 7.232 del dissabte 23 d'abril de 1927, p. 3. (ACBG).

⁷⁶⁹ *El Pla de Bages*, número 7.233 del dilluns 25 d'abril de 1927, p. 4. (ACBG).

decorat, amb un sol coixí n'hi ha prou per ressaltar la figura humana (figura 3). L'aspecte que ell era més que un responsable d'estudi queda palès en els reversos de les fotografies on ell figura també com a principal actor de la fotografia (figura 3). L'any 1931 va començar a fer fotografies en color. Al sortir el mercat els negatius Kodakchrome, va ser un dels primers que els va utilitzar a Manresa.

Amb aquesta nova situació, però, continuava fent postals de manera individual que comercialitzava com la de la gimnàstica que un grup d'escolars fan a la plaça davant del mateix Grup Escolar (figura 4). Aquesta vista és interessant per veure l'explanada existent abans de la urbanització de la plaça Espanya. El dia 9 d'octubre de 1936 es declara la col·lectivització dels Magatzems Jorba, i la família Jorba no la va recuperar fins l'any 1939, excepte l'estudi fotogràfic. Els anys de la guerra civil Manuel Villaplana va continuant fent fotografies d'estudi dintre de les limitacions que hi havia i tenim constància d'un retrat fet l'any 1938. L'any següent acabava la guerra i l'estudi fotogràfic ja quedà, definitivament, en mans de Manuel Villaplana.

Cap a l'any 1943 va muntar un estudi al carrer Sant Miquel número 29, 1r pis, un estudi fotogràfic perquè el seu fill Enric Villaplana i Xarpell comencés a aprendre l'art de la fotografia mentre ell continuava amb l'estudi del carrer del Born. Passada la guerra civil va continuar fent fotografia d'estudi i encàrrecs a l'exterior. L'any 1940 va fer una fotografia a un grup de feixistes i carlistes per celebrar el primer aniversari de l'entrada a Manresa de l'exèrcit (figura 5). D'aquells anys són interessants els testimonis gràfics de les fotografies que va fer de la construcció de la nova església de Nostra Senyora del Carme l'any 1944⁷⁷⁰ (figura 6) i la construcció del nou edifici situat a la cantonada del Passeig Pere III amb el carrer Canonge Montanyà pel "Banco Español de Crédito" l'any 1950 (figura 7) quan ell ja era mort i se'n encarregava la seva vídua. Tot això sense deixar de costat alguna altre fotografia més de tipus comercial com és la que va fer pel cinquantenari de la Merceria Morell (figura 8).

A la seva mort l'any 1948 l'estudi passa a les mans dels seus fills, Enric i Joan Villaplana i Xarpell. Actualment encara dona servei als manresans i és l'estudi degà de la ciutat.

⁷⁷⁰Parroquia. Suplemento de la Hoja Parroquial de Nuestra Señora del Carmen, número 20 de noviembre de 1944. (AJVMP).

Figura 1.- Fotografia realitzada per Manuel Villaplana de la Casa Matamala situada a la cantonada dels carrers Tres Roures i Martí i Julià l'any 1920. La imatge buscava ressaltar l'edifici traient-li tot el que li podia ser sobrer, malgrat el poc espai existent davant per fer l'enquadrament de la imatge. A sobre l'anagrama repussat que incloïa a les postals que editava, les qual no portaven cap adreça . (AJVMP).

FOTO - ESTUDI JORBA

M. Villaplana

Fotògraf

Exposició i galeria:
Born, 17, planta baixa

Retrats Istil Modern
Els més perfectes

Obert tots els dies, de les 8 del mati a les 8 del vespre

Figura 2., Anunci de l'any 1928 en què el nom del fotògraf "M. Villaplana" és més gran que el nom de l'estudi "FOTO-ESTUDI JORBA", el que indicaria la seva preponderància en front dels Magatzems Jorba. (AJVMP).

Figura 3.- Retrat d'un infant fet per Manuel Villaplana l'any 1928 on únicament amb dos coixins i la llums era capaç de ressaltar la figura humana. Als reversos d'aquells anys hi figura el nom de l'estudi "**Foto-Studio Jorba**" i el d'ell "**M. Villaplana**" amb una tipografia més gran, el que indicaria la seva preponderància en front de la dels Magatzems Jorba. (AJVMP).

Figura 4.- Fotografia presa per Manuel Villaplana d'uns exercicis gimnàstics que fan uns escolars a l'explanada situada davant del Grup Escolar abans de la urbanització d'aquest espai actualment tan cèntric de la ciutat. Darrera, les cases del barri del Poble Nou, i Puigberenguer al fons. (AJVMP).

Figura 5.- Grup de falangistes i carlistes que celebren el primer aniversari de l'entrada de l'exèrcit feixista a Manresa. Fotografia presa per Manuel Villaplana el dia 21 de gener de 1940. (AJVMP).

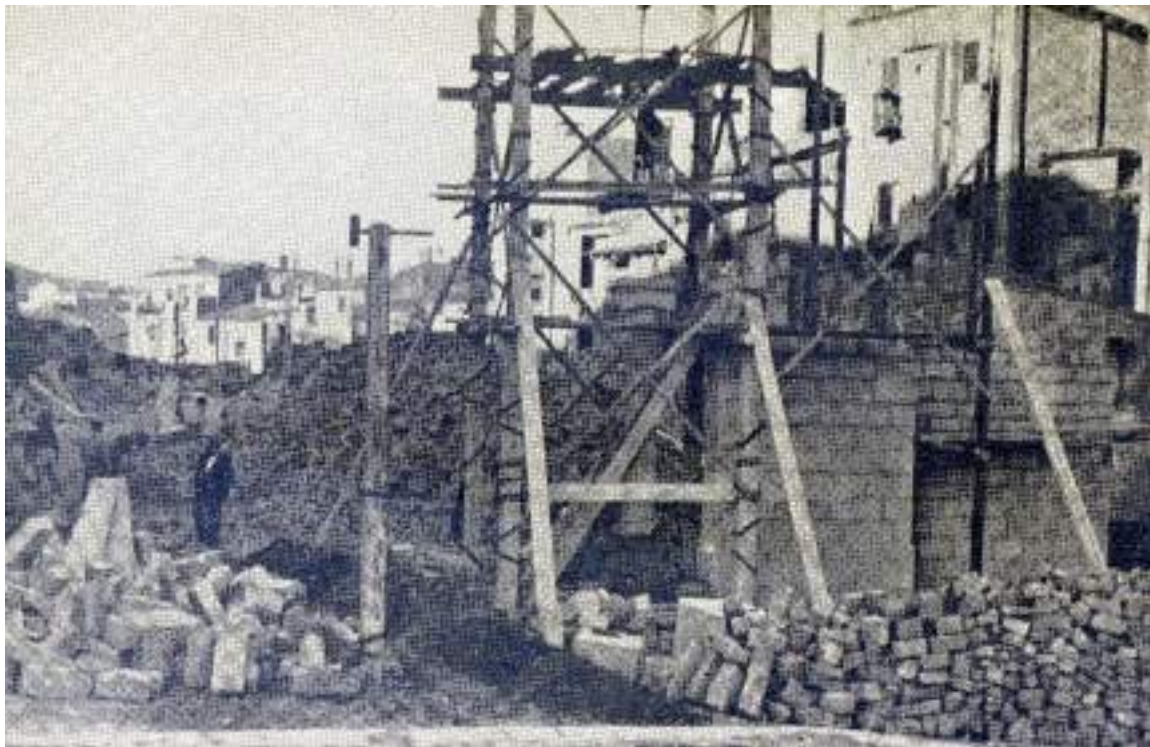

Figura 6.- Obra de construcció de la nova església de Nostra Senyora del Carme el dia 5 de novembre de 1944 segons la fotografia presa per Manuel Villaplana i publicada al Suplement de la Fulla Parroquial. (AJVMP).

Figura 7.- Fotografia realitzada el dia 21 d'octubre de 1950 per l'estudi Villaplana, que regentava la seva vídua Encarnació Xarpell, de l'obra de construcció de l'edifici situat a la cantonada del Passeig Pere III amb el carrer Canonge Montanyà per ser la seu a Manresa del "Banco Español de Crédito". (AJVMP).

Figura 8.- Fotografia presa per Manuel Villaplana (la de la dreta) l'any 1952 per formar l'encàrrec d'en Ramon Morell i oliver, propietari de la Merceria Morell, situada al costat de l'estudi al carrer del Born, per celebrar el 50è aniversari de l'obertura d'ela botiga. (AJVMP).

VINTRÓ i CASALLACHS, JULI

Juli Vintró i Casallachs va néixer a Barcelona l'any 1863. Es va dedicar a la fotografia com afeccionat. Aquesta afeció li va venir com a membre de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques on ingressa el desembre de 1885⁷⁷¹ amb 22 anys. En aquesta entitat va participar en diversos càrrecs dintre de la junta directiva i l'any 1883 n'era el tesorero. A cada excussió que feia impressionava clixés de vidre amb paisatges i sobretot amb monuments de tot Catalunya, entre els anys 1890 i 1911. També va ingressar a l'Associació Artístico-arqueològica de Barcelona, i a la Institució Catalana d'Història Natural a partir de l'any 1908⁷⁷² on va arribar a ser vocal de la seva junta directiva.

Les seves fotografies il·lustraven els treballs d'en Puig i Cadafalch, de l'historiador Sampere, de la "Geografia General de Catalunya" de Francesc Carreras i Candi de l'any 1910 i Miquel i en vàries obres de l'editor Martín⁷⁷³.

De Manresa consta que va fer vàries fotografies entre elles la de la porta d'entrada de l'església del Carme, la del Pont Vell amb la creu de terme en el primer pla, i les dues portes d'entrada a la Basílica de la Seu; la del nord o de Santa Maria i la del sud que es conserven a l'arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya, com a entitat continuadora de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques.

La fotografia de la porta d'entrada de l'església del Carme podria ser datada de l'any 1896. S'hi veu la porta de l'antic temple gòtic aixoplugat per una petita teulada que protegeix el timpà de l'esmentada porta amb un relleu que representa a la mare de Déu del Carme entregant a Sant Simó l'escapulari que el protegiria. A la fotografia s'hi veu assegut al pedrís a un soldat de la caserna del Carme quina entrada estava situat al costat de l'entrada de la mateixa església (figura 1).

L'any 1906 va cedir clixés perquè l'Associació protectora de l'ensenyança catalana, edités una col·lecció de postals d'arreu de Catalunya. De Manresa n'hi havien tres, dues d'elles amb clixés de Juli Vintró, que eren les número 260 i 266. La primera era una vista de la font de Neptú i la segona una vista del pont vell i la creu de terme (figura 3).

Va morir a Barcelona el dia 22 d'octubre de 1911 als 48 anys d'edat. El Centre Excursionista de Catalunya li ret un homenatge el dia 28 d'octubre de 1932 amb motiu d'haver-li cedit el seu fons format per la biblioteca i les col·leccions de segells, mapes, gravats, etc.

⁷⁷¹ **Juli Vintró i Casallachs.** *Centre d'Estudis del Bages*. Portal digital del CEB.

⁷⁷² **Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural**, 2a època, any V, número 3 de març de 1908, p. 33. (Arxiu digital).

⁷⁷³ **Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya.** Club Alpí Català, any XLII, número 451 de desembre de 1932, p. 357 a 366. (Arxiu digital del Centre Excursionista de Catalunya).

Figura 1.- Fotografia realitzada en clixé de vidre per en Juli Vintró i Casallachs l'any 1896 de la porta d'entrada de l'església gòtica de Nostra Senyora del Carme que va ser enderrocada l'any 1936. (AJVMP)

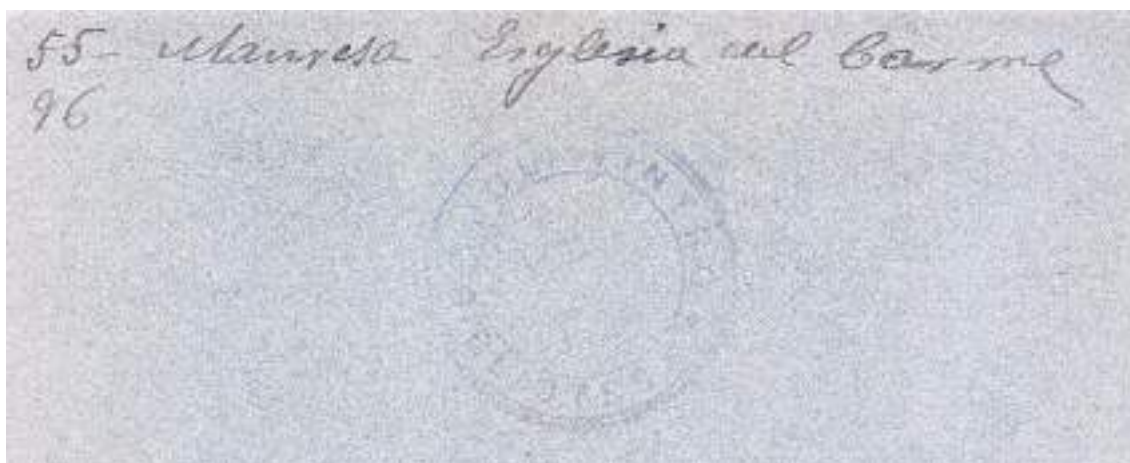

Figura 2.- Revers de la fotografia anterior editada pel mateix Juli Vintró amb els clixés presos per ell i que formaven part de la seva col·lecció particular formada per les fotografies preses en les seves excursions per tot Catalunya. (AJVMP).

Figura 3. Vista del pont vell i de la creu de terme del mateix nom editada com a postal amb la tècnica de la fototípia de la col·lecció que l'Associació protectora de l'ensenyança catalana va editar l'any 1906. A la sèrie hi havia tres postals de la ciutat i dues d'elles amb clixés de Juli Vintró. (AJVMP).

VIVES i OLIVERAS, ISIDRE

Isidre Vives i Oliveras estava relacionat amb el món de l'excursionisme i de la cultura catalana. El diumenge dia 20 de novembre de 1921 és elegit membre de la junta directiva del "Foment de la Sardana"⁷⁷⁴. Aquell mateix any Isidre Vives participa en la creació del "Centre Excursionista Avant" com a escissió del "Centre Excursionista de la Comarca de Bages", que es funda a principis d'any. El centre va tenir en una primer etapa el local social al local del Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria a l'edifici del Teatre Conservatori amb entrada pel carrer Mestre Blanc número 4. Aquesta nova entitat tenia un fort caràcter catalanista.

Isidre Vives va ser elegit president al moment de la fundació del centre i en va ser-ne durant tres anys fins que el gener de 1924 es va elegir un nou president⁷⁷⁵. El "Centre Avant" es trasllada el mes de maig de 1923 al carrer del Born número 24, 2n pis⁷⁷⁶; i el juliol del mateix any a la Plaça Creus, número 1⁷⁷⁷. Quan Isidre Vives deixa de ser president l'any 1923, fa donació d'una sèrie de llibres per la biblioteca del centre. També col·laborava amb articles sobre excursions al butlletí del centre⁷⁷⁸.

L'afecció a l'excursionisme va fer que s'afecionés a la fotografia com a complement i per recollir les experiències de les sortides i dels viatges que feien. A partir d'aquest punt l'afecció per la fotografia va fer que recollís aspectes de la vida del centre "Avant" (figura 1), de la vida de la ciutat (figura 2), d'esdeveniments (figura 3), vistes panoràmiques (figura 4) i del seu patrimoni (figura 5). L'any 1925 el butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages publica fotografies seves d'una excussió a Núria⁷⁷⁹ i va guanyar el cinquè premi del concurs que va organitzar aquesta entitat aquell any⁷⁸⁰. La seva trajectòria recull imatges des de mitjans de la dècada de 1910 fins a principis de la de 1930.

La dictadura del general Primo de Rivera obliga el mes d'agost de 1924 a tancar el centre i clausurar el "Centre Excursionista Avant" degut al seu catalanisme i ja no va tornar a revifar. El motiu va ser que el centre va enviar un telegrama oficial al general Primo de Rivera en català. Molts dels seus membres van retornar al Centre Excursionista de la Comarca de Bages i d'altres van anar al Centre Excursionista Montserrat. En Isidre Vives és un dels fundadors d'un nou centre amb la denominació de "Centre de Cultura" que es funda el 14 de gener i tenia el local al número 9 del carrer Sant Miquel. Isidre Vives va formar part de la primera junta directiva com a vicepresident. Aquesta entitat tenia seccions d'excursionisme, literària, atlètica, infantil, i una de fotografia. Va tenir molt poca vida perquè el dia 19 d'abril el "Centre e Cultura", el "Grup Montcau", el "Grup Montserrat" i els que quedaven del clausurat "Centre Excursionista Avant" acorden reagrupar-se tots en el "Centre Excursionista de la Comarca de Bages", per la qual cosa en Isidre Vives retorna a l'entitat d'on havia sortit.

Amb la fusió dels centres excursionistes de la ciutat, "Centre de Cultura", "Grup Avenç de l'excursionisme", "Grup Montcau" i el "Grup Montserrat", acordada el dia 19 d'abril de 1925

⁷⁷⁴ *El Pla de Bages*, número 10.997 del dimarts 22 de novembre de 1921, p. 2 (ACBG).

⁷⁷⁵ *Butlletí del C.E.Avant*, número 17 del febrer de 1924, p. 10. (AJVMP).

⁷⁷⁶ *Butlletí del C.E.Avant*, número 8 del maig de 1923, p. 1. (AJVMP).

⁷⁷⁷ *Butlletí del C.E.Avant*, número 10 del juliol de 1923, p. 1. (AJVMP).

⁷⁷⁸ *Butlletí del C.E.Avant*, número 17 del febrer de 1924, p. 7 i 8. (AJVMP).

⁷⁷⁹ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 92 del setembre 1925, p. 114. (AJVMP).

⁷⁸⁰ *Íbidem*, número 95 del desembre de 1925, p. 154 i 155. (AJVMP).

sota el paraigües del Centre Excursionista de la Comarca de Bages en Isidre Vives és nomenat secretari de la nova etapa⁷⁸¹. El “Centre Excursionista Montserrat” no es va voler integrar amb els altres i va continuar amb el seu camí independent.

El 17 de gener de 1926 és reelegit secretari del centre excursionista⁷⁸² i secretari de la sots-secció del butlletí del centre⁷⁸³ i publica una fotografia al butlletí de la sortida de la IV Volta Atlètica a Manresa del 4 de maig⁷⁸⁴, i unes altres d’una excussió a Poblet els dies 24 i 25 d’octubre⁷⁸⁵. L’any 1928 és nomenat secretari de la secció de biblioteca i col·leccions del centre⁷⁸⁶.

El gener de 1930 s’elegeix la nova junta directiva del Centre Excursionista de la Comarca de Bages i Isidre Vives és elegit secretari amb la presidència de Josep Arola i Sala⁷⁸⁷. Aquell any es celebra el 25è aniversari de la fundació i es fa una excursió commemorativa al castell de Balsareny en recordança de la que es va fer l’any 1905 per fundar l’entitat. Ell fa unes fotografies que es publiquen al butlletí⁷⁸⁸. Posteriorment el gener de 1932 forma part com a secretari de la secció de biblioteca i col·leccions del centre sota la presidència de Josep Portabella i Vives⁷⁸⁹, càrrec que va continuar exercint els anys 1933 i 1934⁷⁹⁰.

Aquells anys també va participar en la vida política manresana i va ser un dels actors de refer el partit “Acció Republicana Catalana”⁷⁹¹ a la ciutat el desembre de 1931. Aquesta activitat el portà a ser un del vocals de la nova junta d’aquest partit⁷⁹² sota la presidència de Josep Martí i Farreras.

⁷⁸¹ *Íbidem*, número 89 del juny de 1925, p. 78. (AJVMP).

⁷⁸² *Íbidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 185. (AJVMP).

⁷⁸³ *Íbidem*, número 97 del febrer de 1926, p. 186. (AJVMP).

⁷⁸⁴ *Íbidem*, número 101 del juliol de 1926, p. 254. (AJVMP).

⁷⁸⁵ *Íbidem*, número 116 del novembre de 1927, p. 123 a 128. (AJVMP).

⁷⁸⁶ *Íbidem*, número 119 de l’abril de 1928, p. 173. (AJVMP).

⁷⁸⁷ *Íbidem*, número 136 de març de 1930, p. 26 i 27. (AJVMP).

⁷⁸⁸ *Íbidem*, número 141 de 15 de novembre de 1930, p. 96 i 97. (AJVMP).

⁷⁸⁹ *Íbidem*, número 151 de febrer-març de 1932, p. 263. (AJVMP).

⁷⁹⁰ *Íbidem*, número 168 de març de 1934, p. 135. (AJVMP).

⁷⁹¹ “**Acció Republicana Catalana**” va ser fundat l’any 1931 amb una ideologia catalana nacionalista i republicana. Entre els seus membres més destacats hi havia en Lluís Nicolau d’Olwer i Manuel Carrasco i Formiguera.

⁷⁹² *Diario de Avisos*, número 10.625 del dimecres 9 de desembre de 1931, p. 3. (ACBG).

Figura 1.- Fotografia presa per Isidre Vives el dia 18 de març de 1923 de la sortida del grup d'excursionistes del Centre Avant per anar a Sant Miquel del Fai. (AJVMP).

Figura 2.- Circ instal·lat davant del grup escolar, actual Institut Lluís de Peguera, segons presa d'Isidre Vives l'any 1925. Aquesta era l'indret de la ciutat on l'Ajuntament deixava instal·lar els circs abans de la l'any 1936. L'edifici del grup escolar no va estar acabat fins dos anys després. (AJVMP).

Figura 3.- Dia de la inauguració del grup escolar. Era el dissabte 8 d'octubre de 1927 i va ser batejat com a "Liceo Manresano". La fotografia va ser presa per en Isidre Vives. La construcció d'aquest equipament va durar 19 anys des de la posada de la primera pedra segons projecte de l'arquitecte manresà Alexandre Soler i March. (AJVMP).

Figura 4.- Fotografia presa a la tarda per Isidre Vives entre 1930 i 1932 des de Collmanresa de la vista de la ciutat. Es remarcable veure el camí a Can Massana quan la carretera encara no estava construïda. Aquest tram es va acabar l'estiu de 1932. (AJVMP).

Figura 5.- Fotografia presa per Isidre Vives l'any 1931 del basament de la Torre del Breny tal com estava aleshores. La imatge encara conservava aquesta part del monument fúnebre tal com havia estat des de la seva construcció. (AJCMP).

ZERKOWITZ i SCHLESINGER, ADOLF

Adolph Zerkowitz i Schlesinger neix a Viena l'any 1884 i es va afeccionar a la fotografia fent alpinisme i excursions a la muntanya. Quan esclata la gran guerra o primera guerra mundial, l'any 1914, es trobava al Marroc en un viatge professional per les funcions que desenvolupava en el negoci tèxtil familiar i al no poder tornar a Viena deixa la seva vila nadiua i ve cap aquí, instal·lant-se a Barcelona.

Quan arriba a Barcelona de la seva afecció a la fotografia en fa una professió i obre un estudi fotogràfic al carrer Mendez Núñez número 9, que és la continuació del carrer Girona a la ciutat vella. Al mateix estudi va iniciar també l'edició de postals. Per competir amb la resta d'editors, va fer una cosa que era una novetat a casa nostra, que era fer col·leccions de postals temàtiques, com d'obres públiques, d'edificis arquitectònics emblemàtics, et. Que eren com postals "turístiques". Això li va anar molt bé i va anar prenent anomenada com editor de postals, que va ser el que li va donar més reconeixement i diners.

Adolf Zerkowitz va saber donar a les vistes de les postals una sobrietat que depassa la coneguda vista d'un paratge turístic amb finalitat comercial. A la dècada de 1920 va iniciar els recorreguts per Catalunya per començar les edicions de les col·leccions de postals de les viles i ciutats del país. Aquesta activitat la va mantenir durant tota la seva vida. La primera col·lecció que va editar va ser una que els monjos de Montserrat li van encarregar l'any 1916. Després en fa de Barcelona i a partir d'aquí comença ja amb les edicions de postals d'arreu del país. En paral·lel i fins l'any 1932 ajudava a il·lustrar amb les seves fotografies la revista "D'ací i d'Allà" sota la direcció de Josep Soler.

El dia 19 d'octubre de 1930 ve a Manresa a donar una conferència al Centre Excursionista de la Comarca de Bages sobre un viatge que va fer a Sumatra i que va acompanyar de projeccions de fotografies que havia fet. El president del centre Josep Arola i Sala el va presentar com aquell "**simpàtic holandès que és admirat a Catalunya per les seves belles fotografies dels llocs més agrestos del nostre Pirineu**"⁷⁹³. Aquesta visita a la ciutat el va aprofitar per fer fotografies i fer-ne la primera edició de postals⁷⁹⁴.

Aquesta fotografies li van servir per editar les primeres sèries de postals de Manresa entre els anys 1931 i 1934. En realitat era una sola col·lecció, però que l'havia fet amb vistes fotogràfiques en blanc i negre i després les mateixes vistes les va editar il·luminades. És una col·lecció molt curta de només 4 vistes totes al voltant de la Basílica de la Seu i de la Cova (figura 1). De la ciutat no en va fer cap més fins passada la guerra civil.

La següent col·lecció estaria datada entre 1952 i 1955 i sèrie una sèrie de 16 postals amb vistes panoràmiques en còpia fotogràfica en blanc i negre. La mateixa sèrie també la va editar il·luminada (figura 2). A partir d'aquest moment les postals de Manresa estarien incloses en sèries de numeració general, que seria la tònica per la resta d'edicions posteriors. La tirada de Manresa que va fer a continuació era la de l'any 1955, que també era en còpia en blanc i negre i la mateixa il·luminada (figura 3).

L'any 1957, però, en la col·lecció editada hi ha una novetat, i és que hi ha varies postals que son composició de cinc fotografies de vistes de la ciutat. La imatge central és la de la Basílica

⁷⁹³ *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, número 142 de gener-març de 1931, p. 147. (AJVMP).

⁷⁹⁴ *El Pla de Bages*, número 8.062 del dissabte 25 d'octubre de 1930, p. 4. (AJVMP).

de la Seu com a monument paradigmàtic de la ciutat i la resta es repeteix al seu voltant (figura 4). L'any 1959 edita vuit postals en un nou format que mai ningú l'havia utilitzat mai. Si el format emprat aquells anys era el de 15,0 x 10,5 cm. Ell les va fer de 22,6 x 9,0 cm. Que els hi dona una perspectiva de gran panoràmica. Aquesta edició que és la última que fa en còpia fotogràfica, la va editar en blanc i negre i il·luminada (figura 5).

Les següents col·leccions són de l'any 1960 i 1962. Aquesta última són les primeres vistes fotogràfiques editades en òfset color i és la darrera col·lecció de postals de Manresa editada per Zerkowitz. La sèrie consta de 7 vistes panoràmiques (figura 6). Aquesta darrera també va ser editada com a record dels visitants que venien a Manresa en una tira en acordió i amb les tapes corresponents on especifica que són en color (figura 7).

Adolf Zerkowitz mort l'any 1972 als 88 anys d'edat. La seva tasca va ser continuada pel seu fill Alfred Zerkowitz fins a finals de la dècada de 1980. La nissaga Zerkowitz va continuar amb el seu net Hèctor Zerkowitz que també és fotògraf i té cura de l'arxiu familiar amb més de 80.000 negatius entre els del seu pare, Alfred, i els del seu avi, Adolph. Aquesta arxiu es troba situat a Barcelona.

Figura 1.- Postal editada per en Adolph Zekowitz entre 1931 i 1934 en una sèrie formada per 4 vistes fotogràfiques panoràmiques de la ciutat. De les vistes se'n van fer dues edicions una en còpia fotogràfica en blanc i negre i una altre il·luminada. Aquesta és la número 2 amb una vista de la Basílica de la Seu amb l'agulla neogòtica i la sagristia adossada a l'exterior que van ser enderrocats l'any 1936. També es veu la palanca de ferro de l'estació del nord que va ser volada la matinada del dia 24 de gener per l'exèrcit republicà durant la seva retirada. (AJVMP).

Figura 2.- Fotografia realitzada per en Adolph Zerkowitz i editada com a postal il·luminada entre els anys 1952 i 1955. La vista ens mostra el passeig de Pere III, a partir de Crist Rei, que aleshores s'anomenava "Paseo de Garcia Valiño". A l'esquerra podem veure-hi el Cafè Moka que aleshores regentava en Josep maria Mominó amb les cadires de fusta a la terrassa exterior i al costat hi havia Correus. (AJVMP).

Figura 3.- Les piscines municipals fotografies l'any 1955 per Adolph Zerkowitz. A la dreta la piscina d'adults de 25 metres construïda l'any 1932 i a l'esquerra la piscina infantil construïda dos anys més tard. Els anys de la post-guerra eren anys de poc lleure com es pot veure en aquesta imatge il·luminada. (AJVMP).

Figura 4.- Postal editada per Adolph Zerkowitx l'any 1957 amb un format de composició fotogràfica amb cinc imatges de la ciutat. Al centre hi ha la majoria de vegades la imatge de la Basílica de la Seu com a icona de la ciutat. Al seu voltant hi situava quatre vistes diferents, la majoria de vegades, sense relació amb la imatge central. Les vistes són il·luminades a mà per donar-los-hi el color. A la de baix a la dreta es pot apreciar com ja estava enderrocada la Casa Davant i ja estava construït el nou edifici del “Banco Central”; al centre el popular guàrdia urbà que controlava l'escassa circulació de vehicles existents. (AJVMP).

Figura 5.- Vista panoràmica presa des de Collmanresa i editada per Adolph Zerkowitz com a postal panoràmica amb un format especial que aquí no s'havia fet mai, però sí a centreeuropa de 22,6 x 90 cm. La vista en permet veure el canvi del “skyline” de la ciutat entre abans i després de la guerra civil. A l'esquerra hi ha el centre industrial de la ciutat i s'hi pot veure la fàbrica dels Panyos, el gasòmetre, la fàbrica Carné, les dues farineres “La Favorita” i la “Albareda”, etc. La vista és il·luminada a mà. (AJVMP).

Figura 6.- La piscina municipal exterior de 25 metres, tal com era l'any 1962, editada per Adolph Zerkowitz. L'edició era la primera que feia en òfset color. La piscina petita ja s'havia enderrocat i al seu lloc s'havien construït els vestidors, perquè els existents anteriorment situats al fons van tenir de deixar lloc per construir la piscina coberta entre els anys 1952 i 1955. Al fons a l'esquerra es pot apreciar el campanar de la Basílica de la Seu. (AJVMP).

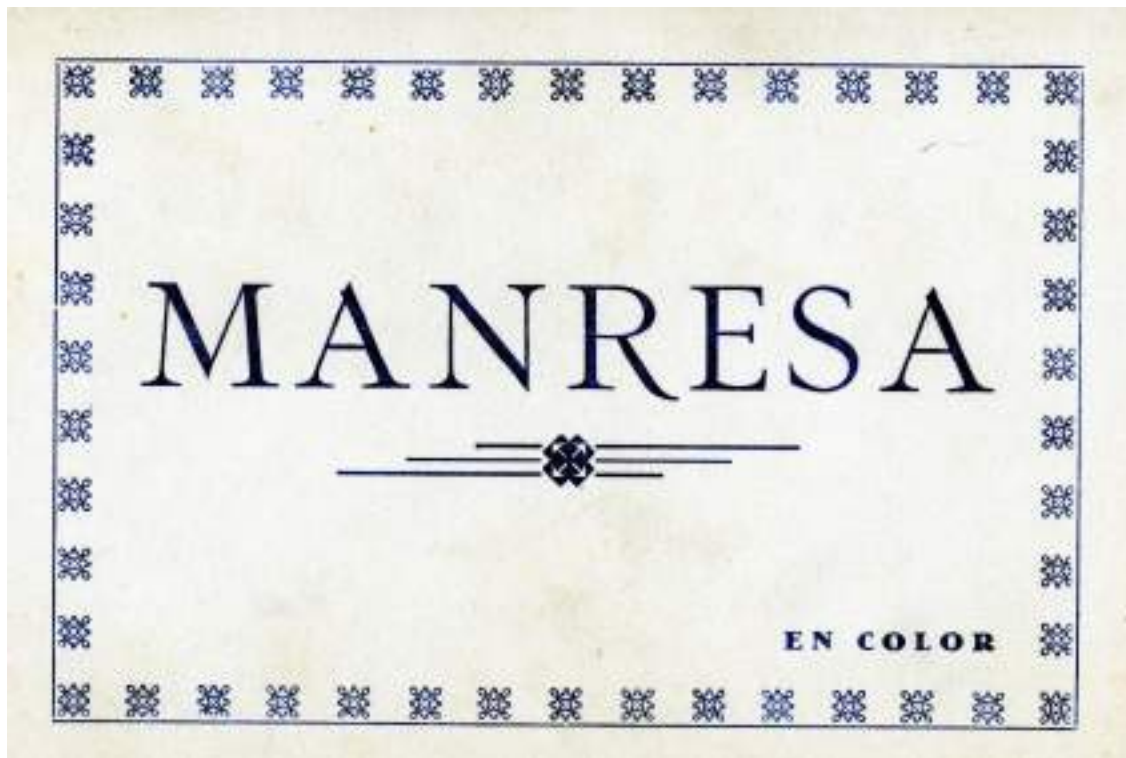

Figura 7.- Cobertes de la col·lecció de vistes que l'any 1962 va editar Adolph Zerkowitz de la ciutat en òfset color en acordió. La tira estava formada per set vistes un de les quals és l'anterior. Aquesta va ser la última sèrie de postals que va editar de Manresa. (AJVMP).